

CHAMBRE DES REPRÉSENTANTS
DE BELGIQUE

8 juin 2011

PROJET DE LOI

**modifiant la loi du 20 juillet 1990
relative à la détention préventive
et le Code d'instruction criminelle,
afin de conférer des droits à toute personne
auditionnée et à toute personne
privée de liberté, et en particulier
le droit de consulter un avocat
et d'être assistée par lui**

RAPPORT

FAIT AU NOM DE LA COMMISSION
DE LA JUSTICE
PAR
MM. **Christian BROTCORNE et**
Renaat LANDUYT

SOMMAIRE

Page

I. Procédure	3
II. Exposé introductif du ministre de la Justice.....	4
III. Discussion générale	12
IV. Discussion des articles.....	36
V. Votes.....	75
VI. Deuxième lecture (Art. 94 Rgt).....	79
Annexe	89

BELGISCHE KAMER VAN
VOLKSVERTEGENWOORDIGERS

8 juni 2011

WETSONTWERP

**tot wijziging van de wet
van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige
hechtenis en van het Wetboek
van strafvordering, om aan elkeen die wordt
verhoord en aan elkeen die van zijn vrijheid
wordt beroofd rechten te verlenen,
waaronder het recht om een advocaat te
raadplegen en door hem te worden bijgestaan**

VERSLAG

NAMENS DE COMMISSIE
VOOR DE JUSTITIE
UITGEBRACHT DOOR
DE HEREN **Christian BROTCORNE en**
Renaat LANDUYT

INHOUD

Blz.

I. Procedure	3
II. Inleidende uiteenzetting door de minister van Justitie	4
III. Algemene bespreking.....	12
IV. Artikelsgewijze bespreking	36
V. Stemmingen	75
VI. Tweede lezing (Art. 94 Rgt)	79
Bijlage.....	89

Documents précédents:

Doc 53 1279/ (2010/2011):

- 001: Projet transmis par le Sénat.
- 002: Avis du Conseil d'État.
- 003 et 004: Amendements.

Voir aussi:

- 006: Texte adopté par la commission.

Voorgaande documenten:

Doc 53 1279/ (2010/2011):

- 001: Ontwerp overgezonden door de Senaat.
- 002: Advies van de Raad van State.
- 003 en 004: Amendementen.

Zie ook:

- 006: Tekst aangenomen door de commissie.

**Composition de la commission à la date de dépôt du rapport/
Samenstelling van de commissie op de datum van indiening van het verslag**
Président/Voorzitter: Sarah Smeyers

A. — Titulaires / Vaste leden:

N-VA	Siegfried Bracke, Sophie De Wit, Sarah Smeyers, Kristien Van Vaerenbergh
PS	Valérie Déom, Thierry Giet, Rachid Madrane, Özlem Özen
MR	Olivier Maingain, Marie-Christine Marghem
CD&V	Sonja Becq, Raf Terwingen
sp.a	Renaat Landuyt
Ecolo-Groen!	Stefaan Van Hecke
Open Vld	Sabien Lahaye-Batteau
VB	Bert Schoofs
cdH	Christian Brotcorne

B. — Suppléants / Plaatsvervangers:

Koenraad Degroote, Daphné Dumery, Theo Francken, Miranda Van Eetvelde, Ben Weyts
Anthony Dufrane, Karine Lalieux, Yvan Mayeur, N, N
Daniel Bacquelaine, Jacqueline Galant, Philippe Goffin
Servais Verherstraeten, Liesbeth Van der Auwera, N
Maya Detiège, Peter Vanvelthoven
Juliette Boulet, N
Patrick Dewael, Carina Van Cauter
Gerolf Annemans, Peter Logghe
Joseph George, N

C. — Membre sans voix délibérative / Niet-stemgerechtigd lid:

INDEP	Laurent Louis
-------	---------------

N-VA	:	Nieuw-Vlaamse Alliantie
PS	:	Parti Socialiste
MR	:	Mouvement Réformateur
CD&V	:	Christen-Democratisch en Vlaams
sp.a	:	socialistische partij anders
Ecolo-Groen!	:	Ecologistes Confédérés pour l'organisation de luttes originales – Groen
Open Vld	:	Open Vlaamse liberalen en democraten
VB	:	Vlaams Belang
cdH	:	centre démocrate Humaniste
LDD	:	Lijst Dedecker
INDEP-ONAFH	:	Indépendant – Onafhankelijk

Abréviations dans la numérotation des publications:		*Afkortingen bij de nummering van de publicaties:*
DOC 53 0000/000:	Document parlementaire de la 53e législature, suivi du n° de base et du n° consécutif	DOC 53 0000/000: Parlementair document van de 53e zittingsperiode + basisnummer en volgnummer
QRVA:	Questions et Réponses écrites	QRVA: Schriftelijke Vragen en Antwoorden
CRIV:	Version Provisoire du Compte Rendu intégral (couverture verte)	CRIV: Voorlopige versie van het Integrale Verslag (groene kaft)
CRABV:	Compte Rendu Analytique (couverture bleue)	CRABV: Beknopt Verslag (blauwe kaft)
CRIV:	Compte Rendu Intégral, avec, à gauche, le compte rendu intégral et, à droite, le compte rendu analytique traduit des interventions (avec les annexes) (PLEN: couverture blanche; COM: couverture saumon)	CRIV: Integrale Verslag, met links het definitieve integraal verslag en rechts het vertaald beknopt verslag van de toespraken (met de bijlagen) (PLEN: witte kaft; COM: zalmkleurige kaft)
PLEN:	Séance plénière	PLEN: Plenum
COM:	Réunion de commission	COM: Commissievergadering
MOT:	Motions déposées en conclusion d'interpellations (papier beige)	MOT: Moties tot besluit van interpellaties (beige kleurig papier)

<i>Publications officielles éditées par la Chambre des représentants</i>	<i>Officiële publicaties, uitgegeven door de Kamer van volksvertegenwoordigers</i>
<i>Commandes:</i> Place de la Nation 2 1008 Bruxelles Tél.: 02/ 549 81 60 Fax: 02/549 82 74 www.lachambre.be e-mail: publications@lachambre.be	<i>Bestellingen:</i> Natieplein 2 1008 Brussel Tel.: 02/ 549 81 60 Fax: 02/549 82 74 www.dekamer.be e-mail: publicaties@dekamer.be

MESDAMES, MESSIEURS,

Votre commission a examiné ce projet de loi, transmis par le Sénat, au cours de ses réunions des 18 et 29 mars 24 mai et 1er juin 2011.

I. — PROCÉDURE

Lors de la réunion du 18 mars 2011, la commission a jugé qu'il serait opportun de recueillir l'avis de la section de législation du Conseil d'État sur ce projet de loi. La commission a donc demandé au Président de la Chambre d'inviter la section de législation du Conseil d'État, conformément à l'article 98 du Règlement, à donner un avis dans un délai de trente jours.

Le Conseil d'État a rendu son avis le 19 avril 2011 (DOC 53 1279/002).

La commission a également décidé d'organiser des auditions au cours desquelles ont été entendues les personnes suivantes:

— M. Hans Rieder, et Mme Kati Verstrepen, représentants de l' "Orde van Vlaamse Balies" (OVB);

— M. Marc Nève, avocat, et Mme Stéphanie Moor, bâtonnier, représentants de l'Ordre des barreaux francophones et germanophone (OBFG);

— M. Leo Mares, chef de corps de la zone de police de Beveren, et M. Eric Wauters, secrétaire adjoint de la Commission permanente de la Police locale, représentants de la police locale;

— M. Paul Van Thielen, commissaire général a.i. de la Police fédérale, et M. Jürgen Hezel, directeur judiciaire à Eupen,

Le rapport de ces auditions est joint en annexe au présent rapport.

Enfin, un avis écrit a été demandé par la commission au professeur Rusen Ergec (Université du Luxembourg).

DAMES EN HEREN,

Uw commissie heeft dit door de Senaat overgezonden wetsontwerp besproken tijdens haar vergaderingen van 18 en 29 maart, 24 mei en 1 juni 2011.

I. — PROCEDURE

Tijdens de vergadering van 18 maart 2011 achtte de commissie het wenselijk over dit wetsontwerp het advies van de Afdeling Wetgeving van de Raad van State in te winnen. De commissie heeft de Voorzitter van de Kamer dan ook gevraagd de Afdeling Wetgeving van de Raad van State overeenkomstig artikel 98 van het Reglement te verzoeken binnen een termijn van dertig dagen advies uit te brengen.

De Raad van State heeft dat advies uitgebracht op 19 april 2011 (DOC 53 1279/002).

Voorts heeft de commissie beslist hoorzittingen te organiseren tijdens welke de volgende personen werden gehoord:

— de heer Hans Rieder en mevrouw Kati Verstrepen, vertegenwoordigers van de Orde van Vlaamse Balies (OVB);

— de heer Marc Nève, en mevrouw Stéphanie Moor, stafhouder, vertegenwoordigers van de *Ordre des barreaux francophones et germanophone* (OBFG);

— de heer Leo Mares, korpschef van de politiezone Beveren en de heer Eric Wauters, adjunct-secretaris van de Vaste Commissie van de Lokale Politie, vertegenwoordigers van de lokale politie;

— de heer Paul Van Thielen, commissaris-generaal a.i. van de federale politie en de heer Jürgen Hezel, gerechtelijk directeur te Eupen.

Het verslag van die hoorzittingen gaat als bijlage bij dit verslag.

Tot slot heeft de commissie professor Rusen Ergec (Universiteit van Luxemburg) om een schriftelijk advies verzocht.

II. — EXPOSÉ INTRODUCTIF DU MINISTRE DE LA JUSTICE

La “problématique Salduz” a été déclenchée par l’arrêt de la Cour européenne des Droits de l’homme du 27 novembre 2008¹. L’arrêt porte sur l’assistance d’un avocat. La première question qui se pose concerne la nature de cette assistance. L’avocat doit-il être présent pendant l’audition ou une concertation préalable est-elle suffisante? Des dérogations sont-elles possibles? Comment l’avocat doit-il remplir son rôle (activement, passivement)? Jusqu’à présent, on compte environ nonante arrêts qui réitèrent continuellement ces mêmes principes. Il s’est donc créé une sorte de “doctrine Salduz”, qui affine et dessine les contours des exigences de Strasbourg. Mais les discussions sur la portée et l’interprétation des arrêts en question se poursuivent à ce jour au niveau des jurisprudences et doctrines belges et étrangères.

La nécessité s’impose donc d’une loi susceptible de garantir la sécurité juridique.

La conclusion finale de l’arrêt précise ce qui suit: *“En résumé, même si le requérant a eu l’occasion de contester l’épreuve à charge à son procès en première instance, puis en appel, l’impossibilité pour lui de se faire assister par un avocat, alors qu’il se trouvait en garde à vue, a irrémédiablement nuit à ses droits de la défense”*. (paragraphe 62)

Le fond du problème concerne donc l’assistance d’un avocat au cours de la première période (garde à vue) de privation de liberté. Au cours de cette période, une personne est particulièrement vulnérable et il faut prévoir les garanties nécessaires pour que le droit de cette personne à se défendre ne soit pas violé de façon irrémédiable.

Dans ce qui suit, le ministre indique comment le projet de loi à l’examen vise à adapter les règles de droit belge aux nouvelles conditions découlant de la jurisprudence européenne — et ce, dans le cadre du système juridique existant et compte tenu des restrictions, besoins et possibilités d’ordre budgétaire, organisationnel et pratique.

Cela n’a pas été une sinécure, comme en témoigne le parcours déjà accompli par le texte à l’examen.

Peu après l’arrêt, au printemps 2009, une première consultation écrite a été organisée avec tous les acteurs: l’Association des juges d’instruction, le Collège des procureurs généraux, le Conseil des procureurs du Roi,

II. — INLEIDENDE UITEENZETTING DOOR DE MINISTER VAN JUSTITIE

De “Salduz-problematiek” is gestart met het arrest van het Europese Hof voor de Justitie van 27 november 2008¹. Het arrest handelt over de bijstand door een advocaat. De eerste vraag die zich stelt betreft de aard van die bijstand. Moet de advocaat aanwezig zijn tijdens het verhoor of is een voorafgaand overleg voldoende? Zijn er afwijkingen mogelijk? Hoe moet de rol van de advocaat ingevuld worden (actief, passief)? Tot op heden zijn er ongeveer 90 arresten waarin diezelfde principes verder zijn herhaald. Er is dus een soort “Salduz-doctrine” ontstaan waarbij de contouren van wat Straatsburg vereist verfijnd en gekaderd werden. Maar tot op de dag van vandaag blijven er discussies in binnenlandse en buitenlandse rechtspraak en rechtsleer over de draagwijdte en de interpretatie van de arresten bestaan.

Er is dus nood aan een wet die rechtszekerheid kan bieden.

De eindconclusie van het arrest vermeldt het volgende: *“En résumé, même si le requérant a eu l’occasion de contester l’épreuve à charge à son procès en première instance, puis en appel, l’impossibilité pour lui de se faire assister par un avocat, alors qu’il se trouvait en garde à vue, a irrémédiablement nuit à ses droits de la défense”*. (paragraaf 62)

De kern betreft dus de bijstand van een advocaat, tijdens de eerste periode (garde à vue) van vrijheidsbeneming. Tijdens die periode is een persoon bijzonder kwetsbaar en moet in de nodige garanties worden voorzien opdat de rechten van de verdediging van deze persoon niet op een onherstelbare wijze worden geschonden.

In wat volgt geeft de minister aan hoe het voorliggend wetsontwerp — binnen het kader van het bestaande rechtsstelsel en rekening houdend met budgettaire, organisatorische en praktische beperkingen, noden en mogelijkheden — de Belgische rechtsregels wil aanpassen aan deze nieuwe vereisten voortvloeiend uit de Europese rechtspraak.

Dat dit geen sinecure was, bewijst het parcours dat deze tekst al heeft afgelegd.

Kort na het arrest - Salduz, in het voorjaar van 2009, werd een eerste schriftelijke consultatie georganiseerd met alle actoren: de Vereniging van de onderzoeksrechters, het College van procureurs-generaal, de

¹ CEDH 27 novembre 2008 (Grande chambre), n° 3639/02 Salduz contre Turquie

¹ EHMR 27 november 2008 (Grote Kamer), nr. 3639/02 Salduz t. Turkije

l'Orde van de Vlaamse balies, l'Ordre des barreaux francophones et germanophone, et aussi, via la ministre de l'Intérieur, la police fédérale et la police locale.

Des propositions de loi ont été simultanément déposées à la Chambre et au Sénat. Les services du Sénat ont été sollicités pour étudier la portée précise de la jurisprudence européenne. Ils ont déposé leur rapport en janvier 2010, ainsi qu'un rapport complémentaire en avril 2010. Cette étude et tous les avis reçus, y compris l'avis du Collège des procureurs généraux du 22 mars 2010, ont été soumis aux délibérations du Sénat.

En avril 2010, le Sénat a entamé une série d'auditions. La réalité politique a cependant rattrapé les travaux, la dissolution des Chambres législatives ayant suspendu les travaux parlementaires.

Afin de répondre aux nombreuses questions posées sur le terrain, le ministre démissionnaire de la Justice a organisé fin août 2010, une réunion de concertation avec tous les acteurs concernés.

L'objectif initial était d'obtenir un résultat concret à court terme. Il est apparu, lors de cette réunion, que les visions étaient très divergentes et que seule une initiative législative permettrait de sortir de l'impasse. Pendant un moment, il a été envisagé d'organiser une certaine uniformisation par l'intermédiaire d'une circulaire du collège des procureurs généraux, mais cette démarche a échoué.

Le 6 octobre 2010, le ministre a présenté en commission de la Justice du Sénat un exposé introductif présentant un contexte général de la problématique, le dernier état de la question sur le terrain et plaident en faveur d'une approche pragmatique phasée. Une deuxième série d'auditions ont été organisées.

À l'issue de ces auditions détaillées, une proposition de loi, signée par différents sénateurs, a été déposée au Sénat. De nombreux amendements ont ensuite été présentés et examinés et une troisième audition a été organisée avant la fin de la discussion des articles. Au terme de cette dernière audition, quelques adaptations ont encore été apportées.

*
* * *

Raad van de procureurs des Konings, de Orde van de Vlaamse balies, de "Ordre des barreaux francophones et germanophone" en via de minister van Binnenlandse Zaken ook de federale en de lokale politie.

Tegelijkertijd werden er in de Kamer en in de Senaat wetsvoorstellingen ingediend. Er werd aan de diensten van de Senaat gevraagd om een studie te maken omtrent de precieze draagwijdte van de Europese rechtspraak. Dat rapport werd ingediend in januari 2010 met een aanvullend rapport in april 2010. Deze studie en alle ontvangen adviezen, inclusief het advies van het College van de procureurs-generaal van 22 maart 2010, werden ter besprekking voorgelegd aan de Senaat.

In april 2010 is de Senaat gestart met een eerste reeks hoorzittingen. De werkzaamheden werden echter ingehaald door de politieke realiteit want door de ontbinding van de Wetgevende Kamers, werden de parlementaire werkzaamheden opgeschorst.

Om tegemoet te komen aan de vele vragen in het veld, organiseerde de ontslagnemende minister van Justitie eind augustus 2010 een overlegvergadering met alle betrokken actoren.

Oorspronkelijk was het de bedoeling om snel een concreet resultaat te bekomen. Op deze vergadering bleek dat de visies erg uit elkaar liepen en dat enkel een wetgevend initiatief een einde kon brengen aan de impasse. Even dacht men via een richtlijn van het college van de procureurs-generaal een soort stroomlijning te organiseren maar dit is niet gelukt.

Op 6 oktober 2010 heeft de minister in de commissie Justitie van de Senaat een inleidende uiteenzetting gegeven waarbij een algemene situering van de problematiek werd gegeven, de laatste stand van zaken in de praktijk en gepleit werd voor een pragmatische gefaseerde aanpak. Een tweede reeks hoorzittingen werd georganiseerd.

Na deze uitgebreide hoorzittingen werd in de Senaat een wetsvoorstel ingediend dat door verschillende senatoren werd ondertekend. Er werden vervolgens heel wat amendementen ingediend, die werden besproken en nog tijdens de artikelsgewijze besprekking werd een derde hoorzitting georganiseerd. Na die laatste hoorzitting werden nog een aantal aanpassingen aangebracht.

*
* * *

Traditionnellement, on évoque une approche minimaliste et une approche maximaliste. Une large conciliation dépassant les clivages politiques a permis de mettre en œuvre un texte de compromis se fondant sur les principes suivants:

1. les principes "Salduz" qui découlent de la jurisprudence doivent être mis en œuvre dans le cadre de la législation existante;

2. il convient de trouver une solution opérationnelle, notamment pour le parquet et les services de police. Le Collège des procureurs généraux a ainsi proposé de réaliser un enregistrement audiovisuel, mais cette option a suscité de nombreuses réactions, notamment de la part de la police, qui ne l'estimait pas réalisable d'un point de vue pratique et organisationnel;

3. les propositions doivent également être développées sur le plan budgétaire.

La jurisprudence est toujours en évolution et doit faire l'objet d'un suivi constant. Dans l'état actuel de la jurisprudence, le projet répond néanmoins parfaitement aux exigences formulées par la Cour européenne.

Le ministre passe en revue, en une dizaine de points, les lignes de force du projet de loi soumis à la commission.

Le projet modifie le Code d'instruction criminelle et la loi relative à la détention préventive. En Belgique aussi, le droit au silence est considéré comme un principe général de droit. Cependant, il n'est pas encore inscrit de façon explicite dans la législation. Il n'existe pas non plus d'obligation d'information. Le projet prévoit explicitement ces droits et leur communication. L'article 47bis du Code d'instruction criminelle est l'article de base qui encadre l'audition. Le droit de la personne interrogée de ne pas s'accuser elle-même, entendue en quelque qualité que ce soit (victime, témoin ou dénonciateur), s'applique à tous. Il est inscrit à l'article 47bis, § 1er, du Code d'instruction criminelle. Un droit au silence formulé de façon aussi exhaustive que possible comme étant le droit de ne pas faire de déclaration ou de ne pas répondre aux questions posées n'a été jugé judicieux ni pour les dénonciateurs, ni pour les victimes. De plus, ce droit étant en contradiction avec les dispositions légales sur le témoignage, il s'applique seulement à l'audition des personnes entendues au sujet d'infractions qui peuvent leur être reprochées ou, en d'autres termes, qui sont entendues en qualité d'inculpés. Pour cette catégorie de personnes interrogées, ces nouveaux droits, qui doivent être communiqués avant le début de l'audition, sont inscrits à l'article 47bis, § 2, du Code d'instruction criminelle.

Er wordt traditioneel gesproken van een minimalistische en een maximalistische invulling. Via ruim overleg over partijgrenzen heen kwam een compromistekst tot stand met volgende uitgangspunten:

1. de principes Salduz die voortvloeien uit die rechtspraak moeten geïmplementeerd worden binnen het kader van de bestaande wetgeving;;

2. er dient een werkbare oplossing bekomen te worden, ook voor het parket en de politiediensten. Zo stelde het College van procureurs-generaal voor om een audiovisuele opname te maken, maar daar is veel reactie op gekomen ook vanwege de politie die dat praktisch en organisatorisch niet haalbaar achtte;

3. de voorstellen moeten ook op budgettair vlak uitgewerkt worden.

De rechtspraak is nog steeds in evolutie en moet verder opgevolgd worden. In de huidige stand van de rechtspraak beantwoordt het ontwerp echter volledig aan de vereisten gesteld door het Europese Hof.

De minister overloopt in een tiental punten de krachtlijnen van het wetsontwerp dat aan de commissie wordt voorgelegd.

Het ontwerp wijzigt het Wetboek van strafvordering en de wet op de voorlopige hechtenis. Ook in België wordt het recht om te zwijgen beschouwd als een algemeen rechtsbeginsel, maar het is nog niet expliciet ingeschreven in de wetgeving. Er bestaat ook geen informatieplicht. Het ontwerp voert deze rechten en hun mededeling expliciet in. Artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering is het basisartikel dat het verhoor omkaderd. Het recht zichzelf niet te beschuldigen geldt voor iedereen, in welke hoedanigheid men ook wordt verhoord (als slachtoffer, als getuige of aangever). Het wordt ingeschreven in art. 47bis, § 1, van het Wetboek van strafvordering. Het zwijgrecht dat zo volledig mogelijk wordt geformuleerd als het recht om geen verklaring af te leggen of niet te antwoorden op vragen, werd niet zinvol geacht voor aangevers en slachtoffers en is tegenstrijdig met de wettelijke bepalingen inzake getuigen, vandaar dat het enkel geldt voor het verhoor van personen die worden verhoord over misdrijven die hen ten laste kunnen worden gelegd of anders gesteld, die verhoord worden als verdachten. Voor deze categorie van ondervraagden worden deze nieuwe rechten, die moeten worden medegedeeld voor de aanvang van het verhoor, ingeschreven in art. 47bis, § 2, van het Wetboek van strafvordering.

Deuxièmement, la nature des faits sur lesquels elle sera interrogée est brièvement communiquée à la personne entendue. Cela s'applique à toute personne indépendamment de la qualité dans laquelle elle est entendue. Cette communication est également inscrite à l'article 47bis du Code d'instruction criminelle.

Le troisième point concerne la déclaration des droits, dite "*letter of rights*". Le projet de loi établit un lien avec les négociations en cours au niveau de l'Union européenne au sujet d'une directive concernant l'information des personnes dans le cadre d'une procédure pénale. Le texte prévoit la communication des droits au moyen d'un "*letter of rights*", qui est une déclaration des droits, bien que les négociations soient toujours en cours, au niveau européen, avec le Parlement européen.

Quatrièmement, il y a le principe de la l'assistance de l'avocat. Avant la première audition relative à des infractions pouvant lui être imputées, l'inculpé a droit à une concertation confidentielle avec un avocat.

Comme le préconise le Conseil supérieur de la Justice, la concertation préalable est considérée comme une condition prioritaire. Ce droit s'applique, en principe, à l'ensemble des inculpés, qu'ils aient été arrêtés ou non. Les auditions au Sénat ont toutefois mis en évidence la nécessité, pour les hommes et les femmes de terrain, d'instaurer un certain seuil, et ce, afin d'aboutir à des règles opérationnelles et efficaces, qui restent également financièrement viables. En guise de seuil, on a pris les infractions pouvant donner lieu à la délivrance d'un mandat d'arrêt. En d'autres termes, les infractions qui sont passibles d'une peine d'emprisonnement d'un an ou plus.

Ce seuil présente divers avantages. Il est cohérent avec la jurisprudence Salduz, qui considère que l'assistance est une nécessité "lorsque la liberté est en jeu", et il répond ainsi également au principe d'égalité. Le seuil est un seuil connu sur le terrain et a en outre son utilité pour les législations particulières.

Une deuxième restriction prévue concerne l'exclusion du "contentieux en matière de roulage". Il est ressorti des auditions non seulement que semblable droit de consulter empêcherait toute action de contrôle routier, mais aussi qu'il ne serait pas réaliste d'organiser ce droit compte tenu du fait qu'on enregistre annuellement quelque 426 000 constats d'accidents de la circulation. Une consultation demeure néanmoins possible en cas d'arrestation de l'auteur d'une infraction grave à la circulation.

Ten tweede krijgt de ondervraagde persoon een beknopte mededeling van de aard van de feiten waarover hij verhoord zal worden. Dat geldt voor iedereen, ongeacht de hoedanigheid waarin hij verhoord wordt. Ook deze mededeling wordt ingevoegd in het artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering.

Het derde punt betreft de verklaring van rechten, de zgn. "*letter of rights*". Het wetsontwerp maakt de link met de aan de gang zijnde onderhandelingen bij de Europese Unie over een richtlijn over het informeren van personen in een strafprocedure. De tekst voorziet in de mededeling van rechten via een zogenaamde "*letter of rights*", een verklaring van de rechten, hoewel de onderhandelingen op Europees vlak nog aan de gang zijn met het Europees Parlement.

Ten vierde is er het principe van de bijstand van de advocaat. Voor het eerste verhoor over misdrijven die hem ten laste kunnen worden gelegd heeft de verdachte recht op een vertrouwelijk overleg met een advocaat.

In navolging van de Hoge Raad voor de Justitie wordt het voorafgaand overleg als een prioritair vereiste beschouwd. Dit recht geldt in principe voor alle verdachten, aangehouden en niet aangehouden. Uit de hoorzittingen in de Senaat bleek echter dat het voor de mensen op het terrein nodig bleek om een zekere drempel in te bouwen en dit om een werkbare en efficiënte regeling mogelijk te maken die ook nog betaalbaar blijft. Als drempel werden de misdrijven genomen die in aanmerking komen voor het verlenen van een bevel tot aanhouding. Met andere woorden, misdrijven die strafbaar zijn met een gevangenisstraf van één jaar of meer.

Die drempel heeft verschillende voordelen. Hij is consequent met de Salduz rechtspraak die stelt dat de bijstand een noodzaak is "*when liberty is at stake*" en komt op die manier ook tegemoet aan het gelijkheidsprincipe. De drempel is een gekende drempel op het terrein en heeft voorts zijn nut voor de bijzondere wetgevingen.

Een tweede inperking die werd ingebouwd betreft de uitsluiting van het zogenaamde "verkeerscontentieux". Uit de hoorzittingen bleek niet alleen dat dergelijk consultatierecht elke wegcontroleactie onmogelijk zou maken, maar ook dat het geen haalbare kaart is om een dergelijk consultatierecht te organiseren ermee rekening houdend dat er jaarlijks zo'n 426 000 vaststellingen van verkeersongevallen zijn. Er is wel consultatie mogelijk indien de dader van een zware verkeersovertreding aangehouden wordt.

Dans le cas d'une personne qui n'a pas été arrêtée et jouit dès lors de sa liberté d'aller et venir, le droit à une concertation confidentielle préalable peut être appliqué de manière assez souple. Si l'intéressé est invité par écrit à venir faire une déposition au bureau de police, tous ces droits peuvent déjà lui être communiqués dans la convocation. Il incombe alors à l'intéressé de prendre les dispositions qui s'imposent avant de se présenter à l'audition, il peut donc consulter lui-même un avocat. Cet élément peut être également communiqué dans la convocation. Si l'audition n'a pas lieu sur convocation, l'audition peut être reportée une seule fois à la demande de l'intéressé afin de lui donner la possibilité de consulter son avocat. Les principes qui régissent l'aide juridique de deuxième ligne sont intégralement applicables au droit de consulter.

L'intéressé peut également renoncer volontairement et de manière réfléchie à ce droit de consultation. Il doit procéder à cette renonciation par la voie d'un écrit signé. Les personnes qui ne sont pas privées de liberté n'ont pas le droit d'être assistées par un avocat pendant l'audition. Ces personnes se trouvent en effet dans une situation fondamentalement différente de celle d'une personne arrêtée. Un simple suspect est effectivement libre d'aller et de venir, si bien qu'il peut interrompre l'audition à tout moment afin de consulter éventuellement à nouveau un avocat.

La privation de liberté, le moment où l'on perd la liberté d'aller et de venir, ouvre donc le droit à une concertation confidentielle préalable en plus du droit à l'assistance pendant l'interrogatoire de police. Dans l'arrêt Brusco c. la France du 14 octobre 2010, la Cour européenne des droits de l'homme déclare ce qui suit:

"La cour rappelle également que la personne placée en garde à vue a le droit d'être assistée d'un avocat dès le début de cette mesure, ainsi que pendant les interrogatoires et ce a fortiori lorsqu'il/elle n'a pas été informée par les autorités de son droit de se taire."

Le chapitre I^e de la loi relative à la détention préventive concerne le délai de la privation de liberté, qui ne peut excéder 24 heures, c'est-à-dire le délai maximum prévu par la Constitution dans lequel l'on doit être déféré devant un juge. Dès que l'on est privé de liberté, c'est une course contre le temps qui s'engage, dès lors que l'on doit être présenté au juge dans les 24 heures. Mais dès l'arrestation, c'est-à-dire la privation de liberté, outre le droit à une concertation confidentielle préalable avec l'avocat, on a le droit d'être assisté par un avocat pendant les interrogatoires qui ont lieu pendant le délai d'arrestation. Tout ceci devant avoir lieu dans ce délai de 24 heures, le projet de loi prévoit des règles détaillées. L'avocat doit être sur place dans les deux heures et la

Het recht op een voorafgaand vertrouwelijk overleg kan bij een persoon die niet is aangehouden en dus beschikt over zijn vrijheid van komen en gaan vrij soepel toegepast worden. Indien de persoon schriftelijk wordt uitgenodigd om op het politiebureau een verklaring te komen afleggen, kunnen al deze rechten hem al worden medegedeeld in de uitnodiging. Het komt dan aan de persoon toe de nodige schikkingen te treffen voor hij zich aanbiedt voor het verhoor, hij kan dus zelf een advocaat raadplegen. Dat kan ook in de uitnodiging medegedeeld worden. Indien het verhoor niet op uitnodiging geschiedt, kan het op verzoek van de betrokkene eenmaal worden uitgesteld zodat hij de mogelijkheid heeft zijn advocaat te raadplegen. De principes van de juridische tweedelijnsbijstand zijn onverkort van toepassing op het consultatierecht.

De betrokkene kan ook vrijwillig en weloverwogen afstand doen van dit consultatierecht. Hij moet deze afstand schriftelijk bevestigen en ondertekenen. Personen die niet beroofd zijn van hun vrijheid hebben geen recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor. Hun situatie verschilt immers fundamenteel van de situatie van een aangehouden persoon. Iemand die gewoon verdacht is, beschikt over vrijheid van komen en gaan, zodat hij op eender welk moment het verhoor kan onderbreken om, eventueel opnieuw een advocaat te raadplegen.

De vrijheidsberoving, het moment waarop men de vrijheid van komen en gaan verliest, geeft recht op voorafgaand vertrouwelijk overleg boven het recht op bijstand bij het verhoor. Het Europees Hof van de Rechten van de Mens stelt in het arrest Brusco tegen Frankrijk van 14 oktober 2010 het volgende:

"La cour rappelle également que la personne placée en garde à vue a le droit d'être assistée d'un avocat dès le début de cette mesure, ainsi que pendant les interrogatoires et ce a fortiori lorsqu'il/elle n'a pas été informée par les autorités de son droit de se taire."

Het eerste hoofdstuk van de wet betreffende de voorlopige hechtenis, betreft de termijn van vrijheidsberoving, die maximaal 24 uur kan betreffen, zijnde de grondwettelijke maximumtermijn waarbinnen men voor een rechter moet worden gebracht. Van zodra men van vrijheid is beroofd, begint een "wedren" tegen de tijd omdat men binnen 24 uur voor de rechter moet komen. Maar vanaf de aanhouding, dus de vrijheidsberoving, heeft men naast het recht op een voorafgaand vertrouwelijk overleg met de advocaat, ook recht op bijstand van een advocaat tijdens de verhoren die binnen de arrestatietermijn plaatsvinden. Omdat dit allemaal moet worden ingepast in die termijn van 24 uur, voorziet het wetsontwerp in een gedetailleerde regeling. De advo-

concertation peut durer 30 minutes au maximum. Si une concertation confidentielle ne peut être organisée dans les deux heures de l'arrestation, l'interrogatoire peut être entamé, mais uniquement après que l'intéressé s'est entretenu confidentiellement par téléphone avec la permanence. Cela implique également que les barreaux devront organiser une permanence. En effet, il est procédé à des arrestations tant le jour que la nuit, en semaine et pendant le week-end. Compte tenu du délai d'arrestation de 24 heures fixé par la Constitution, la permanence devra être joignable 24 heures sur 24. Le ministre marque sa préférence pour une permanence organisée par l'Ordre des barreaux francophone et germanophone et par l'*Orde van de Vlaamse Balies*.

Il y aura donc toujours un service de garde et si des problèmes surviennent, on pourra s'adresser au bâtonnier. Vu la situation précaire dans laquelle se trouve une personne qui a été arrêtée, on relève ici le seuil permettant de renoncer à ce droit. Les mineurs ne peuvent pas renoncer à ce droit, ni au droit de consulter un avocat ni au droit d'être assistés par lui. Les majeurs ne peuvent y renoncer qu'après avoir eu au moins une concertation confidentielle avec le service de permanence.

L'assistance de l'avocat doit s'inscrire dans le cadre de l'objectif de l'audition, à savoir la recherche de la vérité. Bien entendu, il convient à cet égard de tenir compte des tâches et rôles respectifs des acteurs concernés, tout particulièrement des services de police. Les services de police posent les questions et l'inculpé répond. L'assistance de l'avocat a pour but de permettre un contrôle:

- du respect du droit de la personne interrogée de ne pas s'accuser elle-même ainsi que de sa liberté de garder le silence (1);
- du traitement réservé à la personne interrogée durant l'audition, en particulier (cf. Salduz) de l'exercice manifeste de pressions ou contraintes illicites par la police (2);
- des droits visés à l'art. 47bis du Code d'instruction criminelle (3).

L'avocat pourra formuler des observations, mais il ne pourra évidemment pas plaider. C'est un interrogatoire auquel il assiste et il pourra y être actif, mais avec une finalité clairement délimitée.

caat moet binnen 2 uur ter plaatse zijn en het overleg mag maximum dertig minuten duren. Indien het niet lukt een vertrouwelijk overleg te hebben binnen twee uur na de aanhouding, kan het verhoor een aanvang nemen, maar pas nadat de betrokkenen een telefonisch vertrouwelijk overleg heeft gehad met de permanentiedienst. Dit houdt ook in dat de balies een permanentiedienst zullen moeten inrichten. Aanhoudingen gebeuren immers zowel overdag als 's nachts, in de week en in het weekend. Gezien de grondwettelijk vastgelegde arrestatietermijn van 24 uur loopt, zal de permanentiedienst dus 24 uur op 24 uur bereikbaar moeten zijn. De voorkeur van de minister gaat uit naar een permanentiedienst die wordt ingericht en georganiseerd door de Orde van de Vlaamse Balies en de "Ordre des barreaux francophones et germanophone".

Er zal dus steeds een wachtdienst zijn en als er zich problemen voordoen kan men zich tot de stafhouder wenden. Gelet op de precaire situatie waarin een persoon die is aangehouden zich bevindt, wordt hier de drempel verhoogd om afstand te kunnen doen van dit recht. Minderjarigen kunnen geen afstand doen, noch van het consultatierecht, noch van het bijstandsrecht. Meerderjarigen kunnen enkel afstand doen na minstens een vertrouwelijk overleg te hebben gehad met de permanentiedienst.

De bijstand van de advocaat moet worden gekaderd in het doel van het verhoor, nl. de waarheidsvinding. Daarbij moet vanzelfsprekend rekening worden gehouden met de respectieve taken en rollen van de betrokkenen actoren, in het bijzonder van de politiediensten. De politiediensten stellen de vragen en de verdachte antwoordt. De bijstand van de advocaat heeft tot doel de eerbiediging na te streven van het recht om:

- zichzelf niet te beschuldigen en van het zwijgrecht (1);
- de wijze waarop de ondervraagde persoon tijdens het verhoor wordt behandeld, in het bijzonder (cf. Salduz) of er geen ongeoorloofde druk of dwang wordt uitgeoefend door de politie(2);
- op de rechten zoals bepaald in art. 47bis van het Wetboek van strafvordering (3).

De advocaat zal kunnen opmerkingen maken, maar mag natuurlijk geen pleidooi houden. Het is een ondervraging waarbij hij aanwezig is en hij zal daar actief kunnen zijn, maar met een finaliteit die duidelijk wordt beschreven.

Les trois motifs susmentionnés d'intervention constituent autant de raisons importantes de permettre à l'avocat de jouer un rôle actif, avocat qui peut faire mentionner dans le procès-verbal d'audition les violations des droits qu'il estime avoir observées. La proposition à l'examen prévoit également la possibilité d'interrompre une fois l'audition pendant 15 minutes, à la demande du client ou en cas de révélation de nouvelles infractions qui ne sont pas en relation avec les faits qui ont été portés à sa connaissance avant l'audition.

Le tout doit pouvoir s'inscrire dans le cadre de la finalité de l'audition et dans l'ensemble des principes qui régissent notre procédure pénale, et en particulier l'enquête préliminaire. Le texte tente de concilier ces préoccupations, à savoir, d'une part, l'efficacité de l'enquête et, d'autre part, les droits de la défense.

L'article 47bis, § 6, prévoit que si des auditions sont effectuées en violation des droits nouvellement insérés dans cet article, elles ne peuvent être utilisées de manière exclusive, ni dans une mesure déterminante aux fins d'une condamnation de la personne interrogée. Cette formulation existe déjà dans le Code pénal en ce qui concerne le témoignage anonyme.

La Cour européenne des droits de l'homme admet que le "principe Salduz" n'est pas un principe absolu et qu'il peut donc y avoir des raisons impérieuses inhérentes à l'affaire qui justifient une dérogation. La Cour précise que ces dérogations ne peuvent être formulées de manière générale, en excluant par exemple certaines catégories d'infractions. Toute dérogation doit être motivée. Le projet de loi prévoit également que le procureur du Roi ou le juge d'instruction peut, dans des circonstances exceptionnelles, inhérentes à l'affaire, et pour autant qu'il existe des raisons impérieuses, prendre la décision motivée de ne pas accorder ces droits.

Une affaire d'enlèvement dans laquelle il faut réagir rapidement pour localiser la victime dont la vie peut être en danger, ou une grave affaire de terrorisme qui menace la sécurité publique sont des exemples de dossiers dans lesquels de telles mesures peuvent s'imposer.

Le huitième point concerne la possibilité, pour le juge d'instruction, de prolonger le délai d'arrestation. Le délai d'arrestation de 24 heures est un délai court dans lequel beaucoup de choses doivent se passer. Dans la situation actuelle, ce délai est déjà sous pression.

Nonobstant les nouveaux droits qui, aux termes du projet de loi, doivent être mis en œuvre dans ce délai, il

De drie genoemde redenen van tussenkomst zijn drie zeer belangrijke redenen om een actieve rol toe te laten aan de advocaat die kan vragen dat melding wordt gemaakt in het proces-verbaal van een door hem vastgestelde schending. Bovendien voorziet het voorstel ook in de mogelijkheid om het verhoor eenmaal te onderbreken voor 15 minuten, wanneer de cliënt erom vraagt of telkens wanneer tijdens het verhoor nieuwe strafbare feiten aan het licht komen die niet in verband staan met de feiten die voor het verhoor ter kennis werden gebracht.

Het geheel moet kunnen worden gekaderd in het doel van het verhoor en in het geheel van de principes die onze strafprocedure en in het bijzonder het vooronderzoek beheersen. De tekst tracht deze bezorgdheid te verzoenen nl. enerzijds de efficiëntie van het onderzoek en anderzijds de rechten van de verdediging.

Artikel 47bis, § 6 bepaalt dat, in geval verhoren worden afgenoemt in strijd met de in dat artikel nieuw ingevoegde rechten, deze niet uitsluitend, niet in overheersende mate kunnen dienen voor de veroordeling van de ondervraagde persoon. Deze formulering bestaat reeds in het Strafwetboek met betrekking tot de anonieme getuigenverklaring.

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens aanvaardt dat het Salduzprincipe geen absoluut principe is en dat er dus dwingende redenen kunnen zijn, eigen aan de zaak die een afwijking rechtvaardigen. Het Hof stelt dat deze afwijkingen niet op een algemene manier mogen worden geformuleerd door bijvoorbeeld bepaalde categorieën van misdrijven uit te sluiten. Elke afwijking moet gemotiveerd worden. Het wetsontwerp voorziet erin dat de procureur des Konings of de onderzoeksrechter omwille van uitzonderlijke omstandigheden, eigen aan de zaak, en voor zover er dwingende redenen zijn, bij gemotiveerde beslissing kunnen oordelen om deze rechten niet toe te kennen.

Voorbeelden van dossiers waarin dergelijke maatregelen zich kunnen opdringen zijn een ontvoeringszaak waarbij snel moet worden gereageerd om het slachtoffer te lokaliseren dat mogelijks in levensgevaar is, of een ernstige zaak van terrorisme waarbij de openbare veiligheid wordt bedreigd.

Het achtste punt betreft de mogelijkheid tot verlenging van de arrestatietermijn door de onderzoeksrechter. De arrestatietermijn van 24 uren is een korte termijn waarbinnen veel moet gebeuren. In de huidige situatie is het een termijn die al onder druk staat.

Niettegenstaande de nieuwe rechten die op basis van het wetsontwerp binnen deze termijn ter uitvoering

a pourtant été opéré le choix fondamental de maintenir le délai de 24 heures, comme étant un principe important en matière de protection de la liberté des personnes.

Toutefois, il a également été tenu compte du fait que, compte tenu de l'instauration de l'assistance de l'avocat, le délai de 24 heures est, dans certains dossiers, difficilement tenable. Ce sera, par exemple, le cas lors d'instructions de grande envergure, dans lesquelles plusieurs personnes sont arrêtées, surtout lorsque celles-ci doivent être assistées par des interprètes.

La proposition de loi prévoit qu'en présence d'indices sérieux de culpabilité de crime ou de délit et en cas de circonstances particulières, le juge d'instruction peut rendre une ordonnance motivée de prolongation.

La privation de liberté qui résulte de cette ordonnance ne peut excéder vingt-quatre heures, à compter de la signification de l'ordonnance, qui doit avoir lieu dans le premier délai de vingt-quatre heures.

Une telle prolongation est conforme à l'article 12 de la Constitution, qui dispose qu'une ordonnance motivée du juge doit être signifiée au plus tard dans les vingt-quatre heures.

Neuvièmement, le projet de loi prévoit également la possibilité d'être assisté par un avocat pendant l'interrogatoire effectué par le juge d'instruction dans le cadre de l'article 16 de la loi relative à la détention préventive.

Compte tenu du délai de vingt-quatre heures, le texte du projet de loi ne prévoit pas à nouveau, en l'occurrence, une possibilité préalable de concertation confidentielle avec l'avocat.

Pendant l'audition par le juge d'instruction, l'avocat peut formuler ses observations, ainsi qu'il a été décrit ci-dessus.

En outre, le projet de loi prévoit que l'avocat peut formuler des observations sur la délivrance éventuelle d'un mandat d'arrêt.

Le juge d'instruction n'est toutefois pas obligé d'y répondre ou de se justifier. Clairement, le but n'est pas qu'il y ait, en l'occurrence, un débat contradictoire. On peut faire des observations sur la délivrance ou non d'un mandat d'arrêt, mais il ne s'agit pas d'un débat contradictoire.

Enfin, le ministre attire l'attention sur l'instauration de deux droits supplémentaires qui ont été octroyés

moeten worden gelegd, werd toch de fundamentele keuze gemaakt tot het behoud van de termijn van 24 uur, als zijnde een belangrijk principe voor de bescherming van de vrijheid van personen.

Nochtans was men ook niet blind voor het feit dat bij de invoering van de bijstand van de advocaat de termijn van 24 uur in sommige dossiers moeilijk houdbaar wordt. Dit zal bijvoorbeeld het geval zijn bij grote onderzoeken, waarbij verschillende personen zijn aangehouden, zeker wanneer dezen moeten bijgestaan worden door tolken.

Het wetsvoorstel bepaalt dat ingeval er ernstige aanwijzingen van schuld aan een misdaad of wanbedrijf zijn en ingeval er zich bijzondere omstandigheden voordoen, de onderzoeksrechter een met redenen omkleed bevel tot verlenging kan verlenen.

De vrijheidsbeneming als gevolg van dit bevel, kan niet langer duren dan 24 uur te rekenen van de betekening van het bevel, die moet gebeuren binnen de eerste termijn van 24 uren.

Dergelijke verlenging is conform artikel 12 van de Grondwet dat bepaalt dat een met redenen omkleed bevel van een rechter moet tussenkomen uiterlijk binnen de 24 uren.

Ten negende voorziet het wetsontwerp ook in de mogelijkheid tot bijstand van een advocaat tijdens de ondervraging door de onderzoeksrechter in het kader van artikel 16 van de wet op de voorlopige hechtenis.

Gelet op de termijn van 24 uur voorziet de tekst van het wetsvoorstel hier niet opnieuw in een voorafgaande mogelijkheid tot vertrouwelijk overleg met de advocaat.

Tijdens het verhoor met de onderzoeksrechter, mag de advocaat zijn opmerkingen formuleren, zoals hierboven al beschreven is.

Bovendien voorziet het wetsontwerp erin dat de advocaat opmerkingen mag maken over de mogelijke aflevering van een aanhoudingsbevel.

De onderzoeksrechter is echter niet verplicht hierop te antwoorden of zich te verantwoorden. Het is duidelijk niet de bedoeling dat hier een tegensprekelijk debat zou plaatsvinden. Opmerkingen maken over het al of niet afleveren van een aanhoudingsbevel kunnen wel gemaakt worden, maar het is geen tegensprekelijk debat.

Tot slot verwijst de minister nog naar de invoering van twee extra rechten die werden toegeleend aan de

aux personnes arrêtées. Il s'agit du droit d'informer une personne de confiance de son choix de la détention et le droit à une assistance médicale. Ces deux droits sont inscrits depuis des années déjà dans les articles 33^{quater} et 33^{quinquies} de la loi sur la fonction de police pour les personnes qui font l'objet d'une arrestation administrative. Le Comité pour la prévention de la torture du Conseil de l'Europe a déjà plusieurs fois recommandé à la Belgique d'appliquer également ces dispositions pour les personnes qui font l'objet d'une arrestation judiciaire. Désormais, la Belgique tient compte de cette recommandation.

En ce qui concerne l'information d'une personne de confiance au choix, ce n'est pas la personne arrêtée qui se charge de l'informer, mais la personne qui interroge ou son préposé. Il est clair qu'il ne s'agit pas, en l'occurrence, d'une obligation de résultat, mais que des efforts normaux et raisonnables doivent être fournis pour informer cette personne de confiance. Si une personne d'origine étrangère est arrêtée en Belgique, il faut bien sûr essayer de joindre des parents ou des amis à l'étranger. Il doit s'agir d'un effort raisonnable, sans obligation de résultat. En parfaite conformité avec les recommandations du Comité pour la prévention de la torture, on prévoit également la possibilité de reporter cette information lorsqu'il existe un risque qu'en raison de sa communication, des actions soient entreprises en vue de faire disparaître des preuves, l'intéressé entre en collusion avec des tiers ou se soustrait à l'action de la justice. Le régime du droit à l'assistance médicale est tout à fait similaire à celui de l'arrestation administrative.

III. — DISCUSSION GÉNÉRALE

A. Première discussion

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) indique que le groupe auquel elle appartient a approuvé le projet de loi à l'examen. Compte tenu des remarques formulées par *l'Orde van Vlaamse Balies*, l'intervenante souhaite néanmoins aborder plusieurs questions.

On peut tout d'abord s'interroger quant à la distinction opérée selon que la personne interrogée est privée de liberté ou non. Pourquoi l'assistance de l'avocat n'est-elle pas prévue dans tous les cas, lors d'un premier interrogatoire de la police? D'aucuns pensent en effet que le droit au procès équitable risque d'être violé lorsque les déclarations faites par un suspect sans assistance de son avocat sont utilisées ultérieurement pour fonder une condamnation.

persoon die is aangehouden. Het betreft het recht om een vertrouwenspersoon naar keuze in te lichten over de aanhouding en het recht op medische bijstand. Dat zijn twee rechten die al jaren staan ingeschreven in het artikel 33^{quater} en 33^{quinquies} van de wet op het politieambt voor personen die het voorwerp uitmaken van een bestuurlijke aanhouding. Onder meer het Comité ter preventie van foltering van de Raad van Europa heeft België al verschillende malen aanbevolen deze bepalingen ook toe te passen voor de personen die het voorwerp uitmaken van een gerechtelijke aanhouding. Hieraan wordt nu tegemoetgekomen.

Voor wat betreft het inlichten van een vertrouwenspersoon naar keuze, deze inlichting gebeurt niet door de aangehoudene zelf maar door de ondervrager of zijn aangestelde. Het is duidelijk dat het hier geen resultaatverbintenis betreft, maar dat normale, redelijke inspanningen moeten worden gedaan om die vertrouwenspersoon in te lichten. Als een persoon van vreemde origine hier wordt aangehouden, moet uiteraard gepoogd worden om verwanten of vrienden in het buitenland te bereiken. Het moet een redelijke inspanning zijn, maar het is geen resultaatverbintenis. Volledig conform de aanbevelingen van het Comité ter preventie van foltering, wordt ook in de mogelijkheid voorzien om deze inlichting uit te stellen in geval er gevraagd bestaat dat men door de inlichting het risico loopt dat actie ondernomen wordt om bewijzen te laten verdwijnen, men zich zou verstaan met derden of zich aan het optreden van het gerecht zou ontrekken. De regeling van het recht op medische bijstand is volledig gelijklopend met dit voor de administratieve aanhouding.

III. — ALGEMENE BESPREKING

A. Eerste bespreking

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) stipt aan dat haar fractie het voorliggende wetsontwerp heeft goedgekeurd. Gelet op de opmerkingen van de Orde van Vlaamse Balies wenst de spreekster toch een aantal kwesties ter sprake te brengen.

Eerst kan men zich vragen stellen bij het onderscheid naargelang de persoon al dan niet van zijn vrijheid is beroofd. Waarom wordt niet in alle gevallen in de bijstand van een advocaat voorzien tijdens het eerste politieverhoor? Volgens sommigen zou het recht op een billijk proces immers in het gedrang komen als de door een verdachte afgelegde verklaringen naderhand worden gebruikt als grondslag voor een veroordeling.

Ensuite, le procès-verbal d'une audition qui serait effectuée sans respecter les prescrits du projet de loi peut-il rester dans le dossier? Les droits de la défense ne risquent-ils pas de la sorte d'être méconnus?

Comment peut-on justifier que le bénéfice du droit de se concerter confidentiellement avec l'avocat de son choix soit exclu lorsque les faits pouvant être imputés à la personne interrogée concernent des infractions routières?

Enfin, dans l'attente d'une intervention du législateur, les barreaux ont mis sur pied des permanences d'avocats afin de permettre aux suspects d'être assistés lorsqu'ils sont entendus. Comment ces initiatives ont-elles été financées?

M. Raf Terwingen (CD&V) relève qu'au cours de la phase policière, si la personne à interroger dispose de ressources insuffisantes, les dispositions relatives au bénéfice de la gratuité complète ou partielle de l'aide juridique de deuxième ligne sont intégralement applicables. Comment cela va-t-il se dérouler en pratique? La personne à interroger doit-elle pouvoir justifier immédiatement de l'insuffisance de ses revenus? Si elle ne peut prétendre à l'aide juridique, pourra-t-elle choisir son avocat?

L'intervenant constate que l'article 2bis, § 1er, alinéa 2, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive, tel qu'inséré par l'article 3 du projet de loi, prévoit également que la personne privée de liberté, qui doit être interrogée, peut également prétendre à l'assistance d'un avocat *pro deo* si elle ne dispose pas de ressources suffisantes. M. Terwingen rappelle sur ce point que conformément à l'article 1er, § 2, de l'arrêté royal du 18 décembre 2003 déterminant les conditions de la gratuité totale ou partielle du bénéfice de l'aide juridique de deuxième ligne et de l'assistance judiciaire, la personne en détention est présumée être une personne ne bénéficiant pas de ressources suffisantes. Cette personne peut donc demander à être assistée par un avocat *pro deo* quelle que soit sa situation financière. Qu'en est-il?

M. Bert Schoofs (VB) évoque l'hypothèse de l'audition d'une personne entendue en qualité de témoin. Après que cette audition ait eu lieu, les enquêteurs pourraient arriver à la conclusion que ce témoin est impliqué dans des faits délictueux et demander au juge d'instruction qu'il délivre un mandat de perquisition. À aucun moment, toutefois, la personne interrogée — qui de simple témoin est devenue suspect — n'a été informée de son droit de se concerter avec un avocat.

Vervolgens, kan het proces-verbaal van een verhoor dat zou plaatsvinden zonder inachtneming van de bepalingen van het wetsontwerp in het dossier blijven? Dreigt het recht van verdediging op die manier niet met voeten te worden getreden?

Hoe kan men verantwoorden dat de ondervraagde persoon het recht op een vertrouwelijk overleg met de advocaat van zijn keuze wordt onzegd als de feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd betrekking hebben op verkeersovertredingen?

Tot slot hebben de balies, in afwachting van een optreden van de wetgever, gezorgd voor advocatenwachtdiensten zodat verdachten kunnen worden bijgestaan als zij worden verhoord. Hoe werden die initiatieven gefinancierd?

De heer Raf Terwingen (CD&V) merkt op dat als de persoon die moet worden verhoord over onvoldoende middelen beschikt, de bepalingen inzake de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand onverkort van toepassing zijn tijdens de politiële fase. Hoe zal dat in de praktijk in zijn werk gaan? Moet de te verhoren persoon meteen aantonen dat zijn middelen ontoereikend zijn? Als hij geen aanspraak kan maken op een advocaat, mag hij dan zijn advocaat kiezen?

De spreker constateert dat artikel 2bis, § 1, tweede lid, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, zoals ingevoegd bij artikel 3 van het wetsontwerp, bepaalt dat de persoon die van zijn vrijheid is beroofd en die moet worden verhoord ook aanspraak kan maken op de bijstand van een *pro deo*-advocaat als hij niet over voldoende middelen beschikt. De heer Terwingen herinnert er in dat opzicht aan dat, overeenkomstig artikel 1, § 2, van het koninklijk besluit van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, de persoon in hechtenis geacht wordt niet over voldoende middelen te beschikken. Die persoon kan dus, ongeacht zijn financiële situatie, vragen te worden bijgestaan door een *pro deo*-advocaat. Wat is er van aan?

De heer Bert Schoofs (VB) verwijst naar het geval van het verhoor van een persoon als getuige. Na het verhoor zouden de speurders tot de conclusie kunnen komen dat de getuige bij de strafbare feiten betrokken is en zouden zij aan de onderzoeksrechter kunnen vragen een huiszoekingsbevel uit te vaardigen. De verhoorde persoon — die eerst een gewone getuige was en nadien een verdachte is geworden — werd echter op geen enkel ogenblik op de hoogte gebracht van zijn recht overleg te plegen met een advocaat.

Cela ne risque-t-il pas de poser problème sous l'angle des droits de la défense?

Mme Kristien Van Vaerenbergh (N-VA) remarque que l'article 3 du projet de loi, visant à insérer un article *2bis* dans la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive, stipule que l'audition doit être interrompue pendant quinze minutes en cas de révélation de nouvelles infractions qui ne sont pas en relation avec les faits initiaux sur lesquels la personne est entendue. Doit-on interrompre l'audition pour toute nouvelle infraction ou uniquement pour une infraction dont la qualification diffère de celle de l'infraction initiale?

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) souligne que le groupe auquel il appartient s'est abstenu lors du vote du présent projet de loi au Sénat. Certes, le projet de loi contient également des aspects positifs comme l'information donnée aux personnes entendues et l'énumération des droits fondamentaux dont elles sont titulaires.

M. Van Hecke ne comprend pas pourquoi le projet de loi limite le droit à l'assistance de l'avocat au cours de l'interrogatoire à l'hypothèse dans laquelle la personne interrogée est privée de sa liberté.

Une autre remarque fondamentale concerne la prolongation du délai de vingt-quatre heures. Plutôt qu'une prolongation automatique, il aurait été préférable d'imaginer une formule ne permettant la prolongation que pour le délai nécessaire pour organiser la consultation de l'avocat.

Par ailleurs, lorsque la personne interrogée ne peut ou ne veut pas être assistée par un avocat, il devrait être possible de procéder à l'enregistrement de l'audition de manière à éviter toutes discussions ultérieures. L'intervenant comprend les difficultés pratiques auxquelles se heurterait un tel enregistrement, mais estime qu'il s'agit d'une technique qui doit être envisagée dès à présent.

M. Christian Brotcorne (cdH) remarque que le projet de loi à l'examen est un dossier important dont on ne pourra sans doute cerner toutes les conséquences qu'après son adoption. Il est d'ores et déjà évident que ce texte va indubitablement bouleverser la pratique judiciaire.

M. Brotcorne espère que la transposition en droit belge de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme permettra d'améliorer les droits des personnes entendues dans le cadre d'une enquête mais qu'elle ne sera pas détournée de cet objectif par ceux qui souhaiteraient échapper à des poursuites pour des raisons purement procédurales.

Dreigt dat geen probleem te doen rijzen in verband met het recht van verdediging?

Mevrouw Kristien Van Vaerenbergh (N-VA) merkt op dat artikel 3 van het wetsontwerp, dat tot doel heeft in de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis een artikel *2bis* in te voegen, bepaalt dat het verhoor moet worden onderbroken voor vijftien minuten als nieuwe strafbare feiten aan het licht komen die niet in verband staan met de initiële feiten waarvoor de persoon wordt verhoord. Moet het verhoor worden onderbroken voor ieder nieuw strafbaar feit of alleen voor een strafbaar feit waarvan de kwalificatie verschilt van die van het oorspronkelijk strafbaar feit?

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) stipt aan dat zijn fractie zicht heeft onthouden tijdens de stemming over dit wetsontwerp in de Senaat. Het wetsontwerp bevat zeker positieve aspecten zoals de informatie die wordt verstrekt aan de verhoorde personen en de opsomming van hun grondrechten.

De heer Van Hecke begrijpt niet waarom het wetsontwerp het recht op bijstand van een advocaat tijdens het verhoor beperkt tot het geval waarin de verhoorde van zijn vrijheid wordt beroofd.

Een andere fundamentele opmerking heeft betrekking op de verlenging van de termijn van vierentwintig uren. In plaats van een automatische verlenging ware het beter geweest te zorgen voor een oplossing die de verlenging alleen toestaat voor de termijn die nodig is om de raadpleging van de advocaat te organiseren.

Als de verhoorde persoon voorts niet kan of niet wil worden bijgestaan door een advocaat, zou het mogelijk moeten zijn het verhoor op te nemen om naderhand alle mogelijke discussies te voorkomen. De spreker heeft begrip voor de praktische moeilijkheden waarmee een dergelijke opname zou gepaard gaan, maar hij vindt dat het gaat om een techniek die nu al moet worden overwogen.

De heer Christian Brotcorne (cdH) merkt op dat het ter besprekking voorliggende wetsontwerp een belangrijk dossier is, waarvan men zonder twijfel pas alle gevolgen zal kunnen inschatten nadat het is aangenomen. Het staat nu al vast dat deze tekst de rechtspraktijk ongetwijfeld overhoop zal halen.

De spreker hoopt dat de omzetting in Belgisch recht van de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zal bijdragen tot de optimalisering van de rechten van de personen die in het kader van een onderzoek worden gehoord, maar ook dat die omzetting niet wordt misbruikt door al wie zich louter om procedurele redenen aan vervolging wil onttrekken.

Un point de discussion important concerne le rôle de l'avocat que le projet de loi limite considérablement. Il appartiendra à la commission de déterminer comment ce rôle doit être envisagé: soit le législateur va jusqu'au bout des choses et permet à l'avocat de jouer un rôle actif lors de l'audition, soit il limite ce rôle au maximum en tentant de se conformer à la jurisprudence de Strasbourg.

M. Brotcorne s'interroge pour sa part quant à la praticabilité du projet de loi. L'infrastructure des commissariats de police permet-elle, dans tous les cas, de garantir la confidentialité de la consultation de l'avocat?

Les aspects budgétaires sont également importants. La mise en œuvre du projet de loi ne manquera pas de peser sur le budget de l'aide juridique dont le financement actuel pose déjà problème comme en témoignent diverses initiatives parlementaires.

Enfin, plutôt qu'une prolongation automatique de vingt-quatre heures du délai de garde à vue, n'aurait-il pas été préférable, d'un point de vue constitutionnel, d'envisager la suspension de ce délai pour le temps nécessaire à la mise en œuvre des droits conférés aux personnes interrogées par la Cour européenne des Droits de l'homme?

M. Servais Verherstraeten (CD&V) juge que la problématique de la transposition de larrêt Salduz nécessite que le législateur fasse des choix équilibrés. Les options retenues par le Sénat dans le présent projet de loi paraissent à tout le moins raisonnables et permettent de concilier les droits individuels et le coût social de leur mise en œuvre.

Le rôle de l'avocat est limité au contrôle de la conformité de l'interrogatoire aux prescrits légaux. Le projet de loi l'habilite sur ce point à faire acter dans le procès-verbal d'audition les violations des droits énumérés au futur article 2bis, § 2, alinéa 3, de la loi relative à la détention préventive. L'avocat peut-il également formuler des remarques concernant les éléments factuels du dossier? Le juge d'instruction ou l'enquêteur doit-il ou non acter ces remarques dans le procès-verbal?

Qu'elle soit ou non privée de liberté, la personne majeure entendue peut renoncer volontairement et de manière réfléchie au droit de se faire assister par un avocat. Cette renonciation est-elle définitive ou, au contraire, peut-elle être révoquée par l'intéressé?

Een belangrijk punt van discussie is de rol van de advocaat, die door het ter bespreking voorliggende wetsontwerp fors wordt ingeperkt. Het staat aan de commissie te bepalen hoe die taak moet worden opgevat: ofwel pakt de wetgever het grondig aan en staat hij de advocaat toe een actieve rol te spelen bij het verhoor, ofwel perkt hij die rol maximaal in door te proberen de wetgeving af te stemmen op de rechtspraak van Straatsburg.

Voorts heeft de heer Brotcorne bedenkingen bij de werkbaarheid van het ter bespreking voorliggende wetsontwerp. Hij vraagt zich af of de infrastructuur van de politiecommissariaten het in alle gevallen mogelijk maakt de vertrouwelijke aard van de raadpleging van een advocaat te waarborgen.

Ook de budgettaire aspecten zijn belangrijk. De tenuitvoerlegging van het wetsontwerp zal ongetwijfeld wegen op het budget voor rechtsbijstand; de financiering ervan is nu al problematisch, zoals uit diverse parlementaire initiatieven blijkt.

Ware het ten slotte uit een constitutioneel oogpunt niet beter geweest de inverzekeringstelling op te schorten voor de tijd die vereist is om de rechten uit te oefenen die de verhoorde persoon door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens worden verleend, veeleer dan die inverzekeringstellingstermijn automatisch met vierentwintig uur te verlengen?

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) vindt dat het vraagstuk van de omzetting van het arrest-Salduz van de wetgever vereist dat hij uitgebalanceerde keuzes maakt. De door de Senaat in het ter bespreking voorliggende wetsontwerp in aanmerking genomen opties lijken op zijn minst redelijk; zij verhinderen niet dat de individuele rechten samengaan met de sociale kostprijs van de tenuitvoerlegging ervan.

De taak van de advocaat is beperkt tot het nagaan of het verhoor voldoet aan de wettelijke vereisten. Bij het ter bespreking voorliggende wetsontwerp wordt hij op dat punt gemachtigd in het proces-verbaal van verhoor de schendingen te doen opnemen van de rechten opgesomd in het toekomstige artikel 2bis, § 2, derde lid, van de wet betreffende de voorlopige hechtenis. Mag de advocaat tevens opmerkingen formuleren over de feitelijke elementen van het dossier? Moet de onderzoeksrechter of de speurder die opmerkingen al dan niet in het proces-verbaal opnemen?

De verhoorde meerderjarige kan vrijwillig en weldoordacht afzien van het recht zich door een advocaat te laten bijstaan, ongeacht of hij al dan niet van zijn vrijheid is beroofd. Is die weigering definitief, of kan de betrokkenen die herroepen?

La personne interrogée sur des infractions qui pourraient lui être imputées doit être informée de son droit de se concerter avec un avocat avant la première audition, pour autant que les faits qui peuvent lui être imputés concernent une infraction dont la sanction peut donner lieu à la délivrance d'un mandat d'arrêt. Dans le cas où un juge d'instruction n'a pas encore été désigné, il appartient aux enquêteurs de procéder à la qualification de l'infraction. Or, c'est cette qualification qui conditionne le droit de se concerter confidentiellement avec un avocat. L'intervenant craint que cela ne donne lieu ultérieurement à des discussions de procédure.

En outre, le texte prévoit que la personne interrogée doit être informée succinctement des faits sur lesquels elle est entendue. Or, au cours d'une enquête, le juge d'instruction, le parquet ou les enquêteurs peuvent vouloir retenir certaines informations pour ne pas hypothéquer les résultats de leur enquête. Par conséquent que vise cette description succincte des faits?

Les options arrêtées par le projet de loi ne sont pas neutres sous l'angle budgétaire. Il est évident que la société doit contribuer à la concrétisation des droits et libertés individuels mais elle ne peut être la seule à le faire. L'intervenant plaide par conséquent pour qu'à l'occasion de l'examen de ce projet de loi, l'on réfléchisse, le cas échéant, à une adaptation de la réglementation sur l'aide juridique et de son financement. Comme d'aucuns l'ont proposé, l'on pourrait peut-être envisager l'instauration d'une contribution de solidarité dont devrait s'acquitter toute personne condamnée.

L'intervenant exprime ensuite ses craintes en ce qui concerne l'application future de la loi. Cette application devrait être uniforme partout en Belgique mais cette uniformité sera mise à mal par les choix différents qui pourront être opérés par les barreaux. La situation au sein de l'arrondissement judiciaire de Bruxelles-Halle-Vilvorde risque d'être problématique.

Fera-t-on dépendre le contenu de l'assistance de l'avocat en fonction du choix de l'avocat ou du rôle linguistique de la personne interrogée?

Et quid lorsque la personne interrogée ne sera ni francophone, ni néerlandophone?

Enfin, M. Verherstraeten se demande si le projet de loi est compatible avec la tendance qui se fait jour actuellement au niveau européen et qui consiste à mettre en question la situation de monopole des avocats.

De persoon die wordt gehoord over misdrijven die hem ten laste kunnen worden gelegd, moet worden geïnformeerd dat hij het recht heeft voor het eerste verhoor met een advocaat te overleggen, op voorwaarde dat de feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd, betrekking hebben op een misdrijf waarvan de bestrafing kan leiden tot de afgifte van een aanhoudingsbevel. Indien nog geen onderzoeksrechter werd aangewezen, komt het de speurders toe het misdrijf te kwalificeren. Die kwalificatie ligt echter ten grondslag aan het recht om al dan niet vertrouwelijk met een advocaat te mogen overleggen. De spreker vreest dat dit gegeven later tot proceduredebatten zal leiden.

Bovendien bepaalt het wetsontwerp dat de verhoorde persoon beknopt moet worden geïnformeerd over de feiten waarover hij wordt gehoord. Het kan evenwel gebeuren dat de onderzoeksrechter, het parket of de speurders in de loop van het onderzoek bepaalde inlichtingen willen achterhouden, teneinde de uitkomst van hun onderzoek niet in het gedrang te brengen. De vraag rijst dus welke doelstelling die beknopte beschrijving van de feiten dient.

De in het ter besprekking voorliggende wetsontwerp in aanmerking genomen opties zijn niet budgettair neutraal. Hoewel de samenleving vanzelfsprekend moet bijdragen tot de verwezenlijking van de individuele rechten en vrijheden, mag zij niet de enige zijn die dat doet. Daarom pleit de spreker ervoor zich bij de besprekking van dit wetsontwerp eventueel te beraden over een aanpassing van de regelgeving op de rechtsbijstand en de financiering ervan. Zoals sommigen hebben voorgesteld, zou men misschien kunnen overwegen een solidariteitsbijdrage in te stellen, die elke veroordeelde zou moeten betalen.

Voorts vreest de spreker voor de tenuitvoerlegging van de wet in de toekomst. Hoewel die tenuitvoerlegging in heel België eenvormig zou moeten zijn, zal die eenvormigheid in het gedrang komen door de uiteenlopende keuzes van de balies. Alleen al de situatie in het gerechtelijk arrondissement Brussel-Halle-Vilvoorde dreigt problemen op te leveren.

De vraag rijst of men de invulling van de bijstand van de advocaat zal doen afhangen van de keuze van de advocaat dan wel van de taal van de verhoorde persoon.

En wat als de verhoerde persoon Nederlands- noch Franstalig is?

Tot slot vraagt de heer Verherstraeten zich af of het wetsontwerp compatibel is met de tendens die momenteel binnen Europa opgang maakt en die de monopoliepositie van de advocaten ter discussie stelt.

M. Thierry Giet (PS) se demande si le projet de loi à l'examen permet une transposition correcte, en droit belge, de la doctrine Salduz qui, à l'estime de l'intervenant, exige l'assistance de l'avocat non seulement avant mais également pendant l'audition.

La sanction du non respect des formalités prévues par le projet de loi ne paraît pas non plus conforme à la jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'homme. La seule sanction qui paraît envisageable est celle de la nullité.

L'article 2 du projet de loi distingue trois situations: la situation où une personne est entendue, en quelque qualité que ce soit, celle où la personne est entendue en tant que suspect et enfin, celle où la personne entendue est privée de liberté.

M. Giet constate que cette subdivision en trois situations distinctes est extrêmement théorique: il n'est pas rare en effet qu'au cours d'une même audition et compte tenu de ses déclarations, une personne passe de la qualité de témoin à celle de suspect et qu'à l'issue de cette audition, elle soit privée de liberté.

En réalité, la subdivision opérée par le projet de loi est motivée par la seule volonté des auteurs du texte de limiter le plus possible le rôle de l'avocat.

Si l'on souhaite adopter une approche maximaliste du rôle de l'avocat, il faut supprimer cette subdivision théorique et revenir à une transposition plus correcte de la doctrine Salduz.

Le projet de loi entend conférer plus de droits aux personnes entendues dans le cadre d'une enquête. Ce faisant, le texte donne aux enquêteurs un pouvoir important dans la mesure où il leur revient de qualifier les faits sur lesquels la personne est entendue. De cette qualification dépendra le droit de la personne de se concerter confidentiellement avec un avocat.

L'intervenant constate que cette situation n'est pas conforme à la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme.

En outre, le projet de loi pose question sous l'angle organisationnel. A la différence de la France, il n'existe pas en Belgique une permanence d'avocats au sein des commissariats de police. Organiser la consultation de l'avocat aura donc un impact sur les délais et signifiera souvent une perte de temps pour tout le monde. M. Giet ne plaide pas nécessairement pour que de

De heer Thierry Giet (PS) wenst te vernemen of het ter bespreking voorliggende wetsontwerp een correcte omzetting in het Belgisch recht mogelijk maakt van de uit het arrest-Salduz voortvloeiende rechtsleer, die volgens de spreker aangeeft dat bijstand door een advocaat niet alleen vereist is vóór, maar ook tijdens het verhoor.

De sanctie bij niet-naleving van de in het wetsontwerp opgenomen vormvereisten lijkt de spreker evenmin te sporen met de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens. Nietigverklaring lijkt de enig denkbare sanctie.

In artikel 2 van het wetsontwerp wordt een onderscheid gemaakt tussen drie hypotheses: de betrokkenen wordt verhoord in welke hoedanigheid ook, de betrokkenen wordt verhoord als verdachte en de betrokkenen wordt verhoord terwijl hij al van zijn vrijheid werd beroofd.

Volgens de heer Giet is die opdeling in drie verschillende hypotheses uiterst theoretisch: niet zelden komt het immers voor dat iemand, tijdens een zelfde verhoor en afhankelijk van zijn verklaringen, van hoedanigheid verandert: van getuige wordt hij verdachte en aan het einde van het verhoor wordt hij van zijn vrijheid beroofd.

In feite is de in het wetsontwerp gemaakte opsplitsing uitsluitend ingegeven door het feit dat de indieners van de tekst de rol van de advocaat zoveel mogelijk willen inperken.

Wil men daarentegen een maximale invulling geven aan die rol, dan moet die theoretische opsplitsing worden opgegeven en moet opnieuw aansluiting worden gezocht bij een correctere omzetting van de uit het arrest-Salduz voortvloeiende rechtsleer.

Bedoeling van het wetsontwerp is meer rechten te geven aan wie in het kader van een onderzoek wordt verhoord. Toch geeft de tekst de onderzoekers veel macht, aangezien het hun taak is de feiten te kwalificeren waarover de betrokkenen wordt verhoord. Van die kwalificatie zal afhangen of de verhoorde vertrouwelijk overleg mag plegen met een advocaat.

De spreker stelt vast dat die gang van zaken niet spoort met de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

Bovendien kan het wetsontwerp organisatorische moeilijkheden met zich brengen. Anders dan in Frankrijk bestaan er in België geen advocatenwachtdiensten binnen de politiecommissariaten. Het raadplegen van de advocaat zal dus een weerslag hebben op de termijnen en zal vaak tot tijdverlies leiden voor iedereen. De heer Giet pleit niet noodzakelijk voor dergelijke

telles permanences soient mises en place mais juge qu'il s'agit d'une question méritant réflexion.

Le projet de loi permet à la personne interrogée, ne disposant pas de ressources suffisantes, de bénéficier de l'aide juridique de deuxième ligne. Comment la personne concernée pourra-t-elle prouver à ce moment que ses revenus sont insuffisants? Très peu de personnes emmènent avec elles les pièces justificatives requises.

L'intervenant n'est pas opposé à la faculté de renoncer à l'assistance d'un avocat. Il se demande néanmoins s'il ne faudrait pas entourer la renonciation d'autres formalités qu'une simple déclaration écrite. Ne faudrait-il pas prévoir, par exemple, que la renonciation doit, dans tous les cas, être précédée d'un entretien téléphonique avec un avocat?

La prolongation du délai de garde à vue de 24 heures constitue un point d'achoppement pour le groupe PS. Sous couvert de donner des droits supplémentaires, le projet de loi aboutit en effet à supprimer une garantie constitutionnelle essentielle qui jusqu'à présent, n'a jamais posé de problème particulier.

Enfin, les implications budgétaires du texte à l'examen devront, elles aussi, faire l'objet d'un examen approfondi. Ces implications budgétaires ne concernent pas uniquement l'aide juridique mais également le travail des services de police. Le projet de loi, s'il est adopté, aura en effet un impact sur le nombre d'heures de prestation du personnel.

M. Renaat Landuyt (sp.a) souscrit à la nécessité de garantir à tout un chacun le droit à un procès équitable, mais estime qu'il faut également garantir l'efficacité de la politique de sécurité. Dans ce contexte, il convient de poursuivre la réflexion quant aux nullités dans le cadre du procès pénal. En effet, dans sa rédaction actuelle, le projet de loi à l'examen est un cadeau pour les avocats souhaitant déclencher des discussions purement procédurières.

Les enseignements de l'arrêt Taxquet et de la réforme de la Cour d'assises qui en a résulté démontrent qu'il est préférable de s'en tenir à ce qu'exige la Cour européenne des droits de l'homme plutôt que de commencer à détricoter la procédure existante.

En l'occurrence, la Cour de cassation a tenté de traduire dans notre système juridique les principes du

wachtdiensten, maar vindt wel dat daarover moet worden nagedacht.

Dankzij het wetsontwerp kan een ondervraagde met voldoende financiële middelen juridische tweedelijnsbijstand genieten. Hoe zal de ondervraagde op het moment van zijn ondervraging kunnen aantonen dat zijn inkomen ontoereikend zijn? Slechts zeer weinig mensen brengen de daartoe vereiste bewijsstukken mee.

De spreker is er niet tegen gekant dat de ondervraagde de mogelijkheid krijgt af te zien van bijstand door een advocaat. Wel vraagt hij zich af of die verzekering niet moet worden geflankeerd door andere vormvereisten dan gewoon een schriftelijke verklaring. Moet bijvoorbeeld niet worden bepaald dat de betrokken hoe dan ook eerst een telefonisch onderhoud moet hebben met een advocaat, vooraleer hij van juridische bijstand kan afzien?

De verlenging van de inverzekeringstelling tot 24 uur vormt voor de PS-fractie een groot probleem. Onder het voorwendsel dat de ondervraagde bijkomende rechten krijgt, zorgt het wetsvoorstel er immers voor dat een einde wordt gemaakt aan een wezenlijke grondwettelijke waarborg, die tot dusver nooit specifieke moeilijkheden heeft veroorzaakt.

Tot slot moet ook de budgettaire impact van de ter bespreking voorliggend tekst grondig worden onderzocht. Het gaat dan niet alleen om de budgettaire impact van de rechtsbijstand, maar ook die van het werk van de politiediensten. Mocht het wetsvoorstel worden aangenomen, zal het een weerslag hebben op het aantal prestatie-uren van het personeel.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) is het eens met de noodzaak iedereen het recht op een billijk proces te garanderen, maar vindt dat tegelijk de doeltreffendheid van het veiligheidsbeleid moet worden gewaarborgd. In die context moet verder worden nagedacht over de nietigheidsgronden in het raam van een strafproces. In zijn huidige formulering is het wetsontwerp immers een heus cadeau voor advocaten die tuk zijn op loutere procedurekwesties.

Het arrest-Taxquet en de daaruit voortvloeiende hervorming van hethof van assisen leert ons dat het de voorkeur verdient zich te schikken naar de vereisten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, veeleer dan de bestaande procedure op losse schroeven te willen zetten.

In casu heeft het Hof van Cassatie geprobeerd de door Straatsburg uitgevaardigde principes van een bil-

procès équitable édictés par Strasbourg. L'intervenant estime qu'il faut privilégier la voie choisie par la Cour de cassation.

L'arrêt Salduz met l'accent sur la recherche d'un équilibre entre l'individu et l'appareil judiciaire. En Belgique, cet équilibre est mis à mal par le détournement de la loi sur la détention préventive de son objectif initial.

L'intervenant est d'avis que le législateur doit pouvoir réagir à la dynamique résultant des arrêts de la Cour européenne des droits de l'homme sans remettre en cause les principes fondamentaux du système.

Ce n'est pas l'option choisie par le Sénat qui au nom d'un prétendu compromis, bricole la procédure. Le rapport des discussions y ayant eu lieu démontre par ailleurs la légèreté avec laquelle les sénateurs ont abordé des principes fondamentaux de notre système juridique. À titre d'illustration, l'intervenant cite l'interprétation donnée par le sénateur Torfs au délai constitutionnel de garde à vue de 24 heures, distinguant ce qu'il appelle le "*tempus continuum*" (à savoir le temps qui court) du "*tempus utile*" (à savoir le délai pendant lequel on peut faire œuvre utile) (cf. Doc. Sénat 6-663/4, p. 17).

Enfin, M. Landuyt ne comprend pas qu'on puisse voter un texte dont on ne peut cerner les conséquences, notamment budgétaires. En cela, la Belgique se distingue d'autres États européens qui à raison, testent d'abord plusieurs systèmes avant d'adapter leurs normes juridiques.

Le ministre de la Justice reconnaît que la question du choix du moment clé privilégié par le projet de loi (à savoir la privation de liberté) a fait débat. S'agit-il du choix le plus pertinent? Le ministre répond par l'affirmative. Donner les mêmes droits à toutes les personnes entendues — qu'elles soient ou non privées de liberté — aurait eu des effets inimaginables.

Se basant sur les commentaires doctrinaux récents concernant la jurisprudence Salduz, le ministre est d'avis que la distinction opérée entre les personnes privées de liberté ou non est justifiée de manière objective.

Dans les deux cas, l'assistance d'un avocat est garantie mais sa portée diffère.

lijk proces in onze rechtsorde om te zetten. De spreker vindt dat de door het Hof van Cassatie uitgestippelde weg moet worden gevolgd.

Het arrest-Salduz legt de klemtoon op het zoeken naar een evenwicht tussen de individuele burger en het gerechtelijk apparaat. In België wordt dat evenwicht bedreigd door de omzeiling van de oorspronkelijke doelstellingen van de wet inzake de voorlopige hechtenis.

De spreker vindt dat de wetgever moet kunnen reageren op de dynamiek die voortvloeit uit de arresten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zonder de fundamentele principes van het systeem op de helling te zetten.

Dat is niet de keuze van de Senaat, die in naam van een vermeend compromis, de procedure oplapt. Uit het verslag van de besprekingen die er plaats hebben gehad, blijkt ook de lichtheid waarmee de senatoren de fundamentele principes van ons rechtssysteem hebben aangepakt. Bij wijze van illustratie citeert de spreker de interpretatie door senator Torfs van de grondwetelijke termijn van inverzekeringstelling van 24 uur, waarbij Torfs wijst op het onderscheid tussen "*tempus continuum*"(d.w.z. de lopende tijd) en "*tempus utile*" (d.w.z. de termijn tijdens welke men nuttig werk kan verrichten) (zie Senaat, DOC 6-663/4, blz. 17).

Ten slotte begrijpt de heer Landuyt niet dat men een tekst kan aannemen waarvan men de gevolgen niet kan afbakenen, met name op begrotingsvlak. België onderscheidt zich daarin van andere Europese staten, die eerst terecht verscheidene systemen testen alvorens hun rechtsnormen aan te passen.

De minister van Justitie erkent dat het vraagstuk van het geschikte moment dat in het wetsontwerp wordt aanbevolen (namelijk de vrijheidsbeneming), discussiestof heeft opgeleverd. Gaat het om de meest pertinente keuze? De minister antwoordt bevestigend. Dezelfde rechten geven aan alle verhoorde personen — ongeacht of hun vrijheid is benomen — zou onvoorstelbare gevolgen hebben gehad.

Op grond van de recente commentaar uit de rechtsleer over het arrest-Salduz is de minister van mening dat het onderscheid tussen personen die al dan niet van hun vrijheid zijn beroofd, objectief wordt verantwoord.

In beide gevallen is de bijstand van een advocaat gewaarborgd, maar de strekking ervan verschilt.

La personne qui est simplement suspecte est toujours libre et peut à tout moment consulter un avocat. Le texte du projet de loi prévoit par ailleurs une information obligatoire en ce qui concerne la possibilité de consulter un avocat avant la première audition.

À la personne qui est privée de liberté, est reconnu le droit d'être assistée par l'avocat pendant l'audition.

Plusieurs membres ont évoqué la sanction frappant les auditions effectuées en violation des dispositions du présent projet de loi.

Le ministre rappelle sur ce point que l'article 47bis, § 6, tel qu'inséré par l'article 2 du projet de loi, prévoit que ces auditions "ne peuvent être utilisées de manière exclusive, ni dans une mesure déterminante aux fins d'une condamnation de la personne interrogée".

Ce faisant, le projet de loi est conforme à la jurisprudence de la Cour de cassation. Pour rappel, les déclarations actées dans le procès-verbal peuvent également être utilisées à décharge, raison pour laquelle il convient de laisser ce procès-verbal dans le dossier.

Quant à l'exclusion du contentieux de roulage, le ministre la justifie par la nécessité de garantir l'applicabilité de la loi et l'effectivité des opérations de police.

Toutefois, il est évident qu'en cas d'infraction grave donnant lieu à l'arrestation de la personne, celle-ci sera informée de ses droits et pourra requérir l'assistance d'un avocat lors de son audition. Il en va de même lorsqu'à l'occasion d'une infraction de roulage, d'autres infractions sont découvertes.

Contrairement à certains intervenants craignant des problèmes à l'occasion de la qualification des faits, le ministre se dit confiant dans la capacité des forces de police sur ce point.

Concernant l'aide juridique de deuxième ligne, le ministre précise que si dans certaines situations, il peut être fait appel à un avocat *pro deo*, on a préféré maintenir pour le reste l'application des règles générales applicables en la matière. C'est la raison pour laquelle le texte du projet de loi renvoie aux articles 508/13 à 508/18 du Code judiciaire.

Quant à l'impact budgétaire du présent projet de loi, le ministre confirme qu'il est difficile de l'évaluer précisément. Avant de tenter de connaître ces conséquences budgétaires, il était nécessaire d'attendre les choix qui seraient opérés par le législateur.

De persoon die gewoon wordt verdacht, is nog altijd vrij en kan te allen tijde een advocaat raadplegen. De tekst van het wetsontwerp voorziet voorts in verplichte informatie over de mogelijkheid om vóór het eerste verhoor een advocaat te raadplegen.

De persoon wiens vrijheid wordt benomen, krijgt het recht tijdens het verhoor te worden bijgestaan door een advocaat.

Verscheidene leden hebben gewezen op de straf in geval van verhoren die afgenoem zijn in strijd met de bepalingen van dit wetsontwerp.

De minister herinnert er dienaangaande aan dat artikel 47bis, § 6, zoals ingevoegd bij artikel 2 van het wetsontwerp, bepaalt: "Verhoren die [...] kunnen niet uitsluitend of in overheersende mate dienen voor een veroordeling van de ondervraagde persoon."

Daarmee is het wetsontwerp in overeenstemming met de rechtspraak van het Hof van Cassatie. Men vergete ook niet dat de in het proces-verbaal opgenomen verklaringen kunnen worden gebruikt ter ontlasting, wat de reden is om dat proces-verbaal in het dossier te laten.

De uitsluiting van het verkeersgeschil verantwoordt de minister omdat de toepasselijkheid van de wet en de doeltreffendheid van de politieverrichtingen moet zijn gewaarborgd.

Het is echter duidelijk dat bij een ernstig misdrijf dat tot de aanhouding van de betrokken heeft geleid, deze over zijn rechten zal worden ingelicht en de bijstand van een advocaat tijdens zijn verhoor zal kunnen vragen. Hetzelfde geldt als tijdens een verkeersdelict andere misdrijven worden ontdekt.

In tegenstelling tot bepaalde sprekers die problemen vrezen naar aanleiding van de kwalificatie van de feiten, zegt de minister op dit punt vertrouwen te hebben in het vermogen van de politiediensten.

In verband met de tweedelijnsrechtsbijstand preciseert de minister dat men in bepaalde situaties dan wel een beroep kan doen op een *pro deo*-advocaat, maar dat men voor de rest de voorkeur heeft gegeven aan het behoud van de toepassing van de algemene regels terzake. Daarom verwijst de tekst van het wetsontwerp naar de artikelen 508/13 tot 508/18 van het Gerechtelijk Wetboek.

Wat de budgettaire gevolgen van dit wetsontwerp zullen zijn, is volgens de minister moeilijk precies te ramen. Vooraleer men kon proberen die gevolgen te kennen, was het noodzakelijk te wachten op de keuzes van de wetgever.

À titre expérimental néanmoins, l'ensemble des parquets ont calculé, au cours d'une période de quinze jours (du 1er au 15 décembre 2010), le nombre de privations de liberté ayant été ordonnées. Sur les 3 400 privations de liberté comptabilisées à cette occasion dans l'ensemble des ressorts, 1970 personnes ont effectivement été conduites devant un juge et 421 ont été maintenues en détention.

À partir de ces chiffres, on peut penser qu'il y a approximativement 81 500 privations de liberté par an.

Mais comment savoir combien consultent effectivement un avocat?

Une autre question est d'évaluer le nombre de points qui doivent être attribués à l'avocat pour l'assistance fournie en tenant compte des circonstances de son intervention (assistance de jour, de nuit, pendant le weekend ou les jours fériés).

Il subsiste donc un certain nombre d'inconnues.

Sur la base des données disponibles, le ministre pense que 25 à 30 millions d'euros seront nécessaires pour concrétiser le présent projet de loi. Dans le cadre des discussions budgétaires actuelles, le ministre obtiendra probablement un montant de 10 millions d'euros qu'il pourra affecter à l'exécution de la loi "Salduz".

À l'occasion de l'examen du présent projet de loi, on ne pourra sans doute pas faire l'économie d'un débat plus général sur l'aide juridique. Le budget qui sera dégagé pour garantir l'assistance de l'avocat dès la première audition devra-t-il être versé dans l'enveloppe budgétaire globale de l'aide juridique ou au contraire devra-t-il rester individualisé?

À côté de cela, il faut également tenir compte des investissements qui seront nécessaires pour permettre la mise en œuvre pratique du projet de loi. Le ministre évoque notamment les aménagements d'infrastructures qui seront nécessaires pour permettre que la personne interrogée puisse consulter son avocat dans les meilleures conditions.

Enfin, il y aura également des répercussions du point de vue du personnel.

En ce qui concerne la proposition d'enregistrer les auditions, le ministre rappelle que le Collège des procureurs généraux y était favorable et préférait d'ailleurs cette option à celle de l'assistance généralisée d'un avocat.

Bij wijze van experiment hebben alle parketten echter tijdens een periode van vijftien dagen (van 1 tot 15 december 2010) het aantal gelaste vrijheidsbenemingen berekend. Op de 3 400 bij die gelegenheid in alle rechtsgebieden getelde vrijheidsbenemingen zijn er 1 970 mensen daadwerkelijk voor een rechter geleid en werden er 421 in hechtenis gehouden.

Op basis van die cijfers mag men aannemen dat er ongeveer 81 500 vrijheidsbenemingen per jaar zijn.

Maar hoe kan men weten hoeveel mensen effectief een advocaat hebben geraadpleegd?

Een ander vraagstuk is de raming van het aantal punten voor de advocaat die bijstand heeft verstrekt, waarbij rekening wordt gehouden met de omstandigheden van zijn betrokkenheid (bijstand overdag, 's nacht, tijdens het weekend of op feestdagen).

Er blijven dus een aantal onbekenden.

Op basis van de beschikbare gegevens denkt de minister dat er 25 à 30 miljoen euro nodig zal zijn om dit wetsontwerp concreet gestalte te geven. In het kader van de huidige begrotingsbesprekingen zal de minister waarschijnlijk 10 miljoen euro ontvangen die hij zal kunnen toewijzen aan de uitvoering van de wet-Salduz.

Bij de besprekking van dit wetsontwerp kan men er wellicht niet omheen het ook over de juridische bijstand in het algemeen te hebben. Zullen de vrij te maken middelen voor de bijstand door een advocaat vanaf het eerste verhoor worden gestort in de algemene begrotingsenveloppe voor juridische hulp of integendeel worden opgenomen in een afzonderlijke begroting?

Voorts moet rekening worden gehouden met de investeringen die nodig zullen zijn om het wetsontwerp ten uitvoer te leggen. De minister verwijst meer bepaald naar de noodzakelijke infrastructurele aanpassingen opdat de verhoorde persoon zijn advocaat in de beste omstandigheden kan raadplegen.

Tot slot zullen er ook gevolgen zijn qua personeel.

Aangaande het voorstel het verhoor op te nemen, wijst de minister erop dat het College van procureurs-generaal daar voorstander van was en opname verkoos boven verplichte bijstand door een advocaat.

L'infrastructure nécessaire n'est malheureusement pas présente dans tous les commissariats.

Lors des discussions au Sénat, le ministre s'est néanmoins engagé à travailler sur la question afin de rendre possible, à terme, l'enregistrement de l'audition notamment, par exemple, lorsque l'avocat ne peut être présent à temps.

La distinction opérée par le projet de loi entre la situation d'une personne interrogée en tant que témoin, en tant que suspect ou privée de sa liberté, n'est pas purement théorique. Il est exact qu'on peut, dans un même dossier, passer par les trois stades: le texte prévoit explicitement qu'à chaque stade, la personne entendue doit être informée des droits qui sont les siens.

Au sein de la police, des directives claires devront être édictées pour éviter tout risque d'erreurs ou de dérives. Le ministre se dit néanmoins confiant dans la capacité de la police à appliquer la loi correctement.

En l'absence de base légale, les permanences organisées actuellement par les barreaux pour répondre à la jurisprudence Salduz restent des initiatives privées qui ne sont pas financées en tant que telles par les pouvoirs publics. Les barreaux peuvent toutefois puiser dans les moyens financiers qui leur sont accordés pour financer leur fonctionnement général.

À cet égard, le ministre regrette l'action judiciaire intentée par l'OBFG à son encontre.

Concernant le système de permanence auprès des commissariats, évoqué par M. Giet, le ministre relève que toute personne doit avoir le libre choix de son avocat. Les Pays-Bas ont expérimenté un système de permanence mais ont préféré y renoncer compte tenu de l'évaluation négative qui a été faite de ce système ainsi que de ses implications budgétaires.

Les problèmes auxquels un système de permanence essaierait de répondre pourraient aussi bien être résolus par la mise sur pied d'un logiciel accessible à tous, permettant d'identifier rapidement l'avocat de garde.

Concernant la possibilité d'interrompre l'audition pour une concertation confidentielle avec l'avocat, le texte de l'article 2bis, § 2, alinéa 5, est clair. L'interruption sera octroyée à chaque fois qu'apparaîtront de nouvelles infractions, sans lien avec les faits pour lesquels la personne est entendue.

Helaas beschikken niet alle politiecommissariaten over een adequate infrastructuur.

Tijdens de besprekingen in de Senaat heeft de minister er zich niettemin toe verbonden daar werk van te maken, zodat de verhoren op termijn kunnen worden opgenomen, bijvoorbeeld wanneer de advocaat niet tijdig aanwezig kan zijn.

Het onderscheid dat het wetsontwerp maakt tussen de respectieve situatie van iemand die als getuige, verdachte of van zijn vrijheid beroofde persoon wordt verhoord, is niet louter theoretisch. In de loop van een zaak kan men inderdaad in de drie situaties terechtkomen: de tekst bepaalt uitdrukkelijk dat de verhoorde persoon in elke fase in kennis moet worden gesteld van zijn rechten.

Binnen de politie moeten duidelijke richtlijnen worden uitgevaardigd om elke kans op fouten en ontsporingen te voorkomen. De minister geeft evenwel aan dat hij de politie er ten volle toe in staat acht de wet correct toe te passen.

Bij gebrek aan een rechtsgrond zijn de permanente bijstandsdiensten die de balies thans organiseren om zich naar de Salduz-rechtspraak te schikken, louter privé-initiatieven die als dusdanig niet door de overheid worden gefinancierd. De balies kunnen echter gebruik maken van de financiële middelen die hen worden toegekend voor hun algemene werking.

In dat opzicht betreurt de minister het geding dat de OBFG tegen hem heeft ingesteld.

Aangaande een permanente beschikbaarheid van een advocaat op de politiecommissariaten, zoals de heer Giet opperde, merkt de minister op dat iedereen zijn advocaat vrij moet kunnen kiezen. In Nederland heeft een proefproject met een dergelijke wachtdienstregeling plaatsgevonden, maar het werd afgevoerd wegens de negatieve beoordeling ervan en de budgettaire impact.

De problemen die men met een wachtdienst zou willen aanpakken, kunnen evengoed worden verholpen via een open softwareprogramma waarmee onmiddellijk kan worden gezien welke advocaat wachtdienst heeft.

Over de mogelijkheid het verhoor te onderbreken voor vertrouwelijk overleg met de advocaat is de tekst van artikel 2bis, § 2, vijfde lid, duidelijk. De onderbreking zal worden toegestaan ingeval nieuwe strafbare feiten opduiken die niet in verband staan met de feiten waarvoor de persoon wordt verhoord.

Plusieurs membres se sont interrogés sur la prolongation du délai de garde à vue et ont plaidé pour que l'on travaille plutôt sur une formule permettant de suspendre ce délai. Le ministre estime que pareille suspension serait inconstitutionnelle. Raison pour laquelle il préfère que soit maintenu le délai de vingt-quatre heures, tout en permettant à un magistrat du siège de prendre une ordonnance de prolongation motivée. La prolongation pouvant être accordée est limitée à 24 heures au maximum. Pour le reste, l'intervenant ne souscrit pas à l'interprétation du sénateur Torfs, évoquée par M. Landuyt, selon lequel le délai initial de 24 heures doit être compris comme étant du "*tempus utile*".

Ensuite, le ministre considère que la personne entendue peut toujours revenir sur une renonciation antérieure notamment lorsque le dossier dans le cadre duquel l'audition a eu lieu prend une nouvelle tournure. Toutefois, il faut espérer que la possibilité de revenir sur une renonciation antérieure ne soit pas détournée à des fins dilatoires.

Le ministre s'étonne quelque peu de la remarque selon laquelle certains remettraient en cause le monopole des avocats au niveau européen. Lors de la présidence belge de l'Union européenne, il n'y a en tout pas eu d'initiatives en ce sens. Les seules initiatives européennes en la matière concernent la fameuse "*letter of rights*" transposée dans le projet de loi. La commission européenne, pour sa part, est en train de préparer une initiative relative au rôle des avocats.

Il est plus que probable que les barreaux organisent de manière différente l'assistance qui doit être fournie par leurs membres aux personnes entendues. Il y aura sans doute des divergences selon que l'avocat appartient au barreau francophone ou au barreau néerlandophone.

Concernant les dérives dénoncées par M. Landuyt relatives à la loi sur la détention préventive, le ministre considère que la présence de l'avocat lors de l'audition devrait privilégier la transparence et encourager le recours aux mesures alternatives à la détention (maintien en liberté conditionnelle, caution).

Verscheidene leden hebben vragen bij de verlenging van de termijn van de voorlopige hechtenis en pleiten veeleer voor een formule waarbij die termijn zou worden geschorst. De minister meent dat een dergelijke schorsing ongrondwettig zou zijn. Hij verkiest dan ook die termijn van vierentwintig uur te behouden, maar een magistraat van de zetel de mogelijkheid te bieden een met redenen omklede beschikking tot verlenging uit te vaardigen. Daarbij zal de termijn maximaal 24 uur kunnen worden verlengd. Overigens is de spreker het niet eens met de door de heer Landuyt aangehaalde interpretatie van senator Torfs, als zou de aanvankelijke termijn van 24 uur moet worden opgevat als "*tempus utile*".

Vervolgens meent de minister dat een verhoorde persoon die eerder afstand heeft gedaan van zijn recht op bijstand, daarop kan terugkomen, meer bepaald ingeval de zaak waarbinnen het verhoor plaatsheeft, een nieuwe wending neemt. Wel valt te hopen dat die mogelijkheid niet zal worden aangegrepen als een vertragingsmanoeuvre.

De minister is enigszins verbaasd over de opmerking als zouden sommigen het monopolie van de advocaten op Europees niveau ter discussie stellen. Tijdens het Belgische voorzitterschap van de Europese Unie zijn in dat verband helemaal geen initiatieven genomen. Het enige Europese initiatief slaat op de vermaarde "*letter of rights*", waarvan het concept in het wetsontwerp werd opgenomen. De Europese Commissie bereidt dan weer een initiatief voor over de rol van de advocaten.

Hoogstwaarschijnlijk zullen de balies de bijstand die hun leden aan de verhoorde personen moeten verstrekken, anders gaan organiseren. Wellicht zullen er verschillen zijn naargelang de advocaat aangesloten is bij de Nederlandstalige dan wel de Franstalige balie.

Over de ontsporingen waarnaar de heer Landuyt in verband met de wet op de voorlopige hechtenis verwijst, stelt de minister dat de aanwezigheid van de advocaat tijdens het verhoor de transparantie ten goede zou moeten komen en alternatieve maatregelen in de plaats van hechtenis in de hand zou moeten werken (voorwaardelijke invrijheidstelling, borgtocht).

B. Discussion relative à l'avis du Conseil d'État

M. Stefaan De Clerck, ministre de la Justice, passe en revue l'avis du Conseil d'État.

L'avis commence par un aperçu pertinent des trois mesures visées par le projet, et que le ministre rappelle car elles constituent un bon résumé du projet, qui permet d'encadrer le débat suivant:

1) Premièrement, certaines dispositions sont applicables à toutes les auditions, quelle que soit la qualité en laquelle la personne est entendue;

2) Une deuxième catégorie de dispositions s'applique à l'audition d'une personne sur des infractions qui peuvent lui être imputées, que le suspect ait été privé de liberté ou non. Il s'agit du droit à une concertation confidentielle avec un avocat, préalable à la première audition, dans les limites prévues;

3) Les troisièmes dispositions concernent l'audition de personnes privées de liberté, qui disposent de davantage de droits, à savoir le droit à une concertation confidentielle préalable et à une assistance lors des auditions auprès de la police, mais aussi lors des auditions par le juge d'instruction en vue de la délivrance d'un mandat d'arrêt, en plus du droit d'informer de son arrestation une personne de confiance et du droit à une assistance médicale.

Enfin, le Conseil d'État se contente de mentionner la possibilité pour le juge d'instruction de prendre une ordonnance visant à prolonger le délai, comme relevant de la définition d'"ordonnance motivée du juge" prévue à l'article 12 de la Constitution. Le Conseil d'État ne s'explique pas davantage, ce qui, malgré tout, est frappant, dans la mesure où, lors de la discussion au Sénat, l'avis du Conseil d'État n'a cessé d'être évoqué dans le cadre de l'examen de la prolongation du délai d'arrestation et de la question de savoir si cela était conforme à la Constitution.

Il importe donc de noter que, sur ce point, le projet de loi est conforme à la Constitution et que les préoccupations émises à cet égard, tant par les parlementaires que par les différents acteurs de terrain, n'ont donc pas lieu d'être.

De même, un autre point important, l'accès au dossier, n'est que brièvement évoqué par le Conseil d'État dans ses considérations liminaires. Il est indiqué dans le projet de loi que la dite jurisprudence Salduz ne fait

B. Bespreking van het advies van de Raad van State

De heer Stefaan De Clerck, ontslagnemend minister van Justitie, overloopt het advies van de Raad van State.

Het advies begint met een 'to the point overzicht' van de drie maatregelen die in het ontwerp worden nagestreefd en die de minister even in herinnering brengt omdat ze een goede samenvatting vormen om het hierop volgend debat te kaderen:

1) Ten eerste zijn er bepalingen die gelden voor elk verhoor, ongeacht de hoedanigheid waarin de persoon wordt verhoord;

2) Ten tweede zijn er de bepalingen voor het verhoor van een persoon aangaande misdrijven die hem ten laste kunnen worden gelegd, en dit ongeacht of de verdachte van zijn vrijheid is beroofd of niet. Het gaat om het recht op een aan het eerste verhoor vertrouwelijk voorafgaand overleg met een advocaat met de ingebouwde drempels;

3) Ten derde zijn er bepalingen in verband met het verhoor van personen die van hun vrijheid zijn beroofd, die beschikken over meer rechten, namelijk het recht op een voorafgaand vertrouwelijk overleg en bijstand bij de verhoren bij de politie, maar ook bij het verhoor bij de onderzoeksrechter met het oog op het verlenen van een bevel tot aanhouding, naast het recht om een vertrouwenspersoon in te lichten van zijn aanhouding en het recht op medische bijstand.

Ten slotte maakt de Raad van State zonder meer melding van de mogelijkheid voor de onderzoeksrechter een bevel tot verlenging te verlenen, en dit als vallend onder de door artikel 12 van de Grondwet voorziene omschrijving van "een met redenen omkleed bevel van de rechter". Meer woorden maakt de Raad van State hieraan niet vuil. Dit is toch opvallend omdat het advies van de Raad bij de besprekings in de Senaat steeds ter sprake kwam bij de besprekings van het item van de verlenging van de arrestatietermijn en de vraag of dit conform de Grondwet was.

Het is dan ook belangrijk vast te stellen dat het wetsontwerp op dat vlak in overeenstemming is met de Grondwet en dat de ongerustheid die er hieromtrent was zowel bij de parlementsleden als bij verschillende actoren op het terrein hiermee is weggenomen.

Ook een ander belangrijk punt, namelijk de toegang tot het dossier, wordt door de Raad van State enkel kort aangehaald in de inleidende beschouwingen. In het wetsontwerp werd gesteld dat de zogenaamde Salduz-

aucune déclaration et n'impose aucune exigence à cet égard. La formulation de l'avis le confirme. Le Conseil d'État renvoie uniquement à la proposition de directive européenne, qui consacre encore d'autres droits, tel le droit à l'accès au dossier pénal, et observe à ce propos que les chambres législatives devront veiller à l'état d'avancement de ce texte pour, au besoin, être en mesure d'adapter le projet de loi à l'examen afin de se conformer au droit de l'Union européenne.

Le projet de loi à l'examen est en complète adéquation avec l'état actuel de la directive européenne. Cette directive est toutefois encore en pleine phase de négociation. Il est, en effet, prévu dans la directive que l'accès au dossier doit être garanti au stade où la légitimité de l'arrestation ou de la détention préventive peut, conformément à la législation nationale, être contestée. Dans notre législation, c'est le stade de la chambre du conseil, où la consultation est prévue.

Il ressort clairement de l'avis à ce propos que le Conseil d'État a été confronté aux mêmes difficultés que celles rencontrées par les auteurs du projet lors de l'élaboration des textes de loi. Ce n'est effectivement pas une sinécure d'élaborer une initiative législative offrant une réponse à un cadre évolutif de jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme, d'une part, et à un cadre législatif européen, qui est également en pleine évolution, d'autre part. Lors de l'examen de diverses dispositions, le Conseil d'État indique expressément que le projet de loi semble répondre à l'état actuel de la jurisprudence.

Le ministre se penche ensuite sur l'examen du texte par le Conseil d'État, subdivisé en cinq points:

1) Le champ d'application des dispositions en projet (points 9 – 20)

Le Conseil d'État indique que la formulation de l'article 6, § 3, c), CEDH laisse aux législateurs nationaux une certaine liberté d'appréciation pour déterminer notamment les conditions dans lesquelles on peut bénéficier du droit à l'assistance et pour fixer le contenu de ce droit.

Le Conseil d'État se pose toutefois un certain nombre de questions à propos du règlement différencié du droit à l'assistance qui est prévu dans le projet à l'examen.

rechtspraak hierover geen uitspraken doet, noch ver-eisten oplegt. De libellering van het advies bevestigt dit. De Raad van State verwijst enkel naar het voorstel van Europese richtlijn, waarin nog andere rechten worden gehuldigd zoals het recht op toegang tot het strafdossi-er en merkt hierbij op dat de wetgevende kamers de voortgang van die regeling in het oog moeten houden om, zo nodig, in staat te zijn het voorliggende wetsont-werp aan te passen zodat het in overeenstemming is met het recht van de Europese Unie.

Het wetsontwerp dat momenteel voorligt is volledig in overeenstemming met de actuele stand van de Eu-ropeese richtlijn. De richtlijn is echter nog in volle onder-handeling. Immers in de richtlijn wordt voorzien dat er toegang tot het dossier moet zijn in het stadium dat de rechtmaticheid van de aanhouding of voorlopige hechte-nis overeenkomstig de nationale wetgeving kan worden aangevochten. In onze wetgeving is dat het stadium van de raadkamer, waar inzage voorzien is.

Uit het advies blijkt desbetreffend duidelijk dat de Raad van State geconfronteerd werd met dezelfde moeilijkheden als ook de opstellers van het ontwerp ondervonden bij het opstellen van de wetteksten. Het is inderdaad geen sinecure om een wetgevend initiatief uit te werken dat een antwoord biedt aan een evoluerend kader van rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens enerzijds en aan een Europees wetgevend kader dat eveneens in volle evolutie is anderzijds. De Raad van State stelt bij de besprekingen van diverse bepalingen uitdrukkelijk dat het wetsontwerp schijnt te beantwoorden aan de huidige stand van de rechtspraak.

De minister buigt zich vervolgens over het onderzoek van de tekst door de Raad van State, onderverdeeld in vijf punten:

1) Het toepassingsgebied van de ontworpen regeling (punten 9 – 20)

De Raad van State haalt aan dat de bewoordingen van artikel 6, §3, c), EVRM aan de nationale wetgevers een zekere beoordelingsvrijheid laten om ondermeer te bepalen onder welke voorwaarden het recht op bij-stand kan worden genoten en hoe dit inhoudelijk moet worden ingevuld.

De Raad van State heeft echter een aantal vragen bij de gedifferentieerde regeling van het recht op bijstand die in het ontwerp wordt voorzien.

a) La privation de liberté et/ou l'audition comme critère décisif du bénéfice effectif du droit à l'assistance d'un avocat (point 11)

Le Conseil d'État estime que la privation de liberté comme critère décisif du droit à l'assistance est critiquable. Il fait toutefois lui-même observer que ce critère est également utilisé par la Cour de cassation. Ce critère est en outre également utilisé dans les nouvelles législations française et néerlandaise.

Le projet de loi ne retient du reste pas la privation de liberté comme seul critère, dès lors que l'assistance est également prévue pour les non-détenus.

Le Conseil d'État fait observer que les dispositions de l'article 6 CEDH valent d'ailleurs pour tous les prévenus et inculpés, qu'ils soient privés ou non de leur liberté. Il renvoie à l'arrêt Zaichenko, cité dans les développements, qui, selon le Conseil semble s'appuyer davantage sur la nature du contrôle et des déclarations effectuées que sur l'absence de privation formelle de liberté. Le Conseil d'État fait en l'occurrence le lien avec la notion d'audition, estimant qu'il serait opportun de définir cette notion (point 13, dernier alinéa).

Un amendement en ce sens sera présenté.

b) Élargissement des mesures en projet à d'autres situations de privation de liberté

Le Conseil d'État a confirmé, dans son avis, que la jurisprudence Salduz ne portait pas sur les arrestations administratives ni sur la privation de liberté administrative d'étrangers.

En ce qui concerne la privation de liberté de mineurs, le Conseil d'État confirme que le Sénat a très justement considéré que la jurisprudence Salduz et l'article 12 s'appliquent également aux mineurs. Le Conseil indique toutefois que les dispositions du projet de loi doivent être minutieusement confrontées aux dispositions de la loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse afin d'éviter les interprétations *a contrario*. Cette recommandation a été minutieusement suivie et, à la lumière de cette confrontation, force a été de constater que, lues en corrélation avec les dispositions de la loi relative à la protection de la jeunesse, les dispositions du projet forment un bel ensemble conférant au mineur le droit à l'assistance d'un avocat. Il a en revanche été donné suite à la suggestion du Conseil d'État de prévoir de manière conséquente, dans le projet de loi, que les mineurs ne peuvent jamais renoncer au droit à l'assistance. Deux amendements ont été préparés à cet effet.

a) De vrijheidsberoving en/of het verhoor als beslissend criterium voor het effectief genot van het recht op bijstand door een advocaat (punt 11)

De Raad van State meent dat het uitgangspunt van de vrijheidsberoving als doorslaggevend criterium voor het recht op bijstand, voor kritiek vatbaar is. Nochtans merkt hij zelf op dat dit criterium ook gehanteerd wordt door het Hof van Cassatie. Dit criterium wordt ook gebruikt in de nieuwe wetgeving van Frankrijk en Nederland.

Het wetsontwerp voorziet dit trouwens niet als enige criterium gezien ook de consultatiebijstand voor niet aangehouden werden opgenomen.

De Raad van State wijst erop dat de bepalingen van artikel 6 EVRM gelden voor alle verdachten en beklaagden, ongeacht of zij al dan niet van hun vrijheid zijn beroofd. Hij verwijst naar het in de memorie van toelichting aangehaalde arrest Zaichenko, dat volgens de Raad meer lijkt te steunen op de aard van de controle en de afgelegde verklaringen dan op het ontbreken van een formele vrijheidsberoving. De Raad van State maakt hier dan de link met de notie verhoor en geeft aan dat het wenselijk zou zijn een definitie van deze notie te geven (punt 13, laatste alinea).

Een amendement zal hieromtrent worden ingediend.

b) Verruiming van de ontworpen regeling tot andere situaties van vrijheidsberoving (punten 14 tot en met 16).

De Raad van State bevestigde in zijn advies dat de Salduz-rechtspraak geen betrekking heeft op bestuurlijke aanhoudingen en de bestuurlijke vrijheidsberoving van vreemdelingen.

Wat de vrijheidsberoving van minderjarigen betreft bevestigt de Raad van State dat de Senaat zeer terecht eruit van uitging dat de Salduz-rechtspraak en artikel 12 ook van toepassing zijn op minderjarigen. De Raad geeft wel aan dat de bepalingen van het wetsontwerp nauwgezet moeten worden afgewogen tegen de bepalingen van de Jeugdwet van 8 april 1965, om *a contrario* interpretaties te vermijden. Deze aanbeveling werd nauwgezet ter harte genomen en deze afweging leidde tot de vaststelling dat de bepalingen van het ontwerp, samen gelezen met de bepalingen van de Jeugdwet één mooi geheel vormen waarbij de minderjarige bijstand van een advocaat heeft. Wel werd ingegaan op de suggestie van de Raad van State om consequent in het wetsontwerp te voorzien dat minderjarigen nooit afstand kunnen doen van het recht op bijstand. Twee amendementen werden ter zake voorbereid.

c) Limitation du droit à l'assistance au droit de consultation dans certains cas (point 17)

Le Conseil d'État signale qu'actuellement, la jurisprudence de la CEDH ne permet en effet pas de tirer de conclusions claires à propos des droits des suspects qui ne sont pas privés de leur liberté.

Il peut dès lors, dans l'état actuel de la situation de la jurisprudence européenne, souscrire aux propositions formulées dans le projet, à savoir une limitation du droit à l'assistance au droit de consultation, sans droit à l'assistance pendant l'audition, pour des personnes qui ne sont pas privées de leur liberté.

d) Exclusion du droit de consultation pour certaines infractions (point 18)

Le Conseil d'État peut comprendre le choix de procéder à l'exclusion de certaines infractions, comme le contentieux en matière de roulage.

e) Élargissement du droit à l'assistance lors d'une audition à d'autres situations de privation de liberté régies, à l'instar des situations visées dans le projet, par la loi détention préventive (point 19)

Le Conseil d'État signale que l'assistance doit également être réglée clairement pour les situations visées à l'article 15bis en projet (prolongation du délai de 24 heures) et dans le cas d'un mandat d'amener (article 3 de la loi sur la détention préventive). Il s'agit en l'occurrence en effet d'un oubli et un amendement a également été présenté à ce sujet.

f) L'élargissement des règles aux personnes interrogées concernant une infraction administrative de caractère pénal (point 20) ne relève pas du champ d'application du projet de loi à l'examen, comme l'indique aussi clairement le Conseil d'État.

2) Contenu du droit à l'assistance (points 21 à 24)

Le Conseil d'État ne formule aucune observation particulière au sujet du contenu que donne le projet au droit à l'assistance.

En ce qui concerne le droit de consultation, le Conseil d'État observe, au point 22, que, compte tenu des précisions données, il n'apparaît pas que le droit de consultation (qui n'est accordé que lors de la première audition) ait été organisé avec trop de restrictions.

c) Beperking van het recht op bijstand tot consultatierecht in bepaalde gevallen (punt 17)

De Raad van State geeft aan dat het inderdaad zo is dat momenteel uit de rechtspraak van het EHRM geen duidelijke conclusies kunnen worden getrokken voor wat betreft de rechten van verdachten die niet van hun vrijheid zijn beroofd.

Hij kan zich dan ook in deze huidige stand van de Europese rechtspraak aansluiten bij de door het ontwerp geformuleerde voorstellen, namelijk beperking van het recht op bijstand tot een consultatierecht, zonder een recht op bijstand tijdens het verhoor, voor personen die niet van hun vrijheid zijn beroofd.

d) Uitsluiting van het consultatierecht voor bepaalde misdrijven (punt 18)

De Raad van State kan begrip opbrengen voor de gekozen handelwijze tot uitsluiting van bepaalde misdrijven zoals het verkeerscontentieux.

e) Verruiming van het recht op bijstand tijdens het verhoor tot andere situaties van vrijheidsberoving die, zoals de in het ontwerp bedoelde situaties, worden geregeld in de wet voorlopige hechtenis (punt 19)

De Raad van State geeft aan dat de bijstand ook duidelijk moet worden geregeld voor de situaties bedoeld in artikel 15bis in ontwerp (verlenging van de termijn van 24 uren) en in het geval van een bevel tot medebrenging (artikel 3 van de wet voorlopige hechtenis). Het betreft hier inderdaad een vergetelheid en desbetreffend werd ook een amendement ingediend.

f) De verruiming van de regeling tot personen die ondervraagd worden met betrekking tot een administratieve overtreding met strafrechtelijk karakter (punt 20) valt buiten het bestek van het voorliggend wetsontwerp, zoals ook de Raad van State duidelijk aangeeft.

2) Inhoud van het recht op bijstand (punten 21 tot 24)

De Raad van State maakt geen bijzondere opmerkingen over de invulling die het ontwerp geeft aan het recht op bijstand.

Wat het consultatierecht betreft, zegt de Raad van State in punt 22 dat gelet op de toelichting niet kan blijken dat het consultatierecht (enkel toegekend bij het eerste verhoor) op een te beperkte wijze zou worden ingevuld.

Concernant le droit à l'assistance, le Conseil d'État observe que, compte tenu de la finalité de l'assistance lors de l'audition, la mission de l'avocat définie dans le projet est suffisamment large au regard des exigences de l'article 6, §§ 1er et 3, c, CEDH.

Le Conseil d'État peut comprendre le point de vue adopté dans le projet de loi de ne pas prévoir un droit à l'assistance lors des auditions ultérieures, et souligne que, dans sa jurisprudence, la Cour européenne met effectivement l'accent sur la vulnérabilité de l'inculpé dans les premiers stades de la procédure. L'observation formulée par le Conseil d'État, au point 24, à propos de l'assistance de l'avocat lors d'autres actes de procédure qui supposent la collaboration active de l'inculpé, comme une descente sur les lieux avec reconstitution des faits, est prise en compte dans un amendement qui insère cette assistance dans l'article 62 du Code d'instruction criminelle.

3) Sanction de la méconnaissance du droit à l'assistance d'un avocat (point 25)

Le Conseil d'État met en doute la conformité de la disposition de l'article 47bis, § 6, en projet, du Code d'instruction criminelle avec la jurisprudence de la CEDH, cet article prévoyant que les auditions effectuées en violation des dispositions précédentes ne peuvent être utilisées de manière exclusive, ni dans une mesure déterminante aux fins d'une condamnation de la personne interrogée. Un autre amendement a été prévu pour répondre à cette observation. Ce dernier s'inspire de la nouvelle législation française en la matière.

4) Renonciation au droit à l'assistance d'un avocat (points 26-27)

Les amendements nécessaires ont été prévus pour les mineurs.

5) Dérogation motivée au droit à l'assistance d'un avocat (point 28)

Le Conseil d'État peut souscrire aux dispositions prévues par le projet.

Enfin, le Conseil d'État renvoie, au point 29 de son avis, à la disposition inscrite dans la loi française pour prévoir, à cet égard, une exception au secret de l'information et de l'instruction. Il est également répondu à cette observation par voie d'amendement.

In verband met het recht op bijstand stelt hij dat, gelet op de finaliteit van de bijstand tijdens het verhoor, de in het ontwerp omschreven opdracht van de advocaat voldoende ruim is, vanuit het oogpunt van de vereisten van artikel 6, §§ 1 en 3, c), EVRM.

De Raad van State kan begrip opbrengen voor het standpunt ingenomen in het wetsontwerp om geen bijstand te voorzien bij de navolgende verhoren en wijst erop dat het Europese Hof in zijn rechtspraak inderdaad nadruk legt op de kwetsbaarheid van de verdachte in de eerste stadia van de procedure. De in punt 24 door de Raad van State geformuleerde opmerking betreffende de bijstand van de advocaat tijdens andere onderzoeks-handelingen die een actieve inbreng van de verdachte veronderstellen, zoals het plaatsbezoek met het oog op wedersamenstelling, wordt ter harte genomen in een amendement dat deze bijstand invoegt in artikel 62 van het Wetboek van strafvordering.

3) Sanctie op de miskenning van het recht op bijstand door een advocaat (punt 25)

De Raad van State stelt de conformiteit met de rechtspraak van het EHRM in vraag van de in het wetsontwerp voorziene bepaling van artikel 47bis, §6, Sv, dat voorziet dat de verhoren afgenoem in strijd met de voorgaande bepalingen niet uitsluitend of in overheersende mate kunnen dienen voor een veroordeling van de veroordeelde persoon. Om aan deze opmerking tegemoet te komen, werd tevens een amendement voorzien. Inspiratie hiervoor werd opgedaan in de nieuwe Franse wetgeving.

4) Afstand van het recht op bijstand door een advocaat (punt 26-27)

Voor de minderjarigen werden de nodige amendementen voorzien.

5) Gemotiveerde afwijking van het recht op bijstand door een advocaat (punt 28)

De Raad van State kan zich vinden in de door het ontwerp voorgestelde regeling.

Tot slot verwijst de Raad van State in punt 29 van zijn advies nog naar de in de Franse wet vervatte bepaling om terzake in een uitzondering te voorzien op het geheim van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek. Ook aan deze opmerking wordt met een amendement tegemoet gekomen.

Pour conclure, le ministre indique que les options de base retenues dans le projet de loi peuvent être maintenues, et que le texte à l'examen est le résultat d'un compromis entre des opinions divergentes, les aspirations de plusieurs acteurs, les possibilités et les restrictions budgétaires, et les moyens et les possibilités disponibles sur le plan humain.

M. Bert Schoofs (VB) n'est pas satisfait de l'avis rendu par le Conseil d'État. Le présent projet de loi n'est qu'une conséquence d'un gouvernement des juges, dans les mains notamment de la Cour européenne des droits de l'homme (ci-après CEDH). La situation est d'autant plus regrettable que la cause des nombreuses réformes que cette juridiction nous impose est issue de jugements prononcés à l'encontre de pays tels que la Turquie ou la Russie et dont les structures institutionnelles et les fondements démocratiques sont parfois très différents des nôtres.

On est également en droit de s'interroger sur l'efficacité du système proposé. Le système actuel fonctionne bien. Il serait dès lors intéressant de savoir concrètement combien de personnes innocentes se trouvent enfermées dans nos prisons, afin d'avoir un aperçu plus précis des problèmes potentiels. Car bien qu'il faille tout mettre en œuvre afin d'éviter que même un seul innocent se retrouve en prison, il faut également s'interroger sur le nombre de personnes coupables que l'on va laisser en liberté en modifiant le système actuel.

Si l'on peut souscrire à la nécessité de faire intervenir un avocat lors de l'intervention du juge de paix, celle-ci n'est pas aussi évidente dans les autres situations. Le système proposé est bien trop lourd et risque de compliquer inutilement la situation.

M. Christian Brotcorne (cdH) estime que l'avis du Conseil d'État permettra une meilleure rédaction du présent projet de loi.

L'intervenant note tout d'abord que le Conseil d'État n'a pas remis en cause la solution adoptée par le Sénat par rapport au délai de 24 heures, ce qui est une bonne chose.

Il est évident que la décision de la CEDH rapproche notre système un peu plus du système anglo-saxon. Ce n'est toutefois pas à nous d'en juger, mais de s'y conformer afin d'éviter tout problème à l'avenir.

Pour satisfaisant qu'il soit, le projet analysé pose tout de même un certain nombre de problèmes pratiques.

Als besluit meent de minister dat de basisopties die werden genomen in het wetsontwerp kunnen behouden worden. De tekst die voorligt is een compromis tussen uiteenlopende meningen, tussen verzuchtingen van verschillende actoren, tussen budgettaire mogelijkheden en beperkingen en tussen menselijke middelen en mogelijkheden.

De heer Bert Schoofs (VB) neemt geen genoegen met het advies van de Raad van State. Dit wetsontwerp is niet meer dan het product van een soort regering van rechters, die met name wordt geleid door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM). Die gang van zaken is des te betreurenwaardiger als men bedenkt dat die rechtsinstantie ons een rits hervormingen oplegt als gevolg van vonnissen die werden gewezen tegen landen zoals Turkije of Rusland, met institutionele structuren en democratische grondvesten die soms erg verschillen van de onze.

Voorts kunnen we ons met recht en reden vragen stellen bij de efficiëntie van de voorgestelde regeling. De huidige regeling werkt naar behoren. Het zou bijgevolg interessant zijn concreet te weten te komen hoeveel mensen onschuldig in onze gevangenissen zitten, teneinde een beter inzicht te krijgen in de potentiële problemen. Hoewel er alles aan moet worden gedaan om te voorkomen dat ook maar één iemand onschuldig vastzit, moeten we evenzeer nagaan hoeveel schuldigen men op vrije voeten dreigt te stellen door de huidige regeling aan te passen.

Ook al kan met het ermee eens zijn dat bijstand door een advocaat tijdens het optreden van de vrederechter noodzakelijk is, dat neemt niet weg dat dergelijke bijstand minder voor de hand ligt in andere situaties. De voorgestelde regeling is veel te log en dreigt de procedure onnodig complex te maken.

Volgens de heer Christian Brotcorne (cdH) zal het dankzij het advies van de Raad van State mogelijk zijn het wetsontwerp beter te formuleren.

Allereerst stipt de spreker aan dat de Raad van State de door de Senaat in aanmerking genomen oplossing in verband met de termijn van 24 uur niet op de helling zet: een goede zaak.

Vanzelfsprekend brengt de beslissing van het EHRM onze regeling wat dichter bij de Angelsaksische jurisprudentiële praktijk. Het komt ons echter niet toe daarover een oordeel te vellen, maar wel ons naar die beslissing te schikken om in de toekomst problemen te voorkomen.

Hoe bevredigend ook, het ter bespreking voorliggende wetsontwerp schept toch een aantal praktische

Ainsi, comment un avocat va-t-il pouvoir faire face à cette charge de travail accrue? Lorsqu'il est appelé à plaider, comment fera-t-il s'il doit en même temps assister une personne auditionnée? Des problèmes risquent également de se poser dans certains petits parquets, où de nombreuses personnes peuvent être arrêtées en même temps, par exemple à la suite d'une descente de police dans une discothèque. Y aura-t-il assez d'avocats présents pour répondre aux exigences posées par le projet de loi? Se pose enfin la question de la rémunération des avocats. Certains tentent déjà de se conformer à la future loi en proposant leurs services. Serait-il possible d'envisager une rémunération rétroactive?

Mme Sophie De Wit (N-VA) reconnaît que des pays comme la Turquie ou la Russie sont difficilement comparables à la Belgique, mais les premières remises en liberté dans notre pays pour non-conformité aux règles imposées par la CEDH sont entre-temps devenues réalité. Alors, même si une majorité de personnes n'étaient pas favorables à la présente réforme, il faudrait quand même la réaliser. De ce point de vue, l'avis du Conseil d'État souligne notamment le caractère évolutif des réformes envisagées. En effet, compte tenu de l'évolution constante de la jurisprudence, il y a beaucoup à parier que des modifications ultérieures seront nécessaires. Il n'est toutefois pas possible, à l'heure actuelle, de les prédire.

L'intervenante s'inquiète du bon fonctionnement du présent projet de loi avec la loi sur la protection de la jeunesse¹. Il faut veiller à ce que les protections garanties ne soient pas remises en cause lorsqu'on tombe dans le champ d'application de cette dernière, par l'application du principe *lex specialis derogat legi generali*.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) souligne que le législateur a le devoir et l'obligation d'adapter la législation actuelle afin d'éviter une situation lourde de conséquences, qui risquerait de profiter avant tout aux grands criminels.

L'avis du Conseil d'État ne semble pas poser de problèmes. Il est clair que celui-ci a abordé la problématique d'un bon angle. S'il a formulé certaines remarques fondées, il convient toutefois de noter qu'il s'est à plusieurs reprises abstenu de proposer des solutions. Cette attitude s'explique par l'impossibilité de connaître

knelpunten. Hoe zullen bijvoorbeeld de advocaten een dergelijke toename van hun werklast het hoofd kunnen bieden? Hoe kan een advocaat ingaan op een oproep een zaak te bepleiten, als hij op datzelfde moment ergens anders een verhoorde moet bijstaan? Voorts dreigen er problemen te ontstaan bij sommige kleine parketten, waar ook massale en gelijktijdige aanhoudingen kunnen plaatsvinden, bijvoorbeeld wanneer de politie een discotheek binnenvalt. Zullen er voldoende advocaten aanwezig zijn om te voldoen aan de in het wetsontwerp gestelde vereisten? Tot slot is er nog het knelpunt van de vergoeding van de advocaten. Sommigen proberen zich nu al aan de in uitzicht gestelde wet te conformeren en bieden hun diensten aan. Behoort een vergoeding met terugwerkende kracht tot de mogelijkheden?

Mevrouw Sophie De Wit (N-VA) erkent dat landen als Turkije of Rusland moeilijk te vergelijken zijn met België, maar de eerste invrijheidstellingen in ons land als gevolg van de niet-naleving van de door het EHRM opgelegde regels zijn inmiddels een feit. Hoewel de meerderheid van de mensen deze hervorming niet ziet zitten, kunnen we niet anders dan ze door te voeren. Wat dat betreft, onderstreept de Raad van State onder andere de evolutieve aard van de voorgenomen hervormingen. Gelet op de constante evolutie van de rechtspraak kan men er immers van uitgaan dat deze hervormingen niet de laatste zijn. Alleen is het vandaag moeilijk precies te voorspellen welke hervormingen op til zijn.

De spreekster vreest dat het ter besprekking voorliggende wetsontwerp moeilijk te rijmen valt met de jeugdbeschermingswet¹. Het is zaak de gewaarborgde beschermingsmechanismen niet op de helling te zetten wanneer men binnen de toepassingssfeer van die jeugdbeschermingswet valt, met toepassing van het beginsel *lex specialis derogat legi generali*.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) onderstreept dat de wetgever de opdracht en de plicht heeft de vigerende wetgeving aan te passen, teneinde situaties te voorkomen die ernstige gevolgen kunnen hebben en vooral zware criminelen ten goede dreigen te komen.

De spreker ziet geen graten in het advies van de Raad van State. Het is duidelijk dat die het vraagstuk heeft aangepakt vanuit de juiste invalshoek. Wel is het zo dat de Raad, ondanks een aantal gegrondte opmerkingen, op verschillende punten heeft verzuimd oplossingen naar voren te schuiven. Die attitude vloeit

¹ Loi du 8 avril 1965 relative à la protection de la jeunesse, à la prise en charge des mineurs ayant commis un fait qualifié infraction et à la réparation du dommage causé par ce fait.

¹ Wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, het ten laste nemen van minderjarigen die een als misdrijf omschreven feit hebben gepleegd en het herstel van de door dit feit veroorzaakte schade.

la position exacte de la CEDH et laisse déjà entrevoir des modifications futures qui s'avéreront nécessaires pour corriger le tir.

Si l'orateur note une série de points positifs dans le projet de loi, il attire tout de même l'attention sur certains points sujets à discussion.

Comme le fait remarquer le Conseil d'État, il faudrait préciser l'article 2bis, § 2, en projet dans la mesure où celui-ci donne à penser qu'il n'y a pas de droit à être assisté pendant les auditions qui ont lieu dans le délai prolongeant le délai initial de 24 heures.

Concernant ce délai, il convient également de noter que le Conseil d'État ne s'est pas prononcé. Pourtant, la Constitution pose clairement comme limite un délai de 24 heures. Or, en autorisant une prolongation, le projet de loi passe à 48 heures.

Il est important de clarifier le rôle de l'avocat, afin d'éviter que ce rôle ne revête des formes différentes d'un juge à l'autre.

Enfin, la plus grande préoccupation reste la manière de mettre le projet de loi en œuvre une fois adopté. Ce dernier impose de nombreuses obligations qui compliqueront certainement la mise en œuvre concrète de la future loi.

Mme Sabien Lahaye-Battheu (Open Vld) n'est pas certaine que la mise en œuvre pose véritablement problème. Pour l'instant une procédure ad hoc a été développée qui semble jusqu'à présent satisfaisante.

Son groupe politique est depuis longtemps favorable à l'assistance des personnes suspectées, par un avocat, ainsi qu'à la possibilité de prolonger le délai de 24 heures.

Trois points en particulier sont à mettre en exergue:

- il est important de veiller à un équilibre entre les droits de la défense et l'efficacité du ministère public;
- le délai de 24 heures qu'il est possible de prolonger une fois pour 24 heures doit être maintenu;
- il faut veiller à la faisabilité de la loi en projet d'un point de vue budgétaire.

voort uit het feit dat het moeilijk is het exacte standpunt van het EHRM in te schatten, met als gevolg dat er in de toekomst wellicht nog bijsturingen van de wetgeving nodig zullen zijn.

Hoewel de spreker in het wetsontwerp een aantal positieve punten ziet, vestigt hij ook de aandacht op een aantal knelpunten.

Zoals de Raad van State aanstuift, moet het ontworpen artikel 2bis, § 2, nauwkeuriger worden geformuleerd, omdat de huidige versie te verstaan geeft dat men niet het recht heeft door een advocaat te worden bijgestaan tijdens de verhoren die plaatsvinden gedurende de termijn die de oorspronkelijke termijn van 24 uur verlengt.

Overigens zij erop gewezen dat de Raad van State aangaande die termijn geen standpunt heeft ingenomen. Nochtans legt de Grondwet duidelijk een maximumtermijn van 24 uur op. Door een verlenging toe te staan, brengt het wetsontwerp die termijn echter op 48 uur.

Het is van belang de rol van de advocaat uit te klaren, teneinde te voorkomen dat die rol, naar gelang van de rechter, geheel verschillend wordt ingevuld.

De prangendste vraag blijft tot slot hoe het wetsontwerp ten uitvoer kan worden gelegd wanneer het eenmaal zal zijn aangenomen. Het bevat namelijk talrijke verplichtingen die een concrete tenuitvoerlegging beslist zullen bemoeilijken.

Mevrouw Sabien Lahaye-Battheu (Open Vld) is er niet zeker van dat de tenuitvoerlegging écht problematisch zal zijn. Momenteel wordt een ad-hocprocedure toegepast die tot dusver voldoening schijnt te schenken.

De fractie waartoe de spreekster behoort, is er sinds lang voor gewonnen dat verdachten bijstand kunnen genieten van een advocaat; tevens is zij voorstander van de mogelijkheid de termijn van 24 uur te verlengen.

Drie specifieke punten zijn fundamenteel:

- het is van belang te zorgen voor een balans tussen de rechten van verdediging en een efficiënt optreden van het openbaar ministerie;
- de mogelijkheid de termijn van 24 uur nogmaals met 24 uur te verlengen, moet worden behouden;
- het is zaak erop toe te zien dat de in uitzicht gestelde wet ook budgettair realiseerbaar is.

M. Raf Terwingen (CD&V) note un certain nombre de remarques intéressantes dans l'avis rendu par le Conseil d'État.

Il n'est pas opportun d'effectuer une comparaison entre notre pays et d'autres démocraties. Ce qui importe c'est de régler nos problèmes. Pour ce faire, le présent projet de loi présente l'avantage d'assurer un réel équilibre entre les droits de la défense et la faisabilité de l'enquête.

M. Thierry Giet (PS) considère que ce travail n'a de sens que si l'on peut le faire dans le respect de l'arrêt Salduz et si le texte finalement adopté permet à l'avenir d'éviter des conflits juridiques sans fin ou de nouveaux recours devant la CEDH. Or, certains membres de la commission s'attendent déjà à des corrections futures.

L'intervenant reste dubitatif sur quatre points essentiels.

La technique retenue par le Sénat pour déterminer à partir de quand il doit y avoir une assistance d'un avocat pose problème. La solution proposée est très théorique, alors que la pratique est bien plus compliquée, car il est quasiment impossible au quotidien de dire à quoi une simple audition peut aboutir. Les services de police confirment cette difficulté. Alors qu'ils ne sont pas juges, les policiers devront eux-mêmes au fur et à mesure qu'avance l'audition, déterminer s'ils sont face ou non à une personne suspectée d'infraction. Se pose également un risque d'arbitraire, ce qui est justement à éviter. Pour éviter toute difficulté, il est dès lors préférable de prévoir que l'avocat doit être présent lors de toute audition par les services de police.

Le Conseil d'État a raison lorsqu'il voit en la limitation des infractions visées par le projet de loi une source de difficulté pour l'avenir.

Par rapport à la problématique de la sanction en cas de non-respect des dispositions légales, le Conseil d'État est très clair sur ce point. Une correction s'impose!

Concernant le non-respect du délai constitutionnel de 24 heures, ce n'est pas parce que le Conseil d'État ne dit rien qu'il donne pour autant son accord.

M. Renaat Landuyt (sp.a) regrette que le Conseil d'État néglige dans son avis le système belge et plus particulièrement la jurisprudence de la Cour de cassation. La CEDH est abondamment citée dans l'avis,

De heer Raf Terwingen (CD&V) wijst op een aantal interessante opmerkingen in het advies van de Raad van State.

Het is niet wenselijk een vergelijking te maken tussen ons land en andere democratieën. Het komt erop aan onze moeilijkheden op te lossen. Om zulks te bewerkstelligen, heeft dit wetsontwerp het voordeel dat het een echt evenwicht waarborgt tussen de rechten van verdediging en de haalbaarheid van het onderzoek.

Volgens de heer Thierry Giet (PS) heeft dit werk alleen zin als het kan gebeuren met inachtneming van het arrest-Salduz en indien met de uiteindelijk aangenomen tekst in de toekomst eindeloze juridische conflicten of nieuwe voorzieningen bij het EHRM kunnen worden voorkomen. Sommige commissieleden verwachten echter nu al aanpassingen in de toekomst.

De spreker blijft sceptisch over vier essentiële punten.

De door de Senaat gekozen techniek om te bepalen vanaf wanneer bijstand door een advocaat vereist is, doet een knelpunt rijzen. De voorgestelde oplossing is zeer theoretisch terwijl de praktijk veel ingewikkelder is, want het is in concrete gevallen vrijwel onmogelijk aan te geven waartoe een eenvoudig verhoor kan leiden. De politiediensten bevestigen die moeilijkheid. Terwijl zij geen rechters zijn, zullen de politiemensen zelf naargelang de voortgang van het verhoor moeten uitmaken of zij al dan niet te maken hebben met een van een misdrijf verdachte persoon. Voorts bestaat er een risico op wilkeur, iets wat nu net moet worden voorkomen. Om elk mogelijk knelpunt uit de weg te gaan, is het dan ook verkeerslijk erin te voorzien dat de advocaat aanwezig moet zijn bij ongeacht welk politieverhoor.

De Raad van State heeft gelijk als hij de door het wetsontwerp in uitzicht gestelde beperking van het aantal misdrijven beschouwt als een bron van moeilijkheden voor de toekomst.

De Raad van State spreekt zich glashelder uit over het vraagstuk van de sanctie bij niet-naleving van de wetsbepalingen. Een bijsturing is noodzakelijk!

Het is niet omdat de Raad van State zich niet uit spreekt over de niet-naleving van de grondwettelijke termijn van 24 uur dat hij daarom zijn goedkeuring verleent.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) betreurt dat de Raad van State in zijn advies voorbij gaat aan het Belgische bestel, inzonderheid aan de rechtspraak van het Hof van Cassatie. Het EHRM wordt uitvoerig aangehaald in het

alors que rien n'est dit sur ce que la Cour de cassation a créé, alors que c'est justement elle qui travaille de manière claire, en prenant en compte les particularités du système belge.

On peut être opposé à un système de type napoléonien tel que présent en Belgique, qui comprend inévitablement un certain nombre de déséquilibres, mais il faut alors franchir le pas et modifier le système dans son ensemble.

Il est évident qu'il faut porter son attention aux droits de la défense et à l'audition des suspects, mais l'avis du Conseil d'État risque de donner lieu à de nouvelles procédures en annulation. Si l'on veut apporter une réponse correcte, il importe de prendre en compte non seulement l'arrêt Salduz, mais également les particularités du système belge. Pour cela, il faut veiller à ne pas régler plus que ce que l'on doit. Au lieu de choisir clairement entre un système inquisitoire et un système accusatoire, on mélange les deux pour en faire un système impraticable. En agissant prudemment, on limite également les risques d'annulations futures. Une première solution serait donc de ne pas introduire le droit à la consultation, qui risque de créer plus de problèmes qu'il n'est sensé en résoudre. Si la commission souhaite aller encore un pas plus loin, il serait également efficace de limiter la présence d'un avocat aux seuls moments où un juge d'instruction doit venir. De la sorte, le législateur répondrait aux problèmes soulevés par l'arrêt Salduz, sans s'exposer à de nouvelles annulations.

M. Servais Verherstraeten (CD&V) aimerait entendre le point de vue du ministre par rapport à la mise en œuvre du projet de loi. Sera-t-il possible de le mettre immédiatement en œuvre?

M. Stefaan De Clerck, ministre de la Justice, souligne qu'il y a actuellement déjà une affaire pendante contre la Belgique devant la CEDH. Il est donc impératif d'adapter maintenant la législation aux principes posés dans l'arrêt Salduz.

Si le PS et l'*Orde van Vlaamse Balies* plaident pour que les avocats soient présents à toutes les auditions, d'autres demandent à l'opposé que l'avocat ne soit présent que dans les cas de privation de liberté. Partant de ces deux extrêmes, le présent projet de loi adopté par le Sénat emprunte une voie médiane, en introduisant un droit de consultation. Cette solution est nécessaire car les principes posés dans l'arrêt Salduz ne se limitent pas aux seuls cas de privation de liberté. Par ailleurs, le droit de consultation existe déjà actuellement. Lorsqu'une

advies, terwijl er niets in aan bod komt van de arresten die het Hof van Cassatie heeft gewezen, hoewel nu net dat Hof eenduidig te werk gaat, met inachtneming van de specifieke kenmerken van het Belgische bestel.

Men kan dan wel gekant zijn tegen een in België bestaande regeling, die teruggaat op Napoleon, en met onvermijdelijk een aantal onbalansen, maar in dat geval moet de stap worden gezet om het gehele bestel te hervormen.

Het spreekt voor zich dat men oog moet hebben voor de rechten van verdediging en aan het verhoor van de verdachten, maar het advies van de Raad van State dreigt te leiden tot nieuwe procedures tot nietigverklaring. Zo men een correcte oplossing wil aanreiken, is het belangrijk niet alleen het arrest-Salduz in aanmerking te nemen, maar ook de specifieke eigenschappen van het Belgische bestel. Met het oog daarop moet ervoor worden gezorgd niet méér dan nodig te regelen. In plaats van duidelijk te kiezen tussen een inquisitor systeem of een accusator systeem vermengt men de twee tot een onwerkbaar systeem. Door behoedzaam te werk te gaan, wordt ook het risico van toekomstige nietigverklaringen beperkt. Een oplossing zou er dus in bestaan niet over te gaan tot de instelling van het raadplegingsrecht, dat meer moeilijkheden dreigt te veroorzaken dan dat het geacht wordt op te lossen. Indien de commissie nog een stap verder wil gaan, ware het ook doeltreffend de aanwezigheid van een advocaat te beperken tot de tijdstippen waarbij een onderzoeksrechter langs moet komen. Op die manier zou de wetgever inspelen op de ingevolge het arrest-Salduz gerezen knelpunten, zonder zich aan nieuwe nietigverklaringen bloot te stellen.

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) wenst te vernemen welk standpunt de minister inneemt over de tenuitvoerlegging van het wetsontwerp. Kan die tenuitvoerlegging er onmiddellijk komen?

De minister beklemtoont dat bij het EHRM al een zaak tegen België aanhangig is. Het is dus onontbeerlijk de wetgeving nu af te stemmen op de beginselen die in het arrest-Salduz aan de orde zijn.

Terwijl de PS en de Orde van Vlaamse Balies ervoor pleiten dat bij alle verhoren advocaten aanwezig zijn, vragen anderen integendeel dat de advocaat alleen aanwezig in gevallen waarin sprake is van vrijheidsberoving. Tussen die twee uitersten in bevindt zich dit door de Senaat aangenomen wetsontwerp, dat een middenweg bewandelt door een raadplegingsrecht in uitzicht te stellen. Die oplossing is nodig, want de in het arrest-Salduz gehuldigde beginselen gelden niet alleen voor de gevallen van vrijheidsberoving. Boven-

personne est auditionnée par la police et qu'elle n'est pas arrêtée, rien ne l'empêche de sortir et de faire appel à un avocat pour lui demander de l'aide. Le projet de loi se contente donc de formaliser un droit déjà existant.

Concernant les problèmes pratiques que risquent de rencontrer les avocats, ceux-ci sont réels et vont certainement leur demander un certain temps d'adaptation. Les difficultés seront tout particulièrement présentes pour les avocats travaillant seul ou en petit nombre. Il faudra que les barreaux s'organisent en fonction afin de répondre aux nouvelles exigences posées par la future loi.

De ce point de vue, des concertations avec les avocats seront encore nécessaires, de même d'ailleurs qu'avec les membres du ministère public.

Une fois que la loi sera adoptée, sa mise en œuvre pourra débuter avec l'adoption d'un arrêté ministériel, d'une part, et de directives, d'autre part.

Pour l'instant, un certain nombre de formations ont été entamées. Une première évaluation du système jusqu'à présent lancé va également avoir lieu. Dans la mesure où le présent projet est adopté avant les vacances d'été, on peut donc raisonnablement espérer être opérationnel d'ici début septembre 2011.

Le ministre ajoute, en ce qui concerne la situation des avocats, qu'il n'est pas question de prévoir une rémunération rétroactive. Celle-ci ne pourrait pas être autorisée et ne serait pas souhaitable en l'absence de contrôle sur la véracité des coûts avancés.

Comme l'ont fait remarquer certains membres, il est exact que le législateur s'inscrit de plus en plus dans une vision évolutive du travail législatif, ce qui est parfaitement compréhensible et inévitable en raison notamment des particularités du travail jurisprudentiel de la CEDH. Il est dès lors absolument nécessaire de prévoir également un système d'évaluation de la future loi qui permettra de vérifier comment la situation évolue.

Par rapport aux éventuels problèmes d'interaction avec la loi sur la protection de la jeunesse, le ministre rappelle que les dispositions relatives à l'arrestation, telles qu'elles figurent dans le nouveau projet de loi, s'appliquent intégralement aux mineurs d'âge.

dien bestaat nu al een raadplegingsrecht. Wanneer iemand door de politie wordt verhoord zonder te zijn aangehouden, belet niets hem buiten te gaan en een beroep te doen op een advocaat om hem om bijstand te verzoeken. Het wetsontwerp verankert dus louter een reeds bestaand recht.

De praktische knelpunten waarmee de advocaten te maken dreigen te krijgen, zijn reëel, en zullen van die advocaten zeker enige aanpassingstijd vergen. Zeker advocaten die alleen of in een klein team werken, zullen met moeilijkheden te kampen krijgen. De balies zullen zich moeten organiseren om tegemoet te komen aan de bij de toekomstige wet gestelde vereisten.

Vanuit dat oogpunt zal nog overleg met de advocaten nodig zijn, net zoals trouwens ook met de leden van het openbaar ministerie.

Zodra de wet is aangenomen, zal de tenuitvoerlegging kunnen aanvangen met de uitvaardiging van enerzijds een ministerieel besluit en anderzijds richtlijnen.

Momenteel zijn een aantal opleidingen gestart. Ook een eerste evaluatie van het tot dusver opgezette systeem gebeurt eerlang. Op voorwaarde dat dit wetsontwerp vóór het zomerreces wordt aangenomen, mag redelijkerwijs worden verwacht dat het tegen begin september 2011 operationeel zal zijn.

Over de situatie van de advocaten voegt de minister toe dat er geen sprake van is te voorzien in een bezoldiging met terugwerkende kracht. Zulks ware niet toegestaan, noch wenselijk, bij gebrek aan enige controle op de juistheid van de aangegeven kosten.

Zoals sommige leden hebben opgemerkt, klopt het dat de wetgever almaar meer een evolutieve visie op het wetgevende werk huldigt, hetgeen volkomen begrijpelijk en onvermijdelijk is, met name wegens de bijzondere kenmerken van het rechtsprekend werk van het EHRM. Het is dan ook onontbeerlijk te voorzien in een evaluatiesysteem voor de toekomstige wet, aan de hand waarvan zal kunnen worden nagegaan hoe de toestand evolueert.

In verband met de moeilijkheden die de wet zou kunnen veroorzaken inzake de interactie met de wet op de jeugdbescherming herinnert de minister eraan dat de bepalingen opgenomen inzake de arrestatie, zoals opgenomen in het nieuwe wetsontwerp, volledig van toepassing zijn op minderjarigen.

La disposition de l'article 48bis de la loi relative à la protection de la jeunesse ajoute une garantie supplémentaire, selon laquelle les parents du mineur doivent également être informés.

Pour le surplus, l'article 52ter de la loi relative à la protection de la jeunesse dispose: "L'intéressé a droit à l'assistance d'un avocat, lors de toute comparution devant le tribunal de la jeunesse. Cet avocat est désigné, le cas échéant, conformément à l'article 54bis. Hors les cas où le tribunal de la jeunesse est saisi conformément à l'article 45.2.b) ou c), le juge de la jeunesse peut néanmoins avoir un entretien particulier avec l'intéressé."

Comme chacun le sait, une permanence a déjà été créée à cet effet par le barreau.

Conformément à la circulaire ministérielle du 13 janvier 1995 relative à la protection judiciaire de la jeunesse, publiée au *Moniteur belge* le 8 février 1995, ceci implique qu'avant de comparaître devant le juge de la jeunesse, le mineur peut s'entretenir avec son avocat, en plus d'être assisté par ce dernier lors de l'audition.

En ce qui concerne la possible prolongation du délai de 24 heures, le Conseil d'État ne s'y est pas opposé. Le fait qu'il ne s'étende pas sur la question ne veut en aucun cas dire qu'il aurait tenté d'étouffer le débat et n'aurait pas véritablement répondu à la question. Par ailleurs, il faut rester un minimum réaliste. Le délai de 24 heures est particulièrement court et risque de poser beaucoup trop de problèmes pratiques sans possibilité de prolongation.

La problématique de la sanction en cas de non-respect des dispositions légales est un débat qu'il va certainement falloir avoir. Il faut prendre son temps pour bien finaliser cette discussion.

M. Renaat Landuyt (sp.a) ne pense pas que l'on peut raisonnablement opter pour une voie médiane. Soit on souhaite modifier le système belge actuel et il faut alors le faire de manière globale et non pas de façon ponctuelle lorsque l'occasion se présente, soit on respecte nos prérequis et on se limite aux modifications essentielles imposées par l'arrêt Salduz.

Partant de ce postulat, l'intervenant n'est pas opposé à l'existence d'un droit de consultation, mais bien à la formalisation d'un aspect de ce droit, qui ouvrira la voie à

De bepaling van artikel 48bis Jeugdwet geeft nog een bijkomende waarborg dat ook de ouders van de minderjarige in kennis moeten worden gesteld.

Voor het overige bepaalt artikel 52ter van de Jeugdwet: "De betrokkene heeft, telkens hij voor de jeugdrechtbank verschijnt, recht op bijstand van een advocaat. Deze advocaat wordt, in voortkomend geval, aangewezen overeenkomstig artikel 54bis. Behoudens de gevallen waarin de zaak bij de jeugdrechtbank aanhangig is overeenkomstig artikel 45.2.b) en c) kan de jeugdrechter evenwel een afzonderlijk onderhoud met de betrokkene hebben."

Zoals iedereen weet werd hiervoor al een permanentiedienst opgericht door de balie.

Conform de ministeriële omzendbrief van 13 januari 1995 met betrekking tot de gerechtelijke jeugdbescherming, gepubliceerd in het *BS* op 8 februari 1995 betekent dit dat de minderjarige voorafgaandelijk aan de verschijning voor de jeugdrechter een onderhoud kan hebben met zijn advocaat, naast bijstand door advocaat bij het verhoor.

De Raad van State is geenszins gekant tegen de mogelijke verlenging van de termijn van 24 uur. Het feit dat hij niet over die aangelegenheid uitweidt, wil in geen geval zeggen dat hij zou hebben geprobeerd het debat in de kiem te smoren en niet echt op de vraag zou hebben geantwoord. Bovendien moet men toch nog een minimum aan realiteitszin aan de dag leggen. De termijn van 24 uur is uitermate kort, en hij kan veel te veel praktische problemen doen rijzen als geen sprake is van enige mogelijkheid tot verlenging.

Over de problematiek van de bestrafting ingeval de wettelijke bepalingen niet in acht worden genomen, zal zeker een debat moeten worden gevoerd. Om die discussie terdege af te ronden, moet men de nodige tijd nemen.

Volgens *de heer Renaat Landuyt (sp.a)* kan niet redelijkerwijze voor een middenweg worden gekozen. Ofwel wil men de huidige Belgische regeling wijzigen en dat moet dan via een alomvattende aanpak en niet incidenteel als de gelegenheid zich voordeet, ofwel neemt men onze voorafgaande vereisten in acht en beperkt men zich tot de essentiële, door het arrest-Salduz opgelegde wijzigingen.

Uitgaande daarvan, is de spreker niet gekant tegen een inzagerecht, maar wel tegen het formaliseren van een aspect van dat recht. Dat zet immers de deur open

de nouveaux débats et ce d'autant plus qu'il n'a aucune valeur ajoutée étant donné que ce droit existe déjà.

Une approche limitée au strict nécessaire s'inscrit par ailleurs parfaitement dans l'attitude évolutive que souhaite adopter le législateur, étant donné qu'il reste ouvert à d'éventuelles corrections futures en cas de problème.

IV.— DISCUSSION DES ARTICLES

Article 1er

Cette disposition n'appelle aucun commentaire.

Art. 2

M. Bert Schoofs (VB) dépose l'amendement n° 34 (DOC 53 1279/003) visant à remplacer l'article 2 par une disposition complétant l'article 47bis du Code d'Instruction criminelle. Le nouveau point 6 proposé par cet amendement stipule que toute audition doit faire l'objet d'un enregistrement audiovisuel. La personne interrogée et son avocat peuvent à tout moment prendre connaissance de l'enregistrement original et demander à en obtenir copie. Cette piste alternative avait déjà été proposée en 2003 par le Parlement européen. Si les États membres de l'Union avaient suivi les recommandations du Parlement européen, la discussion résultant de la jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'homme en général et de l'arrêt Salduz, en particulier, n'aurait pas lieu d'être.

Cet amendement propose en outre de supprimer les articles 3 à 7 du projet de loi, transmis par le Sénat.

Le ministre de la Justice souligne qu'un enregistrement des auditions est une piste qui pourrait être envisagée dans le futur mais dont la concrétisation, à court terme, est irréaliste. Des obstacles budgétaires et pratiques s'y opposent. Il faudrait en outre s'attendre à la résistance d'un certain nombre d'acteurs.

Si le ministre s'interroge sur l'applicabilité d'un système généralisé d'enregistrement audiovisuel, *M. Bert Schoofs (VB)* s'interroge, lui, sur l'applicabilité du texte en discussion.

voor nieuwe debatten, te meer omdat een en ander geen enkele meerwaarde heeft aangezien dat recht al bestaat.

Een tot het strikte minimum beperkte aanpak sluit trouwens perfect aan bij de evolutieve houding die de wetgever wenst aan te nemen, aangezien hij openstaat voor eventuele toekomstige correcties als er problemen rijken.

IV.— ARTIKELSGEWIJZE BESPREKING

Artikel 1

Over dit artikel worden geen opmerkingen gemaakt.

Art. 2

Met zijn amendement nr. 34 (DOC 53 1279/003) beoogt de heer *Bert Schoofs (VB)* artikel 2 te vervangen door een bepaling die artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering aanvult. Het door dit amendement voorgestelde nieuwe punt 6 bepaalt dat ieder verhoor audiovisueel moet worden opgenomen. De advocaat van de ondervraagde persoon kan te allen tijde inzage nemen van de originele opname of een kopie ervan oprovragen. Het Europees Parlement heeft die alternatieve oplossing al in 2003 voorgesteld. Mochten de lidstaten de aanbevelingen van het Europees Parlement hebben gevolgd, dan zou de discussie die voortvloeit uit de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in het algemeen en uit het arrest-Salduz in het bijzonder geen reden van bestaan hebben.

Dat amendement stelt ook voor de artikelen 3 tot 7 van het door de Senaat overgezonden wetsontwerp te schrappen.

De minister van Justitie wijst erop dat een opname van de verhoren een oplossing is die in de toekomst kan worden overwogen, maar waarvan de concrete toepassing op korte termijn irrealistisch is. Die staat namelijk op budgettaire en praktische obstakels. Bovendien moet rekening worden gehouden met de tegenstand van sommige actoren.

De minister heeft vragen bij de haalbaarheid van een veralgemeend systeem van audiovisuele opname, maar de heer *Bert Schoofs (VB)* vraagt zich af of de ter bespreking voorliggende tekst wel toepasbaar is.

L'enregistrement des auditions est pratiqué depuis 1984 en Angleterre.

En outre, l'opposition des autorités policières évoquée par le ministre doit être tempérée comme le démontrent les prises de position de certains acteurs.

Une étude conduite en 1988 par le criminologue Cyrille Fijnaut démontre que la police, initialement opposée à l'enregistrement des interrogatoires, avait entretemps pris conscience de l'intérêt du recours à ces techniques qui permettaient de protéger les enquêteurs contre d'éventuelles plaintes non fondées. Les 6 % d'enquêteurs qui usent de violence au cours d'auditions de suspects — chiffre cité par le criminologue Paul Ponsaers — se maîtriseront mieux s'ils savent que l'interrogatoire est enregistré.

En 2003, le chef de corps anversois Eddy Baelemans avait déjà proposé de procéder à de tels enregistrements. Et selon le procureur général Yves Liégeois, les services de police y étaient favorables même s'ils s'interrogeaient quant au coût d'un tel système. Enfin, en 2006, M. Dirk Van Nuffel, président de la Commission permanente de la police locale, estimait que l'installation d'un local pour l'enregistrement d'une audition s'élevait à 35 000 euros.

Le ministre n'est pas opposé à l'enregistrement des auditions, mais qualifie le recours à cette technique de complémentaire au dispositif proposé dans le présent projet de loi. Le seul enregistrement ne suffirait pas à rencontrer les exigences de la Cour européenne des Droits de l'homme.

Mme Sophie De Wit (N-VA) est sensible aux arguments développés par M. Schoofs concernant l'enregistrement audiovisuel des auditions. Le groupe auquel elle appartient est favorable à la généralisation rapide du recours à cette technique mais comprend qu'elle requiert une période de mise en place. Elle salue sur ce point l'engagement du ministre à prendre les initiatives nécessaires. Toutefois, à l'instar du ministre, l'intervenant est d'avis que la jurisprudence "Salduz" exige plus que le simple enregistrement de l'audition du suspect.

M. Renaat Landuyt (sp.a) dépose l'amendement n° 9 (DOC 53 1279/003) reprenant le texte de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle, tel que proposé à l'article 2 du projet de loi, en y supprimant toutefois la référence au droit de se concerter confidentiellement avec un avocat avant la première audition. Dans les faits, ce droit existe déjà dans la mesure où la personne concernée n'est pas privée de sa liberté et a donc le droit d'aller et venir. L'intervenant considère que formaliser ce droit, comme le propose le projet de loi,

In Engeland worden de verhoren sinds 1984 opgenomen.

Bovendien moet de door de minister aangegeven tegenstand van de politie worden gerelativeerd, zoals blijkt uit de stellingname van bepaalde actoren.

Een studie die de criminoloog Cyril Fijnaut in 1988 heeft uitgevoerd, toont aan dat de politie, die aanvankelijk tegen de opname van de verhoren was gekant, zich ondertussen bewust is geworden van het belang van die technieken die de speurders behoeden voor eventuele ongegronde klachten. De 6 % speurders die tijdens het verhoor van verdachten geweld gebruiken — dat cijfer werd genoemd door de criminoloog Paul Ponsaers — zullen zich beter beheersen als ze weten dat het verhoor wordt opgenomen.

De Antwerpse korpschef Eddy Baelemans heeft al in 2003 voorgesteld de verhoren op te nemen en volgens procureur-generaal Yves Liégeois waren ook de politiediensten er voorstander van, ook al hadden ze vragen bij de kosten van zo'n systeem. In 2006 ten slotte heeft de heer Dirk Van Nuffel, voorzitter van de Vaste Commissie van de Lokale Politie, voorgerekend dat een lokaal voor de opname van een verhoor 35 000 euro kost.

De minister is niet tegen de opname van de verhoren gekant, maar hij bestempelt die techniek als een aanvulling op het door het onderhavige wetsontwerp voorgestelde systeem. Opnames alleen volstaan niet om te voldoen aan de eisen van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

Mevrouw Sophie De Wit (N-VA) heeft oren naar de door de heer Schoofs aangevoerde argumenten in verband met de audiovisuele opname van de verhoren. Haar fractie is voorstander van een snelle veralgemeening van die techniek, maar begrijpt wel dat het tijd vergt om ze te implementeren. Zij is in dat opzicht verheugd dat de minister zich ertoe verbindt de nodige initiatieven te nemen. Net als de minister is de spreekster echter van oordeel dat de rechtspraak-Salduz meer eist dan de loutere opname van het verhoor van de verdachte.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) dient amendement nr. 9 (DOC 53 1279/003) in, dat de tekst overneemt van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering zoals die in artikel 2 van het wetsontwerp is vervat, maar hij schrapte de verwijzing naar het recht om vóór het eerste verhoor vertrouwelijk overleg te plegen met een advocaat. In de feiten bestaat dat recht al aangezien de betrokkenen niet van zijn vrijheid wordt beroofd en hij dus het recht heeft vrij te gaan en te staan. Volgens de spreker zal het formaliseren van dat recht, zoals het

ne ferait qu'ouvrir la porte à de possibles discussions procédurières.

M. Landuyt se réfère d'ailleurs à la jurisprudence qui est en train de se construire autour de l'actuel *47bis* et qui démontre que cette disposition est déjà un moyen d'obstruction afin d'éviter que l'on ne débatte du fond de l'affaire.

Le ministre indique que l'objet de l'article *47bis*, § 2, est d'informer de ses droits une personne soupçonnée d'avoir commis une infraction. Les droits qui doivent lui être communiqués concernent le droit de ne pas s'auto-incriminer, le droit de faire une déclaration ou de se taire et, enfin, le droit de se concerter confidentiellement avec l'avocat de son choix ou l'avocat qui lui est désigné, s'il est dans les conditions pour faire appel à l'aide juridique. Ces éléments devront être consignés dans un procès-verbal.

Le ministre ne peut souscrire à l'amendement n° 9 de M. Landuyt pour les raisons suivantes.

La proposition de directive européenne relative au droit à l'information dans le cadre des procédures pénales (COM/2010/0392 final — COD 2010/0215), actuellement en discussion au Parlement européen, demande aux États membres de veiller à ce que toute personne soupçonnée d'avoir commis une infraction pénale — ou poursuivie à ce titre — reçoive rapidement des informations sur ses droits procéduraux et notamment sur son droit à l'assistance d'un avocat. C'est l'objet de la "*Letter of rights*", déjà évoquée au cours de la discussion générale.

Ensuite, le texte de cet article constitue une réponse à l'arrêt Salduz.

Enfin, l'article proposé n'impose nullement une procédure lourde: la police doit simplement informer les personnes de leurs droits et inscrire dans un procès verbal que la communication de cette information a bien eu lieu et, le cas échéant, que la personne a renoncé à son droit à consulter, préalablement à la première audition, un avocat.

M. Renaat Landuyt (sp.a) juge inopportun de transposer en droit belge une proposition de directive qui n'est même pas encore adoptée par les autorités européennes. Il serait, au contraire, plus judicieux de décider de la position que la Belgique devrait adopter à l'égard de ce texte.

Imposer aux services de police de communiquer systématiquement ce type d'informations risque

wetsontwerp voorstelt, alleen de deur openzetten voor mogelijke procedurediscusses.

De heer Landuyt verwijst trouwens naar de rechtspraak die rond het huidige artikel *47bis* wordt ontwikkeld en die aanton dat die bepaling nu al een obstruksiemiddel is om te verhinderen dat over de grond van de zaak wordt gesproken.

De minister geeft aan dat artikel *47bis*, § 2, tot doel heeft een persoon die ervan wordt verdacht een overtreding te hebben begaan in te lichten over zijn rechten. De rechten waarop hij moet worden gewezen, betreffen het recht zichzelf niet te beschuldigen, het recht een verklaring af te leggen of te zwijgen en het recht vertrouwelijk overleg te plegen met de door hem gekozen advocaat of met de hem toegewezen advocaat als hij voldoet aan de voorwaarden om recht te hebben op rechtsbijstand. Die elementen moeten in een procesverbaal worden vermeld.

De minister kan het om de onderstaande redenen niet eens zijn met amendement nr. 9 van de heer Landuyt.

Het thans door het Europees Parlement besproken voorstel voor een richtlijn betreffende het recht op informatie in strafprocedures (COM/2010/0392 final — COD 2010/0215) vraagt de lidstaten ervoor te zorgen dat iedere persoon die ervan wordt verdacht een strafbaar feit te hebben gepleegd of die om die reden wordt vervolgd snel wordt ingelicht over zijn procedurerrechten en meer bepaald over het recht op de bijstand van een advocaat. Daarover gaat de "*Letter of rights*" die in de algemene besprekking al is vermeld.

Voorts komt de tekst van dit artikel tegemoet aan het arrest-Salduz.

Tot slot brengt het ontworpen artikel helemaal geen logge procedure mee: de politie moet de betrokken persoon louter van zijn rechten in kennis stellen en in een procesverbaal optekenen dat die informatie wel degelijk werd verstrekt en, in voorkomend geval, dat de betrokken persoon heeft afgezien van zijn recht vóór het eerste verhoor een advocaat te raadplegen.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) acht het niet aangezien een voorstel voor een richtlijn om te zetten in een Belgische wet als dat voorstel nog door de Europese instanties moet worden aangenomen. Het ware verstandiger het standpunt te bepalen dat België over die tekst zou moeten innemen.

Het werk van de politie dreigt grondig te worden verstoord als de politie dit soort informatie stelselmatig

d'interrompre le rythme du travail policier. La personne informée de son droit de consulter un avocat ne manquera pas de saisir l'occasion qui lui est ainsi donnée de demander le report de l'audition. Lui conférer en outre le droit de renoncer à ce droit "*volontairement et de manière réfléchie*" risque également de créer *a posteriori* des problèmes d'interprétation.

Le formalisme privilégié par le projet de loi permettra de donner des munitions supplémentaires à ceux qui utilisent la procédure comme bouclier à l'encontre d'éventuelles poursuites.

M. Bert Schoofs (VB) se réfère sur ce point à son *amendement n° 41* (DOC 53 1279/003) visant à supprimer dans le texte de l'article 42bis, § 2, alinéa 3, les mots "*volontairement et de manière réfléchie*".

Le mot "*volontairement*" n'a pas de valeur ajoutée. Il est évident qu'une renonciation doit toujours être volontaire. Si elle ne l'était pas, le document en faisant état serait nul de plein droit. Les mots "*de manière réfléchie*" permettraient à des avocats procéduriers de contester *a posteriori* une renonciation en invoquant la pression psychologique prétendument subie par leur client.

Mme Sabien Lahaye-Battheu (Open Vld) conteste l'interprétation de M. Landuyt. Dans la plupart des cas, la personne qui est entendue par la police contactera son avocat alors qu'elle se trouve encore dans les locaux de la police. La concertation dont question y aura également lieu.

M. Thierry Giet et Mme Valérie Déom (PS) déposent l'*amendement n° 8* (DOC 53 1279/003) visant à compléter l'article 47bis, § 1er, 1°, proposé par un point e), en vertu duquel la personne interrogée, en quelque qualité que ce soit, doit être informée de son droit à l'assistance d'un avocat.

Comme M. Giet l'a déjà indiqué au cours de la discussion générale, la distinction opérée par le projet de loi entre trois situations distinctes est extrêmement théorique et artificielle. Une personne peut en effet passer de la qualité de témoin à celle de suspect et à l'issue de l'audition, être privée de liberté. Pour le policier de terrain qui procède à l'audition, il n'est pas non plus évident de déterminer à quel moment la personne passe du stade de témoin à celle de suspect. Comme les services de police l'ont fait remarquer au cours des auditions, ce n'est d'ailleurs pas leur rôle.

moet meedelen. Al wie in kennis wordt gesteld van zijn recht een advocaat te raadplegen, zal die kans zonder aarzelen aangrijpen om het verhoor te doen uitstellen. Ook het feit dat de betrokkenen het recht zou hebben "*vrijwillig en weloverwogen*" afstand te doen van dat recht, dreigt achteraf problemen te scheppen in verband met de interpretatie.

De vele vormvereisten die het wetsontwerp oplegt, zijn extra argumenten in handen van degenen die de procedure willen aanwenden als schild tegen mogelijke vervolging.

De heer Bert Schoofs (VB) verwijst in dat verband naar het door hem ingediende *amendement nr. 41* (DOC 53 1279/003), dat ertoe strekt in de tekst van artikel 47bis, § 2, derde lid, de woorden "*vrijwillig en weloverwogen*" weg te laten.

Het woord "*vrijwillig*" heeft geen meerwaarde. Afstand doen van een recht gebeurt uiteraard altijd vrijwillig. Anders zou het document waarin die afstand van recht wordt opgetekend, van rechtswege nietig zijn. Het woord "*weloverwogen*" is voor een procedureleider voldoende om *a posteriori* een afstand van recht te bewijzen op grond van vermeende psychologische druk die zijn cliënt heeft moeten ondergaan.

Mevrouw Sabien Lahaye-Battheu (Open Vld) gaat niet akkoord met de interpretatie van de heer Landuyt. Meestal zal de persoon die door de politie wordt verhoord, met zijn advocaat contact opnemen terwijl hij zich nog in het politiekantoor bevindt. Ook het vertrouwelijk overleg zal daar plaatsvinden.

De heer Thierry Giet en mevrouw Valérie Déom (PS) dienen *amendement nr. 8* (DOC 53 1279/003) in, dat ertoe strekt het ontworpen artikel 47bis, § 1, 1°, aan te vullen met een littera e), teneinde te bepalen dat de verhoorde persoon, ongeacht in welke hoedanigheid hij wordt verhoord, in kennis moet worden gesteld van zijn recht op bijstand door een advocaat.

Zoals de heer Giet al bij de algemene bespreking heeft aangegeven, maakt het wetsontwerp een uitermate theoretisch en artificieel onderscheid tussen drie situaties. Iemand kan immers eerst worden verhoord als getuige, vervolgens als verdachte, om ten slotte na het verhoor van zijn vrijheid te worden beroofd. Voor de politieman die het verhoor afneemt, ligt het evenmin voor de hand te bepalen op welk ogenblik iemand ophoudt getuige te zijn en verdachte wordt. Dat is overigens ook niet de taak van de politiediensten, wat zij tijdens de hoorzittingen dan ook hebben opgemerkt.

Ce dispositif privilégié par le projet de loi pourrait conduire à des abus alors que son but est justement de lutter contre de tels abus.

L'amendement n° 8 poursuit donc un objectif de sécurité juridique et de cohérence par rapport à la jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'homme.

L'intervenant reconnaît que garantir le droit à l'assistance d'un avocat à ces différents stades peut entraîner des difficultés pratiques mais à partir du moment où la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme le requiert, l'on n'a pas d'autre choix que de s'y soumettre.

M. Thierry Giet et Mme Valérie Déom (PS) déposent ensuite l'amendement n° 52 (DOC 53 1279/003), sous-amendement à l'amendement n° 8, qui vise à compléter le point e) proposé par les phrases suivantes: "La personne à interroger peut toutefois renoncer volontairement et de manière réfléchie à ce droit. Elle doit procéder à la renonciation par écrit, dans un document daté et signé par elle."

Le ministre se dit opposé à l'adoption de l'amendement n° 8. Ni la jurisprudence de la Cour européenne, ni le Conseil d'État ne requièrent que l'on garantisse inconditionnellement le droit à l'assistance d'un avocat pour toutes les personnes entendues. Le ministre rappelle par ailleurs que chacun a le droit de consulter un avocat lorsqu'il en ressent le besoin.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) défend elle aussi une interprétation maximaliste de la jurisprudence Salduz qui, à son estime, exige plus que l'assistance de l'avocat pour les seules personnes détenues. Les difficultés pratiques à mettre en œuvre cette interprétation ne peuvent justifier le choix d'une option plus restrictive.

Le projet de loi à l'examen confère à la personne qui a été privée de sa liberté le droit à l'assistance d'un avocat. Ce droit comprend le droit de se concerter avec l'avocat préalablement à la première audition et d'être assisté par ce dernier au cours de l'audition. Comme l'a rappelé le ministre, toutes les personnes qui n'ont pas été privées de leur liberté peuvent décider à tout moment de consulter un avocat. Toutefois, la personne qui est entendue par les forces de l'ordre sur des faits qui pourraient lui être imputés n'a pas toujours conscience qu'elle jouit toujours de sa liberté d'aller et venir.

De regeling die het wetsontwerp beoogt in te voeren, kan tot misbruik leiden, terwijl het wetsontwerp dergelijk misbruik juist beoogt tegen te gaan.

Amendment nr. 8 moet dus worden gezien in het licht van de rechtszekerheid en de samenhang ten opzichte van de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

De spreker erkent dat een gewaarborgd recht op bijstand door een advocaat in die verschillende stadia praktische moeilijkheden kan meebrengen, maar als zulks wordt vereist door rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens, dan is er geen andere keuze dan in dat recht te voorzien.

De heer Thierry Giet en mevrouw Valérie Déom (PS) dienen vervolgens, als subamendement op amendement nr. 8, amendment nr. 52 (DOC 53 1279/003) in, dat ertoe strekt de voorgestelde littera e) aan te vullen door wat volgt: "*De te ondervragen persoon kan evenwel vrijwillig en weloverwogen van dat recht afstand doen. De betrokken moet schriftelijk tot die afstand overgaan, in een door hem gedateerd en ondertekend document.*".

De minister kan niet akkoord gaan met amendement nr. 8. Nog het Europees Hof in zijn rechtspraak, noch de Raad van State vereist dat het recht op bijstand door een advocaat onvoorwaardelijk moet worden gewaarborgd aan alle verhoorde personen. De minister wijst er overigens op dat eenieder die zich daartoe genoodzaakt voelt, het recht heeft een advocaat te raadplegen.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) houdt er eveneens een maximalistische interpretatie van het arrest-Salduz op na; volgens haar vereist dat arrest méér dan dat alleen de in hechtenis genomen persoon zich door een advocaat kan laten bijstaan. Eventuele praktische problemen die de tenuitvoerlegging van een dergelijke lezing zou meebrengen, volstaan niet om voor een meer restrictieve interpretatie te kiezen.

Het ter bespreking voorliggend wetsontwerp verleent de persoon die van zijn vrijheid wordt beroofd, het recht op bijstand door een advocaat. Dat houdt in dat die persoon het recht heeft vóór het eerste verhoor overleg te plegen met zijn advocaat en tijdens het verhoor door hem te worden bijgestaan. Zoals de minister in herinnering heeft gebracht, kan al wie niet van zijn vrijheid is beroofd, te allen tijde beslissen een advocaat te raadplegen. Iemand die door de politie wordt verhoord over feiten die hem ten laste zouden kunnen worden gelegd, weet echter niet altijd dat hij onverkort de vrijheid van gaan en staan geniet.

C'est la raison pour laquelle Mme *Marie-Christine Marghem* (MR) dépose un *amendement n° 27* (DOC 53 1279/003), cosigné par *M. Olivier Maingain* (MR), afin de compléter l'article 47bis, § 2, proposé, par une disposition obligeant à informer la personne interrogée qu'elle a le droit d'aller et venir. Au cours des auditions, les services de police ont exprimé leur crainte à l'égard des éventuels abus que le rappel de ce droit pourrait entraîner. Mais, en cas d'abus, il appartiendra au parquet de prendre les mesures nécessaires.

Le ministre pense qu'il est inopportun d'inscrire à l'article 47bis, § 2, du Code d'Instruction criminelle l'obligation de rappeler à la personne interrogée qu'elle a le droit d'aller et venir. Cela risquerait en effet d'empêcher les services de police de faire leur travail correctement dans la mesure où une personne informée explicitement de ce droit n'hésitera sans doute pas à l'exercer. La seule solution pour contrer ce risque serait de les priver systématiquement de liberté, ce qui ne peut évidemment pas être l'intention du législateur.

Par ailleurs, des garanties sont déjà inscrites dans le projet de loi. Soit l'audition a lieu sur convocation écrite, et dans ce cas la personne peut déjà avoir été informée au préalable de ses droits et des faits sur lesquels elle va être entendue, soit l'audition n'a pas lieu sur convocation (ou la convocation ne contient pas les éléments d'information nécessaires), et dans ce cas, l'article 47bis, § 2, alinéa 5, permet à la personne de demander le report de son audition.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) nuance le risque évoqué par le ministre d'un accroissement des privations de liberté. Les policiers réfléchiront à deux fois avant de demander au parquet de priver une personne de sa liberté, car dans ce cas, l'audition devra systématiquement avoir lieu en présence d'un avocat.

L'intervenante souligne que le projet de loi à l'examen vise à garantir le respect des droits de la défense, conformément à la jurisprudence de Strasbourg, et non de favoriser le confort de l'appareil policier.

Le ministre estime que ce n'est pas à la police de rappeler à une personne un droit fondamental qui est celui d'aller et venir. Il faut laisser à l'avocat la possibilité de jouer son rôle et d'expliquer à son client les droits qui sont les siens.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) juge l'argument du ministre peu convaincant. Pourquoi, dans

Mevrouw Marie-Christine Marghem en de heer Olivier Maingain (MR) dienen daarom *amendement nr. 27* (DOC 53 1279/003) in, dat ertoe strekt het ontworpen artikel 47bis, § 2, aan te vullen met een bepaling waarbij de verhoorde persoon van zijn vrijheid van gaan en staan in kennis moet worden gesteld. Tijdens de hoorzittingen hebben de politiediensten hun bezorgdheid geuit over eventuele misbruiken waartoe de kennisgeving van die vrijheid aanleiding kan geven. Bij misbruik is het de taak van het parket de vereiste maatregelen te nemen.

De minister acht het niet wenselijk in artikel 47bis, § 2, van het Wetboek van strafvordering de verplichting op te nemen de verhoerde persoon in kennis te stellen van zijn vrijheid van gaan en staan. Een dergelijke verplichting zou de politiediensten immers beletten hun werk naar behoren te doen; een persoon die uitdrukkelijk van dat recht in kennis wordt gesteld, zal immers niet lang aarzelen dat recht uit te oefenen. Het enige verweer daartegen is de te verhoren personen stelselmatig van hun vrijheid te beroven, wat uiteraard niet de bedoeling van de wetgever kan zijn.

Het wetsontwerp voorziet bovendien al in een aantal waarborgen. Als het verhoor op schriftelijke uitnodiging geschiedt, kan de betrokken persoon voorafgaandelijk in kennis worden gesteld van zijn rechten en van de feiten waarover men hem wil verhoren; als het verhoor daarentegen niet op uitnodiging geschiedt of als de uitnodiging niet de vereiste informatie vermeldt, kan de betrokken persoon, ingevolge artikel 47bis, § 2, vijfde lid, vragen het verhoor uit te stellen.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) nuanceert het door de minister aangegeven risico dat het aantal vrijheidsberovingen zal toenemen. De politiemensen zullen wel tweemaal nadenken vooraleer ze het parket verzoeken iemand zijn vrijheid te ontnemen, want in dat geval zal het verhoor systematisch in aanwezigheid van een advocaat moeten plaatsvinden.

De spreekster beklemtoont dat het ter bespreking voorliggende wetsontwerp beoogt te waarborgen dat de rechten van verdediging in acht worden genomen, overeenkomstig de rechtspraak van Straatsburg, en niet het comfort van het politieapparaat te bevorderen.

De minister meent dat het niet de taak van de politie is een persoon erop te wijzen dat hij het grondrecht heeft te gaan en te staan waar hij wil. De advocaat moet de mogelijkheid worden geboden zijn taak te vervullen en zijn cliënt over diens rechten in te lichten.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) vindt het argument van de minister weinig overtuigend. Waarom

ce cas, demander aux services de police de rappeler des droits essentiels, tel celui de se taire et de ne pas s'auto-incriminer? L'avocat peut lui aussi parfaitement assumer ce rôle. A partir du moment où le législateur choisit d'énumérer ces droits dans le texte, il faut être complet et inscrire le droit d'aller et venir.

Le ministre est d'avis qu'il faut distinguer des droits très spécifiques, tels ceux énumérés à l'article 42bis, § 2, alinéa 1er, en projet, de la liberté — très générale — d'aller et venir.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) rétorque que la France qui est confrontée à un volume encore plus important de dossiers n'a pas hésité à inscrire dans son Code de procédure pénale une disposition selon laquelle "*Lorsque la personne est présentée devant l'officier de police judiciaire, son placement en garde à vue, lorsque les conditions de cette mesure prévues par le présent code sont réunies, n'est pas obligatoire dès lors qu'elle n'est pas tenue sous la contrainte de demeurer à la disposition des enquêteurs et qu'elle a été informée qu'elle peut à tout moment quitter les locaux de police ou de gendarmerie*" (voir art. 73 du Code français de procédure pénale, tel que modifié par la loi n° 2011-392 du 14 avril 2011 relative à la garde à vue).

Le ministre remarque que la loi française, elle, ne prévoit pas, en ce qui concerne le suspect non arrêté, d'information relative au droit de consulter un avocat.

M. Christian Brotcorne (cdH) pense pour sa part que le législateur ne doit pas uniquement avoir à l'esprit le nécessaire respect des droits de la défense mais également la défense de l'ordre social.

Si les forces de police devaient systématiquement, avant le début de l'interrogatoire d'un suspect, l'informer de son droit de quitter les lieux, il est à craindre qu'un grand nombre de personnes saisiraient l'opportunité qui leur est ainsi offerte. Il deviendrait par conséquent tout à fait impossible de poursuivre l'examen de dossiers.

M. Stefaan Van Hecke et Mme Juliette Boulet (Ecolo-Groen!) déposent les amendements n°s 38 et 39 (DOC 53 1279/003) visant à compléter l'article 47bis, § 1er, 1., et § 2. Le projet de loi stipule que toute personne entendue doit être informée succinctement des faits sur lesquels portera l'audition. M. Van Hecke estime qu'il s'agit d'une avancée positive. Toutefois, pour la clarté du déroulement de l'audition, il s'indique également d'informer cette personne de la qualité en laquelle elle sera entendue.

wordt de politiediensten in dat geval gevraagd de persoon te wijzen op diens grondrechten, zoals het recht om te zwijgen en zichzelf niet te beschuldigen? Ook de advocaat kan die taak naar behoren vervullen. Wanneer de wetgever ervoor opteert die rechten in de tekst op te sommen, moet die opsomming exhaustief zijn, en tevens het recht bevatten om vrij te gaan en te staan.

De minister meent dat men het onderscheid moet maken tussen zeer specifieke rechten, zoals die welke zijn opgesomd in het ontworpen artikel 47bis, § 2, eerste lid, en de vrijheid — in zeer algemene zin — om vrij te gaan en te staan.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) antwoordt dat men in Frankrijk, waar het aantal te behandelen dossiers nog hoger ligt, niet heeft gearriveerd in de *Code de procédure pénale* de volgende bepaling op te nemen: "*Lorsque la personne est présentée devant l'officier de police judiciaire, son placement en garde à vue, lorsque les conditions de cette mesure prévues par le présent code sont réunies, n'est pas obligatoire dès lors qu'elle n'est pas tenue sous la contrainte de demeurer à la disposition des enquêteurs et qu'elle a été informée qu'elle peut à tout moment quitter les locaux de police ou de gendarmerie.*" (zie artikel 73 van de Franse *Code de procédure pénale*, zoals gewijzigd bij wet nr. 2011-392 van 14 april 2011 betreffende de inverzekeringsstelling).

Daarop replicaert *de minister* dat de niet-aangehouden verdachte volgens de Franse wet niet moet worden geïnformeerd over zijn recht om een advocaat raadplegen.

Volgens de heer Christian Brotcorne (cdH) moet de wetgever niet alleen oog hebben voor de vereiste inachtneming van de rechten van verdediging, maar ook voor de verdediging van de openbare orde.

Indien de ordediensten een verdachte voor aanvang van diens ondervraging systematisch moeten informeren over diens recht het politiekantoor te verlaten, dan valt te vrezen dat veel mensen op die hen geboden mogelijkheid zullen ingaan. Verder onderzoek in het dossier zou aldus volkomen onmogelijk worden gemaakt.

De heer Stefaan Van Hecke en mevrouw Juliette Boulet (Ecolo-Groen!) dienen de amendementen nrs. 38 en 39 (DOC 53 1279/003) in, tot aanvulling van artikel 47bis, § 1, 1., en § 2. Het wetsontwerp bepaalt dat elke verhoorde persoon kort moet worden ingelicht over de feiten waarover hij zal worden verhoord. Volgens de heer Van Hecke is dat een stap in de goede richting. Voor de duidelijkheid van het verdere verhoor is het echter eveneens aangewezen de persoon ter kennis te brengen in welke hoedanigheid hij zal worden verhoord.

Le ministre juge que prévoir une telle information peut s'avérer problématique car il n'est pas toujours évident de savoir le rôle d'une personne dans un dossier. Ainsi, les informations recueillies au cours de l'audition d'une personne entendue en tant que victime pourraient démontrer son implication dans les faits sur lesquels elle est interrogée. C'est la raison pour laquelle le projet de loi a été amendé au Sénat: l'article 47bis, § 5, proposé prévoit en effet que "Si, au cours de l'audition d'une personne qui n'était pas considérée initialement comme un suspect, il s'avère que certains éléments laissent présumer que des faits peuvent lui être imputés, cette dernière doit être informée des droits dont elle jouit en vertu du § 2 et, le cas échéant du § 3, et la déclaration écrite visée au § 4 lui est remise".

Par ailleurs, la disposition en projet prévoit également que la personne est informée des faits sur lesquels l'audition porte.

M. Thierry Giet et Mme Valérie Déom (PS) dépose l'amendement n° 33 (DOC 53 1279/003) visant à remplacer l'article 47bis, § 2, alinéa 1er, 3°, par une nouvelle disposition.

M. Giet précise que l'objectif de l'amendement est double.

Tout d'abord, les auteurs de l'amendement entendent étendre le champ d'application de cette disposition. Le texte soumis au vote limite en effet l'intervention de l'avocat à des infractions susceptibles de donner lieu à un mandat d'arrêt, à l'exclusion des infractions de roulage, comme celles prévue à l'article 138, 6^{°bis}, du Code d'instruction criminelle.

Dans son avis, le Conseil d'État émet des réserves à l'encontre de cette limitation et remarque que "(d)ans son arrêt Salduz, la Cour européenne considère que l'accès à un avocat doit en principe être garanti dès le premier interrogatoire de police et qu'il ne peut être dérogé à ce principe que s'il existe, à la lumière des circonstances particulières de l'espèce, des raisons impérieuses de restreindre ce droit. L'accent mis sur les circonstances concrètes de l'affaire donne à penser qu'une restriction n'est possible que in concreto, et non in abstracto en faisant référence à certaines catégories d'infractions. (...) Le Conseil d'État peut comprendre la position du Sénat, consistant à écarter, en principe, du champ d'application des règles en projet les infractions de roulage. À défaut d'une jurisprudence claire sur la modulation du droit à être assisté en fonction de la nature de l'infraction dont l'intéressé est inculpé, il est toutefois difficile d'affirmer avec certitude que le législateur respecterait ainsi la marge d'appréciation revenant

Volgens de minister kan de kennisgeving van de hoedanigheid een probleem doen rijzen, omdat het niet altijd evident is te achterhalen welke rol iemand in een dossier speelt. Uit de inlichtingen die een als slachtoffer verhoorde persoon tijdens het verhoor verstrekkt, zou bijvoorbeeld kunnen blijken dat hij betrokken is bij de feiten waarover hij wordt gehoord. Om die reden werd het wetsontwerp geamendeerd in de Senaat; artikel 47bis, § 5, bepaalt immers het volgende: "*Indien tijdens het verhoor van een persoon, die aanvankelijk niet als verdachte werd beschouwd, blijkt dat er elementen zijn die laten vermoeden dat hem feiten ten laste kunnen worden gelegd, dan moet hij ingelicht worden van de rechten die hij heeft ingevolge § 2 en in voorkomend geval § 3 en wordt hem de schriftelijke verklaring overhandigd, bedoeld in § 4.*"

Voorts stelt het ontworpen artikel 47bis, § 1, 1., tevens dat de persoon moet worden geïnformeerd over de feiten waarop het verhoor betrekking heeft.

De heer Thierry Giet en mevrouw Valérie Déom (PS) dienen amendement nr. 33 (DOC 53 1279/003) in, tot vervanging van artikel 47bis, § 2, eerste lid, 3°, door een nieuwe bepaling.

De heer Giet preciseert dat dit amendement een tweeledig doel dient.

Eerst en vooral wensen de indieners van het amendement het toepassingsveld van die bepaling te verruimen. De ter stemming aangeboden tekst beperkt immers het optreden van de advocaat tot misdrijven waarvoor een aanhoudingsbevel kan worden uitgevaardigd, met uitzondering van de verkeersovertredingen, zoals bepaald bij artikel 138, 6^{°bis}, van het Wetboek van strafvordering.

In zijn advies heeft de Raad van State bedenkingen bij die inperking en formuleert hij de volgende opmerking: "*In het arrest-Salduz overweegt het Europees Hof dat de toegang tot een advocaat in beginsel moet worden gewaarborgd vanaf het eerste politieverhoor en dat van dit beginsel enkel kan worden afgeweken wanneer, in het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak, aangetoond kan worden dat er dwingende redenen zijn om dit recht te beperken. De nadruk op de concrete omstandigheden van de zaak lijkt erop te wijzen dat een beperking slechts mogelijk is in concreto, en niet in abstracto door te verwijzen naar bepaalde categorieën van misdrijven. (...) De Raad van State kan begrip opbrengen voor het standpunt van de Senaat om de verkeersmisdrijven in beginsel buiten het toepassingsgebied van de ontworpen regeling te houden. Bij gebreke van een duidelijke rechtspraak over de modulering van het recht op bijstand naargelang de aard van het misdrijf waarvan de betrokkenen*

aux autorités nationales. Limiter la jouissance du droit à être assisté au cours de l'audition aux cas cités est critiquable des lors que l'énumération ne recouvre pas toutes les situations de privation de liberté et qu'elle n'est, à première vue, pas dûment justifiée".

Ensuite, l'amendement n° 33 insère, au sein de l'article 47bis, § 2, alinéa 1er, un nouveau point 4°, disposant que la personne entendue sur des infractions qui peuvent lui être imputées doit également être informée de son droit à l'assistance d'un avocat pendant l'audition. Cet ajout est une suite logique de l'amendement n° 8.

Le ministre se dit opposé à l'adoption de cet amendement qui s'inscrit dans une optique différente de celle retenue par le projet de loi. L'amendement paraît imposer systématiquement la présence d'un avocat et exige du juge, du procureur du Roi ou de l'officier de police judiciaire, qu'il informe lui-même le bâtonnier afin qu'un avocat soit désigné lorsque la personne n'en a pas choisi. L'article en projet, lui, oblige les forces de l'ordre à informer la personne de son droit à une conciliation préalable avec un avocat mais il revient à cette personne d'entreprendre les démarches en ce sens.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) dépose l'amendement n° 25 (DOC 53 1279/003) complétant l'article 47bis, § 2, alinéa 1er, par un point 4° autorisant la personne interrogée à consulter les procès-verbaux des auditions antérieures. Ce droit de consultation se justifie d'autant plus lorsque la personne a été initialement entendue comme témoin et devient, par la suite, suspect. L'amendement reconnaît également ce droit à l'avocat afin de lui permettre de préparer la défense de son client en vue des auditions postérieures.

Le ministre rappelle que l'article 28quinquies du Code d'Instruction criminelle stipule que "Sans préjudice des dispositions des lois particulières, le procureur du Roi et tout service de police qui interrogent une personne l'informent qu'elle peut demander une copie du texte de son audition, qui lui est délivrée gratuitement. Cette copie lui est remise ou adressée immédiatement ou dans le mois". L'existence de cette disposition rend l'adoption de l'amendement n° 25 inutile.

verdacht wordt, is het echter moeilijk om met zekerheid te stellen dat de wetgever daarmee binnen de aan de nationale overheden toekomende beoordelingsruimte zou blijven. (...) De beperking van het genot van het recht op bijstand tijdens het verhoor tot de genoemde gevallen is voor kritiek vatbaar, nu de opsomming niet alle situaties van gerechtelijke vrijheidsberoving bevat, zonder dat daarvoor op het eerste gezicht een deugdelijke verantwoording wordt gegeven." (DOC 53 1279/002, blz. 19-20).

Vervolgens strekt amendement nr. 33 ertoe in artikel 47bis, § 2, eerste lid, een nieuw punt 4° in te voegen, naar luid waarvan de persoon die wordt verhoord over misdrijven die hem ten laste kunnen worden gelegd, tevens moet worden geïnformeerd over diens recht op bijstand door een advocaat tijdens het verhoor. Die toevoeging is een logisch uitvloeisel van amendement nr. 8.

De minister geeft aan gekant te zijn tegen de goedkeuring van dit amendement, dat is ingebed in een andere logica dan die van het wetsontwerp. Het lijkt erop dat dit amendement systematisch de aanwezigheid van een advocaat oplegt, en dat het van de rechter, de procureur des Konings of de officier van gerechtelijke politie vereist dat die zelf de stafhouder informeert, om een advocaat aan te wijzen wanneer de persoon er zelf geen heeft gekozen. Het ontworpen artikel daarentegen verplicht de ordediensten de persoon in kennis te stellen van zijn recht vooraf met zijn advocaat te overleggen, maar het is de persoon zelf die daartoe stappen moet zetten.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) dient amendement nr. 25 (DOC 53 1279/003) in, tot aanvulling van artikel 47bis, § 2, eerste lid, met een punt 4°, dat ervoor zorgt dat de verhoorde persoon toe staat de processen-verbaal van de vorige verhoren in te zien. Dat inzagerecht is des te meer verantwoord wanneer de betrokkenen eerst als getuige werd gehoord en vervolgens verdachte wordt. Het amendement verleent dat recht ook aan de advocaat, zodat hij de verdediging van zijn cliënt kan voorbereiden met het oog op de volgende verhoren.

De minister herinnert eraan dat artikel 28quinquies, § 2, van het Wetboek van strafvordering het volgende bepaalt: "Onverminderd de bepalingen in de bijzondere wetten delen de procureur des Konings en elke politiedienst die een persoon ondervragen, deze persoon mee dat hij kosteloos een kopie van de tekst van zijn verhoor kan verkrijgen. Deze kopie wordt onmiddellijk of binnen een maand overhandigd of verstuurd. (...)" Die bepaling maakt de aanneming van amendement nr. 25 overbodig.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) demande ce que recouvrent, dans l'amendement n° 25, les mots "les procès-verbaux des précédentes auditions". S'agit-il des procès-verbaux des auditions au cours de laquelle la personne a été entendue ou, en général, des procès-verbaux d'auditions organisées dans un dossier, quelle que soit la personne entendue?

Mme Marie-Christine Marghem (MR) répond que l'amendement ne concerne que les auditions d'une même personne. Certes, l'article 28quinquies, évoqué par le ministre, prévoit cette règle générale mais il arrive souvent que la copie du procès-verbal ne soit pas remise immédiatement à la personne entendue ou que cette dernière l'ait perdue. L'amendement n° 25 n'est qu'une conséquence logique de l'article 28quinquies dont il étend l'application à l'avocat, lequel pourra centraliser les procès-verbaux des auditions au cours desquelles son client a été entendu.

M. Christian Brotcorne (cdH) pense que, dans la mesure où le droit à obtenir copie du procès verbal est consacré, rien ne s'oppose à ce que l'avocat ait accès aux procès verbaux des auditions précédentes.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) souligne qu'en pratique, l'avocat ne se voit jamais communiquer ce type de procès-verbaux.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) souscrit à l'objectif poursuivi par l'amendement n° 25. L'intervenant constate en effet qu'en pratique, il arrive souvent qu'une personne auditionnée ne reçoive pas immédiatement la copie du procès verbal de son audition. Si, dans l'intervalle, elle est convoquée pour être à nouveau entendue, il paraît logique qu'elle puisse à nouveau demander copie du premier procès-verbal.

M. Renaat Landuyt (sp.a) plaide pour que l'on ne nuise pas inutilement à l'efficacité du système. Le procès-verbal de l'audition est versé au dossier pénal. Autoriser tout un chacun à demander à n'importe quel moment une copie d'un procès-verbal d'audition serait tout à fait exagéré car cela aurait pour conséquence d'augmenter un peu plus la charge de travail — déjà considérable — des parquets et des juges d'instruction.

Mme Sophie De Wit (N-VA) se rallie à M. Landuyt sur ce point. Le projet de loi à l'examen aura déjà pour conséquence d'augmenter la charge de travail des services de police. Il serait contre-productif d'autoriser une personne à demander à tout moment une copie d'un

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) vraagt wat de woorden "processen-verbaal met betrekking tot zijn vorige verhoren" in amendement nr. 25 behelzen. Gaat het om de processen-verbaal van de verhoren tijdens welke de betrokkenen werd verhoord dan wel, in het algemeen, om de voor een dossier georganiseerde verhoren, ongeachte de verhoorde persoon?

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) antwoordt dat het amendement alleen betrekking heeft op de verhoren van eenzelfde persoon. Het door de minister aangehaalde artikel 28quinquies mag dan wel in die algemene regel voorzien, maar vaak komt het voor dat het afschrift van het proces-verbaal niet onmiddellijk aan de verhoorde persoon wordt bezorgd, dan wel dat de betrokkenen dat afschrift heeft verloren. Amendement nr. 25 is louter een logisch uitvloeisel van artikel 28quinquies, waarvan het de toepassing beoogt ook te doen gelden voor de advocaat, die de processen-verbaal van de verhoren die met zijn cliënt hebben plaatsgevonden, kan centraliseren.

Aangezien het recht om een afschrift van het procesverbaal te verkrijgen verankerd is, is er volgens *de heer Christian Brotcorne (cdH)* niets op tegen dat de advocaat toegang heeft tot de processen-verbaal van de vorige verhoren.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) beklemtoont dat dergelijke processen-verbaal in de praktijk nooit ter kennis worden gebracht van de advocaat.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) staat achter de doelstelling van amendement nr. 25. De spreker constateert immers dat een verhoorde persoon in de praktijk het afschrift van het proces-verbaal van zijn verhoor vaak niet onmiddellijk ontvangt. Indien hij in de tussentijd wordt opgeroepen om opnieuw te worden verhoord, lijkt het logisch dat hij opnieuw om een afschrift van het eerste proces-verbaal mag verzoeken.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) pleit ervoor de doeltreffendheid van het systeem niet nodeloos in het gedrang te brengen. Het proces-verbaal van het verhoor wordt in het strafdossier opgenomen. Iedereen toestaan om op ongeacht welk ogenblik een afschrift van een proces-verbaal van een verhoor aan te vragen, ware echt overdreven, want zulks zou de op zich reeds zware werklast van de parketten en de onderzoeksrechters er nog wat zwaarder maken.

Mevrouw Sophie De Wit (N-VA) is het op dat punt eens met de heer Landuyt. Het ter bespreking voorliggende wetsontwerp zal de werklast van de politiediensten nu al vergroten. Het ware contraproductief iemand toe te staan te allen tijde een afschrift van een proces-

procès-verbal d'audition qu'elle pouvait déjà demander à l'issue de ladite audition. La perte de cette copie ne peut nullement justifier un surcroît de travail pour la police. L'avocat peut par ailleurs s'informer auprès de son client quant aux déclarations faites par ce dernier lors des auditions antérieures.

Le ministre rappelle en outre que la disposition à l'examen vise la première audition en tant que suspect. Lors d'éventuelles auditions antérieures, la personne n'aura été entendue que comme témoin.

M.Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) dépose l'amendement n° 35 (DOC 53 1279/003) visant à compléter l'article 47bis, § 2, en projet par une disposition stipulant qu'en l'absence de son avocat, l'audition d'une personne fait l'objet d'un enregistrement vidéo et audio, pour autant que la personne y consente. L'enregistrement est retranscrit intégralement et littéralement à la demande du procureur du Roi, du juge d'instruction ou de la personne elle-même. L'intervenant connaît les réticences du ministre à l'encontre de la généralisation de l'obligation d'enregistrement mais il souligne que l'amendement n° 35 limite cette obligation aux hypothèses dans lesquelles l'avocat ne peut être présent et prévoit en outre une entrée en vigueur différée au 1er janvier 2013.

Le ministre pense que la possibilité qu'ouvrirait l'amendement n° 35 risquerait d'être détournée de son objectif initial afin d'éviter qu'un avocat soit présent au cours de l'audition. En outre, une retranscription intégrale et littérale, telle que préconisée par M. Van Hecke, est difficilement concevable sous l'angle de l'économie de la procédure. Enfin, comme il l'a indiqué lors de la discussion de l'amendement n° 34 de M. Schoofs, il n'est pas encore possible à l'heure actuelle de généraliser l'enregistrement des auditions.

Mme Sophie De Wit (N-VA) demande quand il pourra être procédé à l'enregistrement des auditions.

Le ministre répond que l'enregistrement d'auditions se déroulant au sein des bâtiments judiciaires pourrait se concevoir dans un délai raisonnable. Par contre, l'enregistrement des auditions faites par les services de police est plus complexe tant au regard du budget que requerrait l'aménagement de locaux adaptés que de l'évaluation de la capacité nécessaire. Ce problème relève de la compétence de la ministre de l'Intérieur et doit donc être examiné avec elle.

verbaal van een verhoor aan te vragen, dat hij al na afloop van dat verhoor had kunnen aanvragen. Het feit dat iemand een dergelijk afschrift verliest, verantwoordt geenszins extra werk voor de politie. De advocaat kan trouwens bij zijn cliënt informeren naar de verklaringen die laatstgenoemde tijdens de vorige verhoren heeft afgelegd.

De minister herinnert er bovendien aan dat de ter bespreking voorliggende bepaling betrekking heeft op het eerste verhoor als verdachte. Mocht de betrokken voordien reeds zijn gehoord, dan was dat in de hoedanigheid van getuige.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) dient amendement nr. 35 (DOC 53 1279/003) in, tot aanvulling van het ontworpen artikel 47bis, § 2, met een bepaling dat bij afwezigheid van de advocaat van de verhoorde, van diens verhoor een video- en audio-opname wordt gemaakt, op voorwaarde dat de betrokken ermee instemt. De opname wordt integraal en letterlijk uitgeschreven op verzoek van de procureur des Konings, de onderzoeksrechter of de verhoorde zelf. De spreker kent de terughoudendheid van de minister ten aanzien van een veralgemeening van de verplichting opnames te maken, maar hij beklemtoont dat amendement nr. 35 die verplichting alleen in uitzicht stelt in de gevallen waarin de advocaat niet aanwezig kan zijn, en dat het voorts voorziet in een uitgestelde inwerkingtreding op 1 januari 2013.

Volgens de minister dreigt de in amendement nr. 35 geboden mogelijkheid van haar doelstelling te worden afgewend, om te voorkomen dat het verhoor door een advocaat wordt bijgewoond. Bovendien is de volledige en letterlijke overschrijving van de opname van het verhoor, zoals de heer Van Hecke bepleit, uit het oogpunt van de procesconomie nauwelijks haalbaar. Ten slotte is het momenteel nog niet mogelijk de opname van de verhoren te veralgemenen, zoals de minister al heeft aangegeven bij de besprekking van amendement nr. 34 van de heer Schoofs.

Mevrouw Sophie De Wit (N-VA) wenst te weten wan-neer dat wél het geval zal zijn.

De minister antwoordt dat de verhoren die in de gerechtsgebouwen worden afgenoem, binnen een redelijke termijn zullen kunnen worden opgenomen. Daar staat tegenover dat de opname van de door de politiediensten afgenoem verhoren ingewikkelder is, niet alleen omdat de vereiste inrichting van de geschikte lokalen geld kost, maar ook omdat de daartoe vereiste capaciteit moet worden ingeschat. Aangezien de minister van Binnenlandse Zaken bevoegd is voor dat probleem, moet dat samen met haar worden uitgezocht.

Mme Sophie De Wit (N-VA) pense que les difficultés évoquées par le ministre ne sont pas aussi insurmontables qu'il le prétend, compte tenu des avancées technologiques récentes.

Le ministre souligne sur ce point que la technologie est une chose, mais il faut encore qu'elle réponde aux exigences de certification requises en la matière.

M. Thierry Giet et Mme Valérie Déom (PS) dépose l'amendement n° 10 (DOC 53 1279/003) visant à supprimer l'article 47bis, § 2, alinéa 2, selon lequel "Si la personne à interroger dispose de ressources insuffisantes, les articles 508/13 à 508/18 du Code judiciaire relatifs au bénéfice de la gratuité complète ou partielle de l'aide juridique de deuxième ligne sont intégralement applicable". M. Giet est d'avis que cette référence est inutile et risque au contraire de compliquer la bonne lecture et bonne compréhension de l'article.

*Le ministre indique que la référence aux articles 508/13 à 508/18 du Code judiciaire a été inscrite pour rappeler que les dispositions du Code judiciaire relative à l'aide juridique s'appliquent: la personne souhaitant bénéficier de l'assistance d'un avocat *pro deo* doit donc démontrer que ses revenus sont insuffisants.*

La présomption inscrite à l'article 1er, § 2, de l'arrêté royal du 18 décembre 2003 déterminant les conditions de la gratuité totale ou partielle du bénéfice de l'aide juridique de deuxième ligne et de l'assistance judiciaire, selon laquelle la personne en détention est présumée être une personne ne bénéficiant pas de ressources suffisantes ne peut être transposée au cas d'un suspect auditionné par la police.

Mme Sabien Lahaye-Battheu (Open Vld) met en garde contre les risques d'abus. Comme l'a fait remarquer l'OVB, au cours de son audition, dans l'hypothèse où la personne entendue n'est pas arrêtée, elle pourrait néanmoins se voir accorder le bénéfice de la gratuité compte tenu de l'urgence (cf. art. 508/14 du Code judiciaire).

M. Servais Verherstraeten (CD&V) et consorts déposent l'amendement n° 1 (DOC 53 1279/003) visant à remplacer au 2e, de l'article 47bis, § 2, alinéa 3, proposé, les mots 'La personne à interroger' par les mots 'Seule la personne majeure à interroger'. Cet amendement répond à l'observation formulée par le Conseil d'État selon laquelle le mineur qui n'est pas détenu ne peut pas renoncer au droit de concertation préalable avec un avocat.

Mevrouw Sophie De Wit (N-VA) meent dat de door de minister aangegeven problemen niet zo onoverkomelijk zijn als hij laat uitschijnen, gezien de recente technologische vooruitgang.

De minister replieert dat de technologische vooruitgang één zaak is, maar dat die ook moet voldoen aan de certificatievereisten terzake.

De heer Thierry Giet en mevrouw Valérie Déom (PS) dienen amendement nr. 10 (DOC 53 1279/003) in, tot weglating van artikel 47bis, § 2, tweede lid, dat luidt als volgt: "Indien de te ondervragen persoon over onvoldoende inkomsten beschikt, zijn de artikelen 508/13 tot 508/18 van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de toekenning van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand onverminderd van toepassing.". Volgens de heer Giet is die verwijzing zinloos, en dreigt ze zelfs de correcte lezing en het goede begrip van het artikel te bemoeilijken.

*De minister geeft aan dat de verwijzing naar de artikelen 508/13 tot 508/18 van het Gerechtelijk Wetboek werd opgenomen om eraan te herinneren dat de bepalingen van het Gerechtelijk Wetboek over de rechtsbijstand van toepassing zijn; daaruit volgt dat de persoon die een beroep wenst te doen op de bijstand van een *pro-deo*advocaat moet aantonen dat hij over onvoldoende inkomsten beschikt.*

Het vermoeden dat is vervat in artikel 1, § 2, van het koninklijk besluit van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand, namelijk dat de in hechtenis genomen persoon over onvoldoende inkomsten beschikt, kan niet worden toegepast op de situatie waarbij een verdachte door de politie wordt verhoord.

Mevrouw Sabien Lahaye-Battheu (Open Vld) waarschuwt voor het gevaar van misbruik. Zoals de OVB tijdens de hoorzitting heeft opgemerkt, kan elke verhoorde persoon die niet in hechtenis wordt genomen, kosteloos bijstand genieten door aan te voeren dat het om een spoedeisend geval gaat (zie artikel 508/14 van het Gerechtelijk Wetboek).

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) c.s. dient amendement nr. 1 (DOC 53 1279/003) in, dat ertoe strekt in het ontworpen artikel 47bis, § 2, derde lid, 2^e, de woorden "De te ondervragen persoon" te vervangen door de woorden "Alleen de meerderjarige te ondervragen persoon". Dit amendement komt tegemoet aan de opmerking van de Raad van State dat de minderjarige die niet wordt aangehouden, geen afstand kan doen van het recht op voorafgaand overleg met een advocaat.

M. Renaat Landuyt (sp.a) dépose l'amendement n° 50 (DOC 53 1279/003) visant à remplacer l'article 2 du projet de loi par une nouvelle disposition se limitant à énumérer les règles qui doivent être respectées lors de l'audition de personnes, quelle que soit sa qualité et imposant que le respect de ces règles soit consigné dans un procès-verbal.

M. Landuyt craint en effet que la rédaction actuelle de la disposition en projet ne suscite des discussions de procédure. Tel est notamment le cas en ce qui concerne l'article 47bis, § 5, proposé. Ce paragraphe suppose qu'à un moment donné de l'audition, les enquêteurs vont devoir opérer une qualification, la personne auditionnée devenant en effet un suspect. A cette qualification sont attachés une série de droits.

La représentante du ministre indique que le terme "inculpation" a une signification spécifique dans notre droit pénal. Seul le juge d'instruction peut procéder à une inculpation, cet acte ne pouvant être délégué aux policiers. Il serait tout à fait impossible d'interrompre toutes les auditions au cours desquelles une personne devient suspecte pour demander au procureur du Roi qu'il procède à une inculpation formelle. Il faut donc adopter une approche pragmatique.

M. Renaat Landuyt (sp.a) souligne que la définition de la notion d'"audition" donnera lieu à de nombreuses discussions. Par exemple, dans un dossier fiscal, il ne sera pas évident de déterminer si telle audition ou, selon l'évolution de l'audition, telle partie de telle audition, doit avoir lieu conformément aux nouvelles dispositions ou non.

M. Stefaan De Clerck, ministre de la Justice, constate que, dans son amendement n° 50, l'intervenant précédent supprime les dispositions relatives au droit de garder le silence de l'inculpé alors que l'article proposé vise précisément à également informer explicitement l'edict inculpé de son droit de garder le silence et de son droit de consulter un avocat. En effet, le premier procès-verbal d'audition de l'inculpé a un statut particulier.

La police devra dès lors observer les formalités prévues à cet égard s'il apparaît, au cours de l'audition (par exemple d'un témoin), en raison de nouveaux éléments, que sa qualification change en cours d'audition (en qualité d'inculpé) et que les nouvelles dispositions s'appliquent. Le ministre demande dès lors le rejet de l'amendement n° 50.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) dient amendement nr. 50 (DOC 53 1279/003) in, dat ertoe strekt artikel 2 van het wetsontwerp te vervangen door een nieuwe bepaling die louter de regels opsomt die in acht moeten worden genomen bij het verhoren van een persoon, ongeacht in welke hoedanigheid deze laatste wordt verhoord, en waarbij de inachtneming van die regels in een proces-verbaal moet worden opgetekend.

De heer Landuyt vreest immers dat de bepaling zoals ze in het wetsontwerp is geformuleerd, tot procedurele discussies zal leiden. Dat geldt met name voor het ontworpen artikel 47bis, § 5. Die paragraaf houdt in dat de speurders de verhoorde, op een specifiek ogenblik tijdens het verhoor, een bepaalde hoedanigheid moeten verlenen waardoor de verhoorde persoon *de facto* als een verdachte wordt beschouwd. Aan die kwalificatie zijn bepaalde rechten verbonden.

De vertegenwoordiger van de minister meldt dat de term "inverdenkingstelling" een specifieke betekenis heeft in ons strafrecht. De handeling van de inverdenkingstelling kan alleen gebeuren door de onderzoeksrechter en niet gedelegeerd worden aan de politiemensen. Het zou volstrekt onmogelijk zijn alle verhoren waarop een persoon als getuige is uitgenodigd, maar die vervolgens als verdachte wordt beschouwd, te onderbreken om de procureur des Konings te verzoeken de betrokken officieel in verdenking te stellen. Een pragmatische aanpak is dus aangewezen.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) wijst erop dat de omschrijving van het begrip "verhoor" aanleiding zal geven tot tal van discussies. Het zal bijvoorbeeld in een fiscaal dossier niet evident zijn om uit te maken of een bepaald verhoor of, naar gelang de evolutie van het verhoor, een bepaald gedeelte ervan al dan niet dient te verlopen overeenkomstig de nieuwe bepalingen.

De heer Stefaan De Clerck, minister van Justitie, stelt vast dat de vorige spreker in zijn amendement 50 de bepalingen die betrekking hebben op het zwijgrecht van de verdachte, weglaat terwijl het voorgestelde artikel er net toe strekt om ook de verdachte explicet in kennis te stellen van zijn zwijgrecht en consultatierecht met een advocaat. Het eerste proces-verbaal van het verhoor van een verdachte bekomt immers een eigen statuut.

De politie zal dan ook de formaliteiten dienaangaande moeten naleven wanneer in de loop van het verhoor (bijvoorbeeld van een getuige), naar aanleiding van nieuwe elementen, de aard ervan verandert in een verhoor (als verdachte) waarop de nieuwe bepalingen van toepassing zijn. De minister vraagt dan ook de verwerping van amendement nr. 50.

M. Servais Verherstraeten (CD&V) signale que cela ressort clairement de l'article 47bis, § 5, proposé.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) fait observer que son amendement n° 32 (DOC 53 1279/003) a la même portée que l'amendement n° 1. Elle retire par conséquent son amendement n° 32.

M. Thierry Giet (PS) précise que son amendement n° 51 découle de l'amendement n° 33 (voir ci-dessus), qui prévoit le droit à l'assistance d'un avocat (DOC 53 1279/003). Il faut prévoir l'éventualité que l'intéressé renonce à l'assistance d'un avocat.

Son amendement n° 11 (DOC 53 1279/003) tend à supprimer les mots "*En pareil cas, la personne concernée est censée avoir consulté un avocat avant de se présenter à l'audition*" dans le § 2, alinéa 4, proposé. Dans l'alinéa 5, les mots "*Si l'audition n'a pas lieu sur convocation ou*" sont remplacés par les mots "*En tous cas et*". À ce propos, l'auteur renvoie à son amendement n° 8 (voir ci-dessus). Il s'agit en l'occurrence d'une pétition de principe et il est donc inutile de l'énoncer dans un texte de loi. La Convention Européenne des Droits de l'Homme souligne plus particulièrement dans son arrêt Salduz que la Cour protège des droits non pas théoriques, mais concrets et effectifs.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) fait observer qu'elle a cosigné les amendements n°s 1 et 4 à 7 et qu'elle retire par conséquent son amendement n° 31 (DOC 53 1279/003).

M. Raf Terwingen (CD&V) explique que son amendement n° 2 tient compte des observations du Conseil d'État en donnant dans la loi une définition de la notion d'"audition". En particulier, il est précisé qu'il faut entendre par audition un interrogatoire guidé concernant des infractions qui peuvent être mises à charges, par une personne habilitée à cet effet et acté dans un procès-verbal, dans le cadre d'une information ou d'une instruction judiciaires, dans le but d'établir la vérité. (DOC 53 1279/003)

L'auteur constate que le Conseil d'État se réfère dans son avis à l'arrêt Zaichenko, qui soulève la question de savoir à partir de quel moment l'interrogatoire d'une personne peut être considéré comme une audition à laquelle s'applique le droit à l'assistance d'un avocat.

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) stipt aan dat dit duidelijk blijkt uit het ontworpen artikel 47bis, § 5.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) merkt op dat haar amendement nr. 32 (DOC 53 1279/003) dezelfde draagwijdte heeft als amendement nr. 1. Zij trekt derhalve haar amendement nr. 32 in.

De heer Thierry Giet (PS) verduidelijkt dat zijn amendement nr. 51 voortvloeit uit amendement nr. 33 (zie supra), dat voorziet in het recht op bijstand door een advocaat. (DOC 53 1279/003) Er moet voorzien worden in de mogelijkheid dat de betrokken afziet van de bijstand door een advocaat.

Zijn amendement nr. 11 (DOC 53 1279/003) strekt tot de weglatting in de ontworpen § 2, vierde lid, van de woorden "*In dat geval wordt de betrokkenen geacht een advocaat te hebben geraadpleegd alvorens zich aan te bieden voor het verhoor.*" In het vijfde lid, worden de woorden "*Indien het verhoor niet op uitnodiging geschiedt of*" vervangen door de woorden "*In ieder geval en*". De indiener verwijst terzake naar zijn amendement nr. 8 (zie supra). Het gaat hier immers om een *petitio principii*, en het heeft derhalve geen zin zulks in een wettekst op te nemen. Het EHRM wijst er in zijn arrest-Salduz meer bepaald op dat het Hof geen theoretische, maar concrete en effectieve rechten beschermt.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) merkt op dat zij de amendementen nrs. 1 en 4 tot 7 meeondertekend heeft, derhalve trekt ze haar amendement nr. 31 in (DOC 53 1279/003).

De heer Raf Terwingen (CD&V) legt uit dat zijn amendement nr. 2 tegemoetkomt aan de opmerkingen van de Raad van State door in de wet een omschrijving te geven van het begrip "verhoor". In het bijzonder wordt gesteld dat onder het begrip verhoor begrepen dient te worden, een geleide ondervraging aangaande misdrijven die ten laste kunnen worden gelegd, door een daartoe bevoegde persoon geactiveerd in een proces-verbaal, in het kader van een opsporing- of gerechtelijk onderzoek, met als doel de waarheid te vinden. (DOC 53 1279/003)

De indiener stelt vast dat de Raad van State in zijn advies verwijst naar het arrest-Zaichenko dat de vraag doet rijzen vanaf wanneer een ondervraging van een persoon beschouwd kan worden als een verhoor waarvoor de toepassing van het recht op bijstand door een advocaat geldt.

Il convient d'observer que le terme "audition" n'a été défini ou précisé nulle part par le législateur². En outre, notamment l'article 47bis du Code d'instruction criminelle utilise les termes interroger (interrogatoire), audition et déclarations de manière confuse. Compte tenu des balises énoncées dans l'avis du Conseil d'État et dans la jurisprudence citée³ d'une part, et de la doctrine⁴ d'autre part, la définition suivante est proposée:

"Pour l'application des §§ 2 et 3, on entend par audition un interrogatoire guidé concernant des infractions qui peuvent être mises à charges, par une personne habilitée à cet effet et acté dans un procès-verbal, dans le cadre d'une information ou d'une instruction judiciaires, dans le but d'établir la vérité."

— *"Pour l'application des §§ 2 et 3, on entend par audition"*

Cet élément de phrase indique clairement que la définition donnée pour le terme "audition" s'applique uniquement aux nouvelles dispositions Salduz.

En effet, le terme "audition" est encore utilisé en de nombreux autres endroits dans la législation.

Il s'agit uniquement des auditions qui peuvent donner lieu à l'assistance d'un avocat (une concertation confidentielle préalable ou une assistance pendant l'audition).

Seule la notion d'audition est définie. Les autres exigences, visées dans les dispositions légales énoncées aux §§ 2 et 3 demeurent dès lors d'application: uniquement la première audition (article 47bis, § 2, 3°), le premier interrogatoire suivant la privation de liberté (article 2bis, § 1er, de la loi relative à la détention

² Le terme "audition" est mentionné dans les articles suivants du Code d'instruction criminelle: l'article 28quinquies, l'article 47bis, l'article 57, l'article 61bis, le titre § 2bis contenant l'article 70bis, le titre § 3, l'article 75bis, l'article 86ter, le Chapitre VIIbis (articles 91bis, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98 et 100), le Chapitre VIIquater, section I (articles 112 et 112bis) et la section II (art. 112ter), ainsi que dans les articles suivants de la loi relative à la détention préventive: les articles 13, 16, 18, 19 et 20.

³ Avis du Conseil d'État n° 49.413/AU du 19 avril 2011, n° 13.

⁴ L'explication qui suit repose sur les publications suivantes, qui contiennent des propositions de définition:
Huybrechts, Luc, "Nog maar eens de "kleine" Wet Franchimont", CBR jaarboek 2005-2006, Maklu, Anvers.; Bockstaele, Marc, "Verhoren, verklaringen afnemen en ondervragen. Voorstellen tot definitie", Vigiles, 2002/4, p.109; Ponsaers, P., De ondervraging. Analyse van een politietechniek, Maklu, Anvers, 2001; Van De Plas, Marc, Handboek politieverhoor basistechnieken, Politea, Bruxelles, p.17; Goossens, Freddy, Politiebevoegdheden en mensenrechten, Kluwer, Malines, 2006, pp. 205-425.

Er zij opgemerkt dat de wetgever de term 'verhoor' nergens heeft gedefinieerd noch nader omschreven². Bovendien worden, onder meer in artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering, de termen ondervragen, verhoren en verklaringen door elkaar gebruikt. Rekening houdend met de kijtlijnen aangegeven in het advies van de Raad van State en de geciteerde rechtspraak³ enerzijds en de rechtsleer⁴ anderzijds, wordt volgende definitie voorgesteld:

"Voor de toepassing van de paragrafen 2 en 3, wordt onder het begrip verhoor begrepen een geleide ondervraging aangaande misdrijven die ten laste kunnen worden gelegd, door een daartoe bevoegde persoon geactiveerd in een proces-verbaal, in het kader van een opsporing- of gerechtelijk onderzoek, met als doel de waarheid te vinden."

— *"Voor de toepassing van de paragrafen 2 en 3 wordt onder het begrip verhoor begrepen"*

Met deze zinsnede wordt duidelijk gemaakt dat de definitie die wordt gegeven van "verhoor" enkel van toepassing is op de nieuwe Salduz-bepalingen.

De term "verhoor" wordt immers nog op tal van andere plaatsen in de wetgeving gehanteerd.

Het gaat enkel over de verhoren die aanleiding kunnen geven tot de bijstand door een advocaat (een voorafgaand vertrouwelijk overleg of de bijstand tijdens het verhoor).

Enkel het begrip "verhoor" wordt gedefinieerd. De overige vereisten, vermeld in de wetsartikelen opgenomen in de paragrafen 2 en 3 blijven dus gelden: enkel het eerste verhoor (artikel 47bis § 2, 3°), het eerstvolgend verhoor na vrijheidsberoving (artikel 2bis, § 1 van de wet betreffende de voorlopige hechtenis), verhoren tijdens

² De term "verhoor" wordt vermeld in de volgende artikelen van het Wetboek van strafvordering: artikel 28quinquies, 47bis, 57, 61bis, titel § 2bis houdende art. 70bis, titel §3, art. 75bis, 86ter, titel hoofdstuk VIIbis, 91bis, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 100, titel hoofdstuk VIIquater, afdeling I, art. 122, 122bis, titel afdeling II, art. 112ter en in de volgende artikelen van de Wet op de Voorlopige hechtenis: art. 13, 16, 18, 19 en 20.

³ Advies Raad van State nr. 49.413/AU van 19 april 2011, nr. 13

⁴ De hierna vermelde uiteenzetting is voornamelijk gebaseerd op de volgende artikelen, waarin voorstellen tot definitie werden uitgewerkt:

Huybrechts, Luc, "Nog maar eens de "kleine" Wet Franchimont", CBR jaарboek 2005-2006, Maklu, Antwerpen.; Bockstaele, Marc, "Verhoren, verklaringen afnemen en ondervragen. Voorstellen tot definitie", Vigiles, 2002/4, blz.109; Ponsaers, P., De ondervraging. Analyse van een politietechniek, Maklu, Antwerpen, 2001; Van De Plas, Marc, Handboek politieverhoor basistechnieken, Politea, Brussel, blz.17; Goossens, Freddy, Politiebevoegdheden en mensenrechten, Kluwer, Mechelen,2006, blz. 205-425.

préventive), les auditions durant les premières 24 heures de la privation de liberté (articles 2bis, § 2, et 15bis, de la loi relative à la détention préventive) et l'interrogatoire par le juge préalablement à un éventuel mandat d'arrêt (article 16 de la loi relative à la détention préventive).

— “*un interrogatoire guidé par une personne habilitée à cet effet*”

1) Une audition est une forme de conversation, mais toute conversation n'est pas une audition.

Une audition implique une situation de questions-réponses, où le verbalisant procède à une enquête ciblée.

2) Une audition est menée par une personne habilitée à cet effet.

Les personnes habilitées à procéder à un interrogatoire guidé sont les fonctionnaires de police ou les fonctionnaires de certains services d'inspection habilités à agir en qualité d'officier ou d'agent de la police judiciaire, mais également les autorités judiciaires, telles que le procureur du Roi ou le juge d'instruction.

3) Lors d'une audition, la personne qui interroge mène, guide et interpelle, spécifiquement aux fins d'obtenir des renseignements de la part de la personne interrogée.

4) Il s'agit d'un interrogatoire ciblé portant sur la qualification de l'infraction, les preuves et des particularités pertinentes y afférentes.

Tel n'est certainement pas le cas lorsque la conversation ne concerne pas du tout l'infraction, l'auteur, l'information ou les poursuites, mais seulement la pluie et le beau temps.

5) La personne auditionnée est priée d'assumer personnellement ses déclarations et il lui est également demandé de signer sa déposition.

Ne sont pas des auditions (liste non exhaustive):

- La collecte de renseignements lors de la première phase de l'enquête sur le lieu du délit, phase dans laquelle la police tente de se forger une idée des circonstances, du rôle des personnes concernées et des éventuels dangers pour l'ordre public. Si de nouveaux éléments importants sont révélés au cours de cette phase, la personne concernée sera entendue ultérieurement au bureau de police ou parfois sur place.

de eerste 24 uur van de vrijheidsberoving, periode bevel tot medebrenging of periode van verlenging (artikel 2bis § 2 en artikel 15bis van de wet betreffende de voorlopige hechtenis) en verhoor door onderzoeksrechter voorafgaand aan eventueel bevel tot aanhouding (artikel 16 van de wet betreffende de voorlopige hechtenis).

— “*een geleide ondervraging door een daartoe bevoegde persoon*”

1) Een verhoor is een vorm van gesprek, maar niet elk gesprek is een verhoor.

Een verhoor impliceert een vraag-en antwoordsituatie waarbij de verbalisant doelgericht onderzoek verricht.

2) Een verhoor wordt geleid door een daartoe bevoegde persoon.

Bevoegde personen om over te gaan tot een gerichte ondervraging zijn de politieambtenaren of ambtenaren van een aantal inspectiediensten die als officier of agent van de gerechtelijke politie kunnen fungeren, maar ook de gerechtelijke overheid zoals de procureur des Konings of de onderzoeksrechter.

3) Bij een verhoor leidt, stuurt en interpelleert de ondervrager, specifiek gericht op het verkrijgen van inlichtingen van de verhoorde.

4) Het is een zaakgericht ondervragen betreffende de kwalificatie van het misdrijf, de bewijzen en relevante bijzonderheden ervan.

Dit is zeker niet het geval wanneer dat gesprek helemaal niet over het misdrijf, de dader, de opsporing of de vervolging gaat, maar slechts over koetjes en kalfjes.

5) De verhoorde persoon wordt verzocht om persoonlijk in te staan voor zijn verklaringen en wordt ook gevraagd om zijn verklaring te ondertekenen.

Vallen hier niet onder (niet exhaustief):

- het verzamelen van inlichtingen tijdens de eerste fase van het onderzoek op de plaats van het delict, waarbij de politie tracht zich een beeld te vormen van de omstandigheden, de rol van de betrokken personen en eventuele gevaren voor de openbare orde. Indien tijdens deze fase belangrijke elementen aan het licht komen zal de betrokkenen nadien op het politiebureau of soms ter plaatse worden verhoord.

Quelques exemples:

- les renseignements issus d'une enquête de voisinage;
- les communications, les dires, les propos, les indications ou les déclarations formulés spontanément ou incidemment lors d'une présentation ou d'une descente sur les lieux, par exemple dont il est fait rapport ou qui sont consignés;
- les informations recueillies et la première communication entre la police et le suspect présumé à l'occasion de la recherche de traces sur place ou d'une intervention pour des flagrants délits⁵ ou des bagarres de café, par exemple, dans le but de se forger une idée de la situation.

À cet égard, il peut également être renvoyé à l'avis du Conseil d'État dans son commentaire de l'arrêt Zaichenko (n° 13 et note de bas de page 28). Lorsque la personne qui interroge commence à poser systématiquement des questions dirigées, cela devient une audition;

- Les actes d'information qui n'impliquent pas d'interrogatoire.

De simples autorisations, par exemple de perquisition , de prélèvement d'une quantité de sang, de frottis buccal ou de bulbes pileux, de se soumettre à un test de l'haleine⁶, notées et signées sur un formulaire séparé. De simples communications, par exemple en rapport avec des saisies.

Ces éléments peuvent difficilement être considérés comme une audition (la personne donne son consentement ou non) et ne sont pas susceptibles de donner lieu à des malentendus dans les rapports établis. À cet égard, il peut également être renvoyé à l'avis du Conseil d'État, où il considère que l'assistance d'un avocat ne s'impose pas lorsque les services de police recherchent des éléments, éventuellement même en recourant à des pouvoirs coercitifs, pouvant être obtenus sans la coopération de l'inculpé.

Voorbeelden hiervan zijn:

- inlichtingen uit een buurtonderzoek;
- het rapporteren of noteren van spontane of terloopse mededelingen, gezegdes, uitlatingen, aanwijzingen of verklaringen, bijvoorbeeld bij een opleiding, een plaatsonderzoek,..
- de informatieverwerving en eerste communicatie tussen de politie en de vermoedelijke verdachte, naar aanleiding van sporenonderzoek ter plaatse of bij een interventie bijvoorbeeld bij een betrapping op heterdaad⁵ of caféruzie,... met het doel zicht te krijgen op de situatie.

Dienangaande kan ook verwezen worden naar het advies van de Raad van State inzake de besprekking van het arrest-Zaichenko (nr. 13 en voetnoot 28). Wanneer de ondervrager stelselmatig gerichte vragen begint te stellen, wordt dit een verhoor.

- Opsporingsverrichtingen die geen ondervraging inhouden.

Loutere toestemmingen, bijvoorbeeld tot huiszoeking, genoteerd en ondertekend op een afzonderlijk formulier; tot afgifte van een hoeveelheid bloed, wangslijmvlies of haarwortels; het ondergaan van een ademanalyse⁶. Loutere kennisgevingen, bijvoorbeeld in verband met inbeslagneming.

Deze zaken kunnen moeilijk als een verhoor worden beschouwd (de persoon geeft wel of niet zijn toestemming) en kunnen niet tot misstanden in de verslaggeving leiden. Verwezen kan ook worden naar het advies van de Raad van State waar hij stelt dat de bijstand van een advocaat zich niet opdringt wanneer de politiediensten op zoek gaan naar gegevens, eventueel zelfs met gebruik van dwangmiddelen, die kunnen worden verkregen zonder medewerking van de verdachte.

⁵ Tribunal correctionnel de Hasselt (chambre du conseil), 14 décembre 1999, *Vigiles*, 2000, p. 133, note de P Helsen, où il est établi que la première communication entre le verbalisant et le suspect pris en flagrant délit, laquelle a uniquement pour objet d'obtenir des informations concernant l'identité du suspect et de définir les contours de la plainte de la personne victime du vol, ne constitue pas une audition au sens de l'article 47bis du Code d'Instruction criminelle.

⁶ Cass. P.01.1064.N du 08.10.2002, Arr. Cass., 2002, p. 2084 et R.W., 2003-2004, p. 1296, où il est établi que le prélèvement d'un test de l'haleine ne constitue pas une audition.

⁵ Corr. Hasselt (Rk.) 14 december 1999, *Vigiles*, 2000, 133, noot P.Helsen, waarbij gesteld werd dat de eerste communicatie tussen de verbalisant en de op heterdaad betrapt verdachte, communicatie die er enkel toe strekt informatie te bekomen met betrekking tot de identiteit van de verdachte en de aflijning van de klacht van de gestolen persoon, geen verhoor is in de zin van artikel 47bis Sv.

⁶ Cass. P.01.1064.N dd. 08.10.2002, Arr. Cass., 2002, blz. 2084 en R.W., 2003-2004, 1296, waarin gesteld wordt dat het afnemen van een ademanalyse geen verhoor uitmaakt.

— “acté dans un procès-verbal”

La personne compétente doit consigner (acter) les déclarations dans un procès-verbal.

Ceci implique que le texte de l'audition doit faire partie de l'acte authentique.

La personne interrogée doit également pouvoir relire l'audition, la faire corriger et éventuellement ajouter certaines choses.

Ne sont pas des auditions (liste non exhaustive):

— les déclarations obtenues par voie téléphonique, qui généralement donneront uniquement lieu à la rédaction d'un procès-verbal de renseignements contenant les informations utiles;

— les déclarations ou questionnaires transmis par écrit, pour lesquels des informations limitées sont demandées;

— les déclarations à propos desquelles l'inculpé indique qu'il souhaite qu'elles ne soient pas inscrites au procès-verbal, par exemple lorsqu'un inculpé est disposé à communiquer les noms de ses commanditaires, mais ne veut pas que cela soit porté au procès-verbal d'audition (déclarations off the record);

— les déclarations manuscrites intervenues sans interrogatoire guidé par la personne compétente (des déclarations conformément à l'article 47bis, 5°, par exemple).

— “concernant des infractions qui peuvent être mises à charge”

Une audition ouvre uniquement le droit à l'assistance d'un avocat lorsqu'il s'agit d'un interrogatoire concernant des faits qui peuvent être mis à charge, ou autrement dit, dans le cas d'une audition en qualité d'inculpé.

Ceci signifie par exemple qu'en cas de flagrant délit, la police peut rassembler sur place les éléments nécessaires en vue de pourvoir se forger une idée de ce qui s'est produit. S'il y a suffisamment d'éléments et que les services de police procèdent à un interrogatoire ciblé, il convient de prévoir l'assistance d'un avocat conformément aux dispositions légales en la matière.

— “dans le cadre d'une information ou d'une instruction judiciaires”

Les auditions ont une finalité pénale.

Ne sont pas des auditions:

- Les déclarations faites dans le cadre d'une enquête administrative (initiale)

— “vermeld in een proces-verbaal”

De bevoegde persoon dient de verklaringen neer te schrijven (te vermelden) in een proces-verbaal.

Dit houdt in dat de tekst van het verhoor deel moet uitmaken van de authentieke akte.

De verhoorde moet ook het verhoor kunnen nalezen, laten verbeteren en eventueel bepaalde zaken kunnen toevoegen.

Vallen hier niet onder (niet exhaustief):

— telefonisch ingewonnen inlichtingen, waarvan doorgaans enkel een pv van inlichtingen zal worden opgesteld met de bruikbare informatie;

— schriftelijk overgemaakte verklaringen of vragenlijsten, waarin beperkte informatie wordt gevraagd;

— verklaringen waarvan de verdachte aangeeft dat hij ze niet wil opgenomen zien in het proces-verbaal van verhoor, bijvoorbeeld een verdachte wenst de namen te geven van zijn opdrachtgevers, doch wenst dat dit niet wordt opgenomen in het proces-verbaal van verhoor (verklaringen off-the-record);

— eigenhandig geschreven verklaringen die tot stand komen zonder geleide ondervraging door de bevoegde persoon (bv. verklaringen overeenkomstig artikel 47bis, 5°).

— “aangaande misdrijven die ten laste kunnen worden gelegd”

Een verhoor geeft enkel aanleiding tot bijstand door een advocaat wanneer het over een verhoor gaat aangaande feiten die ten laste kunnen worden gelegd, of anders gezegd bij een verhoor als verdachte.

Dit betekent bijvoorbeeld dat bij een betrapping op heterdaad, de politie ter plaatse de nodige gegevens mag verzamelen om zich een beeld te kunnen vormen van wat zich heeft voorgedaan. Indien er voldoende elementen zijn en de politiediensten overgaan tot een gerechte ondervraging, dient in bijstand door een advocaat conform de wettelijke bepalingen te worden voorzien.

— “in het kader van een opsporingsonderzoek of een gerechtelijk onderzoek”

De verhoren hebben een strafrechtelijke finaliteit.

Vallen hier niet onder:

- Verklaringen afgenomen in een (initieel) administratief onderzoek

À cet égard, il convient de préciser que les dispositions relatives au "Petit Franchimont" sont également appliquées par quelques milliers de verbalisants des services d'inspection de différents ministères. Comme le Conseil d'État l'a fait remarquer, les droits énoncés à l'article 6 de la CEDH reviennent à toute personne accusée d'avoir commis une infraction et les domaines qui ne relèvent pas du droit pénal dépassent le cadre strict de la jurisprudence Salduz.

Toutefois, certains dossiers administratifs débouchent sur une information et sur des poursuites, dans le cadre desquelles il peut être fait usage de pièces issues du dossier administratif originel. S'il y a une finalité pénale, les services d'inspection sont évidemment tenus de se conformer à la procédure pénale et d'appliquer les dispositions en matière d'audition, en tenant compte des seuils mis en place;

- Les déclaration faites postérieurement à des jugements et des arrêts passés en force de chose jugée, par exemple dans le cadre d'un recours en grâce, d'une réhabilitation, d'une confiscation ou d'une injonction de payer des amendes ou des frais de justice.

— “*dans le but d'établir la vérité*”

L'objectif fondamental de l'audition est d'établir la vérité.

Le but n'est donc pas d'obtenir des aveux.

L'audition doit également donner à l'inculpé la possibilité de présenter d'éventuels éléments à décharge.

M. Renaat Landuyt (sp.a) attire l'attention des membres sur l'importance de la justification de l'amendement n° 2. Lorsqu'on compare la longueur de la définition à celle de la justification dont elle est assortie, on est en droit de craindre que cette définition entraîne de nombreux problèmes en pratique.

M. Thierry Giet (PS) souligne que c'est la première fois qu'un document parlementaire définit de manière circonstanciée la notion d'"audition". L'intervenant se réfère à plusieurs exemples cités dans la justification de l'amendement:

— Ne sont pas des auditions: “*les déclarations à propos desquelles l'inculpé indique qu'il souhaite qu'elles ne soient pas inscrites au procès-verbal, par exemple lorsqu'un inculpé est disposé à communiquer les noms de ses commanditaires, mais ne veut pas que cela soit porté au procès-verbal d'audition (déclarations off-the-record);*

Hierbij dient vermeld te worden dat de bepalingen betreffende de "kleine Franchimont" ook worden toegepast door een paar duizend verbalisanten van de inspectiediensten van diverse ministeries. Zoals de Raad van State opmerkte, zijn de rechten bepaald in artikel 6 EVRM beperkt tot eenieder die beschuldigd wordt van een strafbaar feit en gaan de domeinen buiten het strafrecht het strikte kader van de Salduz-rechtspraak te buiten.

Sommige administratieve dossiers resulteren echter in een opsporing en vervolging, waarbij stukken uit het oorspronkelijk administratief dossier kunnen worden gebruikt. Indien er een strafrechtelijke finaliteit is, moeten de inspectiediensten zich vanzelfsprekend conformeren met de strafprocedure en, rekening houdend met de ingebouwde drempels, de bepalingen betreffende verhoor toepassen.

- Verklaringen afgeno men na vonnissen en arresten die kracht van gewijsde hebben verkregen, bijvoorbeeld in het kader van genadeverzoek, eerherstel, verbeurde verklaring of aanmaning tot betalen van boetes of gerechtskosten.

— “*met als doel de waarheid te vinden*”

Het verhoor heeft als fundamentele doelstelling de waarheidsvinding.

Het doel is dus niet het bekomen van een bekentenis.

Het verhoor moet de verdachte ook de mogelijkheid geven om eventuele gronden van ontlasting aan te halen.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) vestigt de aandacht van de leden op het belang van de toelichting bij amendement nr. 2. Het feit dat een korte definitie een dergelijke toelichting vereist, doet sterk vermoeden dat deze definitie in de praktijk aanleiding zal geven tot tal van problemen.

De heer Thierry Giet (PS) merkt op dat voor het eerst in een parlementair document omstandig wordt beschreven wat verstaan dient te worden onder het begrip "verhoor". Uit de toelichting van het amendement haalt de spreker de volgende voorbeelden aan:

— Is geen verhoor: “*de verklaringen waarvan de verdachte aangeeft dat hij ze niet wil opgenomen zien in het proces-verbaal van verhoor, bijvoorbeeld een verdachte wenst de namen te geven van zijn opdrachtgevers, doch wenst dat dit niet wordt opgenomen in het proces-verbaal van verhoor (verklaringen off-the-record).*” Dit betekent dat alle “off-the-record”-verklaringen niet

Cela signifie que les déclarations “off-the-record” ne peuvent jamais être considérées comme des “auditions” et qu’elles ne relèvent dès lors pas non plus du champ d’application du projet de loi à l’examen, ce qui, selon le membre, n’est pas sans danger. Le membre estime qu’un tel système entraînera une augmentation considérable du nombre de déclarations “off-the-record” et dès lors une diminution du nombre de cas dans lesquels l’assistance d’un avocat est requise.

— “Une audition ouvre uniquement le droit à l’assistance d’un avocat lorsqu’il s’agit d’un interrogatoire concernant des faits qui peuvent être mis à charge, ou autrement dit, dans le cas d’une audition en qualité d’inculpé.” L’intervenant souligne que la possibilité de se voir mettre certains faits à charge est inhérente à la qualité d’inculpé.

— Ne sont pas des auditions: “La collecte de renseignements lors de la première phase de l’enquête sur le lieu du délit, phase dans laquelle la police tente de se forger une idée des circonstances, du rôle des personnes concernées et des éventuels dangers pour l’ordre public.”. L’intervenant estime au contraire que la jurisprudence Salduz s’applique dans ce cas, puisqu’elle vise précisément à éviter que les informations susceptibles d’entraîner une condamnation soient recueillies dans des circonstances non “optimales”.

— Ne sont pas des auditions: Les communications, les dires, les propos, les indications ou les déclarations formulés spontanément ou incidemment lors d’une présentation ou d’une descente sur les lieux, par exemple dont il est fait rapport ou qui sont consignés. L’intervenant estime que le risque que des informations recueillies dans ce cadre puissent entraîner une condamnation est, ici aussi, particulièrement élevé.

— Ne sont pas des auditions: “Les informations recueillies et la première communication entre la police et le suspect présumé à l’occasion de la recherche de traces sur place”. Étant donné qu’il s’agit en l’espèce d’un suspect présumé, l’intervenant estime que ce cas de figure touche à l’essence de la problématique soulevée par l’arrêt Salduz.

— Les termes “dans le but d’établir la vérité” sont inadéquats en l’espèce, puisque le but d’une audition est tout de même d’obtenir les aveux de l’inculpé.

M. Giet entend démontrer à l’aide de ces exemples que le texte à l’examen suscite de nombreuses questions et qu’il requiert un débat plus approfondi.

begrepen kunnen worden onder de notie “verhoor” en derhalve ook niet onder het toepassingsgebied van dit wetsontwerp ressorteren. Het lid meent dat deze stelling niet zonder risico is. Het aantal verklaringen “off-the-record” zal volgens het lid aanzienlijk toenemen. Het aantal gevallen waarbij de bijstand van een advocaat wordt vereist, zal hierdoor dan ook verminderen.

— “Een verhoor geeft enkel aanleiding tot bijstand door een advocaat wanneer het over een verhoor gaat aangaande feiten die ten laste kunnen worden gelegd, of anders gezegd bij een verhoor als verdachte.” De spreker stipt aan dat als men verdachte is, dit inherent betekent dat er feiten ten laste worden gelegd.

— Is geen verhoor: “Het verzamelen van inlichtingen tijdens de eerste fase van het onderzoek op de plaats delict, waarbij de politie tracht zich een beeld te vormen van de omstandigheden, de rol van de betrokken personen en eventuele gevaren voor de openbare orde”. De spreker is daarentegen de mening toegedaan dat Salduz hierop wel van toepassing is. Immers Salduz strekt er nu net toe te vermijden dat de informatieverwerving die aanleiding kan geven tot een veroordeling, in niet “optimale” omstandigheden zou verlopen.

— Is geen verhoor: Het rapporteren of noteren van spontane of terloopse mededelingen, gezegdes, uitlatingen, aanwijzingen of verklaringen, bijvoorbeeld bij een opleiding, een plaatsonderzoek,... Ook hier is de spreker van oordeel dat de kans dat hier informatie wordt verworven die aanleiding kan geven tot een veroordeling, bijzonder groot is.

— Is geen verhoor: “De informatieverwerving en eerste communicatie tussen de politie en de vermoedelijke verdachte, naar aanleiding van sporenonderzoek ter plaatse”. Aangezien het hier een vermoedelijke verdachte betreft, raakt dit volgens de spreker de kern van de problematiek opgeworpen met het arrest-Salduz.

— De woorden “met als doel de waarheid te vinden” worden in dit verband onkies gebruikt aangezien het toch de bedoeling is dat de verdachte tijdens een hoorzitting overgaat tot het afleggen van bekentenissen.

De heer Giet wenst met deze voorbeelden dan ook aan te tonen dat de voorliggende tekst veel vragen doet rijzen en een diepgaander debat vergt.

Si la commission accepte cette définition de la notion d' "audition", ainsi que la justification dont elle est assortie, il est fort à craindre que le contenu d'autres notions s'en verra modifié. Le groupe PS ne peut dès lors pas soutenir cet amendement. L'intervenant n'estime pas pour autant qu'aucune définition du concept d' "audition" n'est requise. Il fait néanmoins observer que l'instauration d'une telle définition est susceptible d'entraîner une interprétation restrictive. Si l'on décidait tout de même d'instaurer une définition, il conviendrait de veiller à ce que la justification de celle-ci ne puisse pas avoir d'effets pervers.

Le ministre répond que le Conseil d'État a proposé dans son avis l'instauration d'une définition. L'amendement n° 2 offre une description simple et indique clairement ce qu'il y a lieu de considérer ou non en pratique comme une audition relevant des dispositions de l'arrêt Salduz. Il a toutefois pris bonne note des objections formulées par l'intervenant précédent.

M. Christian Brotcorne (cdH) souligne que les termes "interrogatoire guidé" employés dans le texte français manquent de clarté. La justification utilise quant à elle les termes "interrogatoire ciblé", qui lui paraissent plus corrects.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) souligne qu'elle n'a pas cosigné cet amendement. L'amendement et sa justification sont, selon elle, contradictoires sur certains points et vont parfois trop loin. Cependant, étant donné l'avis du Conseil d'État, le législateur doit prendre ses responsabilités.

Eu égard aux objections qui précèdent, *M. Servais Verherstraeten (CD&V)* estime qu'il s'indique de retirer l'amendement n° 2. Cela ne signifie cependant pas que les auteurs de l'amendement renient la justification de l'amendement. Cette justification doit servir de fil conducteur pour l'interprétation de la future loi. Les auteurs estiment que les explications fournies dans la justification qui a été présentée au cours de cette réunion par M. Terwegen répondent aux objections du Conseil d'État.

M. Stefaan De Clerck, ministre de la Justice, se rallie à ces propos. En effet, plus on entre dans les détails, plus cela donne lieu à des discussions. Il n'est dès lors pas indiqué de reprendre une définition dans la loi. Les explications demandées par le Conseil d'État concernant la définition de la notion d' "audition" ont été fournies ci-dessus.

Les auteurs retirent dès lors leur amendement n° 2.

Als de commissie deze omschrijving en toelichting van het begrip "verhoor" aanvaardt, is de kans dat dit de inhoud van andere begrippen doet wijzigen, aanzienlijk. De PS-fractie kan met dit amendement dan ook niet instemmen. De spreker wil hier evenwel niet stellen dat geen definitie van "verhoor" vereist zou zijn doch het invoeren van een omschrijving kan aanleiding geven tot een restrictieve interpretatie. Wanneer toch beslist zou worden om een definitie in te voeren, dient er over gewaakt te worden dat de toelichting bij de definitie geen aanleiding kan geven tot ongewenste gevolgen.

De minister antwoordt dat de Raad van State in zijn advies de invoering van een definitie voorstelt. Amendement nr. 2 geeft een eenvoudige beschrijving en maakt duidelijk wat in de praktijk wel en niet begrepen dient te worden als een verhoor waarop de Salduz-bepalingen van toepassing zijn. Hij heeft evenwel oor naar de bezwaren geformuleerd door de vorige spreker.

De heer Christian Brotcorne (cdH) stipt aan dat in de Franse tekst de woorden "interrogatoire guide" niet duidelijk zijn. In de toelichting worden de woorden "interrogatoire ciblé" gebruikt. Dit lijkt hem correcter te zijn.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) wijst er op dat zij dit amendement niet heeft meeondertekend. Het amendement en de toelichting ervan zijn volgens haar op bepaalde punten contradictorisch en gaan bijwijlen te ver. Evenwel moet de wetgever gelet op het advies van de Raad van State zijn verantwoordelijkheid opnemen.

Gelet op de voorgaande bezwaren, acht *de heer Servais Verherstraeten (CD&V)* het aangewezen om amendement nr. 2 in te trekken. Dit betekent evenwel niet dat de indieners van het amendement afstand doen van de toelichting bij het amendement. Deze toelichting moet als leidraad dienen bij de interpretatie van de toekomstige wet. De indieners menen dat met de uitleg verstrekt in de toelichting die tijdens deze vergadering naar voren werd gebracht door de heer Terwegen tegemoet wordt gekomen aan de bezwaren van de Raad van State.

De heer Stefaan De Clerck, minister van Justitie, sluit zich hierbij aan. Immers, hoe meer in detail wordt getreden, hoe meer aanleiding tot discussie. Het is dan ook niet aangewezen om een definitie op te nemen in de wet. De gevraagde uitleg van de Raad van State over wat begrepen dient te worden onder het begrip "verhoor" werd hierboven uiteengezet.

De indieners trekken hun amendement nr. 2 hierop in.

M. Servais Verherstraeten (CD&V) commente son amendement n° 3 (DOC 53 1279/003) relatif à la sanction en cas de non-respect du droit à l'assistance par un avocat. L'amendement tend à remplacer le § 6 en projet et prévoit que les auditions effectuées en violation des dispositions des §§ 2 et 3, sans concertation confidentielle préalable ou assistance d'un avocat au cours de l'audition, ne peuvent servir de seul élément de preuve aux fins d'une condamnation de la personne interrogée. L'intervenant explique que cet amendement est le corollaire de l'avis du Conseil d'État qui indique que la sanction proposée ne paraît pas conforme à la jurisprudence découlant de l'arrêt Salduz et renvoie aux arrêts Salduz, Dayanan et Lazarenko et Hovanesian. Dans chacun de ces arrêts, il s'agit de déclarations faites sans l'assistance d'un avocat. L'amendement propose de s'inspirer de la disposition de la loi française en la matière, qui prévoit qu'une condamnation ne peut uniquement être fondée sur une telle audition. Il est cependant à noter que l'article 47bis, § 6, proposé ne se borne pas à renvoyer à la seule assistance d'un avocat. C'est ainsi qu'il renvoie également aux communications obligatoires qui doivent être faites à la personne entendue, ainsi qu'à la communication de la déclaration des droits. Il s'agit en l'occurrence d'un élément important, qui doit également être pris en considération, eu égard à la question de savoir si l'exclusion de la preuve ne constitue pas une sanction trop lourde pour le non-respect de certaines formalités. Conformément à la jurisprudence européenne, les auteurs entendent limiter cette sanction à l'absence de concertation confidentielle préalable et d'assistance de l'avocat.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) constate qu'aux termes de l'amendement, il peut être porté atteinte à la garantie visée aux §§ 4 et 5 du projet de loi. Il renvoie à cet égard à son amendement n° 36, présenté en ordre principal (DOC 53 1279/003), qui reprend la proposition du Conseil d'État et étend la sanction à toutes les auditions (§§ 2 à 5). Il garantit par conséquent que tous les droits qui y sont mentionnés ne resteront pas lettre morte.

M. Servais Verherstraeten (CD&V) explique que, dans la situation visée au § 4 (remise d'une déclaration écrite avant la première audition), les §§ 2 et 3 sont de toute façon applicables. En ce qui concerne le § 5, l'intervenant explique que l'on n'est suspect qu'à partir du moment où des faits sont imputés et, le cas échéant, les conditions des §§ 2 et 3 sont d'application. Les §§ 4 et 5 en projet renvoient aussi explicitement aux §§ 2 et 3. La remarque de l'intervenant précédent ne nécessite donc pas, selon l'auteur, d'adaptation de l'amendement n° 3.

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) licht zijn amendement nr. 3 (DOC 53 1279/003) toe dat betrekking heeft op de sanctie op de miskenning van het recht op bijstand door een advocaat. Het amendement strekt tot de vervanging van de ontwerpen § 6 en stelt dat verhoren die in strijd met de bepalingen van de §§ 2 en 3 zijn afgenoemt zonder voorafgaand vertrouwelijk overleg of bijstand door een advocaat tijdens het verhoor, niet als enig bewijselement kunnen dienen voor een veroordeling van de verhoorde persoon. De spreker verduidelijkt dat dit amendement rechtstreeks volgt uit het advies van de Raad van State dat aangeeft dat de ontworpen sanctieregeling niet in overeenstemming lijkt te zijn met de Salduz - rechtspraak, hierbij verwijzend naar de arresten Salduz, Dayanan en Lazarenko en Hovanesian. Telkens gaat het in die arresten om verklaringen aangelegd zonder bijstand van een advocaat. Dit amendement stelt voor om terug te grijpen naar de Franse wetsbepaling ter zake die stelt dat een veroordeling niet enkel mag zijn gegrond op een dergelijk verhoor. Er moet echter ook op gewezen worden dat de ontwerpen § 6 van artikel 47bis naar meer verwijst dan enkel de bijstand van een advocaat, zo wordt ook verwezen naar de verplichte mededelingen die moeten worden gedaan aan de verhoerde persoon en de mededeling van de verklaring van rechten. Dit is een belangrijk element dat mee moet in overweging worden genomen, omdat van de vraag of de sanctie van bewijsuitsluiting niet te zwaar is voor het niet naleven van bepaalde formaliteiten. De indieners wensen, overeenkomstig de Europese rechtspraak, deze sanctie te beperken tot het ontbreken van het voorafgaand vertrouwelijk overleg en de bijstand van de advocaat.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) stelt vast dat overeenkomstig het amendement wel een inbreuk mag worden gepleegd op de garantie bedoeld in de §§ 4 en 5 van het wetsontwerp. Hij verwijst in dit verband naar zijn in hoofdordre ingediend amendement nr. 36 (DOC 53 1279/003) dat het voorstel van de Raad van State overneemt alsook de sanctie uitbreidt tot alle hoorzittingen (§§ 2 tot 5). Aldus wordt de zekerheid geboden dat de hierin vermelde rechten geen dode letter zullen zijn.

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) verduidelijkt dat in de situatie (overhandiging van de schriftelijke verklaring voor het verhoor) bedoeld in § 4, de §§ 2 en 3 sowieso van toepassing zijn. Wat § 5 betreft, verduidelijkt de spreker dat men pas verdachte is op het ogenblik dat feiten ten laste worden gelegd en in voorkomend geval zijn de voorwaarden van de §§ 2 en 3 van toepassing. De ontwerpen §§ 4 en 5 verwijzen ook uitdrukkelijk naar de ontwerpen §§ 2 en 3. De bemerking van de vorige spreker noopt volgens de indiener dan ook niet tot de aanpassing van amendement nr. 3.

Cette explication ne convainc pas *M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!)*. Le cas échéant, rien ne garantit en effet que la personne interrogée a également obtenu ces renseignements, puisqu'ils sont communiqués oralement. Si, en revanche, les informations sont communiquées par écrit, on est sûr que la personne en question a pu en prendre connaissance. La non-application de la sanction prévue au § 4 en raison de considérations formalistes ne lui semble pas indiquée.

M. Stefaan De Clerck, ministre de la Justice, fait observer qu'en l'occurrence, la question fondamentale est de savoir si le suspect a eu la possibilité de bénéficier de l'assistance d'un avocat.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) remarque qu'en vertu de l'amendement n° 3, les auditions effectuées sans concertation confidentielle préalable ou assistance d'un avocat au cours de l'audition ne peuvent servir de seul élément de preuve aux fins d'une condamnation. Cela signifie-t-il que le procès-verbal en tant que tel peut être maintenu et que l'instruction peut se poursuivre sur la base des éléments de ce procès-verbal? Le membre souligne que, selon le Conseil d'État, le procès-verbal doit être retiré du dossier.

M. Stefaan De Clerck, ministre de la Justice, précise qu'une audition qui n'est pas recueillie correctement ne peut, comme seul élément de preuve, donner lieu à une condamnation.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) cite l'exemple d'une audition qui n'est pas recueillie correctement et qui fait apparaître l'implication d'autres personnes. L'enquête peut-elle se poursuivre sur la base de cette déclaration?

M. Stefaan De Clerck, ministre de la Justice, répond par l'affirmative.

Mme Sophie De Wit (N-VA) souligne que cela rejoint la jurisprudence Antigone dominante. Selon elle, cela ne posera dès lors pas de problème.

M. Servais Verherstraeten (CD&V) cite l'avis du Conseil d'État: "Une adaptation du projet en ce sens aurait pour conséquence que la violation de l'article 6 CEDH aux premiers stades de l'enquête peut être complètement réparée en cours de procédure. Une condamnation du prévenu sur la base d'autres éléments serait alors possible, sans qu'il soit encore question de violation de l'article 6 CEDH 75, à la condition que le fait de recueillir ces autres éléments n'ait pas été la conséquence directe des déclarations faites par le suspect sans l'assistance de son avocat."

Deze uitleg overtuigt *de heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!)* niet. Er is in voorkomend geval immers geen enkele garantie dat diegene die ondervraagd werd ook die mededelingen bekomen heeft aangezien dit mondeling gebeurt. Als daarentegen de mededelingen schriftelijk worden overhandigd, is er de zekerheid dat de persoon in kwestie er kennis van heeft kunnen nemen. Het niet toepassen van de sanctie op § 4 omwille van formalistische overwegingen lijkt hem niet aangewezen.

De heer Stefaan De Clerck, minister van Justitie, merkt op dat in deze de fundamentele vraag is of er de mogelijkheid was tot bijstand van een advocaat.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) merkt op dat overeenkomstig amendement nr. 3 verhoren die afgenoem zijn zonder voorafgaand vertrouwelijk overleg of bijstand door een advocaat tijdens het verhoor, niet als *enig* element kunnen dienen voor een veroordeling. Wil dit zeggen dat het proces-verbaal als dusdanig kan blijven bestaan en dat men op basis van de elementen van het proces-verbaal verder onderzoek kan doen? Het lid merkt op dat volgens de Raad van State het proces-verbaal uit het dossier moet worden genomen.

De heer Stefaan De Clerck, minister van Justitie, verduidelijkt dat een niet correct afgenoem verhoor niet als *enig* element van de bewijsvoering kan leiden tot een veroordeling.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) geeft het voorbeeld van een niet correct afgenoem verhoor waardoor de betrokkenheid van andere personen aan het licht komt. Kan dan op basis van deze verklaring verder onderzoek worden gevoerd?

De minister van Justitie, beaamt dit.

Mevrouw Sophie De Wit (N-VA) stipt aan dat dit aansluit bij de heersende Antigoonrechtspraak. Dit zal volgens haar dan ook geen aanleiding tot problemen geven.

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) citeert het advies van de Raad van State dat stelt dat: "Als het ontwerp in die zin wordt aangepast, zou dit tot gevolg hebben dat de schending van artikel 6 EVRM in de eerste stadia van het onderzoek volledig kan worden hersteld in de loop van de procedure. Een veroordeling van de beklaagde op grond van andere gegevens zou dan mogelijk zijn, zonder dat er nog sprake zou zijn van een schending van artikel 6 EVRM 75, op voorwaarde dat het verkrijgen van die andere gegevens niet het rechtstreekse gevolg is van de verklaringen die de verdachte zonder bijstand van zijn advocaat heeft afgelegd."

Mme *Marie-Christine Marghem (MR)* observe que le Conseil d'État indique également que compte tenu de cette jurisprudence, la loi devrait disposer que des déclarations faites en violation des garanties formelles qui ressortent de l'arrêt Salduz, ne peuvent en aucun cas être utilisées pour condamner l'intéressé. Elle estime dès lors que l'amendement n° 3 n'est pas suffisamment nuancé.

M. Servais Verherstraeten (CD&V) souligne que le Conseil d'État n'exclut pas que des preuves matérielles puissent encore être obtenues d'une autre manière. Il souligne également que, conformément au souhait du Conseil d'État, l'amendement n° 3 a supprimé les mots "de manière exclusive, ni dans une mesure déterminante" dans le § 6 proposé.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) estime que l'amendement n° 3 ne répond aucunement à l'observation du Conseil d'État. L'amendement prévoit que le procès-verbal d'une audition tenue sans l'assistance d'un avocat peut *bel et bien* être utilisé s'il existe d'autres éléments de preuve, alors que le Conseil d'État estime que le procès-verbal en question ne peut être utilisé *d'aucune façon*. Il va de soi qu'outre le procès-verbal initial non valable, des masses d'éléments de preuve (tels qu'une analyse ADN) peuvent conduire à une condamnation. Il convient cependant de se pencher sur la question de savoir si une enquête peut être menée sur la base d'éléments révélés dans le procès-verbal initial qui ne peut être utilisé. L'intervenant estime dès lors qu'il est opportun de se conformer complètement à l'avis du Conseil d'État et présente un *amendement n° 37* à cet effet (DOC 53 1279/003).

Mme *Marie-Christine Marghem (MR)* se rallie aux propos de l'intervenant précédent. Elle présente ensuite un *amendement n° 26* (DOC 53 1279/003) prévoyant que les devoirs d'enquête qui sont fondés sur les déclarations faites par le suspect sans l'assistance de son avocat ne peuvent être utilisés.

M. Raf Terwingen (CD&V) estime qu'avec ces amendements, on s'aventure en terrain inconnu. Il en craint les conséquences.

M. Stefaan De Clerck, ministre de la Justice, estime que ces amendements ne résolvent rien. Il s'agit de veiller à ce que les activités découlant d'une déclaration faite par le suspect sans l'assistance de son avocat ne soient pas annulées. Cette sanction serait excessive.

Mevrouw *Marie-Christine Marghem (MR)* merkt op dat de Raad van State eveneens stelt dat gelet op de rechtspraak van het Europees Hof de wet zou moeten bepalen dat verklaringen afgelegd in strijd met de formele waarborgen die uit de Salduz-rechtspraak blijken, in het geheel niet kunnen dienen voor een veroordeling van de betrokkenen. Zij meent dan ook dat amendement nr. 3 niet voldoende genuanceerd is.

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) stipt aan dat de Raad van State niet uitsluit dat materiële bewijzen nog op een andere manier kunnen bekomen worden. Hij wijst er voorts op dat overeenkomstig de wens van de Raad van State de woorden "uitsluitend of in overheersende mate" met amendement nr. 3 niet meer vermeld worden in de voorgestelde § 6.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) meent dat amendement nr. 3 geenszins tegemoet komt aan de bemerking van de Raad van State. Het amendement stelt dat het proces-verbaal van een verhoor zonder bijstand van een advocaat, *wél* nog gebruikt mag worden als er nog andere bewijselementen vorhanden zijn terwijl de Raad van State van mening is dat het proces-verbaal in kwestie in het geheel *niet* mag worden gebruikt. Vanzelfsprekend kunnen er, naast het oorspronkelijk ongeldig proces-verbaal, ook massa's bewijs-elementen (zoals een DNA-analyse) zijn die tot een veroordeling leiden. Er moet evenwel worden nagedacht over de vraag of een onderzoek kan gevoerd worden op elementen die aan het licht zijn gekomen in het niet te gebruiken oorspronkelijk proces-verbaal. De spreker acht het dan ook raadzaam om de Raad van State op de volledige lijn te volgen en dient derhalve *amendement nr. 37* in (DOC 53 1279/003).

Mevrouw *Marie-Christine Marghem (MR)* sluit zich aan bij de vorige spreker. Zij dient hierop *amendement nr. 26* in dat stelt dat de onderzoeksdaaden die voortvloeien uit de verklaringen die de verdachte zonder bijstand van zijn advocaat heeft afgelegd niet gebruikt mogen worden. (DOC 53 1279/003)

De heer Raf Terwingen (CD&V) meent dat men zich met deze amendementen op glad ijs bevindt. Hij vreest de gevolgen ervan.

De heer Stefaan De Clerck, minister van Justitie, is de mening toegetreden dat deze amendementen geen soelaas brengen. Er dient over gewaakt te worden dat de activiteiten die voortvloeien uit een verklaring die de verdachte zonder bijstand van zijn advocaat heeft afgelegd, niet nietig worden verklaard. Dit zou een al te zware sanctie te zijn.

Selon le Conseil d'État, il faut distinguer les éléments qui sont et ne sont pas la conséquence directe des déclarations faites par le suspect sans l'assistance de son avocat.

Pour Mme Marie-Christine Marghem (MR), en cas de déclaration non valable, il suffit de procéder à une nouvelle audition, en présence de l'avocat cette fois.

Mme Sophie De Wit (N-VA) constate que l'avis du Conseil d'État n'est pas très clair. En effet, le Conseil d'État indique d'une part, que ce qui découle directement des déclarations faites par l'inculpé sans l'assistance de son avocat ne peut être utilisé, mais propose d'autre part, de supprimer les mots "de manière exclusive, ni dans une mesure déterminante" sans régler le problème pour autant. Le membre estime qu'il convient d'attendre la jurisprudence et de s'y fier.

La représentante du ministre précise que la notion de "nullité" implique l'écartement d'une pièce du dossier et que personne ne peut dès lors plus y recourir, et que la notion d'"exclusion de la preuve", qui fait l'objet du débat en cours, implique que la pièce ne peut pas servir à condamner la personne auditionnée sans l'assistance de son avocat. L'idée maîtresse de l'arrêt Salduz est qu'une personne ne peut pas être condamnée sur la base d'une déclaration faite sans l'assistance d'un avocat.

M Thierry Giet (PS) partage, sur ce point, l'avis de Mme Marghem, et présente dès lors les amendements n°s 49 et 12 (DOC 53 1279/003), qui tendent à disposer, par souci de cohérence, que les auditions et les pièces qui en découlent, récoltées en violation des dispositions des §§ 2 à 5, ne peuvent pas servir à condamner la personne interrogée. Il va cependant de soi que tous les autres éléments de preuve contenus dans le dossier restent valables, ces autres éléments pouvant incontestablement être à la base d'une condamnation.

Suite à cette discussion, M. Servais Verherstraeten (CD&V) et consorts déposent un amendement n° 55 (DOC 53 1279/004) comme sous-amendement à l'amendement n° 3. Il renvoie à la justification et au texte de son amendement.

M. Servais Verherstraeten (CD&V) et consorts présentent un amendement n° 4 (DOC 53 1279/003) tendant à insérer un § 7.

Overeenkomstig de Raad van State moet er een onderscheid worden gemaakt tussen de gegevens die niet en die wel het rechtstreekse gevolg zijn van de verklaringen die de verdachte zonder bijstand van zijn advocaat heeft afgelegd.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) acht het bij een ongeldige verklaring voldoende om het verhoor opnieuw af te nemen doch ditmaal in aanwezigheid van de advocaat.

Mevrouw Sophie De Wit (N-VA) stelt vast dat het advies van de Raad van State niet zo duidelijk is. Immers, enerzijds wijst de Raad van State er op dat wat rechtstreeks volgt uit de verklaringen die de verdachte zonder bijstand van zijn advocaat heeft afgelegd, te vervallen komt. De Raad van State stelt anderzijds voor om de woorden "uitsluitend of in overheersende mate" weg te laten zonder dat hiermee het probleem wordt opgelost. Het lid meent het aangewezen om de rechtspaan af te wachten en daar vertrouwen in te hebben.

De vertegenwoordiger van de minister verduidelijkt dat het begrip "nietigheid" impliceert dat een stuk uit het dossier wordt verwijderd waardoor niemand er zich meer op kan beroepen. Het begrip "bewijsuitsluiting", onderwerp van huidig debat, betekent dat het stuk niet gebruikt kan worden om de, zonder bijstand van een advocaat, verhoorde persoon daarop te veroordelen. Het fundamenteel idee van het arrest-Salduz is dat men niet veroordeeld kan worden op basis van verklaring afgenoomen zonder bijstand van een advocaat.

De heer Thierry Giet (PS) deelt de mening van mevrouw Marghem in deze. Het lid dient daarom de amendementen nrs. 49 en 12 (DOC 53 1279/003) in, die teneinde coherent te zijn ertoe strekken te stellen dat de verhoren alsook de daaruit voortvloeiende stukken die afgenomen zijn in strijd met de bepalingen van de §§ 2 tot 5 niet kunnen leiden tot de veroordeling van de ondervraagde persoon. Vanzelfsprekend blijven alle andere bewijselementen die het dossier bevat, geldig. Deze andere bewijs-elementen kunnen zonder twijfel een basis voor een veroordeling uitmaken.

Aansluitend op die bespreking dient de heer Servais Verherstraeten (CD&V) c.s. amendement nr. 55 in (DOC 53 1279/004) als subamendement op amendement nr. 3. Hij verwijst naar de tekst en de verantwoording van zijn amendement.

Amendement nr. 4 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door de heer Verherstraeten (c.s.). Het strekt tot de invoeging van een § 7.

M. Servais Verherstraeten (CD&V) précise que cet amendement résulte de l'avis du Conseil d'État (point 29), qui indique qu'il serait utile de prévoir une disposition analogue à celle de l'article 63-4-4 du Code français de procédure pénale, inséré par la loi française du 14 avril 2011 relative à la garde à vue.

Concrètement, il est disposé que l'assistance apportée pendant des auditions constitue une exception au secret de l'instruction et que l'avocat est tenu au secret, en ce qui concerne les auditions, conformément à la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) souligne que l'avis de l'*Orde van Vlaamse balies* indique que cet amendement est superflu.

Pourquoi cet amendement règle-t-il seulement l'audition dans le cadre de la détention préventive, tandis que l'audition dans le cadre de l'article 47bis du Code d'instruction criminelle n'est pas concernée?

Le ministre indique que l'article 47bis porte seulement sur la concertation confidentielle entre l'avocat et son client, laquelle ne constitue pas une exception au secret de l'instruction, mais doit se dérouler conformément à la déontologie des avocats.

M. Renaat Landuyt (sp.a) dépose un amendement n° 54 (DOC 53 1279/004), afin de supprimer à l'article 2 du projet, le paragraphe 6 de l'article 47bis proposé. Par ce biais, l'intervenant propose de suivre la jurisprudence Antigone développée par la Cour de cassation⁷, qui permettra de garantir une certaine stabilité dans l'évolution jurisprudentielle de l'article 47bis.

Selon cette jurisprudence, le juge ne peut écarter la preuve irrégulière que si l'on se trouve dans l'une des trois hypothèses suivantes:

- soit lorsque la loi prévoit elle-même la sanction de nullité pour l'irrégularité en question;
- soit lorsque l'irrégularité commise a entaché la fiabilité de la preuve;
- soit lorsque l'usage de la preuve est contraire au droit à un procès équitable.

De la sorte, le juge n'a pas à regarder si une sanction est prévue. C'est lui qui l'applique, sans pouvoir aller plus loin que ce que la jurisprudence Antigone autorise,

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) verduidelijkt dat het amendement gevuld verleent aan punt 29 in het advies van de Raad van State: het zou nuttig zijn om in een bepaling te voorzien zoals in artikel 63-4-4 van de Franse "Code de procédure pénale", die door de Franse wet van 14 april 2011 inzake de hervorming van de inverzekeringstelling ("garde à vue") werd ingevoegd.

In concreto wordt bepaald dat de bijstand verleend tijdens verhoren een uitzondering vormt op het geheim van het onderzoek en dat de advocaat aan de geheimhoudingsplicht onderworpen is met betrekking tot verhoren in het kader van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) wijst op het advies van de Orde van Vlaamse Balies, volgens welk het amendement onnodig is.

Waarom voorziet het amendement enkel in een regeling voor verhoren in het kader van de voorlopige hechtenis, terwijl verhoren in het kader van artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering onverlet worden gelaten?

De minister stelt dat artikel 47bis enkel betrekking heeft op vertrouwelijk overleg tussen een advocaat en zijn cliënt. Dit overleg vormt geen uitzondering op het geheim van het onderzoek, maar moet in overeenstemming met de plichtenleer van advocaten verlopen.

Met zijn amendement nr. 54 (DOC 53 1279/004) beoogt *de heer Renaat Landuyt (sp.a)* in artikel 2 van het wetsontwerp § 6 van het ontworpen artikel 47bis weg te laten. De spreker stelt op die manier voor de Antigone-rechtspraak van het Hof van Cassatie⁷ te volgen. Dat kan zorgen voor een bepaalde stabiliteit in de evolutie van de rechtspraak rond artikel 47bis.

Volgens die rechtspraak mag de rechter alleen in een van de drie onderstaande gevallen het onregelmatige bewijs afwijzen:

- ofwel als de wet zelf voorziet in de sanctie van nietigheid voor de betrokken onregelmatigheid;
- ofwel als de onregelmatigheid afbreuk doet aan de betrouwbaarheid van het bewijs;
- of nog als het gebruik van het bewijs in strijd is met het recht op een billijk proces.

De rechter moet dus niet nagaan of in een sanctie is voorzien. Hij past ze toe, maar mag daarbij niet verder gaan dan wat de Antigone-rechtspraak, die onder

⁷ Cass., 14 octobre 2003, Pas., 2003, 1607, conclusions de l'avocat général DE SWAEF; T. Strafr., 2004, p. 129 et obs. P. TRAEST; R.C.J.B., 2004, p. 405 et note de F. KUTY.

⁷ Cass., 14 oktober 2003, Pas., 2003, 1607, conclusies van advocaat-general DE SWAEF; T. Strafr., 2004, blz. 129 en o.p.m. P. TRAEST; R.C.J.B., 2004, blz. 405 en nota van F. KUTY.

celle-ci ayant notamment pour vocation d'éviter tout abus en la matière.

M. Stefaan De Clerck, ministre de la Justice, s'inquiète qu'il n'y ait plus de possibilité de sanctionner en supprimant le paragraphe 6. La jurisprudence Antigone garde-t-elle cette faculté intacte? Il est évident qu'il faut permettre une application souple des modalités de sanction, mais il ne faut pas pour autant supprimer toute possibilité de sanction.

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) précise que l'objectif de la jurisprudence Antigone est de sanctionner le non-respect d'une condition de forme pour autant qu'il ait causé un dommage. De ce point de vue, elle ne voit aucun inconvénient à retenir cette solution.

M. Renaat Landuyt (sp.a) souligne que la question posée par le ministre porte sur la théorie des nullités en procédure pénale. À ce titre, l'intervenant soutient qu'il n'est pas nécessaire que la loi prévoit une nullité pour que le juge puisse la prononcer.

La théorie des nullité en droit de la procédure pénale est actuellement construite autour de la jurisprudence rendue en la matière, qui est elle-même fondée sur la jurisprudence Antigone de la Cour de cassation.

Art. 2/1 (*nouveau*)

M. Servais Verherstraeten et consorts présentent un amendement n° 5 tendant à insérer un nouvel article (DOC 53 1279/003).

M. Servais Verherstraeten (CD&V) indique que cet amendement donne suite au point 24 de l'avis du Conseil d'État. Il ressort de la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme (CEDH) que l'assistance d'un avocat peut également être requise lors d'autres actes de procédure qui supposent la collaboration active de la personne placée en détention préventive, comme une descente sur les lieux avec reconstitution des faits.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) estime que l'observation du Conseil d'Etat ne porte pas seulement sur les actes liés à une reconstitution, mais bien sur tous les actes de procédure auxquels un suspect collabore activement. Ne convient-il dès lors pas de prévoir une disposition similaire pour une perquisition, un test effectué avec un détecteur de mensonges, une séance d'identification ou un prélèvement d'un échantillon d'ADN? La notion de "collaboration active" va au-delà de ce que cet amendement prévoit.

meer bedoeld is om uitwassen terzake te voorkomen, toestaat.

Minister van Justitie, Stefaan De Clerck is verontrust dat als § 6 wordt weggelaten er geen sanctiemogelijkheid meer bestaat. Wordt die mogelijkheid gehandhaaf door de Antigone-rechtspraak? Het ligt voor de hand dat een soepele toepassing van de nadere sanctieregels moet worden toegestaan, maar dat betekent nog niet dat iedere sanctiemogelijkheid moet worden afgeschaft.

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) preciseert dat de bedoeling van de Antigone-rechtspraak erin bestaat de niet-inachtneming van een vormvereiste te bestraffen als dat aanleiding heeft gegeven tot schade. In dat opzicht heeft zij geen enkel bezwaar tegen die oplossing.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) wijst erop dat de door de minister opgeworpen vraag betrekking heeft op de theorie van de nietigheden in het strafprocesrecht. Het is volgens de spreker niet nodig dat de wet in een nietigheid voorziet opdat de rechter ze kan uitspreken.

De theorie van de nietigheden in het strafprocesrecht wordt thans opgebouwd rond de desbetreffende rechtspraak, die zelf gebaseerd is op de Antigone-rechtspraak van het Hof van Cassatie.

Art. 2/1 (*nieuw*)

Amendement nr. 5 wordt ingediend door de heer *Servais Verherstraeten c.s.* (DOC 53 1279/003). Het strekt tot de invoeging van een artikel.

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) stelt dat het amendement uitvoering geeft aan punt 24 in het advies van de Raad van State. Uit de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) blijkt dat de bijstand van een advocaat ook vereist kan zijn bij andere onderzoekshandelingen die een actieve medewerking van de in voorlopige hechtenis genomen persoon vergen, zoals een plaatsbezoek met reconstructie van de feiten.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) is van oordeel dat de opmerking van de Raad van State op meer handelingen betrekking heeft dan enkel reconstructies: het gaat om alle onderzoeksdaaden waaraan een verdachte actieve medewerking verleent. Moet een gelijkaardige bepaling daarom niet worden ingevoerd voor een huiszoeking, een test met een leugendetector, een line-up of het afstaan van een DNA-staal? Het begrip "actieve medewerking" is duidelijk breder dan in het amendement wordt vooropgesteld.

Même si la portée de cet amendement n'est pas étendue, il est recommandé de mieux définir le rôle de l'avocat, notamment en cas de reconstitution. Cette mission peut être analogue à celle qu'il a lors de l'audition, mais il vaudrait dès lors mieux qu'elle soit définie dans la loi.

De quelle manière la présence de l'avocat d'une partie civile lors de la reconstitution est-elle réglée? Peut-il formuler des observations et faire des suggestions à l'intention du juge d'instruction?

M. Thierry Giet (PS) craint que l'interprétation évolutive et exempliative de la disposition qui est proposée par M. Van Hecke ne crée une insécurité juridique.

M. Christian Brotcorne (cdH) attire l'attention sur la distinction qui existe entre, d'une part, la déontologie d'un avocat et, d'autre part, l'interprétation légale de la notion d' "actes qui demandent la collaboration active de l'inculpé". D'après le ministre, une perquisition est-elle visée par cette définition?

Le ministre préfère la définition précise contenue dans l'amendement — seulement en cas de reconstitution —, pour éviter que naîsse une discussion sans fin sur la question de savoir quels actes sont couverts par le secret professionnel. Un contrôle plus large de l'obligation de secret ne doit pas être inscrit dans la loi, mais peut toutefois résulter de l'application de la déontologie des avocats. Une perquisition ne requiert généralement pas la collaboration active de l'inculpé et n'est donc pas couverte par le secret professionnel.

Le contenu de la mission d'un avocat dans le cadre d'une reconstitution est comparable à son rôle lors d'une audition. Il ne faut pas l'inscrire dans la loi: l'avocat fournit une assistance générale, qui est soumise à la déontologie des avocats.

Sur le fond, le déroulement de l'instruction repose entre les mains du juge d'instruction; l'instruction n'a pas le caractère d'un débat contradictoire, qui n'a lieu que dans une phase ultérieure (c'est-à-dire devant la chambre du conseil). Les parties qui assistent éventuellement à certains devoirs d'enquête ont un rôle plutôt passif et ne peuvent donc contrôler qu'accessoirement le respect de la régularité et l'absence de pression. L'avocat de l'inculpé doit en particulier veiller au respect de la position vulnérable de l'inculpé en état d'arrestation qui est son client.

Zelfs zonder verruiming van het amendement is het raadzaam om de rol van de advocaat beter te definiëren, met name bij een reconstructie. Die opdracht kan analoog zijn aan zijn opdracht tijdens een verhoor, maar zij kan dan ook best in de wet worden omschreven.

Op welke manier wordt de aanwezigheid van de advocaat van een burgerlijke partij bij een reconstructie geregeld? Mag hij opmerkingen formuleren en suggesties doen ten overstaan van de onderzoeksrechter?

De heer Thierry Giet (PS) vreest dat de door de heer Van Hecke voorgestelde evolutieve of exempliatieve invulling van de bepaling rechtsonzekerheid kan veroorzaken.

De heer Christian Brotcorne (cdH) wijst op het onderscheid tussen de plichtenleer van een advocaat enerzijds en de wettelijke invulling van het begrip "handelingen die de actieve medewerking van de verdachte vragen" anderzijds. Valt een huiszoeking volgens de minister onder de laatste omschrijving?

De minister geeft de voorkeur aan de precieze omschrijving in het amendement — enkel bij een reconstructie — om te verhinderen dat een discussie zonder einde ontstaat over de vraag welke handelingen onder de geheimhoudingsplicht vallen. Een breder toezicht op de geheimhoudingsplicht moet niet in de wet worden opgenomen, maar kan wel het gevolg zijn van de toepassing van de plichtenleer van advocaten. Een huiszoeking vergt meestal geen actieve medewerking van de verdachte en valt hier dus niet onder.

De inhoud van de opdracht van een advocaat in het kader van een reconstructie is vergelijkbaar met zijn rol bij een verhoor. Dit hoeft niet in de wet te worden opgenomen: hij verleent een algemene bijstand, die aan de plichtenleer van advocaten onderworpen is.

Ten gronde is het verloop van het onderzoek in handen van de onderzoeksrechter; het onderzoek heeft niet het karakter van een contradictoir debat, dat pas in een latere fase aan bod komt (met name voor de raadkamer). De partijen die mogelijkwijs bij bepaalde onderzoeksdaaden aanwezig zijn, hebben een veeleer passieve opdracht en kunnen dus slechts een marginale controle uitoefenen op het respect voor regelmatigheid en de afwezigheid van druk. De advocaat van de verdachte moet in het bijzonder waken over het respect voor de kwetsbare positie van de aangehouden verdachte die zijn cliënt is.

Art. 3

L'amendement n° 47 (DOC 53 1279/003) est présenté par M. Renaat Landuyt (sp.a). Il vise à remplacer l'article, en particulier pour accroître le rôle du juge d'instruction.

Le ministre ne partage pas les choix de principe de l'amendement.

L'amendement n° 28 (DOC 53 1279/003) est présenté par Mme Marie-Christine Marghem et M. Olivier Maingain (MR). Il vise à insérer un alinéa dans le § 1er, entre l'alinéa 1er et l'alinéa 2, afin de rendre possible la consultation des procès-verbaux dès la privation de liberté.

Le ministre n'approuve pas l'amendement. Il estime que la consultation du procès-verbal a sa place au cours d'une phase ultérieure de la procédure.

L'amendement n° 13 (DOC 53 1279/003) est présenté par M. Thierry Giet et Mme Valérie Déom (PS). Il vise à supprimer le deuxième alinéa du § 1er.

M. Thierry Giet (PS) précise que l'amendement concerne la problématique de l'aide juridique et poursuit le même objectif que l'amendement n° 10 à l'article 2.

L'amendement n° 42 (DOC 53 1279/003) est présenté par M. Bert Schoofs. Il vise à supprimer les mots "volontairement et de manière réfléchie" dans l'alinéa 5 du § 1er et à la même justification que l'amendement n° 41 à l'article 2.

L'amendement n° 6 (DOC 53 1279/003) est présenté par M. Servais Verherstraeten et consorts. Il vise à modifier la formulation de l'alinéa 1er du § 2.

M. Raf Terwingen (CD&V) signale que l'amendement inscrit dans la loi deux cas oubliés dans le projet, sur lesquels le Conseil d'État attire l'attention au point 19 de son avis, de manière à ce qu'un suspect puisse recourir à l'assistance d'un avocat pour deux types d'audition supplémentaires.

Le ministre approuve l'amendement.

L'amendement n° 29 (DOC 53 1279/003) est présenté par Mme Marie-Christine Marghem et M. Olivier Main-gain (MR). Il a le même contenu que l'amendement n° 6.

Art. 3

Amendment nr. 47 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door de heer Renaat Landuyt (sp.a). Het strekt tot de vervanging van het artikel, in het bijzonder om de rol van de onderzoeksrechter te vergroten.

De minister deelt de principiële keuzes van het amendement niet.

Amendment nr. 28 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door mevrouw Marie-Christine Marghem en de heer Olivier Maingain (MR). Het beoogt in § 1 een lid in te voegen tussen het eerste en het tweede lid om de raadpleging van processen-verbaal vanaf het ogenblik van de vrijheidsberoving mogelijk te maken.

De minister stemt niet met het amendement in. Hij is van oordeel dat de raadpleging van processen-verbaal in een latere fase van de procedure zijn plaats heeft.

Amendment nr. 13 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door de heer Thierry Giet en mevrouw Valérie Déom (PS). Het strekt ertoe het tweede lid van § 1 op te heffen.

De heer Thierry Giet (PS) geeft aan dat het amendement de problematiek van de rechtsbijstand betreft en dezelfde doelstelling heeft als amendement nr. 10 op artikel 2.

Amendment nr. 42 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door de heer Bert Schoofs. Het beoogt de weglating van de woorden "vrijwillig en weloverwogen" in het vijfde lid van § 1 en heeft dezelfde verantwoording als amendement nr. 41 op artikel 2.

Amendment nr. 6 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door de heer Servais Verherstraeten c.s. Het strekt ertoe de bewoordingen van het eerste lid van § 2 te wijzigen.

De heer Raf Terwingen (CD&V) geeft aan dat door het amendement twee in het ontwerp vergeten gevallen, waarop wordt gewezen in punt 19 van het advies van de Raad van State, in de wet worden opgenomen, zodat een verdachte voor twee bijkomende types van verhoor een beroep kan doen op de bijstand van een advocaat.

De minister geeft zijn goedkeuring aan het amendement.

Amendment nr. 29 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door mevrouw Marie-Christine Marghem en de heer Olivier Maingain (MR). Het heeft dezelfde inhoud als amendement nr. 6.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) retire son amendement.

L'amendement n° 14 (DOC 53 1279/003) de M. Thierry Giet et Mme Valérie Déom (PS) vise à remplacer les alinéas 3 et 4 du § 2. L'amendement n° 45 (DOC 53 1279/003) de M. Van Hecke et Mme Boulet vise également à remplacer les deux alinéas. L'amendement n° 23 (DOC 53 1279/003) de Mme Marghem et M. Maingain vise à insérer un alinéa entre l'alinéa 4 et l'alinéa 5 du § 2.

Dans l'amendement n° 14, *M. Thierry Giet (PS)* plaide pour qu'à la fin de l'audition, l'avocat consulté puisse faire mentionner dans le procès-verbal d'audition toute observation qu'il juge utile à la défense de son client. Il n'accepte pas que l'avocat soit cantonné dans un rôle strictement passif lors de la première audition et il se sent conforté dans cette thèse par un arrêt (*Dayanan contre la Turquie*) de la CEDH du 13 octobre 2009.

Un large droit de l'avocat exclut également toute discussion sur la question de savoir quels éléments le conseil peut faire mentionner dans le procès-verbal; ce point ne peut en effet pas être discuté pendant la première phase de l'instruction.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) explique que son amendement n° 45 s'inscrit dans le droit fil de son amendement n° 14, auquel il ajoute toutefois un élément: l'avocat peut formuler des observations au cours d'une audition, mais il est aussi explicitement autorisé, à la fin des auditions, à faire mentionner dans le procès-verbal d'audition toute observation qu'il n'aurait pas pu formuler au cours de l'audition. Il pourrait par exemple s'agir d'une observation générale concernant le déroulement de l'audition, ce qui ne peut être assimilé à la tenue d'une plaidoirie.

S'il devait ressortir de la discussion en commission qu'aucun accord ne peut être trouvé sur l'instauration du droit de faire acter dans le procès-verbal toutes les observations possibles de l'avocat, on pourrait peut-être élargir les trois observations mentionnées dans le projet. Concrètement, l'intervenant songe à deux catégories de remarques: les observations relatives au dépassement des délais et celles relatives aux conditions de la libération. Cet élargissement figurait d'ailleurs dans un amendement présenté au Sénat.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) indique que son amendement n° 23 est en partie équivalent aux amendements n°s 14 et 45. Selon elle, le rôle de l'avocat doit également être suffisamment actif durant la première

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) trekt haar amendement in.

Amendement nr. 14 (DOC 53 1279/003) van de heer Thierry Giet en mevrouw Valérie Déom (PS) beoogt de vervanging van het derde en vierde lid van § 2. Amendement nr. 45 (DOC 53 1279/003) van de heer Van Hecke en mevrouw Boulet strekt eveneens tot de vervanging van de beide leden. Amendement nr. 23 (DOC 53 1279/003) van mevrouw Marghem en de heer Maingain beoogt een lid in te voegen tussen het vierde en het vijfde lid van § 2.

De heer Thierry Giet (PS) pleit er in amendement nr. 14 voor dat de geraadpleegde advocaat aan het einde van het verhoor de mogelijkheid krijgt om gelijk welke opmerking die hij nuttig acht voor de verdediging van zijn cliënt in het proces-verbaal te laten optekenen. Hij aanvaardt niet dat de raadsman tijdens het eerste verhoor een louter passieve rol krijgt toebedeeld en voelt zich in die stelling gesterkt door een arrest (*Dayanan tegen Turkije*) van het EHRM van 13 oktober 2009.

Een ruim recht van de advocaat sluit ook een discussie uit over de vraag welke elementen de raadsman in het proces-verbaal kan laten opnemen; dat mag immers in de vroegste fase van het onderzoek geen punt van discussie zijn.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) verduidelijkt dat zijn amendement nr. 45 in de lijn ligt van amendement nr. 14, maar er ook nog iets aan toevoegt: de advocaat kan tijdens een verhoor opmerkingen formuleren, maar krijgt ook explicet het recht om aan het einde van het verhoor elke opmerking die hij in de loop van het verhoor niet heeft kunnen uiten in het proces-verbaal te laten opnemen. Het kan dan gaan om een algemene opmerking over het verloop van het verhoor, wat niet kan worden gelijkgesteld met het houden van een pleidooi.

Indien uit de discussie in de commissie zou blijken dat geen overeenstemming kan worden gevonden over de invoering van het recht om alle mogelijke opmerkingen van de advocaat in het proces-verbaal te laten notuleren, kunnen de drie in het ontwerp vermelde opmerkingen misschien wel worden verruimd. In concreto denkt de spreker aan twee zaken: opmerkingen over de overschrijding van de termijnen en over de voorwaarden van de invrijheidsstelling. Deze uitbreiding figureerde overigens in een amendement dat in de Senaat werd ingediend.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) geeft aan dat haar amendement nr. 23 gedeeltelijk gelijklopend is met de amendementen nr. 14 en nr. 45. De rol van de advocaat moet volgens haar ook in de fase van het

phase de l'audition, sans toutefois qu'il entrave l'intervention normale des interrogateurs. Une réglementation équilibrée peut consister à donner au conseil la possibilité de déposer par écrit toutes les observations qu'il juge utiles à la défense de son client.

Si, au cours de l'audition, un avocat doit toujours formuler des objections immédiatement, il perturbe davantage l'interrogatoire et l'interrogateur risque alors de devoir faire appel à l'assistance de son propre avocat.

M. Christian Brotcorne (cdH) trouve qu'il est plus pratique que l'avocat formule immédiatement ses objections, qui doivent de surcroît concerter les droits de la défense de son client. Le fait qu'un avocat puisse attendre la fin de l'audition pour formuler ses remarques risque d'entraîner des effets indésirables: des observations en principes justifiées du conseil pourraient ne plus être corrigées, et le suspect serait alors acquitté par suite de fautes de procédure.

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) est du même avis. Les trois amendements tendent davantage à créer la possibilité d'une défense active, ce qui n'est pas indiqué dans la toute première phase: un débat contradictoire n'a pas sa place à ce stade. Le fait que l'avocat puisse toujours exprimer immédiatement ses objections favorise en outre l'interactivité.

La personne qui interroge est-elle tenue de noter les observations de l'avocat si ce dernier l'exige? Le conseil peut-il exiger l'inscription au procès-verbal des actes d'instruction accomplis s'il constatait qu'ils ne figurent pas dans le procès-verbal?

Mme Sophie de Wit (N-VA) estime que l'assistance doit rester limitée lors d'une première audition. Elle est, en effet, encore suivie d'une longue procédure devant le juge d'instruction, la chambre du conseil, la chambre des mises en accusation et le juge du fond, au cours de laquelle les droits de la défense peuvent être complètement épousés. Si les droits du suspect sont, durant la toute première phase d'une procédure pénale, aussi étendus que le prévoient les amendements à l'examen, la personne qui interroge et le suspect ne seront plus sur un pied d'égalité. Le législateur doit également avoir suffisamment confiance dans la pratique pénale et il doit se garder d'introduire des règles excessivement contraignantes et inapplicables.

Même sans l'adoption des amendements concernés, le juge d'instruction doit toujours prévenir le suspect s'il envisage son arrestation et lui donner la possibilité de faire valoir ses griefs contre cette décision.

eerste verhoor voldoende actief zijn, evenwel zonder dat daardoor het normale optreden van de ondervragers wordt verhinderd. Een evenwichtige regeling kan er in bestaan dat de raadsman de mogelijkheid krijgt om alle opmerkingen die hij voor de verdediging van zijn cliënt nuttig acht schriftelijk in te dienen.

Indien een advocaat tijdens het verhoor steeds onmiddellijk bezwaren moet formuleren, stoort hij de ondervraging in hogere mate, waardoor de ondervrager misschien wel een beroep zou moeten doen op bijstand van een eigen advocaat.

De heer Christian Brotcorne (cdH) vindt het efficiënter als de advocaat onmiddellijk zijn bezwaren formuleert, die bovendien betrekking dienen te hebben op de rechten van verdediging van zijn cliënt. Dat een advocaat tot het einde van een verhoor zou kunnen wachten om zijn bezwaren te formuleren, kan ongewenste effecten hebben: in beginsel terechte opmerkingen van de raadsman kunnen dan misschien niet meer worden gecorrigeerd, waardoor de verdachte later op grond van procedurele fouten kan worden vrijgesproken.

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) is dezelfde mening toegedaan. De drie amendementen willen eerder de mogelijkheid van een actieve verdediging creëren, wat in de vroegste fase niet raadzaam is: een tegensprekelijk debat is in dat stadium niet op zijn plaats. Dat de advocaat steeds onmiddellijk zijn bezwaren kan uiten, is bovendien bevorderlijk voor de interactiviteit.

Is de ondervrager ertoe verplicht om opmerkingen van de advocaat te noteren indien die laatste dat eist? Kan de raadsman de notulering van gestelde onderzoeksdaaden eisen indien hij zou vaststellen dat die niet in het proces-verbaal voorkomen?

Mevrouw Sophie de Wit (N-VA) is van oordeel dat de bijstand tijdens een eerste verhoor beperkt moet blijven. Daarna volgt immers nog een lange procedure voor onderzoeksrechter, raadkamer, kamer van inbeschuldigingstelling en bodemrechter, waarin de rechten van verdediging ten volle kunnen worden uitgeput. Als de rechten van de verdachte in de allereerste fase van een strafprocedure zo uitgebreid worden gemaakt als in de voorliggende amendementen wordt bepleit, ontstaat wapenongelijkheid tussen ondervrager en verdachte. De wetgever dient ook voldoende vertrouwen te hebben in de strafrechtspraktijk en kan zich beter onthouden van de invoering van al te stringente en onwerkbare regels.

Ook zonder dat de betreffende amendementen worden aangenomen, moet de onderzoeksrechter de verdachte steeds waarschuwen als hij zijn aanhouding overweegt en hem de mogelijkheid geven om daartegen bezwaren op te werpen.

Le ministre défend le choix retenu dans le projet, qui permet à l'avocat de mentionner immédiatement des prétendues violations des droits de la défense. Cette option est approuvée dans l'avis du Conseil d'État et est étroitement liée à l'arrêt Salduz, qui est à l'origine de la discussion du projet à l'examen: la fragilité de la position du suspect doit avoir un pendant en la présence d'un conseil.

Ce n'est pas, à son avis, une bonne idée d'autoriser toutes les observations possibles et imaginables ou de ne laisser exercer le droit de l'avocat qu'à la fin de l'audition, ce qui, dans une certaine mesure, fait de son droit un exercice de plaidoirie, qui n'a pas sa place durant la phase de la première audition. Si, au surplus, on crée la possibilité d'introduire ses propres observations écrites, on génère dans les faits le droit de déposer des conclusions durant cette phase.

Rien n'empêche qu'à la fin de l'audition, une observation formulée antérieurement par l'avocat, qui n'a pas encore été consignée au procès-verbal, soit reprise dans celui-ci. En principe, une personne qui interroge consignera au procès-verbal une remarque d'un avocat si ce dernier le lui demande. Toutefois, si un conflit oppose la personne qui interroge et l'avocat parce que la personne qui interroge refuse de prendre note d'une observation, la déontologie doit jouer son rôle et un tiers hiérarchiquement responsable, à savoir le bâtonnier ou le procureur du Roi, doit être saisi.

En ce qui concerne l'élargissement de la liste des observations pouvant être formulées par l'avocat aux objections relatives aux délais et aux conditions de la libération conditionnelle, l'intervenant fait observer que ces éléments sont évalués en chambre du conseil. Qui plus est, un autre article du projet (article 5) dispose que le juge d'instruction doit entendre l'inculpé et son avocat dans leurs observations.

M. Bert Schoofs (VB) présente un amendement n° 43 (DOC 53 1279/003) tendant à supprimer le § 2, alinéa 6, et ayant la même teneur que l'amendement n° 41 à l'article 2.

M. Schoofs présente également un amendement n° 40 (DOC 53 1279/003) tendant à supprimer le § 3.

M. Bert Schoofs (VB) estime qu'il suffit que l'inculpé puisse entrer en contact avec son avocat, qui doit bien entendu s'abstenir de toute participation à des infractions. Pourquoi l'avocat ne serait-il pas une personne de confiance adéquate? S'il faut autoriser l'inculpé à entrer également en contact avec une personne

De minister verdedigt de keuze van het ontwerp, waarin de advocaat onmiddellijk melding kan maken van vermeende schendingen van de rechten van verdeding. Deze optie wordt goedgekeurd in het advies van de Raad van State en sluit nauw aan bij het arrest-Salduz, dat de aanleiding is voor de behandeling van voorliggend ontwerp: de kwetsbare positie van de verdachte moet een pendant krijgen in de aanwezigheid van een raadsman.

Het is zijs inziens geen goed idee om alle mogelijke opmerkingen toe te laten of om het recht van de advocaat pas te laten uitoefenen aan het einde van het verhoor, waardoor zijn recht in zekere mate een pleitoefening wordt, die niet op zijn plaats is in de fase van het eerste verhoor. Als bovendien de mogelijkheid van indiening van eigen schriftelijke opmerkingen wordt gecreëerd, ontstaat in de feiten het recht om conclusies in te dienen tijdens deze fase.

Niets belet dat op het einde van het verhoor een eerder geformuleerde opmerking van de advocaat die nog niet werd genootleerd alsnog in het proces-verbaal wordt opgenomen. In beginsel zal een ondervrager een opmerking van een advocaat notuleren als die hem daar om verzoekt. Als echter een conflict ontstaat tussen ondervrager en advocaat doordat de ondervrager weigert om een opmerking te noteren, dient de plichtenleer haar rol te spelen en moet de aangelegenheid worden voorgelegd aan een hiërarchisch verantwoordelijke derde, met name de stafhouder of de procureur des Konings.

Over de uitbreiding van de lijst van toelaatbare opmerkingen van de advocaat tot bezwaren met betrekking tot termijnen en voorwaarden van de voorwaardelijke invrijheidsstelling wijst de spreker op het feit dat deze elementen worden getoest in de raadkamer. Bovendien bevat een ander artikel van het ontwerp (artikel 5) de bepaling dat de onderzoeksrechter de verdachte en zijn advocaat in hun opmerkingen moet horen.

Amendment nr. 43 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door de heer Bert Schoofs (VB). Het beoogt de opheffing van het zesde lid van § 2 en heeft dezelfde doelstelling als amendement nr. 41 op artikel 2.

Amendment nr. 40 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door de heer Schoofs. Het strekt tot de opheffing van § 3.

De heer Bert Schoofs (VB) is van mening dat het contact van de verdachte met zijn advocaat, die zich uiteraard van deelname aan misdrijven dient te onthouden, moet volstaan. Waarom zou de advocaat geen adequate vertrouwenspersoon zijn? Als aan de verdachte wordt toegestaan om ook in contact te treden met een

de confiance de son choix, le risque existe que cette personne appartienne à une organisation criminelle et que des preuves soient dissimulées, l'enquête pouvant alors être entravée.

Le ministre indique que ce droit au contact avec une personne de confiance découle de règles de droit international et doit donc être accordé à l'inculpé. Ce droit résulte de la quatrième phase de la "feuille de route" européenne, fixant les nouveaux droits des personnes détenues. L'intervenant rappelle les phases de cette "feuille de route":

- le droit à la traduction et à l'interprétation;
- l'introduction d'une "déclaration des droits", l'inculpé étant informé de son droit de garder le silence et du droit à l'assistance d'un avocat;
- le développement du droit à l'assistance d'un avocat (en application de l'arrêt Salduz);
- le droit au contact avec la famille et les autorités consulaires.

Cette dernière phase, le droit au contact, ne constitue pas encore une obligation formelle pour les États membres de l'Union européenne, mais elle le sera à terme. La Belgique a tout intérêt à choisir d'anticiper d'ores et déjà cette évolution.

Il ne s'agit en l'espèce pas d'une obligation absolue et aveugle: les autorités conservent bel et bien la possibilité d'interdire le contact avec des personnes si le risque existe que ce contrat entraîne le détournement de preuves. Le droit au contact avec une personne de confiance pourra également être interdit en cas de violence intrafamiliale. En outre, l'inculpé a uniquement le droit d'informer la personne de son choix de sa détenzione; il ne peut prétendre à une longue conversation entre quatre yeux.

M. Stefaan Van Hecke et Mme Juliette Boulet (Ecolo-Groen!) déposent un amendement n° 53 (DOC 53 1279/004), modifiant l'article 2bis, § 2, alinéa 5, tel que proposé à l'article 3 du présent projet de loi, afin de permettre également à l'avocat de demander l'interruption de l'audition de son client. Il renvoie pour le surplus à la justification de l'amendement.

M. Stefaan De Clerck, ministre de la Justice, veut à tout prix éviter que l'avocat n'ait la possibilité de troubler le bon déroulement de la procédure. Il serait donc probablement préférable de laisser la possibilité d'interrompre l'audition à la seule personne concernée et non pas à son avocat. Par ailleurs, si une interruption semble nécessaire l'avocat peut facilement le faire comprendre à son client qui la demandera s'il la souhaite.

vertrouwenspersoon van zijn keuze, bestaat het risico dat die persoon tot een misdaadorganisatie behoort en dat bewijzen worden verduisterd, waardoor het onderzoek kan worden gehinderd.

De minister stelt dat dit recht op contact met een vertrouwenspersoon voortvloeit uit internationale rechtsregels en dus aan de verdachte moet worden toegekend. Dit recht vloeit voort uit de vierde fase van de Europese "road map", die nieuwe rechten vaststelt van personen die in hechtenis zijn genomen. De spreker herinnert aan de fasen van die "road map":

- het recht op vertaling en tolken;
- de invoering van een "letter of rights", waarin de verdachte wordt gewezen op zijn zwijgrecht, en van het recht op bijstand van een advocaat;
- de verdere uitwerking van het recht op bijstand van een advocaat (in uitvoering van het arrest-Salduz);
- het recht op contact met familie en consulaire personen.

De verwezenlijking van die laatste fase, het recht op contact, is nog geen formele verplichting voor de lidstaten van de EU, maar zal dat op termijn wel worden. België kan er het best voor opteren om nu reeds op die evolutie te anticiperen.

Het betreft hier geen absolute en blinde verplichting: de overheden behouden wel degelijk de mogelijkheid om contact met personen te verbieden indien er een grote kans is dat daardoor bewijzen worden verdonkermaand. Ook in geval van intrafamiliaal geweld zal het recht op contact met een vertrouwenspersoon kunnen worden verhinderd. Bovendien krijgt de verdachte enkel het recht om de persoon van zijn keuze van zijn hechtenis in te lichten; hij maakt geen aanspraak op een langdurig gesprek onder vier ogen.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) en mevrouw Juliette Boulet (Ecolo-Groen!) dienen amendement nr. 53 (DOC 53 1279/004) in, tot wijziging van artikel 2bis, § 2, vijfde lid, zoals voorgesteld bij artikel 3 van dit wetsontwerp. Het is de bedoeling dat ook de advocaat om de onderbreking van het verhoor van zijn cliënt kan verzoeken. Voor het overige wordt verwezen naar de verantwoording van het amendement.

De minister wil absoluut voorkomen dat de advocaat de mogelijkheid krijgt het goede verloop van de procedure te verstoren. Het ware dus wellicht verkieslijker alleen de betrokken - en niet zijn advocaat - de mogelijkheid te bieden het verhoor te onderbreken. Als bovendien een onderbreking nodig blijkt, kan de advocaat zulks gemakkelijk aangeven aan zijn cliënt, die een dergelijke onderbreking kan vragen als hij dat wil.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) pense elle aussi qu'il est absolument nécessaire de permettre à l'avocat d'interrompre l'audition en cas de violation des droits indiqués à l'article 2bis, § 2, alinéa 3. Dans le cas contraire, l'avocat serait cantonné à un rôle passif ce qui ne permettrait pas de répondre aux exigences posées par l'arrêt Salduz. L'intervenante dépose pour ce faire un amendement n° 57 (DOC 53 1279/004).

Le ministre constate que cet amendement rejoint dans son principe l'amendement n° 53 déposé par M. Stefaan Van Hecke et Mme Juliette Boulet. Ce dernier est toutefois à préférer, car il modifie l'alinea 5 de l'article 2bis, § 2, qui porte directement sur la problématique, au contraire de l'amendement n° 57, qui modifie le paragraphe 4.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) accepte de retirer son amendement dans la mesure où l'amendement n° 53 répond également à sa volonté.

M. Thierry Giet et Mme Valérie Déom (PS) présentent un amendement n° 15 (DOC 53 1279/003) tendant à insérer un § 6.

Mme Valérie Déom (PS) déclare que l'amendement donne le droit à l'avocat de consulter les pièces de la procédure pénale. En même temps, il lui impose une obligation de secret concernant toutes les informations qu'il a recueillies dans les pièces écrites et lors des auditions; ce secret s'applique jusqu'au moment de la comparution du suspect devant le juge d'instruction.

Le ministre ne souscrit pas à l'amendement et plaide au contraire pour que l'avocat ne puisse consulter le dossier que dans une phase ultérieure. Pour ce qui est de l'obligation de secret, l'intervenant adopte le même point de vue que concernant l'amendement n° 4 à l'article 2.

Art. 4

L'amendement n° 16 (DOC 53 1279/003) est présenté par *M. Thierry Giet et Mme Valérie Déom (PS)*; il tend à supprimer l'article. En ordre subsidiaire, ils présentent l'amendement n° 17 (DOC 53 1279/003), qui tend à remplacer l'alinéa 1er et à supprimer les alinéas 2, 4, 5 et 6.

L'amendement n° 46 (DOC 53 1279/003) est présenté par *M. Stefaan Van Hecke et Mme Juliette Boulet*. Il

Ook *mevrouw Marie-Christine Marghem (MR)* denkt dat het echt noodzakelijk is de advocaat toe te staan het verhoor te onderbreken bij schending van de rechten die zijn vermeld in artikel 2bis, § 2, derde lid. Anders zou voor de advocaat een louter passieve rol zijn weggelegd, hetgeen het onmogelijk maakt tegemoet te komen aan de eisen van het arrest-Salduz. De spreekster dient daartoe amendement nr. 57 (DOC 53 1279/004) in.

De minister merkt op dat de inhoud van dit amendement nr. 57 aansluit bij amendement nr. 53, dat werd ingediend door de heer Van Hecke en *mevrouw Boulet*.

Amendement nr. 53 valt echter te verkiezen, want het strekt tot wijziging van artikel 2bis, § 2, vijfde lid (dat rechtstreeks op dit aspect betrekking heeft), in tegenstelling tot amendement nr. 57, dat ertoe strekt het vierde lid te wijzigen.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) is het ermee eens haar amendement nr. 57 in te trekken, want ook amendement nr. 53 beantwoordt aan wat ze op het oog heeft.

Amendement nr. 15 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door de heer *Thierry Giet* en *mevrouw Valérie Déom (PS)*. Het beoogt de invoeging van een § 6.

Mevrouw Valérie Déom (PS) stelt dat het amendement de advocaat het recht geeft om de stukken van de strafprocedure in te kijken. Tegelijkertijd wordt hem een verplichting van geheimhouding opgelegd met betrekking tot alle informatie waarvan hij kennis krijgt uit de geschreven stukken en tijdens verhoren; die geheimhouding geldt tot aan het ogenblik van verschijning van de verdachte voor de onderzoeksrechter.

De minister onderschrijft het amendement niet en pleit er integendeel voor dat de advocaat het dossier pas in een latere fase kan inkijken. Wat de geheimhoudingsverplichting betreft, neemt de spreker hetzelfde standpunt in als over amendement nr. 4 op artikel 2.

Art. 4

Amendement nr. 16 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door de heer *Thierry Giet* en *mevrouw Valérie Déom (PS)*; het beoogt de opheffing van het artikel. In bijkomende orde dienen zij amendement nr. 17 (DOC 53 1279/003) in, dat strekt tot de vervanging van het eerste lid en de opheffing van het tweede, vierde, vijfde en zesde lid.

Amendement nr. 46 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door de heer *Stefaan Van Hecke* en *mevrouw*

tend au remplacement de l'alinéa 1er, à la suppression de l'alinéa 2 et à la modification de l'alinéa 6.

Mme Valérie Déom (PS) s'oppose pour des raisons de principe au doublement de la durée de la garde à vue à la suite d'une décision du juge d'instruction: étant donné que toute privation de liberté d'un citoyen est soumise à des conditions strictes, l'extension de la tâche de l'avocat lors de la première audition ne constitue pas une motivation légitime pour prolonger le délai de garde à vue. Le délai maximal, qui est actuellement de 24 heures, est suffisamment long; une prolongation pose également question en ce qui concerne la compatibilité avec l'article 12 de la Constitution. Un problème aussi complexe et délicat devrait être traité en dehors du cadre du projet à l'examen, qui doit uniquement donner suite à l'arrêt Salduz.

En ordre subsidiaire, l'intervenante accepte la possibilité d'une prolongation du délai sur réquisition du procureur ou à l'initiative du juge d'instruction, mais cette prolongation doit alors rester limitée à la durée nécessaire au déplacement de l'avocat et à la consultation de celui-ci par son client. Cela permet d'établir un lien plus clair entre les obligations découlant de l'arrêt Salduz et la durée de la garde à vue.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) indique que son amendement n° 46 s'inscrit dans la même logique que l'amendement n° 17: la prolongation de la garde à vue doit être limitée à la durée nécessaire pour respecter la réglementation découlant de l'arrêt Salduz.

L'intervenant suppose que certains membres de la commission sont en principe favorables à une prolongation du délai de garde à vue. Le dispositif légal rendu nécessaire par l'arrêt Salduz n'impose toutefois pas cette modification et ne peut donc servir de prétexte pour ce faire.

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) ne souscrit pas aux amendements. Si la durée maximale de la garde à vue ne peut être prolongée, le juge d'instruction devra, dans de nombreux cas, décider la détention préventive, ce qui privera sans doute le suspect plus longtemps de sa liberté. Il est préférable d'accorder, si besoin est, un peu plus de temps au juge d'instruction pour accomplir ses premiers devoirs d'instruction, en particulier parce que l'assistance d'un avocat entraîne des retards.

Mme Sophie De Wit (N-VA) décèle une contradiction dans la vision de M. Giet et de Mme Déom: une

Juliette Boulet. Het beoogt de vervanging van het eerste lid, de opheffing van het tweede lid en de wijziging van het zesde lid.

Mevrouw Valérie Déom (PS) kant zich om principiële redenen tegen de verdubbeling van de duur van de inverzekeringstelling ingevolge een beslissing van de onderzoeksrechter: aangezien elke vrijheidsberoving van een burger aan strikte voorwaarden onderworpen is, is de uitbreiding van de opdracht van de advocaat bij het eerste verhoor geen legitieme motivering voor de verlenging van de termijn van inverzekeringstelling. De maximumtermijn, die nu 24 uur bedraagt, is lang genoeg; een verlenging roept ook vragen op inzake de verenigbaarheid met artikel 12 van de Grondwet. Dergelijke complexe en delicate problematiek verdient het om te worden behandeld buiten het bestek van het voorliggende ontwerp, dat enkel gevolg moet verlenen aan het arrest-Salduz.

In bijkomende orde aanvaardt de spreekster de mogelijkheid van een verlenging van de termijn na vordering van de procureur of op eigen initiatief van de onderzoeksrechter, maar die verlenging moet dan wel beperkt blijven tot de tijd die de advocaat nodig heeft om zich te verplaatsen en zijn cliënt te raadplegen. Zo is er een duidelijker verband tussen de verplichtingen die uit het arrest-Salduz voortvloeien en de duur van de inverzekeringstelling.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) geeft aan dat zijn amendement nr. 46 in de lijn ligt van amendement nr. 17: de verlenging van de inverzekeringstelling dient beperkt te blijven tot de duur die nodig is om de regelgeving die uit het arrest-Salduz voortvloeit na te leven.

De spreker vermoedt dat sommige leden van de commissie principieel voorstander zijn van een verlenging van de termijn van inverzekeringstelling. De wettelijke regeling die noodzakelijk is geworden door het arrest-Salduz noopt echter niet tot deze aanpassing en mag daarvoor niet worden aangewend.

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) gaat niet akkoord met de amendementen. Indien de maximumduur van de inverzekeringstelling niet kan worden verlengd, zal de onderzoeksrechter in veel gevallen tot de voorlopige hechtenis moeten beslissen, waardoor een verdachte wellicht langer van zijn vrijheid wordt beroofd. Het is een betere methode om de onderzoeksrechter indien nodig iets meer tijd te geven om de eerste onderzoeksdaaden te stellen, in het bijzonder omdat de bijstand van een advocaat tot vertraging leidt.

Mevrouw Sophie De Wit (N-VA) ontwaart een contradiction in de visie van de heer Giet en mevrouw Déom:

assistance beaucoup plus étendue de l'avocat durant la première phase n'est pas conciliable avec un délai très court pour accomplir les premiers devoirs d'instruction durant la garde à vue. Si ce délai est un peu prolongé, le juge d'instruction pourra alors accomplir des devoirs d'instruction plus approfondis, ce qui lui permettra dans de nombreux cas de décider la libération après 48 heures.

Une disposition permettant une prolongation sur la base des nouvelles règles relatives à l'assistance d'un avocat, mais sans délai maximum précis, peut d'ailleurs avoir pour conséquence que la garde à vue dure parfois plus de 48 heures, à savoir si, à un moment donné, un juge d'instruction est simultanément saisi de beaucoup de dossiers.

M. Christian Brotcorne (cdH) souligne qu'un débat approfondi a eu lieu au Sénat et qu'il a débouché sur le projet équilibré à l'examen. Selon le Conseil d'État, le projet ne présente aucun caractère anticonstitutionnel. Il souligne également que le législateur doit se soucier des problèmes pratiques liés à un délai trop court.

Le ministre fait observer que, dans son avis, le Conseil d'État n'émet aucune objection à l'encontre d'une prolongation éventuelle du délai de garde à vue. Force est également de constater que dans la plupart des pays, on applique d'ores et déjà un délai maximum plus long. Dès lors qu'un intervalle de 24 heures est extrêmement court eu égard aux nombreux actes d'investigation à accomplir, une approche plus réaliste permettant de prolonger le délai s'impose.

Quant à l'amendement en ordre subsidiaire, le ministre estime qu'une approche par trop rigide en ce qui concerne les conditions de prolongation ne serait pas opérationnelle. Il est néanmoins exact qu'une décision de prolongation doit être motivée, ainsi que le prévoit l'alinéa 3 de l'article 15bis proposé.

Mme Valérie Déom (PS) dément qu'une prolongation liée aux effets de la mise en œuvre de l'arrêt Salduz puisse donner lieu à une garde à vue de plus de 48 heures: les nouvelles règles peuvent prolonger les actes d'investigation initiaux de quelques heures tout au plus. Elle déplore la transposition minimaliste de l'arrêt Salduz en droit belge, alors que l'on assouplit les règles relatives à la garde à vue.

een veel uitgebreidere bijstand van de advocaat in de eerste fase is niet verenigbaar met een zeer korte termijn voor de eerste onderzoeksdaaden tijdens de inverzekeringstelling. Als die termijn een beetje wordt verlengd, kan de onderzoeksrechter reeds grondigere onderzoeksdaaden stellen, waardoor hij in veel gevallen zal kunnen beslissen tot invrijheidstelling na 48 uur.

Een bepaling op grond waarvan een verlenging mogelijk is als gevolg van de nieuwe regels met betrekking tot de bijstand van een advocaat, maar zonder precieze maximumtermijn, kan er overigens toe leiden dat de inverzekeringstelling soms langer zal duren dan 48 uur, met name indien op een bepaald ogenblik veel dossiers tegelijkertijd bij een onderzoeksrechter aanhangig zijn.

De heer Christian Brotcorne (cdH) wijst op het grondige debat in de Senaat, dat in het voorliggende evenwichtige ontwerp heeft geresulteerd. Volgens de Raad Van State is er in het ontwerp geen sprake van ongrondwettigheid. Hij benadrukt ook dat de wetgever moet oog hebben voor de praktische problemen die met een te korte termijn samenhangen.

De minister wijst op het feit dat in het advies van de Raad van State geen bezwaren worden geopperd tegen een mogelijke verlenging van de termijn van inverzekeringstelling. Ook geldt de vaststelling dat in de meeste landen nu reeds een langere maximumtermijn van toepassing is. Omdat een tijdsinterval van 24 uur zeer kort is in het licht van de vele te stellen onderzoeksdaaden, is een meer realistische benadering met ruimte voor een verlenging van de termijn nodig.

Wat het amendement in bijkomende orde betreft, is de spreker van oordeel dat een al te rigide benadering van de voorwaarden voor een verlenging onwerkbaar zou zijn. Wel is het zo dat een beslissing tot verlenging met redenen omkleed moet zijn, zoals omschreven in het derde lid van het ontworpen artikel 15bis.

Mevrouw Valérie Déom (PS) ontket dat een verlenging die gekoppeld is aan de gevolgen van de implementatie van het arrest-Salduz tot een inverzekeringstelling van meer dan 48 uur kan leiden: de nieuwe regels kunnen de aanvankelijke onderzoeksdaaden hoogstens met enkele uren verlengen. Zij betreurt dat het arrest-Salduz op een minimale manier in het Belgische recht wordt omgezet, terwijl de regels inzake inverzekeringstelling soepeler worden gemaakt.

Art. 5

M. Renaat Landuyt présente un amendement n° 48 (DOC 53 1279/003), qui tend à remplacer l'article. Conformément audit amendement, le juge d'instruction doit informer l'inculpé de la possibilité qu'un mandat d'arrêt soit décerné à son encontre, et l'entendre en ses observations et, le cas échéant, en celles de son avocat.

Mme Valérie Déom et M. Thierry Giet présentent un amendement n° 22 (DOC 53 1279/003), qui tend à remplacer le 1°, alinéa 1er.

Mme Valérie Déom (PS) explique que l'amendement donne suite aux observations formulées par l'OBFG et l'OVB, les deux organisations représentatives des avocats en Belgique.

Lorsqu'un inculpé renonce volontairement et de manière réfléchie à l'assistance d'un avocat dans le cadre d'une première audition, il doit néanmoins prendre contact par téléphone avec la permanence de l'OBFG et de l'OVB. Étant donné que l'intéressé se trouve par définition dans une situation vulnérable, cette garantie supplémentaire est indispensable pour que les droits de la défense soient respectés.

Le ministre n'est pas favorable à la procédure supplémentaire qui est prévue dans l'amendement. Actuellement, il existe déjà une disposition qui prévoit que l'inculpé qui est privé de liberté peut uniquement renoncer à l'assistance d'un avocat après concertation par téléphone avec la permanence.

Si au cours de l'interrogatoire de police, l'inculpé y renonce volontairement et de manière réfléchie, il est superflu d'encore prévoir un contrôle supplémentaire au cours de la phase d'instruction.

M. Servais Verherstraeten (CD&V) et consorts présentent un amendement n° 7 (DOC 53 1279/003) qui tend à remplacer le 1°, alinéa 1er.

M. Bert Schoofs présente un amendement n° 44 (DOC 53 1279/003) qui tend à supprimer le 1°, alinéa 1er et a le même objet que l'amendement n° 41 à l'article 2.

Mme Marie-Christine Marghem et M. Olivier Maingain présentent un amendement n° 24 (DOC 53 1279/003) qui tend à insérer une nouvelle phrase dans le 1°, alinéa 1er.

Art. 5

Amendment nr. 48 (DOC 53 1279/003), dat de vervanging van het artikel beoogt, wordt ingediend door *de heer Renaat Landuyt*. Overeenkomstig het amendement moet de onderzoeksrechter de verdachte meedelen dat tegen hem een aanhoudingsbevel kan worden uitgevaardigd en moet hij hem en zijn advocaat in hun opmerkingen horen horen.

Amendment nr. 22 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door *mevrouw Valérie Déom en de heer Thierry Giet*. Het strekt tot de vervanging van 1°, eerste lid.

Mevrouw Valérie Déom (PS) legt uit dat het amendement gevolg verleent aan opmerkingen van OVB en OBFG, de twee representatieve organisaties van advocaten in België.

Als een verdachte vrijwillig en weloverwogen afziet van zijn recht op bijstand van een advocaat in het kader van een eerste verhoor, moet hij toch ten minste telefonisch contact opnemen met de permanentie van de OVB of de OBFG. Omdat de betrokkenen zich per definitie in een kwetsbare situatie bevindt, is deze bijkomende waarborg voor een naleving van de rechten van verdediging nodig.

De minister is geen voorstander van de bijkomende procedure waarin in het amendement wordt voorzien. Er is nu al in een regeling voorzien waarbij de verdachte die van zijn vrijheid is beroofd enkel afstand kan doen van de bijstand van een advocaat na telefonisch overleg met de permanentiedienst.

Als de verdachte in de fase van het politieverhoor daarvan vrijwillig en weloverwogen afziet, is het overbodig om nog in een bijkomende toetsing te voorzien in de fase van de onderzoeksrechter.

Amendment nr. 7 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door *de heer Servais Verherstraeten (CD&V) c.s.* Het beoogt de vervanging van 1°, eerste lid.

Amendment nr. 44 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door *de heer Bert Schoofs*. Het strekt tot de opheffing van 1°, eerste lid en heeft dezelfde doelstelling als amendement nr. 41 op artikel 2.

Amendment nr. 24 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door *mevrouw Marie-Christine Marghem en de heer Olivier Maingain*. Het beoogt de invoeging van een nieuwe zin in 1°, eerste lid.

M. Raf Terwingen (CD&V) précise qu'un mineur comparaissant devant un juge d'instruction, une situation assez exceptionnelle, doit, dans la vision des auteurs de l'amendement, nécessairement bénéficier de

l'assistance d'un avocat. Contrairement aux inculpés majeurs, il n'aurait donc pas la possibilité de renoncer à ce droit.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) retire son amendement, qui a la même portée que l'amendement n° 7, et apporte son plein soutien à l'amendement n° 7.

Le ministre souscrit à l'amendement n° 7.

Mme Valérie Déom et M. Thierry Giet (PS) présentent un amendement n° 19 (DOC 53 1279/003) qui tend à remplacer le 1°, alinéa 2. En ordre subsidiaire, ils présentent un amendement (n° 20, DOC 53 1279/003) qui tend également à remplacer le 1°, alinéa 2.

Mme Valérie Déom (PS) explique que l'amendement n° 19 a la même portée que l'amendement n° 14 à l'article 3. En ordre subsidiaire, elle plaide pour que l'avocat soit au moins entendu dans ses observations sur l'opportunité de la détention préventive et sur les alternatives possibles à cette détention préventive.

Le ministre maintient ses critiques à l'encontre de l'amendement n° 14.

Il estime que l'amendement n° 20 est superflu dès lors que son objet est réalisé par la disposition du projet de loi, même si c'est sous une formulation légèrement différente.

Mme Valérie Déom et M. Thierry Giet présentent un amendement n° 21 (DOC 53 1279/003) qui tend à insérer des mots dans le 1°, alinéa 3.

Mme Valérie Déom (PS) souhaite que le suspect puisse avoir un nouvel entretien d'une demi-heure avec son avocat avant le début de l'audition par le juge d'instruction. Si, depuis la première audition, de nouveaux éléments ont été versés au dossier, une concertation entre le suspect et son avocat peut être nécessaire pour développer des arguments contre une demande de placement en détention préventive.

Le ministre attire l'attention sur la responsabilité de l'avocat: pendant une très courte période de garde à

De heer Raf Terwingen (CD&V) verduidelijkt dat een minderjarige die voor een onderzoeksrechter verschijnt, een vrij uitzonderlijke situatie, in de visie van de stellers van het amendement verplicht bijstand moet krijgen

van een advocaat. In tegenstelling tot meerderjarige verdachten zou hij dus niet de mogelijkheid krijgen om van dat recht afstand te doen.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) trekt haar amendement, dat dezelfde strekking heeft als amendement nr. 7, in en spreekt tegelijkertijd haar steun uit voor amendement nr. 7.

De minister geeft zijn goedkeuring aan amendement nr. 7.

Amendement nr. 19 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door *mevrouw Valérie Déom en de heer Thierry Giet (PS)*; het strekt tot de vervanging van het tweede lid van 1°. In bijkomende orde dienen zij amendement nr. 20 (DOC 53 1279/003) in, eveneens tot vervanging van het tweede lid van 1°.

Mevrouw Valérie Déom (PS) verklaart dat amendement nr. 19 dezelfde strekking heeft als amendement nr. 14 op artikel 3. In bijkomende orde pleit zij ervoor dat de advocaat ten minste wordt gehoord in zijn opmerkingen over de opportunité van de voorlopige hechtenis en over de mogelijke alternatieven voor die voorlopige hechtenis.

De minister handhaaft zijn kritiek op amendement nr. 14.

Omdat de doelstelling van amendement nr. 20 wordt bereikt door de bepaling in het wetsontwerp, zij het in lichtelijk andere bewoordingen, acht hij het amendement overbodig.

Amendement nr. 21 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door *mevrouw Valérie Déom en de heer Thierry Giet*. Het strekt ertoe woorden in te voegen in het derde lid van 1°.

Mevrouw Valérie Déom (PS) wenst dat de verdachte opnieuw gedurende een half uur met zijn advocaat kan spreken vooraleer het verhoor door de onderzoeksrechter aanvangt. Als sinds het eerste verhoor nieuwe elementen in het dossier naar voor zijn gekomen, kan overleg tussen verdachte en advocaat noodzakelijk zijn voor de ontwikkeling van argumenten tegen een vordering tot voorlopige hechtenis.

De minister wijst op de verantwoordelijkheid van de advocaat: tijdens de zeer korte periode van inverzeke-

vue, il doit suivre de près la situation de son client. Il a déjà eu une concertation confidentielle avec son client, éventuellement une concertation supplémentaire pendant l'interrogatoire de police. Incrire de nouveau explicitement dans la loi un droit à une deuxième concertation confidentielle au cours de la période extrêmement courte de 24 heures n'est pas réaliste et entraînerait de nouveau un retard. Cela ralentirait la première procédure, qui doit normalement se dérouler dans un délai de 24 heures.

Mme Valérie Déom et M. Thierry Giet (PS) présentent un amendement n° 18 (DOC 53 1279/003) qui tend à insérer un alinéa 4 dans le 1°.

Mme Valérie Déom (PS) considère que l'avocat doit pouvoir consulter le dossier de son suspect avant l'audition par le juge d'instruction. Selon elle, l'amendement donne exécution à la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme, en particulier à un arrêt du 9 juillet 2009 (*Mooren contre Allemagne*).

Mme Carina Van Cauter (Open Vld) ne soutient pas l'amendement. Elle renvoie à l'article 61ter du Code d'instruction criminelle, en vertu duquel l'inculpé peut introduire une requête en vue de consulter un dossier, moyennant évidemment les restrictions inhérentes à l'enquête sur le fond du juge d'instruction. Le droit interne belge prévoit donc déjà une protection juridique à cet égard.

Le ministre estime que la consultation du dossier par l'avocat n'a pas sa place durant cette phase de la procédure inquisitoire; elle aura lieu dans le cadre de l'examen de l'affaire par la chambre du conseil.

Art. 6 et 7

Ces articles ne donnent lieu à aucune observation.

Art. 8 (nouveau)

Mme Marie-Christine Marghem et M. Olivier Maingain (MR) présentent un amendement n° 30 (DOC 53 1279/003) qui tend à insérer dans le projet un article 8, imposant à l'avocat et au suspect une obligation de confidentialité.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) retire son amendement.

ringstelling moet hij de situatie van zijn cliënt van zeer nabij opvolgen. Hij heeft al een vertrouwelijk overleg gehad met zijn cliënt, eventueel een bijkomend overleg tijdens het politieverhoor. Opnieuw explicet in de wet een recht op een tweede vertrouwelijk overleg inschrijven, binnen de uiterst korte periode van 24 uur, is niet haalbaar en zou opnieuw tot vertraging leiden. De eerste procedure, die normaliter binnen 24 uur moet worden doorlopen, zou daardoor worden vertraagd.

Amendement nr. 18 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door mevrouw *Valérie Déom* en de heer *Thierry Giet (PS)*. Het beoogt de invoeging van een vierde lid in 1°.

Mevrouw Valérie Déom (PS) is van oordeel dat de advocaat het dossier van zijn verdachte moet kunnen raadplegen vóór het verhoor door de onderzoeksrechter. Het amendement verleent volgens haar uitvoering aan rechtspraak van het EHRM, in het bijzonder een arrest van 9 juli 2009 (*Mooren vs. Duitsland*).

Mevrouw Carina Van Cauter (Open Vld) steunt het amendement niet. Zij wijst op artikel 61ter van het Wetboek van strafvordering: op grond van die bepaling kan een verzoekschrift worden ingediend dat strekt tot de verlening van inzage van een dossier, vanzelfsprekend met beperkingen die samenhangen met het onderzoek ten gronde van de onderzoeksrechter. Het Belgische intern recht voorziet ter zake dus al in rechtsbescherming.

De minister is van oordeel dat de raadpleging van het dossier door de advocaat niet in deze fase van een inquisitoire procedure thuisvoert; zij heeft haar plaats in het kader van de behandeling van de zaak door de raadkamer.

Art. 6 en 7

Over deze artikelen worden geen opmerkingen gemaakt.

Art. 8 (nieuw)

Amendement nr. 30 (DOC 53 1279/003) wordt ingediend door mevrouw *Marie-Christine Marghem* en de heer *Olivier Maingain (MR)*. Het strekt tot de invoeging van een artikel 8 in het ontwerp en heeft betrekking op de confidentialiteitsverplichting die op advocaat en verdachte rust.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) trekt het amendement in.

Concernant l'entrée en vigueur du présent projet de loi, *le ministre* estime que l'on pourrait préciser que celui-ci entre deux mois après sa publication au *Moniteur belge*. En effet, s'il pouvait être adopté par les deux assemblées parlementaires d'ici le mois de juin, il devrait être possible d'assurer sa mise en œuvre pour le mois de septembre prochain.

M. Servais Verherstraeten (CD&V) souligne que si le projet de loi pouvait entrer en vigueur pour la rentrée ce serait une excellente nouvelle, mais il émet des doutes quant au caractère réaliste d'un tel délai. Si les magistrats ne devraient pas poser de problème, il n'en va pas de même pour les services de police, qui auront certainement besoin de plus de temps pour ce conformer aux nouvelles exigences prescrites par la loi. Il serait dès lors préférable de laisser la possibilité au Roi de déterminer l'entrée en vigueur par l'adoption d'un arrêté royal, tout en fixant une date limite à ne pas dépasser.

MM. Renaat Landuyt (sp.a) et Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) rejoignent sur ce point l'intervenant précédent. Les services de police vont certainement avoir besoin de plusieurs mois pour s'adapter.

Le ministre reconnaît qu'il sera probablement difficile de respecter un délai trop serré pour les services de police, mais il ne faut pas pour autant retarder inutilement l'entrée en vigueur. Il est essentiel d'agir rapidement.

Suite à ce qui vient d'être dit, *M. Servais Verherstraeten (CD&V) et consorts* déposent l'amendement n° 56 (DOC 53 1279/004).

V. — VOTES

Article 1er

L'article 1er est adopté à l'unanimité.

Art. 2

Les amendements n°s 9, 32, 31, 2 et 36 sont retirés.

L'amendement n° 34, visant à remplacer l'article 2, est rejeté par 15 voix contre une.

L'amendement n° 50, visant à remplacer l'article 2, est rejeté par 14 voix contre 2.

De minister meent dat, wat de inwerkingtreding van dit wetsontwerp betreft, gepreciseerd zou kunnen worden dat de tekst van kracht wordt twee maanden na de bekendmaking ervan in het *Belgisch Staatsblad*. Mocht dit wetsontwerp tegen juni door beide assemblees zijn aangenomen, dan moet het immers mogelijk zijn dat de in uitzicht gestelde wet in september in werking kan treden.

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) onderstreept dat mocht deze tekst na het reces in werking kunnen treden, dat een uitermate positieve ontwikkeling zou zijn; toch vreest hij dat een dergelijke termijn niet realistisch is. Wellicht moeten van de kant van de magistraten geen problemen worden verwacht; de vraag rijst of dat ook het geval zal zijn voor de politiediensten, die zeker meer tijd nodig zullen hebben om te voldoen aan de nieuwe eisen die bij de wet worden voorgeschreven. Het ware daarom verkeerslijker de Koning te machtigen de inwerkingtreding van de wet bij koninklijk besluit te bepalen, met de vaststelling van een termijn die niet mag worden overschreden.

De heren Renaat Landuyt (sp.a) en Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) sluiten zich bij de vorige spreker aan. De politiediensten zullen wellicht enkele maanden nodig hebben om hun werkwijze aan te passen.

De minister erkent dat het voor de politiediensten wellicht moeilijk wordt een te strakke deadline in acht te nemen, maar de inwerkingtreding van deze tekst mag niet noodloos worden vertraagd. Het is van groot belang dat snel wordt gehandeld.

Op grond van die verklaringen dient *de heer Servais Verherstraeten (CD&V) c.s. amendement nr. 56 (DOC 53 1279/004)* in.

V. — STEMMINGEN

Artikel 1

Artikel 1 wordt eenparig aangenomen.

Art. 2

De amendementen nrs. 9, 32, 31, 2 en 36 worden ingetrokken.

Amendment nr. 34, dat ertoe strekt artikel 2 te vervangen, wordt verworpen met 15 stemmen tegen 1.

Amendment nr. 50, dat ertoe strekt artikel 2 te vervangen, wordt verworpen met 14 tegen 2 stemmen.

L'amendement n° 38 est rejeté par 11 voix contre 5.

Les amendements n°s 8 et 52 sont successivement rejetés par 9 voix contre 4 et 3 abstentions.

L'amendement n° 39 est rejeté par 11 voix contre 5.

L'amendement n° 27 est rejeté par 10 voix contre 6.

L'amendement n° 33 est rejeté par 10 voix contre 5 et une abstention.

L'amendement n° 25 est rejeté par 8 voix contre 7 et une abstention.

L'amendement n° 35 est rejeté par 10 voix contre une et 5 abstentions.

L'amendement n° 10 est rejeté par 9 voix contre 6 et une abstention.

L'amendement n° 1 est adopté par 14 voix et 2 abstentions.

L'amendement n° 41 est rejeté par 11 voix contre une et 4 abstentions.

L'amendement n° 51 est rejeté par 10 voix contre 5 et une abstention.

L'amendement n° 11 est rejeté par 9 voix contre 4 et 3 abstentions.

L'amendement n° 54 est rejeté par 13 voix contre 2 et une abstention.

L'amendement n° 55, sous-amendement à l'amendement n° 3, et l'amendement n° 3 sont successivement adoptés par 9 voix contre 6 et une abstention.

L'amendement n° 37 est rejeté par 11 voix contre 5.

Les amendements n° 49, sous-amendement à l'amendement n° 12, et l'amendement n° 12 sont successivement rejetés par 11 voix contre 4 et une abstention.

L'amendement n° 26 est rejeté par 10 voix contre 5 et une abstention.

Amendement nr. 38 wordt verworpen met 11 tegen 5 stemmen.

De amendementen nrs. 8 en 52 worden achtereen volgens verworpen met 9 tegen 4 stemmen en 3 onthoudingen.

Amendement nr. 39 wordt verworpen met 11 tegen 5 stemmen.

Amendment nr. 27 wordt verworpen met 10 tegen 6 stemmen.

Amendment nr. 33 wordt verworpen met 10 tegen 5 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 25 wordt verworpen met 8 tegen 7 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 35 wordt verworpen met 10 stemmen tegen 1 en 5 onthoudingen.

Amendment nr. 10 wordt verworpen met 9 tegen 6 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 1 wordt aangenomen met 14 stemmen en 2 onthoudingen.

Amendment nr. 41 wordt verworpen met 11 stemmen tegen 1 en 4 onthoudingen.

Amendment nr. 51 wordt verworpen met 10 tegen 5 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 11 wordt verworpen met 9 tegen 4 stemmen en 3 onthoudingen.

Amendment nr. 54 wordt verworpen met 13 tegen 2 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 55, subamendement op amendement nr. 3, alsook amendment nr. 3 worden achtereen volgens aangenomen met 9 tegen 6 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 37 wordt verworpen met 11 tegen 5 stemmen.

Amendment nr. 49, subamendement op amendement nr. 12, alsook amendment nr. 12 worden achtereen volgens verworpen met 11 tegen 4 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 26 wordt verworpen met 10 tegen 5 stemmen en 1 onthouding.

L'amendement n° 4 est adopté par 10 voix et 6 abstentions.

L'article 2, tel qu'amendé, est adopté par 8 voix contre 2 et 6 abstentions.

Art. 2/1 (*nouveau*)

L'amendement n° 5, visant à insérer un nouvel article 2/1, est adopté par 10 voix et 6 abstentions.

Art. 3

Les amendements n°s 29 et 57 sont retirés.

L'amendement n° 47 est rejeté par 14 voix contre une et une abstention.

L'amendement n° 28 est rejeté par 8 voix contre 5 et 3 abstentions.

L'amendement n° 13 est rejeté par 8 voix contre 5 et 3 abstentions.

L'amendement n° 42 est rejeté par 11 voix contre une et 4 abstentions.

L'amendement n° 6 est adopté par 14 voix contre une et une abstention.

Les amendements n°s 14 et 45 sont successivement rejetés par 9 voix contre 6 et une abstention.

L'amendement n° 23 est rejeté par 10 voix contre 5 et une abstention.

L'amendement n° 53 est adopté par 11 voix contre une et 4 abstentions.

L'amendement n° 43 est rejeté par 11 voix contre une et 4 abstentions.

L'amendement n° 40 est rejeté par 15 voix contre une.

L'amendement n° 15 est rejeté par 9 voix contre 5 et 2 abstentions.

L'article 3, tel qu'amendé, est adopté par 8 voix contre 2 et 6 abstentions.

Amendement nr. 4 wordt aangenomen met 10 stemmen en 6 onthoudingen.

Het aldus geamendeerde artikel 2 wordt aangenomen met 8 tegen 2 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 2/1 (*nieuw*)

Amendment nr. 5, dat ertoe strekt een artikel 2/1 (*nieuw*) in te voegen, wordt aangenomen met 10 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 3

De amendementen nrs. 29 en 57 worden ingetrokken.

Amendment nr. 47 wordt verworpen met 14 stemmen tegen 1 en 1 onthouding.

Amendment nr. 28 wordt verworpen met 8 tegen 5 stemmen en 3 onthoudingen.

Amendment nr. 13 wordt verworpen met 8 tegen 5 stemmen en 3 onthoudingen.

Amendment nr. 42 wordt verworpen met 11 stemmen tegen 1 en 4 onthoudingen.

Amendment nr. 6 wordt aangenomen met 14 stemmen tegen 1 en 1 onthouding.

De amendementen nrs. 14 en 45 worden achtereen volgens verworpen met 9 tegen 6 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 23 wordt verworpen met 10 tegen 5 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 53 wordt aangenomen met 11 stemmen tegen 1 en 4 onthoudingen.

Amendment nr. 43 wordt verworpen met 11 stemmen tegen 1 en 4 onthoudingen.

Amendment nr. 40 wordt verworpen met 15 stemmen tegen 1.

Amendment nr. 15 wordt verworpen met 9 tegen 5 stemmen en 2 onthoudingen.

Het aldus geamendeerde artikel 3 wordt aangenomen met 8 tegen 2 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 4

L'amendement principal n° 16 et l'amendement subsidiaire n° 17 sont successivement rejetés par 10 voix contre 4 et 2 abstentions.

L'amendement n° 46 est rejeté par 8 voix contre 5 et 3 abstentions.

L'article 4 est adopté sans modification par 8 voix contre 7 et une abstention.

Art. 5

L'amendement n° 24 est retiré.

L'amendement n° 48 est rejeté par 14 voix contre une et une abstention.

L'amendement n° 22 est rejeté par 10 voix contre 5 et une abstention.

L'amendement n° 7 est adopté par 14 voix contre 2.

L'amendement n° 44 est rejeté par 11 voix contre une et 4 abstentions.

L'amendement principal n° 19 et l'amendement subsidiaire n° 20 sont successivement rejetés par 10 voix contre 4 et 2 abstentions.

L'amendement n° 21 est rejeté par 10 voix contre 5 et une abstention.

L'amendement n° 18 est rejeté par 9 voix contre 4 et 3 abstentions.

L'article 5, tel qu'amendé, est adopté par 8 voix contre 2 et 6 abstentions.

Art. 6

L'article 6 est adopté par 13 voix contre une et 2 abstentions.

Art. 7

L'article 7 est adopté par 13 voix contre 2 et une abstention.

Art. 4

Amendement nr. 16 (in hoofdorde) alsook amendement nr. 17 (in bijkomende orde) worden achtereenvolgens verworpen met 10 tegen 4 stemmen en 2 onthoudingen.

Amendement nr. 46 wordt verworpen met 8 tegen 5 stemmen en 3 onthoudingen.

Artikel 4 wordt ongewijzigd aangenomen met 8 tegen 7 stemmen en 1 onthouding.

Art. 5

Amendment nr. 24 wordt ingetrokken.

Amendment nr. 48 wordt verworpen met 14 stemmen tegen 1 en 1 onthouding.

Amendment nr. 22 wordt verworpen met 10 tegen 5 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 7 wordt aangenomen met 14 tegen 2 stemmen.

Amendment nr. 44 wordt verworpen met 11 stemmen tegen 1 en 4 onthoudingen.

Amendment nr. 19 (in hoofdorde) alsook amendement nr. 20 (in bijkomende orde) worden achtereenvolgens verworpen met 10 tegen 4 stemmen en 2 onthoudingen.

Amendment nr. 21 wordt verworpen met 10 tegen 5 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 18 wordt verworpen met 9 tegen 4 stemmen en 3 onthoudingen.

Het aldus geamendeerde artikel 5 wordt aangenomen met 8 tegen 2 stemmen en 6 onthoudingen.

Art. 6

Artikel 6 wordt aangenomen met 13 stemmen tegen 1 en 2 onthoudingen.

Art. 7

Artikel 7 wordt aangenomen met 13 tegen 2 stemmen en 1 onthouding.

Art. 8 (*nouveau*)

L'amendement n° 30, visant à insérer un nouvel article 8, est retiré.

L'amendement n° 56, visant à insérer un nouvel article 8, est adopté par 9 voix et 7 abstentions.

VI. — DEUXIÈME LECTURE (ART. 94 RGT)

Les articles amendés, tels qu'adoptés en première lecture ont été soumis à une deuxième lecture au cours de la réunion du 1er juin 2011.

Au cours de cette même réunion, la commission a pris connaissance d'une note légistique du service juridique de la Chambre. Elle marque son accord sur la plupart des corrections proposées.

Art. 2

— Le texte adopté en première lecture s'énonce comme suit:

“À l'article 47bis du Code d'instruction criminelle, inséré par la loi du 12 mars 1998, les modifications suivantes sont apportées:

1° La phrase liminaire et le point 1. sont remplacés par ce qui suit:

“§ 1er. Lors de l'audition de personnes, entendues en quelque qualité que ce soit, il y a lieu de respecter au moins les règles suivantes:

1. Au début de toute audition, la personne interrogée est informée succinctement des faits sur lesquels elle sera entendue et il lui est communiqué:

a) qu'elle peut demander que toutes les questions qui lui sont posées et les réponses qu'elle donne soient actées dans les termes utilisés;

b) qu'elle peut demander qu'il soit procédé à un acte d'information ou une audition déterminés;

c) que ses déclarations peuvent être utilisées comme preuve en justice;

d) qu'elle ne peut être contrainte de s'accuser elle-même.

Art. 8 (*nieuw*)

Amendment nr. 30, dat ertoe strekt een artikel 8 in te voegen, wordt ingetrokken.

Amendment nr. 56, dat ertoe strekt een artikel 8 (*nieuw*) in te voegen, wordt aangenomen met 9 stemmen en 7 onthoudingen.

VI. — TWEEDE LEZING (ARTIKEL 94 RGT)

De gemaandeerde artikelen, zoals ze in eerste lezing werden aangenomen, zijn tijdens de vergadering van 1 juni 2011 aan een tweede lezing onderworpen.

Tijdens die vergadering heeft de commissie kennis genomen van een wetgevingstechnische nota van de Juridische Dienst van de Kamer. Ze stemt in met het merendeel van de voorgestelde correcties.

Art. 2

— De in eerste lezing aangenomen tekst luidt als volgt:

“In artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering, ingevoegd bij de wet van 12 maart 1998, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1° De inleidende zin en punt 1. worden vervangen als volgt:

“§ 1. Bij het verhoren van personen, ongeacht in welke hoedanigheid zij worden verhoord, worden tenminste de volgende regels in acht genomen:

1. Ieder verhoor begint met de beknopte mededeling van de feiten waarover de ondervraagde persoon zal worden verhoord en de mededeling aan de ondervraagde persoon dat:

a) hij kan vragen dat alle vragen die hem worden gesteld en alle antwoorden die hij geeft, worden genoteerd in de gebruikte bewoordingen;

b) hij kan vragen dat een bepaalde opsporingshandeling wordt verricht of een bepaald verhoor wordt afgенomen;

c) zijn verklaringen als bewijs in rechte kunnen worden gebruikt;

d) hij niet verplicht kan worden zichzelf te beschuldigen.

Tous ces éléments sont consignés avec précision dans le procès-verbal d'audition.”;

2° L'article est complété par les §§ 2 à 7 rédigés comme suit:

“§ 2. Sans préjudice du § 1er, avant qu'il ne soit procédé à l' audition d'une personne sur des infractions qui peuvent lui être imputées, la personne à interroger est informée succinctement des faits sur lesquels elle sera entendue et il lui est communiqué:

1° qu'elle ne peut être contrainte de s'accuser elle-même;

2° qu'elle a le choix, après avoir décliné son identité, de faire une déclaration, de répondre aux questions qui lui sont posées ou de se taire;

3° qu'elle a le droit, avant la première audition, de se concerter confidentiellement avec un avocat de son choix ou avec un avocat qui lui est désigné, pour autant que les faits qui peuvent lui être imputés concernent une infraction dont la sanction peut donner lieu à la délivrance d'un mandat d'arrêt, à l'exception des délits visés à l'article 138, 6°, 6°bis et 6°ter.

Si la personne à interroger dispose de ressources insuffisantes, les articles 508/13 à 508/18 du Code judiciaire relatifs au bénéfice de la gratuité complète ou partielle de l'aide juridique de deuxième ligne sont intégralement applicables.

Seule la personne majeure à interroger peut toutefois renoncer volontairement et de manière réfléchie au droit visé à l'alinéa 1er, 3°. Elle doit procéder à la renonciation par écrit, dans un document daté et signé par elle.

Si la première audition a lieu sur convocation écrite, les droits énoncés à l'alinéa 1er, 1°, 2° et 3°, ainsi que la communication succincte des faits sur lesquels la personne à interroger sera entendue, peuvent déjà être notifiés dans cette convocation, laquelle est jointe en copie au procès-verbal d'audition. En pareil cas, la personne concernée est censée avoir consulté un avocat avant de se présenter à l'audition.

Si l'audition n'a pas lieu sur convocation ou si la convocation ne mentionne pas les éléments repris à l'alinéa 4, l'audition peut être reportée une seule fois

Al deze elementen worden nauwkeurig in het proces-verbaal van verhoor opgenomen.”;

2° Het artikel wordt aangevuld met de §§ 2 tot 7, luidende:

“§ 2. Onverminderd § 1, wordt, vooraleer wordt overgegaan tot het verhoor van een persoon aangaande misdrijven die hem ten laste kunnen worden gelegd, aan de te ondervragen persoon op beknopte wijze kennis gegeven van de feiten waarover hij zal worden verhoord en wordt hem meegedeeld dat:

1° hij niet verplicht kan worden zichzelf te beschuldigen;

2° hij de keuze heeft na bekendmaking van zijn identiteit om een verklaring af te leggen, te antwoorden op de hem gestelde vragen of te zwijgen;

3° hij het recht heeft om voor het eerste verhoor een vertrouwelijk overleg te hebben met een advocaat naar keuze of een hem toegewezen advocaat, in zoverre de feiten die hem ten laste kunnen worden gelegd een misdrijf betreffen waarvan de straf aanleiding kan geven tot het verlenen van een bevel tot aanhouding, met uitzondering van de wanbedrijven bedoeld in artikel 138, 6°, 6°bis en 6°ter.

Indien de te ondervragen persoon over onvoldoende inkomsten beschikt, zijn de artikelen 508/13 tot 508/18 van het Gerechtelijk Wetboek betreffende de toekenning van de gedeeltelijke of volledige kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand onverminderd van toepassing.

Alleen de meerderjarige te ondervragen persoon kan evenwel van het recht bedoeld in het eerste lid, 3°, vrijwillig en weloverwogen afstand doen. Hij moet de afstand schriftelijk doen, in een door hem gedateerd en ondertekend document.

Indien het eerste verhoor op schriftelijke uitnodiging geschiedt, kunnen de rechten vermeld in het eerste lid, 1°, 2° en 3°, evenals de beknopte mededeling van de feiten waarover hij zal worden verhoord, reeds ter kennis gebracht worden in deze uitnodiging waarvan een kopie gevoegd wordt bij het proces-verbaal van verhoor. In dat geval wordt de betrokken geacht een advocaat te hebben geraadpleegd alvorens zich aan te bieden voor het verhoor.

Indien het verhoor niet op uitnodiging geschiedt of indien bij de uitnodiging de elementen bepaald in het vierde lid niet zijn vermeld, kan het verhoor op verzoek

à la demande de la personne à interroger afin de lui donner la possibilité de consulter un avocat.

Tous ces éléments sont consignés avec précision dans un procès-verbal.

§ 3. Sans préjudice des §§ 1er et 2, alinéa premier, 1° et 2°, toute personne privée de sa liberté conformément aux articles 1er, 2, 3, 15bis et 16 de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive est informée qu'elle jouit des droits énoncés aux articles 2bis, 15bis et 16 de la même loi.

§ 4. Une déclaration écrite des droits prévus aux §§ 2 et 3 est remise à la personne visée aux §§ 2 et 3 avant la première audition.

La forme et le contenu de cette déclaration des droits sont fixés par le Roi.

§ 5. Si, au cours de l'audition d'une personne qui n'était pas considérée initialement comme un suspect, il s'avère que certains éléments laissent présumer que des faits peuvent lui être imputés, cette dernière doit être informée des droits dont elle jouit en vertu du § 2 et, le cas échéant du § 3, et la déclaration écrite visée au § 4 lui est remise.

§ 6. Les auditions effectuées en violation des dispositions des §§ 2 et 3, sans concertation confidentielle préalable ou assistance d'un avocat au cours de l'audition, ne peuvent servir d'élément de preuve aux fins d'une condamnation de la personne interrogée.

§ 7. Sans préjudice des droits de la défense, l'avocat est tenu de garder secrètes les informations qu'il apprend en apportant son assistance pendant les auditions conformément aux articles 2bis, § 2, et 16, § 2, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive. Celui qui viole ce secret est puni des peines prévues à l'article 458 du Code pénal.”.”.

— Discussion:

Le service juridique de la Chambre fait remarquer que dans le paragraphe 2, alinéa 4, les mots “convocation” et “uitnodiging” ne concordent pas. Il recommande de remplacer, dans la version néerlandaise, le mot “uitnodiging” par le mot “oproeping” (dans le cas présent: “na schriftelijke oproeping”) dans l’ensemble du texte du projet (cf. les articles 86ter et 112 du même Code).

van de te ondervragen persoon eenmalig worden uitgesteld, teneinde hem de gelegenheid te geven een advocaat te raadplegen.

Al deze elementen worden nauwkeurig opgenomen in een proces-verbaal.

§ 3. Onverminderd de §§ 1 en 2, eerste lid, 1° en 2°, wordt aan eenieder die van zijn vrijheid beroofd is overeenkomstig de artikelen 1, 2, 3, 15bis en 16 van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis meegedeeld dat hij beschikt over de rechten opgesomd in de artikelen 2bis, 15bis en 16 van dezelfde wet.

§ 4. Aan de in §§ 2 en 3 bedoelde personen wordt voor het eerste verhoor een schriftelijke verklaring van de rechten bedoeld in de §§ 2 en 3 overhandigd.

De vorm en inhoud van deze verklaring van rechten worden door de Koning bepaald.

§ 5. Indien tijdens het verhoor van een persoon, die aanvankelijk niet als verdachte werd beschouwd, blijkt dat er elementen zijn die laten vermoeden dat hem feiten ten laste kunnen worden gelegd, dan moet hij ingelicht worden van de rechten die hij heeft ingevolge § 2 en in voorkomend geval § 3 en wordt hem de schriftelijke verklaring overhandigd, bedoeld in § 4.

§ 6. Verhoren die in strijd met de bepalingen van de §§ 2 en 3 zijn afgenoemt zonder voorafgaand vertrouwelijk overleg of bijstand door een advocaat tijdens het verhoor, kunnen niet als bewijselement dienen voor een veroordeling van de verhoorde persoon.

§ 7. Onverminderd de rechten van verdediging, is de advocaat tot geheimhouding verplicht van de informatie die hij verneemt door het verlenen van bijstand tijdens de verhoren zoals bepaald in de artikelen 2bis, § 2, en 16, § 2, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis. Hij die dit geheim schendt, wordt gestraft met de straffen bepaald in artikel 458 van het Strafwetboek.”.”.

— Besprekking

De Juridische Dienst van de Kamer stipt aan dat, in § 2, vierde lid, de woorden “uitnodiging” en “convocation” niet overeenstemmen. Bijgevolg beveelt de dienst aan in de Nederlandse tekst van het wetsontwerp overal het woord “uitnodiging” te vervangen door het woord “oproeping” (in casu “na schriftelijke oproeping” – zie de artikelen 86ter en 112 van hetzelfde Wetboek).

La représentante du ministre de la Justice note que les mots "convocation" et "*uitnodiging*" sont ceux utilisés dans la pratique. Il est préférable de suivre cet usage.

La commission décide de ne pas suivre la remarque du service juridique.

Le service juridique de la Chambre souligne également qu'au dernier alinéa du § 2, il serait souhaitable de remplacer les mots "dans un procès-verbal"/ "in een proces-verbaal" par les mots "dans le procès-verbal d'audition" / "*in het proces-verbaal van het verhoor*". Il ressort du sixième alinéa qu'il s'agit du procès-verbal d'audition (cf. également art. 47bis, § 1er).

La commission préfère également sur ce point ne pas suivre la remarque du service juridique.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) dépose un amendement n° 58 formulé comme suit:

"Au § 6, les mots suivants sont supprimés: "sans concertation confidentielle préalable ou assistance d'un avocat au cours de l'audition,"."

L'intervenant explique que les mots cités ci-dessus laissent à penser que la sanction prévue au paragraphe 6 ne s'applique pas dans les cas où une personne interrogée n'a pu se concerter confidentiellement avec son avocat avant l'audition et/ou n'a pas pu être assisté par son avocat pendant son audition. Toutefois, d'autres éléments sont repris dans les paragraphes 2 et 3 auxquels s'appliquent la sanction, tels que le droit de la personne auditionnée de ne pas s'incrimer ou l'obligation à l'interrogateur de consigner tous les éléments repris au paragraphe 2 dans le procès-verbal d'audition.

Il est dès lors proposé de supprimer les mots repris ci-dessus, en vue de permettre l'application de la sanction sur les paragraphes 2 et 3 de manière complète et sans ambiguïté.

La représentante du ministre de la Justice fait remarquer que le Sénat a adopté une autre approche, prévoyant que "[les auditions] ne peuvent être utilisées de manière exclusive, ni dans une mesure déterminante aux fins d'une condamnation de la personne interrogée". Si la sanction est désormais plus sévère, elle se limite aussi à ce qu'impose précisément l'arrêt Salduz.

M. Renaat Landuyt (sp.a) n'est pas d'accord avec cette opinion. Il souligne que la position de la Cour de cassation, qui a eu l'occasion d'interpréter l'arrêt Salduz, n'est absolument pas reprise par le présent

Volgens de vertegenwoordiger van de minister van Justitie worden de woorden "uitnodiging" en "convocation" in de praktijk gebruikt en verdient het de voorkeur zich aan dat gebruik te conformeren.

De commissie beslist deze opmerking van de juridische dienst niet te volgen.

Voorts geeft de Juridische Dienst aan dat het de voorkeur verdient om, in het laatste lid van § 2, de woorden "in een proces-verbaal" / "*dans un procès-verbal*" te vervangen door de woorden "in het proces-verbaal van het verhoor" / "*dans le procès-verbal d'audition*". Uit het zesde lid blijkt immers dat het wel degelijk om het proces-verbaal van het verhoor gaat (zie ook artikel 47bis, § 1).

Ook op dit punt beslist de commissie de opmerking van de Juridische Dienst niet te volgen.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) dient amendement nr. 58 in, luidende:

"In § 6 worden de woorden "zonder voorafgaand vertrouwelijk overleg of bijstand door een advocaat tijdens het verhoor" weggelaten."

De spreker verklaart dat de hiervoor aangehaalde woorden suggereren dat de in § 6 bepaalde sanctie niet van toepassing is als de verhoorde vóór het verhoor met zijn advocaat geen vertrouwelijk overleg heeft kunnen plegen en/of tijdens zijn verhoor niet door zijn advocaat kon worden bijgestaan. In de §§ 2 en 3 zijn echter andere elementen opgenomen waarop de sanctie van toepassing is, zoals het recht van de verhoorde om zichzelf niet te beschuldigen of de verplichting voor de ondervrager om alle in § 2 opgenomen elementen in het proces-verbaal van verhoor op schrift te stellen.

Daarom wordt voorgesteld de hiervoor genoemde woorden weg te laten, zodat de sanctie voor de §§ 2 en 3 volledig en ondubbelzinnig van toepassing kan zijn.

De vertegenwoordiger van de minister van Justitie merkt op dat de Senaat een andere aanpak heeft gevuld waar er sprake was van "[dat de verhoren] niet uitsluitend of in overheersende mate kunnen dienen voor een veroordeling van de veroordeelde persoon". De sanctie is nu strenger maar ook beperkt tot wat het arrest-Salduz precies oplegt.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) is het met die stelling niet eens. Hij benadrukt dat het standpunt van het Hof van Cassatie, dat de gelegenheid heeft gehad om het arrest-Salduz uit te leggen, absoluut niet in de ontwor-

paragraphe 6 en projet. Celui-ci va indubitablement donner lieu à de nouvelles nullités, s'il n'est pas modifié.

La représentante du ministre de la Justice précise que la jurisprudence Antigone à laquelle fait référence M. Landuyt, donne trois critères dans le cadre desquels le juge peut écarter la preuve irrégulière. Le dernier critère mentionne l'usage de la preuve qui est contraire au droit à un procès équitable. Ce droit est inscrit à l'article 6 de la Convention européenne des droits de l'homme qui, tel qu'interprété par la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l'homme, impose que lorsque une audition a lieu sans l'assistance d'un avocat, aucune condamnation ne peut avoir lieu sur cette base.

M. Renaat Landuyt (sp.a) renvoie à l'arrêt du 5 janvier 2011 de la Cour de cassation qui souligne notamment que: "L'absence de l'avocat à une audition de police effectuée pendant le délai de garde à vue ne peut faire obstacle à une éventuelle déclaration de culpabilité que dans la mesure où celle-ci s'appuierait exclusivement ou de manière déterminante sur des déclarations auto-accusatrices obtenues à la faveur d'une telle audition, sans que la personne entendue ait renoncé à l'assistance d'un conseil ou librement choisi de s'en passer." En outre, le même arrêt prévoit qu'il peut être remédié à l'un et l'autre devant la chambre du conseil et le juge du fond.

Le présent projet de loi crée une forme de nullité que la Cour de cassation de souhaite pas.

La représentante du ministre de la Justice rappelle sur ce point qu'il y a une contradiction entre la jurisprudence de la Cour de cassation et la position du Conseil d'État. Lors des discussions au Sénat, on s'était initialement basé sur la jurisprudence de la Cour. Suite aux remarques formulées par le Conseil d'État selon lesquelles l'interprétation de la Cour de cassation ne serait pas conforme au droit européen, nous avons décidé d'adapter le projet en conséquence.

M. Renaat Landuyt (sp.a) estime qu'il n'y a pas lieu d'arbitrer les conflits entre le Conseil d'État et la Cour de cassation. Il faut simplement ne pas perdre de vue, qu'en fin de compte, c'est la Cour de cassation qui se prononce sur les litiges et qu'elle fait preuve en la matière d'une jurisprudence constante et fiable. En agissant de la sorte, le législateur remet cette jurisprudence en question.

pen § 6 tot uiting komt. Als die niet wordt gewijzigd, zal hij ongetwijfeld tot nieuwe nietigheden aanleiding geven.

De vertegenwoordiger van de minister van Justitie preciseert dat de Antigone-rechtspraak, waarnaar de heer Landuyt verwijst, drie criteria geeft in het kader waarvan de rechter een onregelmatig bewijs terzijde kan schuiven. Het laatste criterium verwijst naar het gebruik van bewijsmateriaal dat in strijd is met het recht op een eerlijk proces. Dat recht is vervat in artikel 6 van het Europees Verdrag inzake de Rechten van de Mens, dat in de interpretatie van de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens voorschrijft dat als een verhoor zonder de bijstand van een advocaat wordt afgangen, er op die grond geen veroordeling kan plaatshebben.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) verwijst naar het arrest van het Hof van Cassatie van 5 januari 2011, waarin met name wordt onderstreept: "Het feit dat er tijdens de vrijheidsberoving geen advocaat aanwezig was op het politieverhoor, kan een eventuele schuldigverklaring alleen in de weg staan in zoverre die schuldigverklaring uitsluitend of op beslissende wijze steunt op door middel van dat verhoor verkregen zelfbeschuldigende verklaringen, zonder dat de verhoorde persoon heeft afgezien van de bijstand van een raadsman of vrij ervoor gekozen heeft van die bijstand af te zien." En verder stelt hetzelfde arrest dat één en ander nog voor de raadkamer en voor de bodemrechter kan worden geremedieerd.

Dit wetsvoorstel creëert een vorm van nietigheid die het Hof van Cassatie niet wenst.

De vertegenwoordiger van de minister van Justitie herinnert er op dit punt aan dat er een tegenstrijdigheid is tussen de rechtspraak van het Hof van Cassatie en het standpunt van de Raad van State. Tijdens de besprekingen in de Senaat had men zich aanvankelijk gebaseerd op de rechtspraak van het Hof. Naar aanleiding van de opmerkingen van de Raad van State volgens welke de interpretatie van het Hof van Cassatie niet in overeenstemming is met het Europees recht, heeft men besloten het ontwerp dientengevolge aan te passen.

De heer Renaat Landuyt (sp.a) vindt dat men de conflicten tussen de Raad van State en het Hof van Cassatie niet moet beslechten. Men mag gewoon niet uit het oog verliezen dat het uiteindelijk het Hof van Cassatie is dat zich over de geschillen uitspreekt en dat het Hof van Cassatie inzake rechtspraak blijk geeft van een vaste en betrouwbare rechtspraak. Door te handelen als voorgesteld stelt de wetgever die rechtspraak in vraag.

Mme Marie-Christine Marghem (MR) et consorts dépose un amendement n° 59 formulé comme suit:

“Dans l’article 47bis, § 6, tel qu’amendé, remplacer les mots “et 3” par les mots “, 3 et 5.””

Le Conseil d’État a rappelé la jurisprudence de la Cour européenne des droits de l’Homme concernant la sanction de la méconnaissance du droit à l’assistance d’un avocat. Compte tenu de cette jurisprudence, le Conseil d’État considère que la loi doit disposer que des déclarations faites en violation des garanties formelles qui ressortent de l’arrêt Salduz ne peuvent en aucun cas être utilisées pour condamner l’intéressé. Un amendement n° 3 (DOC 53 1279/003) a donc été adopté. Toutefois, cet amendement a omis de prévoir une sanction similaire lorsque le paragraphe 5 est violé. Or, le respect de cette disposition est primordial. En effet, il concerne l’obligation d’informer la personne qui n’était pas entendue initialement comme suspect des droits dont elle jouit dès l’instant où certains éléments laissent présumer que des faits peuvent lui être imputés.

M. Thierry Giet (PS) pense que c’était une erreur d’avoir initialement amendé le paragraphe 6 quant à son champ d’application. Il aurait fallu le maintenir comme tel. Les amendements n° 58 et 59 tentent d’y remédier, c’est pourquoi son groupe les soutiendra. Il estime toutefois qu’ils ne vont pas assez loin et qu’il aurait été préférable de revenir au texte d’origine.

M. Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) trouve l’amendement n° 59 intéressant, mais ne comprend pas pourquoi le paragraphe 4 n’est pas également visé.

M. Raf Terwegen (CD&V) explique que le paragraphe 4 n’est pas de même nature que les paragraphes 2, 3 et 5. Alors que ces derniers sont essentiellement des dispositions de fond, le paragraphe 4 est quant à lui une disposition de forme.

La représentante du ministre de la Justice précise par ailleurs que ce paragraphe tente avant tout de répondre à une directive européenne à venir. L’arrêt Salduz ne demande pas de viser également ce paragraphe. Il est préférable de s’en tenir là, pour éviter toute complication inutile. Le § 4 fait d’ailleurs également référence à l’arrêté royal.

M. Thierry Giet (PS) pense au contraire que le mieux serait de viser également ce paragraphe comme le faisait d’ailleurs le texte initial.

Mevrouw Marie-Christine Marghem (MR) c.s. dient amendement nr. 59 (DOC 53 1279/004) in, luidende:

“In artikel 47bis, § 6, als gewijzigd, de woorden “en 3” vervangen door de woorden “, 3 en 5.””

De Raad van State heeft herinnerd aan de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens in verband met de bestrafing van de miskenning van het recht op bijstand door een advocaat. Gelet op die rechtspraak vindt de Raad van State dat de wet moet bepalen dat verklaringen die worden afgelegd in strijd met de formele garanties voortvloeiend uit het arrest-Salduz, in geen geval mogen worden gebruikt om de betrokkenen te veroordelen. Amendement nr. 3 (DOC 53 1279/003) werd dus aangenomen. In dat amendement is men echter vergeten in een soortgelijke sanctie te voorzien als § 5 niet wordt nageleefd. De naleving van die bepaling staat evenwel voorop. Het gaat hem immers om de verplichting de persoon die aanvankelijk niet als verdachte was verhoord, te informeren over de rechten die hij geniet zodra uit bepaalde elementen kan worden aangenomen dat hem feiten ten laste kunnen worden gelegd.

De heer Thierry Giet (PS) vindt het een vergissing § 6 aanvankelijk te hebben gewijzigd met betrekking tot het toepassingsgebied; men had hem als dusdanig moeten behouden. De amendementen 58 en 59 pogen daar wat aan te doen, wat de reden is waarom zijn fractie ze zal steunen. Hij vindt echter dat zij niet ver genoeg gaan en dat het beter zou zijn geweest terug voor de oorspronkelijke tekst te kiezen.

De heer Stefaan Van Hecke (Ecolo-Groen!) vindt amendement nr. 59 interessant, maar begrijpt niet waarom ook § 4 niet wordt bedoeld.

De heer Raf Terwegen (CD&V) legt uit dat § 4 niet van dezelfde aard is als de §§ 2, 3 en 5. Terwijl die essentieel inhoudelijke bepalingen zijn, is § 4 een vormbepaling.

De vertegenwoordiger van de minister van Justitie stelt ook dat deze paragraaf bovenal poogt te voldoen aan een komende Europese richtlijn. Het arrest-Salduz vergt de insluiting van die paragraaf niet. Het is beter het daar bij te laten, om nutteloze complicaties te voorkomen. Paragraaf 4 bevat trouwens ook een verwijzing naar het koninklijk besluit.

De heer Thierry Giet (PS) vindt daarentegen dat het beste zou zijn ook die paragraaf te beogen, zoals trouwens in de oorspronkelijke tekst het geval was.

*
* *

L'amendement n° 58 est rejeté par 4 voix contre 10 et 1 abstention.

L'amendement n° 59 est adopté par 13 voix contre 1 et 1 abstention.

L'ensemble de l'article 2, tel qu'amendé, est adopté par 9 voix contre 2 et 4 abstentions.

Art. 3

— Le texte adopté en première lecture s'énonce comme suit:

“L'article 62 du même Code, est complété par deux alinéas rédigés comme suit:

“Lorsque la descente sur les lieux est organisée en vue de la reconstitution des faits, le juge d'instruction se fait accompagner par le suspect, la partie civile et leurs avocats.

Sans préjudice des droits de la défense, l'avocat est tenu de garder secrètes les informations qu'il apprend en assistant à la descente sur les lieux organisée en vue de la reconstitution des faits. Celui qui viole ce secret est puni des peines prévues à l'article 458 du Code pénal.””

— Discussion:

Le service juridique de la Chambre propose de remplacer, dans la version néerlandaise, les mots “*het plaatsbezoek*” par les mots “*de plaatsopneming*”, afin d'employer, en néerlandais également, le terme qui est utilisé dans le Code judiciaire.

Les membres de la commissions décident de ne pas suivre cette proposition.

Art. 9

— Le texte adopté en première lecture s'énonce comme suit:

“La présente loi entre en vigueur au plus tard le 1er octobre 2011.

*
* *

Amendment nr. 58 wordt verworpen met 4 tegen 10 stemmen en 1 onthouding.

Amendment nr. 59 wordt aangenomen met 13 stemmen tegen 1 en 1 onthouding.

Het gehele aldus geamendeerde artikel 2 wordt aangenomen met 9 tegen 2 stemmen en 4 onthoudingen.

Art. 3

— De in eerste lezing aangenomen tekst luidt:

“Artikel 62 van hetzelfde Wetboek, wordt aangevuld met twee leden, luidende:

“Wanneer het plaatsbezoek georganiseerd wordt met het oog op de wedersamenstelling van de feiten, laat de onderzoeksrechter zich vergezellen door de verdachte, de burgerlijke partij en hun advocaten.

Onverminderd de rechten van verdediging, is de advocaat tot geheimhouding verplicht van de informatie die hij verneemt door het bijwonen van het plaatsbezoek met het oog op de wedersamenstelling van de feiten. Hij die dit geheim schendt, wordt gestraft met de straffen bepaald in artikel 458 van het Strafwetboek.””

— Bespreking

De Juridische Dienst van de Kamer stelt voor in de Nederlandse tekst de woorden “*het plaatsbezoek*” te vervangen door de woorden “*de plaatsopneming*”, zodat ook in deze tekst dezelfde term als in het Gerechtelijk Wetboek wordt gehanteerd.

De commissieleden beslissen niet op dat voorstel in te gaan.

Art. 9

— De in eerste lezing aangenomen tekst luidt:

“Deze wet treedt in werking uiterlijk op 1 oktober 2011.

Le Roi peut fixer une date d'entrée en vigueur antérieure à celle mentionnée à l'alinéa 1er.

— Discussion:

Le service juridique de la Chambre souligne que les mots “au plus tard” / “uiterlijk” doivent être supprimés. Si le Roi n’use pas de la délégation prévue au deuxième alinéa, la loi entrera en vigueur le 1er octobre 2011.

La commission prend en compte cette remarque.

Mme Sabien Lahaye-Battheu (Open-Vld) note que l’entrée en vigueur est fixée au 1er octobre 2011. L’objectif est-il toutefois de prévoir une entrée en vigueur différée en fonction des dispositions, pour prendre en compte les particularités du terrain. Une évaluation de la loi est-elle également envisagée?

La représentante du ministre de la Justice souligne qu’une analyse tant qualitative que quantitative sera lancée, une fois que le présent projet de loi sera adopté, afin de voir comment sa mise en œuvre se déroule dans la pratique et si des problèmes particuliers se posent. Les budgets pour ce faire ont déjà été prévus. L’objectif est de clôturer cette évaluation dans un an, afin de pouvoir apporter les modifications nécessaires.

En ce qui concerne la mise en œuvre proprement dite, l’objectif est *a priori* de traiter toutes les dispositions en même temps et de ne pas faire de distinction entre les différentes parties.

Intitulé

Le service juridique de la Chambre propose de remplacer l’intitulé du projet de loi par ce qui suit: “Projet de loi modifiant le Code d’instruction criminelle et la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive afin de conférer des droits, dont celui de consulter un avocat et d’être assistée par lui, à toute personne auditionnée et à toute personne privée de liberté” / “Wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan”.

Il s’agit d’une correction d’ordre légitique, ainsi qu’une amélioration de la formulation du texte français.

De Koning kan een datum van inwerkingtreding bepalen voorafgaand aan de datum vermeld in het eerste lid.

— Besprekking

De Juridische Dienst van de Kamer onderstreept dat de woorden “uiterlijk” / “au plus tard” moeten worden weggelaten. Ingeval de Koning geen gebruik maakt van de in het tweede lid bepaalde machtiging, zal de wet in werking treden op 1 oktober 2011.

De commissie houdt rekening met deze opmerking.

Mevrouw Sabien Lahaye-Battheu (Open Vld) merkt op dat de inwerkingtreding is vastgesteld op 1 oktober 2011. Is het echter de bedoeling te voorzien in een uitgestelde inwerkingtreding naar gelang van de bepalingen, zodat rekening kan worden gehouden met de situatie in het veld? Zal de wet overigens worden geëvalueerd?

De vertegenwoordiger van de minister van Justitie onderstreept dat het wetsontwerp, nadat het is aangenomen, zowel kwalitatief als kwantitatief zal worden geëvalueerd om na te gaan hoe de tenuitvoerlegging van de aangenomen wet verloopt en of er geen specifieke problemen rijzen. Daartoe is alvast voorzien in de nodige middelen. Die evaluatie moet klaar zijn binnen het jaar, zodat de nodige wijzigingen kunnen worden aangebracht.

Aangaande de tenuitvoerlegging zelf van de wet is het *a priori* de bedoeling alle bepalingen tegelijkertijd te behandelen en geen onderscheid te maken tussen de verschillende onderdelen.

Opschrift

De Juridische Dienst van de Kamer stelt voor het opschrift van het wetsontwerp te vervangen als volgt: “Wetsontwerp tot wijziging van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, om aan elkeen die wordt verhoord en aan elkeen wiens vrijheid wordt benomen rechten te verlenen, waaronder het recht om een advocaat te raadplegen en door hem te worden bijgestaan” / “Projet de loi modifiant le Code d’instruction criminelle et la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive afin de conférer des droits, dont celui de consulter un avocat et d’être assistée par lui, à toute personne auditionnée et à toute personne privée de liberté”.

Dit is een correctie van wetgevingstechnische aard, alsook een verbetering van de formulering van de Franse tekst.

En ce qui concerne le texte néerlandais, en particulier le mot “benomen”, une mise en concordance avec la terminologie actuelle du Code d’instruction criminelle et de la loi du 20 juillet 1990 est nécessaire.

La commission accepte cette proposition.

*
* *

L’ensemble du projet de loi, transmis par le Sénat, tel qu’il a été amendé et corrigé sur le plan légistique, est adopté par 9 voix contre 2 et 4 abstentions.

Les rapporteurs,

Renaat LANDUYT
Christian BROTCORNE

La présidente,

Sarah SMEYERS

Met betrekking tot de Nederlandse tekst, in het bijzonder tot het woord “benomen”, moet de tekst worden afgestemd op de vigerende terminologie van het Wetboek van strafvordering en van de wet van 20 juli 1990.

De commissie gaat op dat voorstel in.

*
* *

Het gehele door de Senaat overgezonden wetsontwerp wordt, aldus geamendeerd en wetgevingstechnisch verbeterd, aangenomen met 9 tegen 2 stemmen en 4 onthoudingen.

De rapporteurs,

Renaat LANDUYT
Christian BROTCORNE

De voorzitter,

Sarah SMEYERS

ANNEXE

BIJLAGE

AUDITIONS

Lors de sa réunion du 29 mars 2011, la commission a entendu les personnes suivantes:

— M. Paul Van Thielen, commissaire général a.i. de la Police fédérale et M. Jürgen Hezel, directeur judiciaire à Eupen;

— M. Leo Mares, chef de corps de la zone de police de Beveren et M. Eric Wauters, secrétaire adjoint de la Commission permanente de la Police locale, représentants de la police locale;

— M. Hans Rieder, avocat et Mme Kati Verstrepen, représentants de l' "Orde van Vlaamse Balies";

— M. Marc Nève, avocat et Mme Stéphanie Moor, bâtonnier, représentants de l'Ordre des barreaux francophones et germanophone.

**I. — EXPOSÉ DE M. PAUL VAN THIELEN,
COMMISSAIRE GÉNÉRAL A.I. DE LA POLICE
FÉDÉRALE ET DE M. JÜRGEN HEZEL,
DIRECTEUR JUDICIAIRE À EUPEN**

M. Paul Van Thielen (directeur général de la police judiciaire et commissaire général a.i. de la police fédérale) estime qu'il convient d'adapter la législation à la jurisprudence de la CEDH.

Selon l'OBFG, la présence d'un avocat gênerait la police. Ce n'est pas exact. La police ne s'oppose certainement pas à ce que les inculpés aient de nouveaux droits et il va de soi qu'elle exécutera loyalement la loi qui sera adoptée à la suite des discussions en cours. Cependant, tant que les options légales ne sont pas encore définitives, il importe de souligner leurs conséquences concrètes.

En ce qui concerne l'arrestation de personnes inculpées, trois scénarios sont possibles: arrestation en flagrant délit (1), arrestation pour des faits pour lesquels des aveux sont décisifs (2) ou arrestation de membres d'une bande après une enquête discrète (3).

1. En décembre, les magistrats du parquet ont noté, pendant environ deux semaines, combien de fois ils ont été contactés par les services de police pour une privation de liberté en raison d'un "flagrant délit" ou, en d'autres termes, pour des arrestations "non préparées".

HOORZITTINGEN

Tijdens de vergadering van 29 maart 2011 heeft de commissie de volgende personen gehoord:

— de heer Paul Van Thielen, commissaris-generaal a.i. van de federale politie en de heer Jürgen Hezel, gerechtelijk directeur te Eupen;

— de heer Leo Mares, korpschef van de politiezone Beveren en de heer Eric Wauters, adjunct-secretaris van de Vaste Commissie van de Lokale Politie, vertegenwoordigers van de lokale politie;

— de heer Hans Rieder, advocaat en mevrouw Kati Verstrepen, vertegenwoordigers van de Orde van Vlaamse Balies;

— de heer Marc Nève, advocaat en mevrouw Stéphanie Moor, stafhouder, vertegenwoordigers van de Ordre des barreaux francophones et germanophone.

**I. — UITEENZETTING DOOR DE HEER PAUL
VAN THIELEN, COMMISSARIS-GENERAAL A.I.
VAN DE FEDERALE POLITIE EN DOOR DE HEER
JÜRGEN HEZEL, GERECHTELijk DIRECTEUR TE
EUPEN**

De heer Paul Van Thielen, directeur-generaal van de gerechtelijke politie en commissaris generaal a.i. van de federale politie, vindt het noodzakelijk dat de wetgeving aangepast wordt aan de rechtspraak van het EHRM.

Volgens de OBFG zou de politie het moeilijk hebben met de aanwezigheid van een advocaat. Dat is niet correct. De politie is zeker niet tegen nieuwe rechten voor verdachten en zal de wet die als gevolg van deze besprekingen tot stand zal komen uiteraard loyaal uitvoeren. Zolang de wettelijke keuzes nog niet definitief vastliggen is het wel belangrijk om te wijzen op de concrete gevallen ervan.

Wat de aanhouding van verdachten betreft, zijn er drie scenario's mogelijk: aanhouding bij betrapping op heterdaad (1), aanhouding voor feiten waarvoor de bekentenis doorslaggevend is (2) of het oppakken van leden van een bende na een discreet onderzoek (3).

1. In december hebben de magistraten van het parket gedurende een tweetal weken genoteerd hoe vaak ze door de politiediensten gecontacteerd werden voor een vrijheidsbeneming "op heterdaad", of anders gezegd voor 'niet voorbereide' aanhoudingen. Een extrapolatie

En extrapolant les données ainsi obtenues, on obtient un nombre de 80 à 100 000 privations de liberté par an. Toutes ces privations de liberté entraînent 24 000 comparutions et, à un stade ultérieur, la confirmation de 12 000 arrestations par le juge d'instruction.

Ces 80 000 dossiers "bulk" (non préparés) concernent essentiellement des faits de coups et blessures (28 %), des vols à l'étalage (17 %) ou des faits de détention de stupéfiants (détention supérieure aux besoins pour une consommation personnelle) (11 %).

Dans toutes ces affaires, on sait très bien que l'arrestation ne sera pas confirmée par le juge d'instruction. Cependant, dès lors qu'il s'agit de flagrants délits, l'audition a lieu immédiatement et l'intéressé est ensuite généralement remis en liberté.

Sur ces 80 000 privations de liberté, 32 % ont eu lieu, dans la région d'Anvers, durant le week-end, et 53 % entre sept heures du soir et sept heures du matin.

À Anvers, cela correspond à une trentaine de cas durant une nuit de week-end. On observera que ces infractions ne sont pas seulement constatées par les polices locale et fédérale, mais aussi par les services d'intervention. Cela signifie que tous les services de police sont confrontés à l'application de la jurisprudence Salduz et que le temps qui y est consacré ne peut plus être consacré à la mise en oeuvre de la politique de sécurité.

Par conséquent, il y aura moins de policiers en rue et les actions seront plus rapidement interrompues. Dans les petites zones, les équipes d'intervention ou de la police routière ne comptent qu'une seule personne. Si cette personne doit assister à l'audition, elle ne pourra pas entreprendre d'autres actions.

Si la police est appelée pour une bagarre, elle arrête en général les deux protagonistes. Si l'on applique le principe Salduz, il faudra au moins 2,5 heures à cette équipe d'intervention pour procéder à l'arrestation.

Pour pouvoir intervenir le plus efficacement possible, M. Van Thielen propose d'envisager une méthode de travail alternative incluant l'instauration d'un seuil pour l'application de la loi. Il suggère de limiter la loi Salduz, par exemple, à toutes les infractions qui ne constituent pas un crime (correctionnalisable) ou aux infractions qui ne relèvent pas de la loi sur les écoutes téléphoniques (art. 90ter du Code d'instruction criminelle).

van de gegevens die op die wijze bekomen zijn, geeft een getal van 80 000 tot 100 000 vrijheidsbenemingen per jaar. Al die vrijheidsbenemingen geven aanleiding tot 24 000 voorleidingen en in een later stadium tot 12 000 bevestigde aanhoudingen door de onderzoeksrechter.

Die 80 000 (onvoorbereide) dossiers (de zogenaamde "bulk" dossiers) gaan in hoofdzaak over slagen en verwondingen (28 %), winkeldiefstallen (17 %) of drugs (bezit voor meer dan eigen gebruik) (11 %).

In al die zaken weet men duidelijk dat de aanhouding geen aanleiding zal geven tot een bevestiging door de onderzoeksrechter. Aangezien het echter om heterdaad gaat, wordt het verhoor onmiddellijk afgenoem en wordt de betrokkenen nadien meestal in vrijheid gesteld.

Van die 80 000 vrijheidsbenemingen gebeurden er in het Antwerpse 32 % tijdens het weekend, 53 % vond plaats tussen 7 uur 's avonds en 7 uur 's morgens.

In Antwerpen komt dat neer op een dertigtal gevallen tijdens een weekendnacht. Opgemerkt zij dat dit soort van misdrijven niet alleen door de lokale en de federale politie maar ook door de interventiediensten vastgesteld worden. Dat maakt dat alle politiediensten geconfronteerd worden met de toepassing van Salduz en dat de tijd die daaraan besteed wordt niet meer kan gebruikt worden voor de uitvoering van het veiligheidsbeleid.

Er zal dus minder "blauw" op straat zijn en acties zullen sneller afgebroken worden. In kleine zones bestaat een interventieploeg of de autowegenpolitie uit 1 persoon. Indien hij aanwezig moet zijn bij het verhoor kan hij geen verdere acties ondernemen.

Als de politie opgeroepen wordt bij een vechtpartij worden de twee vechters meestal opgepakt. Indien het Salduz-principe dan toegepast wordt, is die interventieploeg al minstens 2,5 uur bezig met de aanhouding.

Om zo efficiënt mogelijk te kunnen optreden stelt de heer Van Thielen voor dat een alternatieve werkwijze overwogen wordt die zou inhouden dat een drempel wordt ingevoerd voor de toepassing van de wet. Voorgesteld wordt om de Salduzwet te beperken, bijvoorbeeld tot alle misdrijven die geen (correctionaliseerbare) misdaden zijn of tot de misdrijven die niet onder de "tapwet" vallen (art 90ter van het Wetboek van Strafvordering).

Pour toutes les infractions qui ne relèvent pas de cette catégorie, le suspect serait évidemment tout d'abord informé des faits incriminés, puis il aurait la possibilité de donner sa propre version des faits (pas d'audition, mais une déclaration volontaire, sans questions).

Un contact serait ensuite pris avec le procureur du Roi, qui peut décider la libération ou la privation de liberté de l'intéressé, avec une "audition Salduz", précédée d'un contact confidentiel avec un conseiller.

Ce scénario pourrait être appliqué en cas de flagrant délit, pour la grande majorité des infractions.

2. Les infractions pour lesquelles l'obtention d'un aveu est déterminante relèvent de la deuxième catégorie. L'audition du suspect vise la recherche de la vérité, le but n'est pas de forcer des aveux. Dans le cas d'homicides, il est néanmoins fréquent que les suspects passent aux aveux à la suite des interactions qui ont lieu au cours de l'audition. Le suspect ne voit plus d'issue ou il prend conscience que nier fera plus de tort que de bien à son dossier.

Pour les services de police, la présence d'un avocat a cependant pour effet de perturber la stratégie de l'audition (interaction interrogateur – prévenu). Le climat de confiance est également compromis et l'efficacité diminue.

Au moment où, dans les conditions actuelles, le suspect est enclin à passer aux aveux, dans la nouvelle situation, il demandera peut-être une pause ou il est possible que l'avocat, prétextant un incident de procédure, tente de casser le rythme de l'audition.

Pendant cette audition, la police obtiendra moins d'informations utiles et devra dès lors faire davantage appel aux services (onéreux) de la police technique et scientifique et effectuer plus d'analyses ADN (adaptation de la loi relative à l'ADN).

Dans les développements, il est expliqué comment l'avocat doit se comporter pendant cette première audition:

- pas de plaidoirie;
- pas de contestations juridiques; pas de discussion avec les verbalisants;
- ne pas influencer l'audition ni la faire cesser;

Voor alles wat onder die drempel valt, zou de verdachte om te beginnen uiteraard in kennis gesteld worden van de feiten waarover het gaat, waarna hij de mogelijkheid zou krijgen om zijn versie te geven (geen verhoor, maar een vrijwillige verklaring, zonder vragen).

Daarna kan er contact genomen worden met de procureur des Konings die tot een vrijlating of een vrijheidsbeneming kan beslissen, met "Salduz-verhoor", voorafgegaan door vertrouwelijk contact raadsman

Dit scenario zou kunnen toegepast worden bij betrapping op heterdaad, voor de zogenaamde "bulk" misdrijven.

2. De misdrijven waarvoor een bekentenis doorslaggevend is, zitten in de tweede categorie. Het verhoor van de verdachte is gericht op de waarheidsvinding, het is niet de bedoeling om de verdachte te "doen" bekennen. Bij levensdelicten gebeurt het echter wel vaak dat verdachten overgaan tot een bekentenis, als gevolg van de interactie tijdens het verhoor. De verdachte ziet geen uitweg meer of besefte dat ontkennen zijn dossier meer kwaad dan goed zal doen.

Voor de politiediensten impliceert de aanwezigheid van de advocaat echter dat de verhoorstrategie (interactie verhoorder – verdachte) verbroken wordt. Ook de vertrouwenssfeer valt weg en de effectiviteit daalt.

Op het ogenblik dat de verdachte in de huidige situatie geneigd is om tot een bekentenis over te gaan, zal hij in de nieuwe situatie misschien een time out vragen of is het mogelijk dat de advocaat onder voorwendsel van een procedure-incident, zal trachten het ritme van het verhoor te breken.

De politie zal tijdens dit verhoor minder bruikbare informatie krijgen met als gevolg dat er meer beroep moet gedaan worden op de (dure) diensten van de technische en wetenschappelijke politie en dat er ook meer DNA-analyses noodzakelijk zullen zijn (aanpassing DNA wet).

In de memorie van toelichting wordt uiteengezet hoe de advocaat zicht tijdens dat eerste verhoor moet gedragen:

- geen pleidooi;
- geen juridische betwisting; geen discussie met verbalisanten;
- geen beïnvloeding, niet doen ophouden van verhoor;

— ne pas parler à l'inculpé, ni lui glisser quelque chose à l'oreille, ni se concerter ou avoir des contacts avec lui, ni lui faire des signes;

— ne pas répondre à la place de la personne entendue;

— ne pas s'opposer à ce qu'une question soit posée.

Il semble indiqué de le préciser également dans la loi. Pour le moment, la loi prévoit uniquement quels sont les droits de l'inculpé et quand il peut interrompre l'audition.

3. Dans le troisième scénario, la privation de liberté a lieu au moment où la police dispose déjà d'un dossier solide. Dans ces cas, l'audition a moins d'importance en raison de l'existence d'autres preuves, mais des problèmes d'organisation se poseront tout de même. S'il y a plusieurs inculpés, plusieurs avocats devront être désignés. Dans un certain nombre de cas, il faudra aussi faire appel à plusieurs interprètes. Dans toutes ces situations, le délai de 24 heures devra éventuellement être prolongé.

En général, on peut affirmer que les implications de l'application de Salduz ne sont pas négligeables. Il faudra certainement former les services de police, car la loi est assez complexe. La police devra veiller à ce qu'il y ait une infrastructure convenable (local de concertation, locaux d'audition). La sécurité des avocats doit être garantie. Les avocats qui viennent au bureau de police devront également se soumettre à une fouille. L'informatique devra être mise au point. Toutes ces mesures engendreront certainement des frais supplémentaires.

M. Van Thielen conclut que, pour exécuter ces tâches supplémentaires, la police aurait besoin, dans l'ensemble, de 266 policiers supplémentaires (13 millions).

Enfin, l'orateur demande encore que l'on prête attention à quelques propositions supplémentaires:

— les 15 minutes d'interruption par nouveau fait devraient être rendues facultatives (sinon, en raison de ces interruptions, l'audition pourrait devenir interminable);

— il est préférable qu'il n'y ait qu'un seul point de contact où atteindre l'avocat, afin de ne pas perdre trop de temps;

— niet praten, fluisteren, geen overleg, geen contact, geen tekens aan verdachte;

— niet antwoorden in de plaats van de verhoorde;

— geen verzet tegen gestelde vraag.

Het lijkt aangewezen om dit ook in de wet te verduidelijken. De wet geeft nu alleen aan wat de rechten van de verdachte zijn en wanneer hij het verhoor kan onderbreken.

3. In het derde scenario gebeurt de vrijheidsbeneming op het ogenblik dat de politie al over een stevig dossier beschikt. In die gevallen heeft het verhoor minder belang vanwege ander bewijsmateriaal maar zullen er zich toch ook organisatorische problemen stellen. Indien er meerdere verdachten zijn, zullen er ook meerdere advocaten moeten aangesteld worden. In een aantal gevallen zal er ook beroep moeten gedaan worden op meerdere tolken. In al die gevallen zal de termijn van 24 uren eventueel moeten worden verlengd.

In het algemeen kan gesteld worden dat de implicaties van de toepassing van Salduz niet te onderschatten zijn. Er is zeker nood aan vorming van de politiediensten want de wet is vrij complex. De politie zal moeten zorgen voor een behoorlijke infrastructuur (overleglokaal, verhoorlokalen). De veiligheid van de advocaten moet gegarandeerd worden. De advocaten die naar het politiebureau komen, zullen zich ook moeten onderwerpen aan een fouille. De informatica moet op punt gesteld worden. Al deze maatregelen zullen zeker bijkomende kosten veroorzaken.

De heer Van Thielen besluit dat de politie om die bijkomende taken uit te voeren, alles samen genomen, 266 extra politiemensen (13 miljoen euro) zou nodig hebben.

Ten slotte vraagt de spreker nog aandacht voor enkele bijkomende voorstellen:

— de 15 minuten onderbreking per nieuw feit zou facultatief moeten gemaakt worden (anders is het mogelijk dat die onderbrekingen het verhoor eindeloos laten duren);

— het is best om één enkel contactpunt te hebben om de raadsman te bereiken, zo niet gaat er veel tijd verloren;

— il s'indique de ne pas rendre la loi immédiatement applicable, car il faudra prendre une série de mesures en interne;

— si possible, il faudrait évaluer la loi après un an d'application.

M. Jürgen Hezel, directeur judiciaire à Eupen, souligne que les policiers souhaitent exécuter loyalement les instructions des magistrats mais ont besoin, pour ce faire, de règles claires et précises.

Or, l'intervenant remarque qu'à Eupen, les directives des différents organes décisionnels relatives à l'assistance de l'avocat se contredisent. Dès le début, le juge d'instruction d'Eupen a en effet décidé que les auditions policières se feraient en présence d'un avocat. La circulaire COL 7/2010 dans laquelle le Collège des procureurs généraux a émis des directives provisoires en matière d'assistance d'un avocat lors de la première audition policière d'un suspect ne prévoyait rien à ce sujet.

Des discussions ont donc eu lieu au sein de la direction générale judiciaire ainsi qu'avec le procureur général près la Cour d'appel de Liège au cours desquelles il est apparu que chaque arrondissement judiciaire suivait sa propre procédure.

A Eupen, les instructions du juge d'instruction ont été suivies jusqu'en août 2010, moment où de nouvelles circulaires interdirent la participation des avocats aux auditions policières. Ces circulaires se basaient notamment sur l'article 8 de la loi du 5 août 1992 sur la fonction de police (ordres manifestement illégal), l'article 57 du Code d'Instruction criminelle (secret de l'instruction) et l'article 237 du Code pénal (empiétement des autorités judiciaires sur le pouvoir législatif et sur les fonctions administrative).

La police locale, pour sa part, exécutait les ordres du juge d'instruction alors que la police fédérale s'en tenait aux directives du parquet général.

Le procureur du Roi de l'époque souscrivait à l'approche défendue par le juge d'instruction alors qu'au niveau de l'information, les avocats ne pouvaient assister à l'audition policière.

Une réunion a donc été organisée avec tous les acteurs afin d'essayer de trouver un consensus. Toutefois, chacun est resté sur ses positions.

— het is aangewezen om de wet niet onmiddellijk toepasbaar te maken omdat er intern een aantal maatregelen moeten genomen worden;

— indien mogelijk zou er na een jaar toepassing een evaluatie van de wet moeten komen.

De heer Jürgen Hezel, gerechtelijk directeur te Eupen, wijst erop dat de politiemensen de instructies van de magistraten getrouw willen uitvoeren, maar dat ze dan wel nood hebben aan duidelijke en nauwkeurige regels.

De spreker merkt op dat in Eupen de richtlijnen van de verschillende besluitvormingsorganen elkaar echter tegenspreken in verband met de bijstand door de advocaat. De onderzoeksrechter van Eupen heeft van meet af aan immers beslist dat de politieverhoren in aanwezigheid van een advocaat moeten gebeuren. Circulaire COL 7/2010, waarin het College van procureurs-generaal voorlopige richtlijnen heeft uitgevaardigd inzake de bijstand door een advocaat bij het eerste politieverhoor van een verdachte, bepaalde terzake niets.

Binnen de algemene gerechtelijke directie en met de procureur-generaal bij het hof van beroep te Luik werd vervolgens overleg georganiseerd, waaruit is gebleken dat elk gerechtelijk arrondissement zijn eigen procedure volgde.

In Eupen werden de instructies van de onderzoeksrechter tot in augustus 2010 opgevolgd. Op dat ogenblik hebben nieuwe circulaires het verbod opgelegd dat advocaten deelnemen aan de politieverhoren. Die circulaires waren onder meer gebaseerd op artikel 8 van de wet van 5 augustus 1992 op het politieambt (kennelijk onwettig bevel), artikel 57 van het Wetboek van strafverdering (geheim van het gerechtelijk onderzoek) en artikel 237 van het Strafwetboek (aanmatiging van macht door de rechterlijke overheid jegens de wetgevende macht en de administratieve overheden).

De lokale politie voerde de bevelen van de onderzoeksrechter uit, terwijl de federale politie de richtlijnen van het parket-generaal toepaste.

De toenmalige procureur des Konings was het eens met de door de onderzoeksrechter voorgestane aanpak, terwijl op het niveau van het opsporingsonderzoek de advocaten het politieverhoor niet mochten bijwonen.

Er werd dus een vergadering belegd met alle actoren, met de bedoeling tot een consensus te komen, maar iedereen bleef op zijn standpunt.

Compte tenu des circulaires évoquées précédemment, l'intervenant dit avoir décidé de ne plus exécuter une partie du réquisitoire du juge d'instruction.

Par la suite, un *modus vivendi* a été arrêté, autorisant l'avocat à voir son client avant l'audition policière. Début mars, toutefois, une nouvelle circulaire du procureur général de Liège a réaffirmé l'interdiction de la présence de l'avocat, que ce soit avant ou pendant l'audition.

Dans un dossier récent, le juge d'instruction a, à nouveau, exigé la présence de l'avocat. Le procureur était d'avis qu'au stade de l'instruction, le juge d'instruction pouvait prendre cette décision en toute indépendance. La question était de savoir quelles informations pouvaient être communiquées à l'avocat. Le juge d'instruction souhaitait que ce dernier puisse disposer du plus d'informations possibles alors que la circulaire du Collège des procureurs généraux s'y opposait radicalement.

Compte tenu des divergences de points de vue entre les magistrats, M. Hezel plaide pour que le législateur arrête une loi claire.

L'intervenant évoque ensuite les difficultés pratiques liées à la présence de l'avocat lors d'une audition.

Le rôle de l'avocat doit être clairement défini et limité. Autoriser l'avocat à jouer un rôle actif risque de perturber le rythme de l'audition, de mettre à mal la possibilité pour l'enquêteur de tisser une relation de confiance avec la personne auditionnée et, ce faisant de nuire au bon déroulement de l'enquête. En outre, ce n'est pas au stade de l'audition policière que doit avoir lieu le débat contradictoire. Les policiers ne sont pas tous des juristes pouvant croiser le fer avec un avocat chevronné.

M. Hezel remarque ensuite que lors d'arrestations multiples imprévues, il peut être difficile de trouver suffisamment d'avocats, d'autant plus que conformément aux directives de la police judiciaire, la police n'a pas pour rôle de chercher un avocat susceptible de défendre une personne qu'elle veut auditionner. L'intervenant insiste donc pour que les barreaux mettent sur pied un point de contact unique.

Dans certains dossiers économico-financiers, la personne entendue sollicite souvent la présence de plusieurs avocats spécialisés, ce qui peut également être problématique sous l'angle organisationnel.

Rekening houdend met de voormelde circulaires heeft de spreker beslist een deel van de vordering van de onderzoeksrechter niet langer uit te voeren.

Vervolgens is een *modus vivendi* tot stand gekomen, waarbij de advocaat met zijn cliënt een onderhoud mag hebben vóór het politieverhoor. Begin maart echter heeft een nieuwe circulaire van de procureur-generaal van Luik het verbod op de aanwezigheid van de advocaat bekraftigd, zowel vóór als tijdens het verhoor.

In een recent dossier heeft de onderzoeksrechter opnieuw geëist dat een advocaat aanwezig is. De procureur was van oordeel dat in het stadium van het gerechtelijk onderzoek de onderzoeksrechter die beslissing in volledige onafhankelijkheid kon nemen. Vraag was welke inlichtingen ter kennis mochten worden gebracht van de advocaat; de onderzoeksrechter wou dat de advocaat over zoveel mogelijk inlichtingen beschikt, terwijl de circulaire van het College van procureurs-generaal daar radicaal tegen gekant was.

Gelet op de uiteenlopende standpunten van de magistraten pleit de heer Hezel ervoor dat de wetgever een duidelijke wet uitvaardigt.

Vervolgens heeft de spreker het over de praktische moeilijkheden die gepaard gaan met de aanwezigheid van de advocaat tijdens een verhoor.

De rol van de advocaat moet duidelijk worden bepaald en afgebakend. De advocaat toestaan een actieve rol te spelen, dreigt het verloop van het verhoor te verstoren en de mogelijkheid dat de speurder met de verhoorde een vertrouwensrelatie opbouwt in het gedrang te brengen, waardoor afbreuk kan worden gedaan aan het goede verloop van het onderzoek. Bovendien moet het tegensprekelijk debat niet in het stadium van het politieverhoor plaatsvinden. Niet alle politiemensen zijn juristen die de degens kunnen kruisen met een doorgewinterde advocaat.

Vervolgens merkt de heer Hezel op dat het bij onvoorzien aanhouding van tal van mensen moeilijk kan zijn genoeg advocaten te vinden, temeer omdat de politie, overeenkomstig de richtlijnen van de gerechtelijke politie, niet de taak heeft een advocaat te zoeken om een persoon te kunnen verdedigen die door de politie zal worden verhoord. De spreker dringt er dus op aan dat de balies een enig aanspreekpunt oprichten.

In sommige dossiers met economisch-financiële inslag verzoekt de verhoorde vaak om de aanwezigheid van verschillende gespecialiseerde advocaten. Ook dat kan organisatorisch problemen opleveren.

Par ailleurs, l'étendue territoriale de l'arrondissement judiciaire d'Eupen a pour conséquence de retarder l'arrivée de l'avocat.

Un autre aspect problématique concerne la sécurité. Il convient de procéder à la fouille discrète des avocats mais il faut également pouvoir garantir leur sécurité. Si le commissariat d'Eupen est un des seuls du royaume à être équipé de deux salles d'auditions dotées de miroirs sans teint, tel n'est pas le cas du palais de justice où l'entretien entre l'avocat et son client se déroule dans une bibliothèque non gardée.

L'intervenant plaide enfin pour que le législateur prévoie une procédure allégée pour les affaires de moindre importance dans lesquelles la présence de l'avocat a peu d'utilité.

II. — EXPOSÉ DE M. LEO MARES, CHEF DE CORPS DE LA ZONE DE POLICE DE BEVEREN, ET M. ERIC WAUTERS, SECRÉTAIRE ADJOINT DE LA COMMISSION PERMANENTE DE LA POLICE LOCALE

1. Introduction

Conformément à l'article 1er de la loi sur la fonction de police, "les services de police accomplissent leurs missions sous l'autorité et la responsabilité des autorités compétentes et veillent au respect et contribuent à la protection des libertés et des droits individuels, ainsi qu'au développement démocratique de la société." Aussi va-t-il sans dire que la police (locale) est convaincue de l'importance d'une protection suffisante des droits de la défense et qu'elle exécutera dès lors loyalement les règles découlant en la matière de la jurisprudence européenne.

En dépit de la ferme volonté de tous les acteurs concernés de donner ensemble corps à la future législation, la police (locale) tient néanmoins à formuler un certain nombre de points d'attention.

2. Points d'attention

2.1. Nécessité absolue de disposer d'un cadre législatif clair

Les services de police reçoivent actuellement des directives et des missions différentes voire contradictoires de la part du parquet et des juges d'instruction.

Voorts heeft de territoriale uitgestrektheid van het gerechtelijk arrondissement Eupen tot gevolg dat soms lang op de komst van een advocaat moet worden gewacht.

De veiligheid is een ander problematisch aspect. De advocaten moeten discreet worden gefouilleerd, maar anderzijds moet ook voor hun veiligheid worden gezorgd. Het commissariaat van Eupen is een van de enige in België dat beschikt over twee verhoorlokalen met confrontatiespiegels; dat is evenwel niet het geval voor het gerechtsgebouw, waar het onderhoud tussen de advocaat en zijn cliënt in een onbewaakte bibliotheek plaatsvindt.

Tot slot pleit de spreker ervoor dat de wetgever zorgt voor een minder omslachtige procedure voor de minder belangrijke zaken, waarin de aanwezigheid van de advocaat weinig nut heeft.

II. — UITEENZETTING VAN DE HEER LEO MARES, KORPSCHEF VAN DE POLITIEZONE BEVEREN EN VAN DE HEER ERIC WAUTERS, ADJUNCT-SECRETARIS VAN DE VASTE COMMISSIE VAN LOKALE POLITIE

1. Inleiding

Conform artikel 1 van de wet op het politieambt "vervullen de politiediensten hun opdrachten onder het gezag en de verantwoordelijkheid van de bevoegde overheden en waken zij over de naleving en dragen zij bij tot de bescherming van de individuele rechten en vrijheden, evenals tot de democratische ontwikkeling van de maatschappij". Het hoeft dan verder ook geen betoog dat de (lokale) politie overtuigd is van het belang van een voldoende bescherming van de rechten van de verdediging en dus loyaal uitvoering zal geven aan regelgeving ter zake die voortspruit uit Europese rechtspraak.

Ondanks de vaste wil om samen met alle betrokken actoren een praktische invulling te geven van de toekomstige wetgeving, dienen er vanuit de (lokale) politie toch een aantal aandachtspunten geformuleerd.

2. Aandachtspunten

2.1. Absolute nood aan duidelijk wetgevend kader

Op dit ogenblik circuleren er bij de politiediensten verschillende en zelfs tegenstrijdige richtlijnen en opdrachten vanwege het parket en onderzoeksrechters.

Il y a donc une nécessité absolue et impérieuse de disposer d'un cadre législatif clair, une attention suffisante devant être accordée à des règles de procédure limpides et pratiques.

C'est essentiel pour la police locale, étant donné que, fonctionnant en première ligne, elle n'enquête jamais ou rarement et ne peut pas davantage planifier des interrogatoires, et qu'en outre elle est confrontée à une énorme quantité d'infractions relevant du champ d'application du projet de loi à l'examen.

2.2. Moins de policiers en rue

L'application des nouvelles procédures et la charge administrative qui y est liée¹ entraîneront incontestablement, à capacité policière inchangée, une diminution de la présence policière dans la rue. Il faudra en outre faire appel à du personnel supplémentaire pour appliquer les procédures, surtout dans les petites zones de police, qui ne disposent généralement que d'une seule patrouille de police. Dans l'intervalle, ces zones de police seront privées, pendant un certain temps, de leur capacité d'intervention, ce qui hypothèquera fortement la fonction de police de base.

2.3. Infrastructure

Tous les bâtiments existants de la police ne disposent pas de locaux où, simultanément, la confidentialité de la consultation et la sécurité des avocats peuvent être garanties et le risque de fuite peut être exclu. Ce problème ne fera que s'aggraver si plusieurs inculpés sont concernés. Ce problème se pose également pour un éventuel entretien téléphonique confidentiel.

À l'heure actuelle, on ne sait pas du tout quelles conditions ces locaux de police doivent remplir.

À cet égard, se pose la question de la responsabilité de la prise en charge des coûts afférents à la réalisation des adaptations structurelles nécessaires.

Comment cette question doit-elle être réglée lorsque l'audition a lieu sur place (par exemple dans un hôpital ou dans un magasin après un vol)?

Où l'avocat doit-il se placer au cours de l'audition (à côté de / derrière l'inculpé)? Est-il suffisant que l'avocat

Er is dus een absolute en acute nood aan een duidelijk wetgevend kader met voldoende aandacht voor heldere en praktische procedureregels.

Dit is voor lokale politie van essentieel belang gezien zij vanuit hun eerstelijnsverkering zelden of nooit onderzoeken en dus evenmin verhoren op voorhand kunnen plannen en zij bovendien met een massa misdrijven worden geconfronteerd die onder toepassing vallen van dit wetsontwerp.

2.2. Minder blauw op straat

De uitvoering van de nieuwe procedures en de daar-aan verbonden administratieve werklast¹ zal, bij ongewijzigde politiecapaciteit, onmiskenbaar tot "minder blauw op straat" leiden. Vooral in de kleinere politiezones, met meestal slechts 1 politiepatrouille, zal ook extra personeel moeten opgeroepen worden voor de uitvoering van de procedures. In de tussentijd beschikken dergelijke politiezones tijdelijk niet meer over interventiecapaciteit, waardoor de lokale basispolitiezorg aanzienlijk gehypothekeerd wordt.

2.3. Infrastructuur

Niet in alle huidige politiegebouwen zijn lokalen beschikbaar die tegelijk de vertrouwelijkheid van de consultatie, de veiligheid van de advocaat en het uitsluiten van vluchtgevaar kunnen waarborgen. Dit probleem zal enkel toenemen wanneer meerdere verdachten betrokken zijn. Ook voor een eventueel vertrouwelijk telefonisch onderhoud stelt deze problematiek zich.

Thans is het totaal onduidelijk aan welke eisen een dergelijk politielokaal moet voldoen.

In dit kader rijst de vraag naar de verantwoordelijkheid voor de kosten om in de noodzakelijke infrastructurele aanpassingen te voorzien?

Hoe moet dit geregeld worden bij verhoren op locatie (vb. ziekenhuis of in een warenhuis na diefstal)?

Waar moet de advocaat plaatsnemen tijdens het verhoor (naast / achter verdachte)? Is het voldoende

¹ Dans le passage du nouvel accord de gouvernement néerlandais concernant la police locale et la sécurité, où l'accent est mis sur le renforcement de la politique de sécurité au niveau local, les pouvoirs publics néerlandais placent, parmi leurs principales priorités, "une réduction de 25 % des tracasseries administratives".

¹ In het nieuwe regeerakkoord voor lokale politie en veiligheid met klemtoon op een versterkt lokaal veiligheidsbeleid wordt door de Nederlandse overheid "25 % minder formulierengte" als één van de topprioriteiten benoemd.

puisse regarder et écouter l'audition (par exemple à partir d'un local adjacent équipé d'une vitre sans tain et d'une sonorisation)?

2.4. Problèmes de procédure

Qualification par la police

Les policiers ne sont pas des juristes. Dans la phase initiale, on ne dispose pas toujours d'éléments d'enquête suffisants pour établir une première qualification juridique (correcte).

Pour quelles infractions

Le projet de loi à l'examen prévoit le droit à l'assistance d'un avocat pour toutes les infractions dont la sanction peut donner lieu à la délivrance d'un mandat d'arrêt². Si l'on envisage une extension éventuelle à toutes les infractions, il convient en premier lieu de tenir compte d'un nouvel accroissement de la charge de travail administrative et procédurale de la police. En outre, considérant que les moyens publics doivent être gérés avec prudence, il semble également pertinent de procéder à une analyse coût-profit. À cet égard, on peut se demander concrètement s'il est socialement responsable d'investir des moyens considérables et/ou du personnel dans des dossiers où la probabilité d'entamer des poursuites ou d'obtenir une condamnation est très faible voire nulle. Dans le cadre d'une gestion moderne de la recherche, cette discussion ne peut être éludée.

Rôle de l'avocat intervenant

Le rôle de l'avocat lors de l'audition doit être défini clairement (pour éviter l'insécurité, l'inégalité de traitement et les discussions). Du point de vue de la police (locale), un rôle (passif) d'observation et de contrôle du respect des droits de la défense, avec la possibilité de formuler des observations en la matière après l'audition, semble s'indiquer. Les policiers n'étant pas des juristes, les discussions juridiques entre avocats et policiers doivent être évitées. Le débat au fond doit être mené devant une juridiction (d'instruction) et non avec la police.

Service de permanence intervention d'un avocat

Cela reste un point difficile. Dans l'hypothèse de la privation de liberté, les règles sont fixées de manière

² À l'exception des délits visés à l'article 138, 6°, 6°bis et 6°ter.

dat de advocaat het verhoor zowel visueel als auditief kan volgen (bvb. vanuit een aansluitend lokaal met spiegelglas en geluidsinstallatie)?

2.4. Procedurele problemen

Kwalificatie door de politie

Politiemensen zijn geen juristen. In de beginfase zijn er niet altijd voldoende onderzoekselementen aanwezig om een eerste (correcte) juridische kwalificatie te maken.

Voor welke misdrijven

Voorliggend wetsontwerp voorziet in het recht tot bijstand van een advocaat voor alle misdrijven waarvan de straf aanleiding kan geven tot het verlenen van een bevel tot aanhouding². Wanneer een mogelijke uitbreiding naar alle misdrijven zou overwogen worden, dient in de eerste plaats rekening te worden gehouden met een nog grotere procedurele en administratieve werklast bij de politie. Bovendien lijkt, vanuit de overweging dat bedachtzaam met overheidsmiddelen dient te worden omgegaan, ook een kosten-baten-analyse op zijn plaats. Hierbij kan in concreto de vraag worden gesteld of het maatschappelijk verantwoord kan worden om aanzienlijke middelen en / of personeel te investeren in dossiers waarbij de kans op vervolging of veroordeling zeer klein of zelfs nihil is. Binnen een modern rech�chemanagement mag deze discussie niet uit de weg worden gegaan.

Rol van de optredende advocaat

De rol van de advocaat tijdens het verhoor dient helder te worden omschreven (om onzekerheid, ongelijkheid in behandeling en discussies te vermijden). Vanuit het standpunt van de (lokale) politie lijkt een rol van observatie en controle van de naleving van de rechten van de verdediging (passief) met de mogelijkheid om ter zake opmerkingen te formuleren na het verhoor aangewezen. Aangezien politiemensen geen juristen zijn, dienen juridische discussies tussen advocaten en politiemensen te worden vermeden. Het debat ten gronde dient voor een (onderzoeks)rechbank te worden gevoerd en niet met politie.

Permanentiedienst tussenkomst advocaat

Dit blijft een moeilijk punt. In de hypothese van de vrijheidsbeneming is één en ander explicet geregeld

² Uitgezonderd de wanbedrijven bedoeld in art. 138, 6°, 6°bis en 6°ter.

explicite, mais il n'en va pas de même lorsque l'intéressé n'a pas été privé de sa liberté.

Confidentialité des consultations

Qu'adviert-il lorsque l'avocat, pour des raisons de sécurité, demande aux fonctionnaires de police d'être présents lors de la consultation préalable? Que doit-on/peut-on faire des informations que la police obtient de cette manière (cf. article 29 du Code d'instruction criminelle³)?

Suspects sous influence

Qu'adviert-il des personnes qui sont manifestement dans l'incapacité de prendre une décision rationnelle (en ce qui concerne l'assistance ou non d'un avocat ou d'une personne de confiance) à la suite de la consommation d'alcool ou de drogue?

Déclarations spontanées

Qu'en est-il de la valeur probante (au plan légal) de déclarations spontanées faites par le prévenu avant que la police l'ait informé des droits de la défense? Comment la police doit-elle réagir?

Aspect linguistique / interprètes

Un avocat d'un barreau de l'autre rôle linguistique peut-il proposer son assistance? (un avocat de Charleroi peut-il assister un client à Tirlemont, par exemple?) L'avocat veille-t-il lui-même à ce qu'un interprète soit présent? L'indisponibilité d'un interprète entraîne-t-elle un dépassement du délai dans lequel la consultation préalable doit avoir lieu?

maar dat is niet het geval in de hypothese dat iemand niet van zijn vrijheid benomen werd.

Vertrouwelijkheid consultaties

Wat Indien de advocaat aan de politieambtenaren vraagt om uit veiligheidsoverwegingen aanwezig te zijn bij de voorafgaande consultatie? Wat moet / kan gedaan worden met de informatie die de politie op deze wijze verkrijgt (cfr. art. 29 Sv³)?

Verdachten onder invloed

Wat met personen die kennelijk in de onmogelijkheid zijn om rationeel te oordelen (over al dan niet bijstand van advocaat of vertrouwenspersoon) ingevolge gebruik alcohol of drugs?

Spontane verklaringen

Wat met de (wettelijke) bewijswaarde van spontane uitspraken van de verdachte vooraleer de politie hem kennis heeft gegeven van de mededelingen inzake de rechten van verdediging? Hoe moet de politie hierop reageren?

Taalaspect / tolken

Mag een advocaat van een balie van de andere taalrol bijstand verlenen (kan een advocaat uit Charleroi een cliënt bij in Tienen bijstaan)? Zorgt de advocaat zelf voor de aanwezigheid van een tolk? Heeft de onbeschikbaarheid van een tolk een overschrijding van de termijn waarbinnen de voorafgaande consultatie dient te gebeuren tot gevolg?

³ Article 29 du Code d'instruction criminelle: "Toute autorité constituée, tout fonctionnaire ou officier public, qui, dans l'exercice de ses fonctions, acquerra la connaissance d'un crime ou d'un délit, sera tenu d'en donner avis sur-le-champ au procureur du Roi...".

³ Art. 29 Sv.: Iedere gestelde overheid, ieder openbaar officier of ambtenaar die in de uitoefening van zijn ambt kennis krijgt van een misdaad of van een wanbedrijf, is verplicht daarvan dadelijk bericht te geven aan de procureur des Konings...

Prévention du risque de fuite et/ou collusion (conspiration)⁴

Les avocats et les interprètes doivent s'identifier valablement. Cette identité peut-elle être contrôlée systématiquement dans le registre national et dans la banque de données nationale générale (BNG)? Qu'adviert-il en cas de danger réel de collusion? Qu'en est-il de la fouille de sécurité, de l'utilisation d'un scanner. Doivent-ils remettre provisoirement leur gsm (avec dictaphone intégré), leur ordinateur, tout autre moyen de communication ou objets pouvant représenter un danger ou susceptibles de faciliter une évasion durant la consultation et/ou l'audition?

Enregistrement vidéo de l'audition du suspect

En application de la circulaire Col 7/2010 du collège des procureurs généraux, un enregistrement vidéo et audio de la première audition du suspect interpellé est actuellement réalisée en cas d'infractions graves (homicides et crimes non correctionnalisables). Un élargissement éventuel de cette réglementation (par exemple, à toutes les infractions qui relèvent de la loi relative à la détention préventive), d'une part, aggraverait les problèmes d'infrastructure et, d'autre part, entraînerait une nouvelle augmentation substantielle de la charge de travail procédurale et administrative pour les services de police.

Voorkomen van vluchtgevaar en / of collusie (samenspanning)⁴

Advocaten en tolken moeten zich geldig identificeren. Kunnen zij systematisch gecontroleerd worden in het riksregister en de nationale gegevensbank (ANG)? Wat indien er reëel gevaar voor collusie is? Wat met de veiligheidsfouille, het gebruik van een scanner, moeten zij hun gsm tijdelijk afgeven (met geïntegreerde dictafoon), hun computer, een ander communicatiemiddel of voorwerpen die gevvaarlijk zijn of die de ontvluchting kunnen vergemakkelijken tijdens de consultatie en / of verhoor?

Video-opname verhoor verdachte

In toepassing van Omzendbrief Col 7/2010 van het College van Procureurs-Generaal wordt thans een video-opname met geluidsopname van het eerste verhoor van de gearresteerde verdachte gemaakt indien het gaat om ernstige misdrijven (levensbeëindigende misdaden en niet-correctionaliseerbare misdaden). Indien die regeling zou worden uitgebreid (bijvoorbeeld tot alle misdrijven die vallen onder de wet voorlopige hechtenis) zal dit enerzijds de infrastructurele problemen vergroten en anderzijds opnieuw zorgen voor een grote bijkomende procedurele en administratieve werklast voor de politiediensten.

⁴ On peut trouver un fondement juridique dans le droit international coutumier. Ainsi, l'on peut se référer à "l'ensemble de règles minima pour le traitement des détenus" (Nations Unies) 84. (1) "Tout individu arrêté ou incarcéré en raison d'une infraction à la loi pénale et qui se trouve détenu soit dans des locaux de police soit dans une maison d'arrêt, mais n'a pas encore été jugé, est qualifié de "prévenu" dans les dispositions qui suivent. (...) 93. Un prévenu doit être autorisé à demander la désignation d'un avocat d'office, lorsque cette assistance est prévue, et à recevoir des visites de son avocat en vue de sa défense. Il doit pouvoir préparer et remettre à celui-ci des instructions confidentielles. À cet effet, on doit lui donner, s'il le désire, du matériel pour écrire. Les entrevues entre le prévenu et son avocat peuvent être à portée de la vue, mais ne peuvent pas être à la portée d'ouïe d'un fonctionnaire de la police ou de l'établissement. D'autre part, il peut être renvoyé à la loi de principes du 12 janvier 2005 concernant l'administration pénitentiaire ainsi que le statut juridique des détenus (article 67, § 3). Seule une surveillance visuelle peut être exercée durant l'entretien entre l'avocat et le détenu.. (.) article 104, § 4. Dans la prison, un local est prévu pour l'assistance judiciaire et l'aide juridique pendant un certain nombre d'heures à convenir avec le chef d'établissement. L'assistance judiciaire et l'aide juridique sont fournies dans des conditions matérielles qui garantissent la confidentialité de l'entretien avec le détenu.).

⁴ Rechtsgrond kan gevonden worden in het internationaal gewoonrecht. Zo kan men steunen op "Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (United Nations)" 84. (1) Persons arrested or imprisoned by reason of a criminal charge against them, who are detained either in police custody or in prison custody (jail) but have not yet been tried and sentenced, will be referred to as "untried prisoners" hereinafter in these rules. (...) 93. For the purposes of his defence, an untried prisoner shall be allowed to apply for free legal aid where such aid is available, and to receive visits from his legal adviser with a view to his defence and to prepare and hand to him confidential instructions. For these purposes, he shall if he so desires be supplied with writing material. Interviews between the prisoner and his legal adviser may be within sight but not within the hearing of a police or institution official. Anderzijds kan verwezen worden naar de Basiswet van 12 januari 2005 betreffende het gevangeniswezen en de rechtspositie van de gedetineerde (artikel 67 § 3). Tijdens het gesprek van de advocaat met de gedetineerde kan geen ander dan visueel toezicht uitgeoefend worden. (.) artikel 104 § 4. In de gevangenis wordt een lokaal ter beschikking gesteld voor de rechtshulpverlening en de juridische bijstand, tijdens een aantal uren waaromtrent met het inrichtingshooft afspraken worden gemaakt. De rechtshulp en de juridische bijstand worden verstrekt in materiële omstandigheden die de vertrouwelijkheid van het gesprek met de gedetineerde waarborgen).

Entrée en vigueur

La loi entrera en vigueur le dixième jour de sa publication. Pour une notification uniforme et systématique des droits, il est nécessaire de procéder à une adaptation informatique dans les applications de la police, ce qui prendra un certain temps.

Évaluation

Une modification de loi aussi lourde de conséquences pour le monde policier en termes de budget et de mise en œuvre, requiert une évaluation. Il existe en outre une jurisprudence strasbourgeoise en matière de poursuites. Il serait dès lors préférable d'inscrire dans la loi l'obligation d'évaluation, en s'inspirant par exemple de l'article 90decies du Code d'instruction criminelle. Le ministre de la Justice pourrait, après consultation de la police fédérale et de la Commission permanente de la police locale, faire annuellement rapport au Parlement de l'application de la modification de loi en question.

Expérience dans l'arrondissement judiciaire de Termonde

À l'initiative du président du tribunal de première instance, un "protocole d'urgence" a été conclu entre les juges d'instruction, le procureur du Roi, la police judiciaire fédérale et la police locale, qui est applicable dans l'arrondissement de Termonde à partir du 1er février 2011:

- uniquement applicable à l'instruction (pas de directives pour l'information);
- prévoit deux mesures pour le suspect arrêté:
  - possibilité de consultation préalable d'un avocat avant présentation au juge d'instruction;
  - possibilité de présence d'un avocat au cours de l'interrogatoire chez le juge d'instruction;
- uniquement pour les infractions qui tombent sous l'application de la loi sur la détention préventive (donc seuil de peine de min. 1 an);
- il y a la certitude que le suspect est déféré devant le juge d'instruction;
- le suspect a dans un premier temps le choix d'un avocat;

Inwerkingtreding

De wet zal ingaan de tiende dag na publicatie. Voor de uniforme en systematische kennisgeving van rechten is een informatica-aanpassing nodig in de politietoepassingen. Dit zal enige tijd zal vergen.

Evaluatie

Een dergelijke ingrijpende wetswijziging met voor het politiewezen zeerlangrijke gevolgen op het vlak van budget en uitvoering vereist eventueel de nodige evaluatie. Bovendien is er ook een "Straatsburgse vervolgrechtspraak". Het zou daarop best zijn dat de evaluatieplicht ook in de wet zou opgenomen worden. Dit kan gebeuren naar het model van artikel 90 decies Sv. De minister van Justitie zou *in casu* na consultatie van de federale politie en de Vaste Commissie voor de Lokale Politie jaarlijks verslag kunnen uitbrengen bij het Parlement over de toepassing van de bedoelde wetswijziging.

Ervaring in het gerechtelijk arrondissement Dendermonde

Er werd een "Noodprotocol" afgesloten op initiatief van de voorzitter rechtkamer eerste aanleg tussen onderzoeksrechters, procureur des Konings, federale gerechtelijke politie en lokale politie van toepassing binnen het arrondissement Dendermonde vanaf 1 februari 2011:

- enkel toepassing op het gerechtelijk onderzoek (geen richtlijnen voor opsporingsonderzoek);
- voorziet in twee maatregelen voor gearresteerde verdachte:
  - mogelijkheid tot voorafgaande consultatie van advocaat voor voorleiding bij onderzoeksrechter;
  - mogelijkheid tot aanwezigheid van advocaat tijdens ondervraging bij onderzoeksrechter;
- enkel voor misdrijven die vallen onder toepassing wet voorlopige hechtenis (dus strafdrempel van min. 1 jaar);
- er is zekerheid dat verdachte wordt voorgeleid voor onderzoeksrechter;
- verdachte heeft in eerste instantie de keuze van advocaat;

— si le suspect n'opère pas un choix, la police fait appel à la permanence de l'*Orde van Vlaamse Balies* (site internet/gsm accessible en permanence);

— l'avocat doit être présent au plus tard 2 heures après communication de l'information (délai qui court dès que le premier avocat est contacté);

— la consultation préalable dure 30 minutes au maximum;

— l'avocat se charge lui-même de contacter un interprète.

Expériences depuis le 1er février 2011:

— pas de problèmes concernant les communications obligatoires relatives aux droits de la défense;

— en moyenne, il faut tenir compte de 2 heures supplémentaires de charge de travail procédurale / administrative par suspect;

— malgré le protocole qu'ils ont conclu, les magistrats du parquet et les juges d'instruction en ont encore des interprétations différentes / contradictoires;

— les policiers prêtent moins attention à la qualité de l'enquête en raison de l'attention particulière pour la procédure;

— la norme de 24 heures peut poser des problèmes, surtout dans les dossiers où il y a plusieurs suspects (qui peuvent choisir le même avocat);

— les avocats font généralement appel aux interprètes de la police (la disponibilité des interprètes est un problème).

Conclusion

La police (locale) souhaite, en tant qu'acteur important dans la chaîne de sécurité, collaborer loyalement à la mise en œuvre de la législation et de la jurisprudence visant à garantir les droits de la défense. En même temps, la police (locale) plaide pour que l'on adapte le cadre législatif aux besoins concrets afin d'en arriver à un système opérationnel pour tous.

— indien verdachte geen keuze maakt doet politie beroep op permanentie Orde Vlaamse Balie (website / permanent bereikbare gsm);

— advocaat dient uiterlijk binnen 2 uur na verwittiging aanwezig te zijn (vanaf ogenblik dat eerste advocaat gecontacteerd wordt);

— voorafgaande consultatie neemt maximum 30 minuten in beslag;

— advocaat staat zelf in voor contactname tolk.

Ervaringen sinds 1 februari 2011:

— geen problemen met verplichte mededelingen over de rechten van verdediging;

— gemiddeld dient rekening gehouden met 2 uur bijkomende procedurele / administratieve werklast per verdachte;

— ondanks onderling afgesloten protocol toch nog verschillende / tegenstrijdige interpretaties door parket-magistraten en onderzoeksrechters;

— minder aandacht bij politiemensen voor kwaliteit van het onderzoek door extra focus op procedure;

— vooral bij dossiers met meerdere verdachten (die mogelijk eenzelfde advocaat kiezen) kan 24-uur norm problematisch worden;

— advocaatuur doet meestal beroep op tolk van politie (beschikbaarheid tolken vormt probleem).

Besluit

De (lokale) politie wenst als belangrijke actor in de veiligheidsketen loyaal mee te werken aan de uitvoering van wetgeving en rechtspraak die de rechten van de verdediging tracht te waarborgen. Tegelijk houdt de (lokale) politie een pleidooi voor afstemming van het wetgevend kader op de concrete noden om tot een voor iedereen werkbare regeling te komen.

III. — EXPOSÉ DE M. HANS RIEDER ET DE MME KATI VERSTREPEN, REPRÉSENTANTS DE L' "ORDE VAN VLAAMSE BALIES"

Mme Kati Verstrepen, administratrice de l'OVB, souligne que l'un des points de discussion pour l'OVB concerne la portée du droit à l'assistance d'un avocat et en particulier le rôle de l'avocat pendant l'audition. Les acteurs policiers souhaitent manifestement limiter le rôle de l'avocat au strict minimum et ce, afin d'éviter qu'une audition ne devienne le cadre d'une discussion juridique. C'est cette approche minimalistre qu'adopte le projet de loi à l'examen. Celui-ci n'autorise la présence de l'avocat pendant l'audition qu'afin de veiller au respect des droits de la personne interrogée et à la régularité de l'audition. De la sorte, l'avocat se voit confiner dans un simple rôle de témoin: il ne peut en effet ni plaider, ni parler avec son client, ni s'opposer à ce que certaines questions soient posées.

Or, dans l'arrêt Dayanan contre Turquie du 13 octobre 2009, la Cour européenne des Droits de l'homme a clairement opté pour la thèse maximaliste en stipulant que "*l'équité de la procédure requiert que l'accusé puisse obtenir toute la vaste gamme d'interventions qui sont propres au conseil*". La Cour ajoute qu' "à cet égard, la discussion de l'affaire, l'organisation de la défense, la recherche des preuves favorables à l'accusé, la préparation des interrogatoires, le soutien de l'accusé en détresse et le contrôle des conditions de détention sont des éléments fondamentaux de la défense que l'avocat doit librement exercer". C'est également cette thèse qui a été retenue dans les États voisins.

Comme elle l'a déjà souligné lors de son audition au Sénat, Mme Verstrepen répète que l'*Orde van Vlaamse Balies* ne souhaite pas participer à un système où le rôle de l'avocat serait réduit à celui de témoin. Il serait dans ce cas préférable — et moins onéreux — de procéder à l'enregistrement des auditions afin de garantir le respect des droits des personnes auditionnées.

Même si l'objectif n'est évidemment pas que l'avocat plaide au cours de l'audition, il doit néanmoins pouvoir intervenir pour aider effectivement son client, notamment par exemple, dans le cas où ce dernier n'aurait pas compris une question.

III. — UITEENZETTING DOOR HEER HANS RIEDER EN MEVROUW KATI VERSTREPEN, VERTEGENWOORDIGERS VAN DE "ORDE VAN VLAAMSE BALIES" (OVB)

Mevrouw Kati Verstrepen, bestuurder van de OVB, beklemtoont dat een van de discussiepunten voor de OVB de werkingssfeer betreft van het recht op bijstand door een advocaat, in het bijzonder de rol van de raadsman tijdens het verhoor. De politiemensen willen duidelijk de rol van de raadsman tot het absolute minimum beperken, met name om te voorkomen dat een verhoor het toneel wordt voor een juridische discussie. Het ter bespreking voorliggende wetsontwerp opteert voor die minimalistische benadering, waarbij de aanwezigheid van een advocaat tijdens het verhoor alleen is toegestaan om toe te zien op de inachtneming van de rechten van ondervraagde en op de conformiteit van het verhoor. Op die manier krijgt de advocaat louter een rol als getuige toegewezen: hij mag immers niet pleiten, niet met zijn cliënt spreken, noch er bezwaar tegen maken dat bepaalde vragen worden gesteld.

*Bij het arrest-Dayanan vs Turkije van 13 oktober 2009 heeft het Europees Hof voor de Rechten van de Mens evenwel duidelijk gekozen voor de maximalistische thesis, aangezien het Hof stelt dat "*l'équité de la procédure requiert que l'accusé puisse obtenir toute la vaste gamme d'interventions qui sont propres au conseil*". Het Hof voegt daar nog aan toe dat "*à cet égard, la discussion de l'affaire, l'organisation de la défense, la recherche des preuves favorables à l'accusé, la préparation des interrogatoires, le soutien de l'accusé en détresse et le contrôle des conditions de détention sont des éléments fondamentaux de la défense que l'avocat doit librement exercer*". Ook de buurlanden hebben voor die thesis geopteerd.*

Zoals zij reeds heeft benadrukt tijdens de met haar gehouden hoorzitting in de Senaat, herhaalt mevrouw Verstrepen dat de Orde van Vlaamse Balies niet wil meedraaien in een systeem waarbij de advocaat louter als getuige mag fungeren. In dat geval ware het verkieslijk — en goedkoper — om opnames van de verhoren te maken om de rechten van de verhoorde personen te waarborgen.

Zelfs al is het uiteraard niet de bedoeling dat de advocaat tijdens het verhoor een pleidooi houdt, toch moet hij kunnen optreden om zijn cliënt daadwerkelijk te helpen, bijvoorbeeld mocht die laatste een vraag niet hebben begrepen.

Par ailleurs, le projet de loi limite le droit à l'assistance aux infractions susceptibles de donner lieu à un mandat d'arrêt. Or, rien ne justifie une telle limitation.

En ce qui concerne la possibilité de renoncer à l'assistance de l'avocat, Mme Vertrepen n'y est pas opposée. Toutefois, elle juge que le texte du projet de loi qui exige que la renonciation soit consignée dans un document daté et signé devrait tenir compte de la situation des personnes sous l'influence de drogues ou d'alcool. En outre, une personne ne devrait pas pouvoir être autorisée à renoncer à son droit à l'assistance d'un avocat lorsque les faits pour lesquels elle est entendue concernent une infraction punie d'une peine d'emprisonnement d'au moins quinze ans.

Mme Verstrepen évoque ensuite la sanction frappant les auditions effectuées en violation des dispositions du projet de loi qu'elle juge totalement insuffisante au regard des exigences de la jurisprudence européenne en matière de procès équitable. La seule sanction envisageable est en effet la nullité.

Le projet de loi prévoit que la concertation confidentielle entre l'avocat et son client est de trente minutes au plus. La durée ainsi retenue est particulièrement brève si l'on tient compte du temps nécessaire pour créer une relation de confiance avec le client, pour donner les explications nécessaires, voire de la présence éventuelle d'un interprète.

En outre, l'assistance de l'avocat n'est prévue que lors de la première audition par la police. L'OVB juge cette limitation tout à fait inacceptable: toute personne a le droit à l'assistance d'un avocat, quel que soit le stade auquel l'audition se déroule. Cette limitation est d'autant plus inacceptable que la première audition ne servira généralement qu'à orienter l'enquête, alors que les auditions suivantes seront souvent déterminantes.

L'article 2bis, § 5, de la loi du 20 juillet 1990 relative à la détention préventive, tel qu'inséré par l'article 3 du projet de loi, autorise le procureur du Roi ou le juge d'instruction en charge à déroger exceptionnellement aux droits de la personne interrogée "à la lumière des circonstances particulières de l'espèce, et pour au tant qu'il existe des raisons impérieuses". L'intervenante constate que la Cour européenne des Droits de l'homme n'autorise pas une telle clause dérogatoire.

Bovendien voorziet het wetsontwerp erin dat het recht op bijstand alleen geldt bij strafbare feiten die kunnen leiden tot een aanhoudingsbevel. Niets verantwoordt evenwel een dergelijke beperking.

Mevrouw Verstrepen is niet gekant tegen de mogelijkheid af te zien van bijstand door een advocaat. Wel vindt zij de tekst van het wetsontwerp, die in uitzicht stelt dat de verzaking in een gedagtekend en ondertekened document moet worden opgenomen, rekening zou moeten houden met de toestand van mensen die onder invloed van drugs of alcohol zijn. Bovendien zou het iemand niet mogen worden toegestaan van zijn recht op bijstand door een advocaat af te zien wanneer de feiten waarover de betrokken wordt verhoord betrekking hebben op een misdrijf waarop een gevangenisstraf van ten minste vijftien jaar staat.

Vervolgens gaat mevrouw Verstrepen in op de sanctie die wordt uitgesproken bij verhoren die in strijd met de bepalingen van het wetsontwerp plaatsvinden; zij acht die sanctie volstrekt ontoereikend gelet op de vereisten van de Europese rechtspraak in verband met een billijk proces. Nietigheid is daarvoor immers de enige denkbare sanctie.

Het wetsontwerp voorziet erin dat het vertrouwelijke overleg tussen advocaat en cliënt ten hoogste dertig minuten duurt. De aldus vastgestelde tijdsduur is bijzonder krap, gelet op de tijd die nodig is om een vertrouwensband met de cliënt te krijgen, om de nodige uitleg te verstrekken of zelfs om ervoor te zorgen dat een tolk aanwezig is.

Voorts wordt de bijstand door de raadsman alleen in uitzicht gesteld bij het eerste verhoor door de politie. De OVB acht die beperking volstrekt onaanvaardbaar: iedereen heeft recht op bijstand door een advocaat, ongeacht het stadium van de procedure waarin het verhoor plaatsheeft. Die beperking is bovendien onaanvaardbaar omdat het eerste verhoor over het algemeen alleen maar zal dienen om de richting van het onderzoek aan te geven, terwijl de daaropvolgende verhoren vaak doorslaggevend zullen zijn.

Artikel 2bis, § 5, van de wet van 20 juli 1990 betreffende de voorlopige hechtenis, zoals het zou worden ingevoegd bij artikel 3 van het wetsontwerp, machtigt de procureur des Konings of de gelaste onderzoeksrechter in uitzonderingsgevallen de rechten van de ondervraagde persoon niet in acht te nemen, "In het licht van de bijzondere omstandigheden van de zaak en voor zover er dwingende redenen zijn". De spreekster constateert dat het Europees Hof voor de Rechten van de Mens een dergelijke afwijkingsclausule niet toestaat.

La prolongation du délai de garde à vue de 24 à 48 heures est totalement inacceptable. La jurisprudence Salduz qui oblige les États à concrétiser le droit à l'assistance d'un avocat est utilisée comme prétexte pour réaliser un objectif poursuivi de longue date à savoir prolonger le délai de garde à vue. L'intervenante peut comprendre que ce délai de 24 heures ne suffit pas toujours mais plaide plutôt pour une suspension de ce délai, durant le temps nécessaire pour organiser l'assistance par l'avocat, plutôt qu'une prolongation quasi automatique.

Mme Verstrepen comprend le souhait légitime de la police — tant fédérale que locale — de disposer d'un point de contact central leur permettant de contacter l'avocat de garde. À cet égard, l'*Orde van Vlaamse Balies* avait imaginé la mise sur pied d'un système de permanence téléphonique qui permettrait de dispenser les premiers conseils par téléphone et, dans le cas où le client souhaite effectivement la présence d'un avocat, de contacter rapidement l'avocat le plus adéquat pour prendre ne charge l'assistance de cette personne.

Il est difficile d'évaluer le coût d'une telle permanence dans la mesure où l'on ignore le nombre d'appels qu'elle devrait de prendre en charge. Jusqu'à présent, l'OVB ne bénéficie pas de moyens de fonctionnement susceptibles de financer cette permanence.

Dans l'attente de l'opérationnalisation de ce type de permanence, l'OVB recourt à une application web qui est accessible via le site Internet de l'OVB.

M. Hans Rieder, représentant de l'OVB, regrette que les remarques formulées par l'OVB lors de son audition au Sénat n'aient pas été prises en compte dans le projet de loi à l'examen.

Le texte proposé est un texte vide de sens qui n'offre en réalité au justiciable aucun nouveau droit effectif. Or, le législateur souhaite-t-il réellement se conformer aux exigences de la jurisprudence européenne ou son objectif n'est-il que de donner l'apparence qu'il s'y conforme?

L'intervenant juge que la modification proposée à l'article 2bis de la loi sur la détention préventive repose

De verlenging van de termijn van inverzekeringstelling van 24 tot 48 uur is volstrekt onaanvaardbaar. De rechtspraak in de zaak-Salduz, die de Staten oplegt concreet vorm te geven aan het recht op bijstand door een advocaat, wordt gebruikt als voorwendsel om een al lang nagestreefde doelstelling te verwezenlijken, namelijk de termijn van inverzekeringstelling te kunnen verlengen. De spreekster kan begrijpen dat die termijn van 24 uur is niet altijd volstaat, maar pleit veeleer voor een opschorting van die termijn gedurende de tijd die nodig is om organisatorisch voor bijstand door een raadsman te zorgen, in plaats van in een bijna automatische verlenging te voorzien.

Mevrouw Verstrepen heeft begrip voor de legitieme wens van zowel de federale als de lokale politie om te beschikken over een centraal aanspreekpunt dat hun de mogelijkheid biedt contact op te nemen met de advocaat met wachtdienst. In dat verband had de Orde van Vlaamse Balies gedacht aan de instelling van een telefonische wachtdienst, waar de eerste raadgevingen per telefoon zouden kunnen worden verstrekt en waar, indien de cliënt daadwerkelijk de aanwezigheid van een advocaat wenst, snel contact zou kunnen worden opgenomen met de geschiktste advocaat om de bijstand aan de betrokkenen voor zijn rekening te nemen.

De kosten voor een dergelijke wachtdienst vallen moeilijk te berekenen, aangezien onbekend is hoeveel telefoonoproepen hij zou moeten beantwoorden. Tot dusver beschikt de OVB niet over werkingsmiddelen waarmee die wachtdienst zou kunnen worden gefinancierd.

In afwachting van de operationalisering van een dergelijke wachtdienst neemt de OVB haar toevlucht tot een webapplicatie die toegankelijk is via de website van de OVB.

De heer Hans Rieder, vertegenwoordiger van de OVB, betreurt dat de opmerkingen die de OVB tijdens de met haar in de Senaat gehouden hoorzitting heeft geformuleerd, niet in aanmerking zijn genomen in het ter besprekking voorliggende wetsontwerp.

De voorgestelde tekst is zinledig, en biedt de rechtzoekende eigenlijk geen enkel nieuw daadwerkelijk recht. Wil de wetgever zich overigens wel echt schikken naar de vereisten die worden gesteld bij de Europese rechtspraak, of is het integendeel zijn bedoeling alleen maar die indruk te wekken?

Volgens de spreker berust de voorgestelde wijziging aan artikel 2bis van de wet van 20 juli 1990 betreffende

sur une confusion terminologique résultant sans doute d'un manque de connaissance pratique des dossiers.

Il faut en effet distinguer deux moments clés: celui de la privation de liberté effective (à savoir le moment de l'arrestation ou le moment où la personne n'est plus libre d'aller et venir) et celui de la décision du procureur du Roi ou du juge d'instruction de procéder à l'arrestation. Le plus souvent, la personne est privée de liberté (situation de fait) et interrogée par la police avant que le procureur de Roi ne prenne une décision.

L'article 2bis reconnaît le droit à l'assistance d'un avocat à tout personne qui est privée de sa liberté conformément aux articles 1er (flagrant délit) ou 2, ou en exécution d'un mandat d'amener visé à l'article 3 de la loi relative à la détention préventive. Le PV d'arrestation immédiate n'est généralement rédigé qu'après la décision du procureur et donc à un moment où la personne a déjà été entendue par la police. La période intermédiaire n'est donc pas couverte par l'obligation d'organiser l'assistance de l'avocat. Par conséquent, dans la toute grande majorité des cas, la première audition au sens du projet de loi ne sera pas la première audition effective. Le droit à l'assistance d'un avocat, au sens de la jurisprudence Salduz, ne sera dès lors pas respecté.

Le projet de loi charge l'avocat de "contrôler" le déroulement de l'audition. Cette terminologie est dénigrante pour l'avocat dont le rôle est de fournir une assistance effective à la personne entendue, conformément d'ailleurs à la jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'homme.

L'intervenant souscrit par ailleurs aux critiques formulées par les représentants de la police en ce qui concerne la qualification juridique des faits qui devra être opérée conformément à l'article 47bis du Code d'Instruction criminelle tel que réécrit par l'article 2 du projet de loi.

Il s'agit là d'une aberration qui ne résistera pas au contrôle de la Cour européenne des Droits de l'Homme. L'intervenant se réfère à cet égard à l'arrêt Zaïchenko contre Russie.

Selon M. Rieder, la jurisprudence Salduz impose aux États de revoir fondamentalement leur procédure et la manière de recueillir des preuves. Dans ce contexte,

de voorlopige hechtenis op een terminologische verwarring, die wellicht te wijten is aan een ontoereikende praktische dossierkennis.

Er moet immers een onderscheid worden gemaakt tussen twee cruciale tijdstippen: enerzijds dat van de daadwerkelijke vrijheidsbeneming (anders gesteld het moment van de aanhouding of het ogenblik waarop de betrokkenen niet langer vrij is te gaan en te staan waar hij wil), en anderzijds de beslissing van de procureur des Konings of de onderzoeksrechter om tot arrestatie over te gaan. Meestal hebben de vrijheidsbeneming (feitelijke situatie) en de ondervraging door de politie van de betrokkenen al plaatsgevonden voordat de procureur des Konings een beslissing treft.

Artikel 2bis erkent dat bijstand door een advocaat een recht is voor iedereen wiens vrijheid werd ontnomen in overeenstemming met de artikelen 1 (heterdaad) of 2, met uitvoering van een bevel tot medebrenging als bedoeld in artikel 3 van de wet betreffende de voorlopige hechtenis. Het proces-verbaal van onmiddellijke aanhouding wordt meestal pas opgemaakt na het besluit van de procureur, en dus op een ogenblik waarop de betrokkenen reeds is gehoord door de politie. Tijdens de periode daartussenin geldt derhalve niet de verplichting te voorzien in bijstand door een raadsman. In de overgrote meerderheid van de gevallen zal het eerste verhoor in de zin van het wetsontwerp dus niet het eerste daadwerkelijke verhoor zijn. Het recht op de bijstand door een advocaat, in de zin van de rechtspraak-Salduz, zal dus niet in acht worden genomen.

Het wetsontwerp belast de advocaat ermee het verloop van het verhoor te "controleren". Die terminologie is denigrerend voor de advocaat, wiens rol er — trouwens overeenkomstig de rechtspraak van het Europees Hof voor de rechten van de mens — in bestaat een daadwerkelijke bijstand te verlenen aan de persoon die wordt verhoord.

Voorts is de spreker het eens met de kritiek van de vertegenwoordigers van de politie in verband met de juridische kwalificatie van de feiten die zal moeten gebeuren overeenkomstig artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering, zoals het bij artikel 2 van het wetsontwerp wordt herschreven.

Het gaat om een aberratie die de controle van het Europees Hof voor de rechten van de mens niet zal doorstaan. De spreker verwijst in dat opzicht naar het arrest in de zaak Zaïchenko tegen Rusland.

Volgens de heer Rieder verplicht de rechtspraak-Salduz de Staten ertoe hun procedure en de wijze waarop de bewijzen worden bijeengebracht, grondig

l'intervenant juge qu'il convient de revoir la primauté réservée à l'aveu dans la procédure pénale. Pourquoi une déclaration devrait-elle être systématiquement faite par le suspect devant les services de police? Il est tout à fait possible de reporter cette audition à un moment ultérieur de la procédure.

Quant à l'hypothèse d'un dossier de banditisme, dans laquelle plusieurs personnes doivent être entendues, l'intervenant pense qu'il n'est pas toujours nécessaire de procéder à l'audition de chacune des personnes impliquées. Il est d'ailleurs préférable de laisser au Procureur le soin de décider, sur la base des preuves en sa possession, qui il convient d'entendre.

Quant à l'organisation du contact entre l'avocat et la personne auditionnée, l'intervenant évoque les difficultés matérielles auxquelles tant les palais de justice que les commissariats sont confrontés.

En outre, la durée de la concertation préalable à l'audition est particulièrement courte: l'avocat ne connaît pas la personne qu'il doit assister, il doit appréhender des faits, éventuellement complexes, dont il ignore tout, et doit pouvoir lui prodiguer des conseils. L'avocat ignore par ailleurs le contenu des informations communiquées par la police à la personne et doit se baser sur les déclarations de cette dernière.

IV. — M. MARC NÈVE, AVOCAT ET MME STÉPHANIE MOOR, BÂTONNIER, REPRÉSENTANTS DE L'ORDRE DES BARREAUX FRANCOPHONES ET GERMANOPHONE

M. Marc Nève, représentant de l'OBFG, souligne que l'OBFG souscrit aux diverses remarques évoquées par ses confrères de l'OVB.

Il évoque pour sa part, les permanences mises en place à Liège depuis janvier 2011, à la suite de l'arrêt Salduz. Ces permanences qu'il est aisément de contacter sont organisées au stade de l'instruction: elles réunissent quatre avocats le matin et le soir (un titulaire et trois suppléants), tant pendant la semaine que pendant le weekend. L'avocat qui assure la permanence rencontre la personne et si celle-ci le souhaite, contacte l'avocat que la personne lui a renseigné.

L'expérience conduite à Liège a mis en exergue les problèmes suivants.

te herzien. De spreker is van oordeel dat in die context de voorrang van bekentenis in de strafprocedure moet worden herzien. Waarom zou een verklaring systematisch moeten worden aangelegd door de verdachte ten aanzien van de politiediensten? Het is perfect mogelijk dat verhoor uit te stellen tot een ander ogenblik in de procedure.

In verband met het geval van een banditismedossier, waarin meerdere personen moeten worden verhoord, denkt de spreker dat het niet altijd nodig is elk van de betrokkenen te verhoren. Het verdient trouwens de voorkeur de procureur des Konings te laten beslissen, op grond van de bewijzen waarover hij beschikt, wie moet worden verhoord.

Wat de organisatie van het contact tussen de advocaat en de verhoorde persoon betreft, verwijst de spreker naar de materiële moeilijkheden waarmee men zowel in de gerechtsgebouwen als in de commissariaten te kampen heeft.

Bovendien is het overleg dat aan het verhoor voorafgaat van zeer korte duur: de advocaat kent de persoon die hij moet bijstaan niet, hij moet de feiten, die eventueel complex zijn en waarvan hij niets afweet, begrijpen en moet de betrokkenen raad kunnen geven. Voorts weet de advocaat niet wat de politie aan de betrokkenen heeft meegedeeld en moet hij zich baseren op wat die laatste verklaart.

IV. — DE HEER MARC NÈVE, ADVOCAAT, EN MEVROUW STÉPHANIE MOOR, STAFHOUDER, VERTEGENWOORDIGERS VAN DE ORDRE DES BARREAUX FRANCOPHONES ET GERMANOPHONE

De heer Marc Nève, vertegenwoordiger van de OBFG, geeft aan dat de OBFG het eens is met de diverse opmerkingen van zijn confraters van de OVB.

Hij verwijst naar de wachtdiensten die als gevolg van het arrest-Salduz sinds januari 2011 werden opgericht in Luik. Die wachtdiensten, waarmee men gemakkelijk in contact kan treden, zijn georganiseerd in het stadium van het gerechtelijk onderzoek: ze bestaan uit vier advocaten 's morgens en 's avonds (één titularis en drie plaatsvervangers), zowel in de week als tijdens het weekend. De advocaat met wachtdienst ontmoet de betrokkenen en neemt, als die dat wenst, contact met de door hem opgegeven advocaat.

Bij het proefproject in Luik zijn de volgende problemen voor het voetlicht gekomen.

Tout d'abord, l'infrastructure n'est pas adéquate: il n'y a pas de local pouvant accueillir l'avocat et son client. La rencontre se fait donc dans le couloir menant au bureau du juge d'instruction, les policiers s'éloignant pour permettre que l'entretien se déroule de manière confidentielle. Les circonstances sont difficiles car souvent, la personne est menottée au banc.

Une autre difficulté concerne le recours à un interprète. On doit généralement faire appel à l'interprète qui est convoqué pour l'audition proprement dite.

Ensuite, l'avocat ne dispose pas d'information quant au dossier et ignore ce qui a été dit à la personne. Ce n'est qu'exceptionnellement qu'il aura eu accès au PV initial. Or, il est important pour l'avocat de disposer de suffisamment d'informations à défaut de quoi, l'entretien avec le client sera souvent vain. M. Nève plaide par conséquent pour que l'on autorise l'accès au PV initial, dans tous les cas.

L'avocat est également présent dans le cabinet du juge d'instruction. L'audition se déroule sans difficulté particulière et sans qu'un code de conduite n'ait du être adopté. L'avocat intervient pendant l'audition et les échanges ayant lieu avec le juge se déroulent sans difficulté. Les juges d'instruction ont exprimé le sentiment que malgré leurs appréhensions initiales, ils étaient plutôt satisfaits de la présence de l'avocat. En effet, il apparaît que suite aux conseils de l'avocat, les personnes entendues parlent plus facilement car elles comprennent mieux quel est par exemple l'intérêt de dire la vérité, notamment en ce qui concerne leur emploi du temps.

L'expérience de Liège démontre en outre que l'assistance de l'avocat, telle qu'organisée, n'a pas entraîné de retard dans la conduite des auditions. D'aucuns avaient prétendu que les avocats ne pourraient pas suivre le rythme des interrogatoires mais il y a eu finalement moins d'auditions que prévu initialement. M. Nève relève toutefois que la situation serait sans doute quelque peu différente dans le cas où l'assistance de l'avocat devait être dispensée au stade policier.

L'intervenant indique qu'en sa qualité de membre du Comité européen pour la prévention de la torture, il a effectué des visites dans d'autres pays pour examiner comment y était concrétisée l'assistance de l'avocat. Il cite à cet égard l'exemple de la Turquie où le droit d'assistance est reconnu sans aucune exception, même dans les cas de terrorisme. Cette assistance se déroule sans heurt et la police se dit satisfaite de la présence

Ten eerste is de infrastructuur niet aangepast: er is geen lokaal waar de advocaat en zijn cliënt elkaar kunnen ontmoeten. De ontmoeting heeft dus plaats in de gang naar het kantoor van de onderzoeksrechter, waarbij de politieagenten zich verwijderen zodat het onderhoud vertrouwelijk kan verlopen. De omstandigheden zijn moeilijk omdat de persoon vaak met handboeien aan de bank is vastgemaakt.

Een andere moeilijkheid is het beroep op een tolk. Doorgaans moet een beroep worden gedaan op de tolk die voor het eigenlijke verhoor werd opgeroepen.

Vervolgens beschikt de advocaat niet over informatie over het dossier en weet hij niet wat aan de persoon werd verteld. Slechts uitzonderlijk heeft hij toegang gehad tot het oorspronkelijke proces-verbaal. Het is voor de advocaat echter belangrijk dat hij over voldoende inlichtingen beschikt, zo niet dreigt het onderhoud met de cliënt vaak vergeefs te zijn. De heer Nève pleit er dan ook voor dat men toestaat dat in alle gevallen inzage wordt gegeven van het oorspronkelijke proces-verbaal.

De advocaat is ook aanwezig in het kantoor van de onderzoeksrechter. Het verhoor verloopt zonder bijzondere moeilijkheden en zonder dat daarvoor een gedragscode moet worden aangenomen. De advocaat komt tussenbeide tijdens het verhoor en de uitwisselingen met de onderzoeksrechter verlopen moeiteloos. De onderzoeksrechters hebben aangegeven dat zij aanvankelijk weliswaar terughoudend waren, maar dat zij eerder tevreden zijn over de aanwezigheid van de advocaat. Blijkt immers dat als gevolg van de raadgevingen van de advocaat de verhoorden gemakkelijker praten omdat ze beter begrijpen waarom het bijvoorbeeld belangrijk is dat zij de waarheid vertellen, onder meer wat hun tijdsbesteding betreft.

Het proefproject in Luik heeft voorts aangetoond dat de bijstand door de advocaat, zoals die georganiseerd is, niet heeft geleid tot vertragingen in de verhoren. Sommigen hadden beweerd dat de advocaten de verhoren niet zouden kunnen bijhouden, maar er zijn uiteindelijk minder verhoren geweest dan men aanvankelijk had gedacht. De heer Nève merkt echter op dat de situatie enigszins anders zou zijn, mocht de bijstand door de advocaat in de stadium van de politiële fase plaatsvinden.

De spreker stipt aan dat hij als lid van het Europees Comité inzake de voorkoming van folteringen en onmenselijke of vernederende behandelingen of bestrafningen bezoeken heeft gebracht aan andere landen om na te gaan hoe de bijstand door de advocaat daar precies verloopt. Hij geeft in dat opzicht het voorbeeld van Turkije, waar voor het recht op bijstand geen enkele uitzondering geldt, zelfs niet in geval van terrorisme. Die

de l'avocat qui permet d'ôter toute suspicion à l'égard de leur travail.

Mme Stéphanie Moor, bâtonnier d'Eupen, évoque l'expérience des permanences dans l'arrondissement judiciaire d'Eupen. Cet arrondissement compte neuf communes, couvrant un territoire approximatif de 65km du nord au Sud et de 35 km d'est en ouest. Le nombre d'habitants s'y élève à près de 74 000. L'arrondissement est par ailleurs confronté à un flux important de candidats réfugiés.

L'arrondissement compté un seul juge d'instruction qui a délivré, en 2010, 80 mandats d'arrêt. Le barreau d'Eupen compte 44 avocats répartis en 20 cabinets.

Depuis juin 2010, les avocats ont commencé à se référer à la jurisprudence Salduz devant les juridictions d'instruction et de fond, avec pour résultat que des pans entiers de dossiers ont du être abandonnés et que les parties civiles éprouvent des difficultés à obtenir réparation de leur préjudice.

Pour faire face à cette situation, une liste de permanence a été créée afin de garantir à tout prévenu potentiel l'assistance d'un avocat. Ces permanences sont organisées par tranches de 24 heures (de 8h du matin à 8h du matin) et assurées par un avocat et un suppléant. En règle générale, l'avocat a besoin d'une trentaine de minutes pour rejoindre le lieu de l'audition. La situation est plus problématique lorsqu'un dossier demande la présence de plus d'un avocat. Dans ces cas, Mme Moor veille à éviter la survenance de conflits d'intérêts.

L'expérience menée à Eupen démontre que les avocats ont accueilli positivement les nouvelles obligations liées à l'arrêt Salduz et ce tant à l'égard de la police que du juge d'instruction.

En novembre 2010, le procureur général a donné pour instruction d'interdire la présence de l'avocat pendant les auditions auprès de la police. Les permanences ont donc été allégées. En mars 2011, une circulaire du procureur de Roi a interdit l'accès de l'avocat au commissariat. Malgré ces instructions, les commissariats de police ont continué à contacter les avocats pour leur demander de venir avant les auditions.

bijstand verloopt probleemloos en de politie is tevreden over de aanwezigheid van de advocaat, omdat zulks de mogelijkheid biedt elke argwaan weg te nemen ten aanzien van hun werk.

Mevrouw Stéphanie Moor, stafhouder te Eupen, verwijst naar het proefproject met de wachtdiensten in het gerechtelijk arrondissement Eupen. Dat arrondissement bestaat uit negen gemeenten en bestrijkt een grondgebied van 65 km van noord naar zuid en van 35 km van oost naar west. Het telt ongeveer 74 000 inwoners. Bovendien heeft het arrondissement af te rekenen met een aanzienlijke stroom van kandidaat-vluchtelingen.

Het arrondissement heeft één enkele onderzoeksrechter, die in 2010 80 aanhoudingsbevelen heeft uitgevaardigd. De balie van Eupen telt 44 advocaten, verdeeld over 20 kantoren.

In juni 2010 zijn de advocaten begonnen met te verwijzen naar de rechtspraak-Salduz voor de onderzoeksgerichten en de feitenrechters, met als resultaat dat hele stukken van dossiers moesten worden opgegeven en dat de burgerlijke partijen moeilijkheden ondervinden om schadevergoeding te verkrijgen.

Om aan die situatie het hoofd te bieden, werd een wachtlijst opgesteld om ervoor te zorgen dat iedere potentiële beklaagde wordt bijgestaan door een advocaat. Die wachtdiensten worden georganiseerd in schijven van 24 uur (van 8 uur 's morgens tot 8 's morgens) en worden verzekerd door een advocaat en een plaatsvervanger. Doorgaans heeft de advocaat een dertigtal minuten nodig om zich naar de plaats van het verhoor te begeven. De situatie is problematischer als een dossier de aanwezigheid van meer dan één advocaat vereist. In dat geval tracht mevrouw Moor belangenconflicten te voorkomen.

Het proefproject in Eupen toont aan dat de advocaten de nieuwe aan het arrest-Salduz gekoppelde verplichtingen ten aanzien van zowel de politie als de onderzoeksrechter gunstig hebben onthaald.

In november 2010 heeft de procureur-generaal de instructie gegeven dat er tijdens de verhoren door de politie geen advocaat aanwezig mocht zijn. De wachtdiensten werden dus minder zwaar. In maart 2011 werd bij een circulaire van de procureur des Konings de toegang van de advocaat tot het commissariaat verboden. Ondanks deze instructies zijn de politiecommissariaten de advocaten blijven contacteren om hun te vragen vóór de verhoren te komen.

Durant la période pendant laquelle ils ont été présents dans les commissariats de police, les avocats ont toujours bien compris le rôle qui était le leur. Ils n'ont donc ni plaidé, ni interrompu les auditions, ni mis à mal le recours aux techniques d'audition policières. Par contre, les avocats n'ont jamais hésité à expliquer à leur client une question éventuellement mal comprise.

Comme d'autres intervenants, Mme Moor constate qu'un des problèmes ressentis par les avocats concerne le recours à un interprète. Un grand nombre des personnes assistées par les avocats étaient d'origine kosovare: un interprète devait donc être présent. L'intervenant juge à cet égard que les interprètes devraient être différents selon que l'on se trouve au commissariat de police ou devant le juge d'instruction. L'avocat devrait également disposer d'un interprète propre. Elle se dit néanmoins consciente des problèmes de coûts et de disponibilité.

Il va de soi que pour intervenir de la meilleure manière qui soit, l'avocat doit avoir accès au dossier y compris devant le juge d'instruction. À tout le moins, la police devrait lui fournir des explications sur le dossier. Idéalement, l'avocat devrait avoir accès au dossier complet du juge d'instruction.

Actuellement, la sécurité de l'avocat pendant la concertation confidentielle n'est pas garantie. Lorsqu'elle a lieu avant l'audition devant le juge d'instruction, elle se déroule dans une bibliothèque non sécurisée. Jusqu'à présent, heureusement, aucun incident n'est à déplorer.

L'assistance de l'avocat nécessite beaucoup de temps. Mais comme l'administration de la justice ne prévoit aucune indemnisation, les prestations de l'avocat se font *pro deo*.

Mme Moor indique pour le reste que la présence de l'avocat au cours de l'audition a des aspects positifs: au stade policier, tout s'est bien passé. Les avocats ont même facilité le travail de la police en encourageant leurs clients à dire la vérité. Les juges d'instruction aussi se disent satisfait car la participation des avocats facilite la manifestation de la vérité. Les avocats proposent en outre des mesures d'enquête complémentaires mais également des mesures alternatives à la détention.

En guise de conclusion, Mme Moor plaide pour que le législateur intervienne afin d'édicter un système transparent, ne donnant pas lieu à des divergences d'interprétations.

Tijdens hun aanwezigheid in de politiecommissariaten hebben de advocaten altijd goed begrepen wat hun rol was. Zij hebben dus noch gepleit, noch de verhoren onderbroken, en ook het gebruik van de politieverhoortechnieken niet in een slecht daglicht geplaatst. De advocaten hebben daarentegen nooit gegaarzeld om een eventueel slecht begrepen vraag aan hun cliënt uit te leggen.

Zoals andere sprekers stelt mevrouw Moor vast dat een van de problemen voor de advocaten het gebruik van een tolk is. Een groot deel van de door de advocaten bijgestane mensen waren van Kosovaarse herkomst: er moest dus een tolk aanwezig zijn. De spreekster vindt in dat opzicht dat er anderen tolken zouden moeten zijn naar gelang de betrokkenen zich in het politiecommissariaat of voor de onderzoeksrechter bevindt. De advocaat zou ook over een eigen tolk moeten beschikken. Zij is zich echter bewust van de problemen in verband met de kosten en de beschikbaarheid.

Het spreekt voor zich dat om zo goed mogelijk op te treden de advocaat toegang moet hebben tot het dossier, ook voor de onderzoeksrechter. De politie zou hem op zijn minst uitleg moeten geven over het dossier. Idealiter zou de advocaat toegang moeten hebben tot het volledige dossier van de onderzoeksrechter.

De veiligheid van de advocaat tijdens het vertrouwelijk overleg is thans niet gegarandeerd. Wanneer het plaatsvindt vóór het verhoor door de onderzoeksrechter, geschiedt dat in een niet beveiligde bibliotheek. Tot nu toe valt er gelukkig geen enkel incident te betreuren.

De bijstand door de advocaat vergt veel tijd. Maar aangezien het bestuur van Justitie in geen vergoeding voorziet, presteert de advocaat *pro Deo*.

De spreekster geeft voorts aan dat de aanwezigheid van de advocaat tijdens het verhoor positieve aspecten heeft: tijdens de politiefase is alles goed verlopen. De advocaten hebben zelfs het werk van de politie vergemakkelijkt door hun cliënten aan te sporen de waarheid te vertellen. Ook de onderzoeksrechters zijn tevreden, omdat de deelname van de advocaten het makkelijker maakt de waarheid aan het licht te brengen. De advocaten stellen bovendien bijkomende onderzoeksmaatregelen voor, maar ook alternatieven voor detentie.

Bij wijze van besluit pleit mevrouw Moor ervoor dat de wetgever ingrijpt en een transparant systeem uitvaardigt, dat geen aanleiding geeft tot uiteenlopende interpretaties.

V. — ÉCHANGE DE VUES

M. Servais Verherstraeten (CD&V) constate qu'à l'aune des remarques formulées par les représentants de la police et des avocats, il paraît difficile de voter à la hâte le présent projet de loi dans sa rédaction actuelle.

L'intervenant se demande toutefois si les pratiques très divergentes d'un arrondissement judiciaire à l'autre n'amplifient pas le risque de condamnation de la Belgique par la Cour de Strasbourg.

Quant au rôle de l'avocat, les divers intervenants concèdent qu'il n'appartient pas à l'avocat de plaider au cours de l'audition. La question est de savoir à partir de quand finit une intervention autorisée et à partir de quand commence une plaidoirie. Le projet de loi doit exprimer clairement ce que l'on entend par là.

La piste proposée par M. Rieder relative à l'abandon de l'aveu et à la possibilité d'entendre le suspect ultérieurement ne risque-t-elle pas de créer un risque accru de violation des droits de la défense?

Mme Juliette Boulet (Ecolo-Groen!) souhaiterait des précisions complémentaires quant à la proposition de M. Van Thielen de privilégier la voie de la déclaration volontaire plutôt que le recours à une audition.

Quelle est la pratique actuelle dans d'autres pays en ce qui concerne l'enregistrement des auditions? L'enregistrement ne constitue-t-il pas une alternative à la transposition de la jurisprudence Salduz?

La proposition de suspension du délai de garde à vue de 24 heures est-elle admissible d'un point de vue constitutionnel?

Mme Verstrepen peut-elle donner des informations additionnelles quant à l'application Web mise en place par l'OVB?

L'accès au PV initial suffit-il pour prendre connaissance des tenants et aboutissants d'un dossier?

L'intervenante remarque que les expériences menées à Liège et à Eupen semblent positives malgré les difficultés rencontrées. L'expérience Liégeoise concerne l'assistance de l'avocat au stade de l'instruction. Cette expérience pourrait-elle être facilement étendue au stade policier? Les leçons de cette expérience liégeoise peuvent-elles être généralisées à l'ensemble des arrondissements judiciaires.

V. — GEDACHTEWISSELING

De heer Servais Verherstraeten (CD&V) vindt het in het licht van de opmerkingen van de vertegenwoordigers van de politie en de advocaten moeilijk om dit wetsontwerp in zijn huidige redactie inderhaast aan te nemen.

De spreker vraagt zich echter af of de heel verschillende praktijken in de verschillende gerechtelijke arrondissementen de kans op een veroordeling van België door het Hof te Straatsburg niet vergroten.

Met betrekking tot de rol van de advocaat erkennen de verschillende sprekers dat die tijdens het verhoor niet behoort te pleiten. De vraag is vanaf wanneer een toegestane interventie eindigt en vanaf wanneer een pleidooi begint. Het wetsontwerp moet duidelijk aangeven wat men daaronder verstaat.

Dreigt het denkspoor van de heer Rieder in verband met het opgeven van de bekentenis en de mogelijkheid om de verdachte later te horen, niet te leiden tot een verhoogd risico op een schending van de rechten van de verdediging?

Mevrouw Juliette Boulet (Ecolo-Groen!) wenst meer toelichting over het voorstel van de heer Van Thielen om de weg van de vrijwillige verklaring te bevoordelen, veeleer dan gebruik te maken van een verhoor.

Wat is thans de praktijk in andere landen aangaande de opname van de verhoren? Vormt de opname geen alternatief voor de omzetting van het arrest-Salduz?

Is het voorstel om de duur van de inverzekeringstelling van 24 uur op te schorten, vanuit grondwettelijk standpunt aanvaardbaar?

Kan mevrouw Verstrepen aanvullende informatie geven over de door de OVB ingestelde webapplicatie?

Volstaat de toegang tot het originele proces-verbaal om het fijne van een dossier te kennen?

De spreekster merkt op dat de proefprojecten in Luik en Eupen positief lijken, ondanks de ondervonden moeilijkheden. Het project in Luik betreft de bijstand door een advocaat in de onderzoeksfase. Zou dat experiment makkelijk kunnen worden uitgebreid tot de politiefase? Kunnen de lessen uit dat Luikse project worden veralgemeend tot alle gerechtelijke arrondissementen?

En se basant sur sa connaissance des systèmes existant à l'étranger, M. Nève peut-il indiquer ce qui y est efficace?

Kristien Van Vaerenbergh (N-VA) constate que d'un côté, les avocats souhaitent une application maximaliste de l'arrêt Salduz alors que de l'autre côté, les services de police sont confrontés à des difficultés pratiques qui les encouragent à adopter une approche plus restrictive. Afin d'éviter que certaines personnes ne puissent passer à travers les mailles du filet, dans quel délai le présent texte devrait-il être mis en oeuvre?

Les services de police proposent de relever le seuil à partir duquel l'assistance de l'avocat devrait être obligatoire. Ce faisant, respecterait-on vraiment les exigences résultant de l'arrêt Salduz?

L'intervenante comprend le souhait des services de police et des magistrats de pouvoir contacter l'avocat de garde via un point de contact central. Mme Verstrepen peut-elle donner des informations supplémentaires en ce qui concerne l'application Web développée par l'OVB?

Le projet de loi prévoit une interruption de l'audition pendant 15 minutes en cas de révélation de nouvelle infraction. Au cours de la discussion générale, le ministre a indiqué que l'interruption évoquée devrait avoir lieu chaque fois que les faits en question tombent sous une nouvelle qualification. Les intervenants pourraient-ils donner leur opinion à l'égard de cette disposition qui, à l'estime de Mme Van Vaerenbergh, manque de clarté.

Les avocats jugent le délai de trente minutes pour se concerter avec leur client insuffisant. Mais ce délai n'est-il pas justifié par les limitation inhérentes au rôle de l'avocat? L'objectif de l'assistance, telle qu'organisée par le projet de loi, n'est en effet pas que toute l'affaire soit analysée.

Mme Lahaye-Battheu (Open Vld) remarque que le législateur est confronté à une situation inhabituelle dans la mesure où il souhaite traduire la jurisprudence Salduz en droit belge alors que sur le terrain, cette jurisprudence est déjà appliquée d'une manière qui diffère d'un arrondissement à l'autre, voire au sein d'un même arrondissement, d'un juge d'instruction à l'autre. Dans ce contexte, le parlement doit élaborer un texte équilibré mais force est de constater qu'un tel exercice est loin d'être simple.

Kan de heer Nève op grond van zijn kennis van de bestaande systemen in het buitenland aangeven wat daarvan doeltreffend is?

Mevrouw Kristien Van Vaerenbergh (N-VA) stelt enerzijds vast dat de advocaten een maximalistische toepassing van het arrest-Salduz wensen, terwijl de politiediensten anderzijds het hoofd moeten bieden aan praktische problemen die hen ertoe aanzetten voor een meer restrictieve benadering te kiezen. Binnen welke termijn moet deze tekst worden uitgevoerd om te voorkomen dat sommige mensen door de mazen van het net glippen?

De politiediensten stellen voor de drempel te verhogen vanaf wanneer de bijstand door een advocaat verplicht zou moeten zijn. Zou men door zo te handelen echt aan de uit het arrest-Salduz voortvloeiende eisen tegemoetkomen?

De spreekster begrijpt de wens van de politiediensten en van de magistraten om de wachtdoende advocaat via een centraal aanspreekpunt te kunnen contacteren. Kan mevrouw Verstrepen aanvullende informatie geven over de door de OVB ontwikkelde webapplicatie?

Het wetsontwerp voorziet in een onderbreking van het verhoor gedurende 15 minuten als nieuwe strafbare feiten aan het licht komen. Tijdens de algemene besprekking heeft de minister aangegeven dat de ter sprake gebrachte onderbreking moet plaatshebben telkens als de gebeurtenissen in kwestie onder een nieuwe kwalificatie vallen. Kunnen de sprekers hun mening geven over deze bepaling, die naar het oordeel van mevrouw Van Vaerenbergh onvoldoende duidelijk is?

De advocaten vinden de termijn van dertig minuten om met hun cliënt te overleggen, onvoldoende. Maar is die termijn niet gerechtvaardigd door de beperkingen die inherent zijn aan de rol van de advocaat? De bedoeling van de bijstand, zoals die in het wetsontwerp wordt georganiseerd, is immers niet dat de hele zaak wordt geanalyseerd.

Mevrouw Sabien Lahaye-Battheu (Open Vld) merkt op dat de wetgever voor een ongewone situatie staat, aangezien hij de rechtspraak in verband met het arrest-Salduz in het Belgisch recht wenst om te zetten, terwijl die rechtspraak in de praktijk al wordt toegepast, maar verschillend van het ene arrondissement tot het andere, of zelfs in eenzelfde arrondissement, en van de ene onderzoeksrechter tot de andere.

Les vues quant au rôle de l'avocat diffèrent sensiblement. Comment justifier la volonté de limiter au maximum le rôle de l'avocat? Des conflits ont-ils déjà eu lieu sur le terrain? Comment ont-ils été résolus? L'intervenante se demande si la durée de la concertation confidentielle est effectivement trop brève.

Le projet de loi énonce que la personne entendue qui ne dispose pas de ressources financières suffisantes peut bénéficier de l'aide juridique de deuxième ligne. Comment cela va-t-il se passer dans les faits? La personne qui souhaite bénéficier de l'aide juridique ne doit-elle pas présenter les pièces justificatives idoines à l'appui de sa demande?

M. Ben Weyts (N-VA) constate que les discussions du présent projet de loi semblent mettre en évidence une certaine méfiance à l'égard de la police et mettent l'accent surtout sur les droits du suspect.

L'intervenant souhaite connaître les implications du présent projet de loi, en l'état, en termes d'équivalents temps plein nécessaires à la police.

Qu'en est-il de la qualification des faits qui devra être opérée par les policiers? L'intervenant remarque que celle-ci aura des conséquences définitives sur les droits des personnes.

M. Paul Van Thielen est d'avis que la position des avocats et celle des policiers ne sont pas si éloignées l'une de l'autre. Tant les avocats que les services de police plaident pour l'adoption d'une loi, excluant des interprétations unilatérales, divergentes.

La jurisprudence Salduz se heurte de plein fouet avec le système inquisitorial qui est le nôtre et impose d'inscrire dans notre procédure des nouveaux concepts, voire de revoir fondamentalement le rôle des acteurs du procès pénal.

Le projet de loi qui tente de trouver un compromis entre les thèses en présence, limite le rôle de l'avocat au contrôle de la régularité de l'audition au regard des droits reconnus à la personne entendue (respect du droit de la personne interrogée de ne pas s'accuser elle-même, liberté de choisir de faire une déclaration, de répondre aux questions qui lui sont posées ou de se taire, traitement réservé à la personne interrogée, notification des droits de la défense visés à l'article 47bis du Code d'Instruction criminelle). L'avocat peut

In dat opzicht moet het Parlement een evenwichtige tekst opstellen, maar een dergelijke oefening blijkt allesbehalve eenvoudig te zijn. De opvattingen over de rol van de advocaat lopen sterk uiteen. Welke gronden bestaan er om de rol van de advocaat maximaal te willen beperken? Zijn er in het veld al conflicten geweest? Hoe werden die verholpen? De spreker vraagt zich af of de duur van het vertrouwelijk overleg inderdaad niet te kort is.

Het wetsontwerp bepaalt dat de verhoorde persoon die over onvoldoende financiële inkomsten beschikt, een beroep kan doen op de juridische tweedelijnsbijstand. Hoe zal dat concreet verlopen? Moet de persoon die een beroep wil doen op juridische bijstand, zijn verzoek niet met de nodige bewijsstukken staven?

De heer Ben Weyts (N-VA) stelt vast dat bij de besprekking van dit wetsontwerp een zeker wantrouwen ten aanzien van de politie doorschemert en de nadruk vooral op de rechten van de verdachte ligt.

De spreker wil weten welke impact dit wetsontwerp in zijn huidige vorm zal hebben wat het aantal voltijds tewerkgestelde equivalenten betreft die de politie nodig zal hebben.

Hoe zit het met de kwalificatie van de feiten door de politiemensen? De spreker merkt op dat die kwalificatie definitieve gevolgen zal hebben voor de rechten van de verhoorde persoon.

De heer Paul Van Thielen denkt dat de advocaten en de politiemensen terzake niet echt van mening verschillen. Zowel de advocaten als de politiediensten pleiten voor de aanneming van een wet die eenzijdige afwijkende interpretaties uitsluit.

De Salduz-rechtspraak staat helemaal haaks op ons inquisitoir systeem en brengt mee dat in onze procedure nieuwe concepten moeten worden ingevoerd en zelfs dat de rol van de diverse actoren bij het strafgeding helemaal moet worden herzien.

Het wetsontwerp, dat het midden tracht te houden tussen de diverse geopperde stellingen, beperkt de rol van de advocaat ertoe na te gaan of het verhoor regelmatig is verlopen in het licht van de rechten van de verhoorde persoon (met name in verband met het recht zichzelf niet te beschuldigen, de keuze uit vrije wil een verklaring af te leggen en een antwoord te geven op de gestelde vragen dan wel te zwijgen, de wijze waarop de verhoorde wordt behandeld, de kennisgeving van de rechten van de verdediging als bedoeld in artikel 47bis

donc interrompre l'audition afin que soient actées les violations dont il estime être le témoin.

Toutefois, il ne serait pas correct que l'avocat se serve de son rôle pour plaider et interrompre le rythme de l'audition et ce faisant, empêcher qu'une personne passe aux aveux. Il faut en effet être conscient du déséquilibre entre l'avocat-juriste, et le policier de première ligne. Dans ce contexte, l'intervenant propose d'énumérer explicitement dans la loi les comportements que l'avocat ne peut pas adopter pendant l'audition auquel il assiste.

L'intervenant indique que les services de police ne veulent pas nécessairement que le délai de garde à vue de 24 heures soit porté à 48 heures mais juge que le délai de garde à vue doit être adapté de manière à leur permettre de travailler correctement et de pouvoir présenter au magistrat un dossier bien ficelé. Il ne s'oppose par conséquent pas à une formule permettant de suspendre le délai pour autant que cette formule soit compatible avec les prescrit constitutionnel.

M. Van Thielen remarque que sa lecture de l'arrêt Salduz ne diffère pas significativement de celle de M. Rieder, à deux nuances près. Il estime en effet que cet arrêt ne s'oppose pas à l'instauration d'un seuil et à la possibilité de remplacer l'audition par une déclaration volontaire par laquelle la personne serait invitée à expliquer sa version des faits.

Quant au seuil proposé, il s'agit de limiter l'intervention de l'avocat aux affaires où cette intervention peut réellement présenter une plus-value. Or, cette intervention sera inutile dans les cas où l'on sait pertinemment que la privation de liberté n'est que temporaire et que le magistrat ne la confirmera pas. Il est exact que la détermination de ce seuil suppose que les agents de police sachent qualifier les faits dont ils sont saisis. Ceci impliquera donc une formation adéquate.

À partir des expériences menées sur le terrain, les avocats ont conclu que le système d'assistance de l'avocat était tenable. L'intervenant remarque toutefois que dans les expériences évoquées, tant à Liège qu'à Eupen, l'avocat n'intervient qu'à un stade ultérieur de la procédure, à savoir au moment où le juge d'instruction est saisi. Les implications d'une intervention de l'avocat au moment de la première audition policière seront tout autres. Par ailleurs, il faut également prendre en compte la situation particulière de chaque arrondissement: ce qui est parfaitement possible dans un arrondissement judiciaire, tel que celui d'Eupen, sera sans doute plus

van het Wetboek van strafvordering). De advocaat kan dan ook het verhoor onderbreken zodat de overtredingen die hij meent vast te stellen, in het proces-verbaal kunnen worden vermeld.

Het zou echter niet correct zijn als de advocaat zijn rol aangrijpt om te pleiten en het tempo uit het verhoor te halen opdat de verhoorde niet tot bekentenissen zou overgaan. Men moet er zich van bewust zijn dat de advocaat-jurist en de politie man die in de eerste lijn optreedt, terzake niet met dezelfde wapens strijden. In dat verband stelt de spreker voor dat de wet uitdrukkelijk zou bepalen wat de advocaat niet mag doen tijdens het verhoor dat hij bijwoont.

De spreker geeft aan dat het de politiediensten er absoluut niet om te doen is de termijn van de inverzekeringstelling te verlengen van 24 uur tot 48 uur, maar vindt dat die termijn zo moet worden aangepast dat de politiediensten naar behoren kunnen werken en de magistraat een doorwrocht dossier kunnen bezorgen. Hij is dan ook niet gekant tegen een formule waarbij de termijn van de inverzekeringstelling kan worden opgeschorst, voor zover die formule verenigbaar is met de Grondwet.

De heer Van Thielen merkt op dat hij het Salduz-arrest op nagenoeg dezelfde wijze leest als de heer Rieder, op twee kleine verschillen na. Volgens hem belet het arrest niet dat in een drempel wordt voorzien en dat het verhoor zou worden vervangen door een vrijwillige verklaring van de betrokkenen, waarbij deze zijn versie van de feiten uiteen kan zetten.

Door die drempel in te stellen, zou de advocaat alleen optreden in die zaken waar zijn interventie echt een meerwaarde kan betekenen. Het optreden van een advocaat is evenwel nodoeloos ingeval vaststaat dat de vrijheidsbeneming slechts tijdelijk is en de magistraat die vrijheidsbeneming niet zal verlengen. Wel moeten de politiemensen, ingeval in een drempel wordt voorzien, de feiten waarvan zij kennisnemen, correct kunnen kwalificeren. Dat betekent dat in een passende opleiding moet worden voorzien.

Uit proefprojecten in het veld hebben de advocaten kunnen besluiten dat de regeling van bijstand door een advocaat haalbaar is. De spreker wijst er evenwel op dat bij de genoemde proefprojecten (zowel in Luik als Eupen) de advocaat pas in een latere fase van de procedure optreedt, met name wanneer de zaak bij de onderzoeksrechter aanhangig wordt gemaakt. Als de advocaat zou optreden van bij het eerste verhoor door de politie, zal dat heel andere gevolgen hebben. Bovendien moet rekening worden gehouden met de specifieke situatie van elk arrondissement: wat perfect mogelijk is in een gerechtelijk arrondissement als Eupen zal wellicht

difficilement praticable dans un arrondissement de la taille d'Anvers.

Ces expériences ne constituent d'ailleurs pas une transposition correcte de la jurisprudence Salduz et leur généralisation ne permettra pas de garantir que notre pays sera à l'abri d'une éventuelle condamnation par la Cour européenne des Droits de l'homme. Pour rappel, la jurisprudence Salduz vise à compenser la situation précaire des personnes confrontées, pour la première fois, aux services de police. Ce faisant, la Cour européenne des droits de l'homme tente en réalité de solutionner un problème qui ne se pose pas dans notre pays: M. Van Thielen dit en effet n'avoir jamais eu connaissance, au cours de sa carrière, de dossiers disciplinaires qui auraient été introduits en raison d'une pression policière illicite. Par ailleurs la procédure pénale belge est assortie d'un grand nombre de garanties pour le suspect.

Quant aux implications budgétaires du projet de loi à l'examen, M. Van Thielen indique que si l'on tient compte d'environ quatre-vingt mille privations de liberté annuelles, il conviendra d'engager 266 équivalents temps plein supplémentaires — principalement pour la police locale — pour la mise en œuvre du dispositif prévu par le texte (tenant compte de deux heures d'attente, une demi-heure de concertation, et de la présence de deux agents pour l'audition). Ceci aura indubitablement des conséquences sur la présence policière sur le terrain et sur la politique de sécurité.

M. Leo Mares, chef de corps de la zone de police de Beveren insiste sur la nécessité de directives claires et uniformes.

L'intervenant juge que la proposition formulée par M. Rieder de n'entendre que certains suspects, dans les dossiers de bandes, pose question sous l'angle de la sécurité juridique.

Quant aux enregistrements, ils doivent pouvoir servir comme filet de sécurité mais il ne peut être question de procéder à leur retranscription intégrale. Ils n'ont en outre que peu d'utilité dans certaines affaires.

Les agents de la police locale qui auditionnent les suspects ont un profil généraliste. Il ne leur est pas possible de connaître l'ensemble des législations complexes existant au niveau fédéral mais aussi régional (en matière environnementale, par exemple).

L'intervenant juge également qu'une éventuelle suspension du délai de garde à vue pourrait constituer une bonne piste.

veel moeilijker uit te voeren zijn in een arrondissement met de omvang van dat van Antwerpen.

Overigens zijn die proefprojecten niet helemaal in overeenstemming met de Salduz-rechtspraak; als ze zouden worden veralgemeend, is het niet zeker dat ons land een eventuele veroordeling door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens zou kunnen ontlopen. *Pro memoria:* de Salduz-rechtspraak strekt ertoe iets te doen aan de precaire situatie van de mensen die voor het eerst met de politie worden geconfronteerd. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens tracht aldus een probleem op te lossen dat zich in ons land niet stelt: de heer Van Thielen geeft immers aan dat hij tijdens zijn loopbaan nooit kennis heeft gehad van tuchtdossiers die tegen een politieman zouden zijn ingediend wegens ongeoorloofde druk. Bovendien voorziet de Belgische strafrechtspleging in heel wat waarborgen voor de verdachte.

Aangaande de budgettaire gevolgen van het ter besprekking voorliggende wetsontwerp geeft de heer Van Thielen aan dat men, uitgaande van zo'n 80 000 vrijheidsbenemingen per jaar, ongeveer 266 extra voltijds equivalenten zal moeten aanwerven — vooral voor de lokale politie — om alle in de wet opgenomen bepalingen tot uitvoering te kunnen brengen (rekening houdend met twee uur wachttijd, een half uur overleg en de aanwezigheid van twee politiemensen bij het verhoor). Dat zal onvermijdelijk gevolgen hebben voor de aanwezigheid van de politie in het veld en het veiligheidsbeleid.

De heer Leo Mares, korpschef van de politiezone Beveren, wijst op de nood aan duidelijke en uniforme richtlijnen.

De spreker meent dat het door de heer Rieder geopperde voorstel om alleen bepaalde verdachten, met name die bij bendedossiers, te verhoren, vragen doet rijzen in verband met de rechtszekerheid.

De opname van het verhoor dan weer moet een vangnet zijn, maar het kan niet de bedoeling zijn de volledige opname woord voor woord uit te schrijven. In bepaalde zaken heeft een opname overigens weinig nut.

De mensen van de lokale politie die de verdachten verhoren, zijn algemeen opgeleid. Zij kunnen onmogelijk op de hoogte zijn van alle complexe, zowel federale als gewestelijke wetgevingen (milieuwetgeving bijvoorbeeld).

De spreker is het ermee eens dat een eventuele opschorting van de termijn van de inverzekeringstelling een interessant denkspoor is.

Quant à la période nécessaire à la mise en œuvre du présent projet de loi, M. Mares indique qu'il faut tenir compte du nécessaire changement d'attitude requis par le projet de loi mais également des adaptations qui devront être apportées aux infrastructures. Tout dépendra donc des moyens qui seront mis à la disposition des services de police, en gardant à l'esprit que de nombreuses zones rencontrent déjà de grandes difficultés financières. Eu égard à ces éléments, un délai d'un an paraît être le minimum.

M. Eric Wauters, secrétaire adjoint de la Commission permanente de la Police locale, insiste pour qu'on tienne compte des difficultés pratiques auxquelles la police (qui ignore quand la nouvelle loi entrera en vigueur) va être confrontée. À titre d'illustration, l'intervenant évoque la "déclaration écrite des droits" dont il est question à l'article 47bis du Code d'Instruction criminelle, tel que proposé à l'article 2. Cette déclaration devra être élaborée par le SPF Justice et être traduite dans plusieurs langues. Le système informatique devra lui aussi subir les adaptations idoines.

L'intervenant ajoute que les policiers ne souhaitent pas que l'audition devienne le cadre de débats juridiques qui mettraient à mal leur rôle de gardien de l'ordre, raison pour laquelle il doit être interdit à l'avocat qui assiste à l'audition de plaider. Il cite à cet égard MM. Goosens et De Hert selon lesquels "en ce qui concerne la question centrale de la définition du rôle de l'avocat, (...) il faut opter pour une position réservée. Une audition est un entretien portant sur une affaire et une forme de communication contraignante, axée sur la collecte d'éléments de preuve, dont l'initiative et la direction sont entre les mains d'un interrogateur compétent en la matière: cela s'oppose à la reprise par l'avocat du rôle du suspect ou de la personne chargée de l'audition". Les auteurs se réfèrent dans une note de bas à l'arrêt Maraget Murray contre Royaume Uni du 28 octobre 1994 dont selon eux, on peut déduire qu'une audition est constituée de questions pertinentes sur les soupçons (Vigiles 2010/4, p. 198).

L'arrêt Salduz ne prévoit pas un seuil en deçà duquel l'intervention de l'avocat ne serait pas nécessaire. L'on peut toutefois déduire de la jurisprudence que l'assistance de l'avocat n'est requise qu'à partir du moment où il y a privation de liberté. À cet égard, l'intervenant est heureux que certaines remarques des policiers aient été prises en compte par le Sénat notamment en ce qui concerne l'exclusion des infractions de roulage

Aangaande de periode die nodig zal zijn om dit wetsontwerp uit te voeren, geeft de heer Mares aan dat niet alleen rekening moet worden gehouden met een andere werkwijze die het wetsontwerp vereist, maar ook met de noodzakelijke aanpassingen aan de infrastructuur. Alles zal derhalve afhangen van de middelen die ter beschikking zullen worden gesteld van de politiediensten, gelet op de grote financiële problemen waar heel wat politiezones nu al mee kampen. Dat alles in overweging genomen, lijkt een uitvoeringstermijn van één jaar het minimum te zijn.

De heer Eric Wauters, adjunct-secretaris van de Vaste Commissie van de Lokale Politie, vraagt met aandrang dat rekening wordt gehouden met de praktische moeilijkheden waarmee de politie (die niet weet wanneer de nieuwe wet in werking zal treden) te maken zal krijgen. Ter illustratie verwijst de spreker naar de "schriftelijke verklaring van de rechten" waarnaar wordt verwezen in het via artikel 2 voorgestelde artikel 47bis van het Wetboek van strafvordering. De FOD Justitie zal die verklaring moeten opstellen en ze zal in verschillende talen moeten worden vertaald. Ook het informaticasysteem zal de nodige aanpassingen moeten ondergaan.

De spreker voegt daaraan toe dat de politiemensen niet wensen dat het verhoor aanleiding geeft tot juridische debatten die hun rol als ordehandhavers op de helling zetten. Om die reden moet het de advocaat die bij het verhoor aanwezig is, worden verboden ook te pleiten. In dat verband verwijst de spreker naar de heren Goosens en De Hert, die, wat de kernkwestie van de invulling van de rol van de advocaat betreft, pleiten voor een terughoudende opstelling; voorts stellen ze dat een verhoor uiteindelijk een zaakgericht gesprek is en een vorm van dwangcommunicatie, gericht op de verzameling van bewijselementen en waarbij het initiatief en de leiding bij een terzake bevoegd ondervrager ligt. Een en ander verhindert dat de advocaat de rol van de verdachte of van de verhoorder overneemt, aldus nog de heren Goosens en De Hert, die eveneens verwijzen in een voetnoot naar het arrest Maraget Murray vs. het Verenigd Koninkrijk van 28 oktober 1994. Daaruit valt volgens hen af te leiden dat een verhoor bestaat uit nuttige vragen toegesneden naar de verdenkingen toe (Vigiles 2010/4, blz. 198).

Het arrest-Salduz bevat geen "drempel" waaronder het niet noodzakelijk zou zijn een advocaat in te schakelen. Wel kan uit de rechtspraak worden opgemaakt dat bijstand door een advocaat slechts vereist is wanneer er sprake is van een mogelijke vrijheidsberoving. In dat verband is de spreker ermee ingenomen dat de Senaat rekening heeft gehouden met bepaalde opmerkingen van de politiemensen, met name als het erom gaat de

du champ d'application du projet de loi. Malheureusement, le texte impose l'assistance d'un avocat pour toute infraction punie d'une peine d'emprisonnement d'au moins un an. Or de nombreuses lois spéciales, qui ne sont pas toujours connues des policiers, instaurent aussi de telles infractions. C'est la raison pour laquelle M. Wauters propose d'élever le seuil prévu aux infractions punies d'une peine d'emprisonnement d'au moins cinq ans. L'évaluation de la loi permettra de voir si ce seuil est raisonnable.

M. Jürgen Hezel, directeur judiciaire à Eupen, évoque les directives contradictoires émanant du juge d'instruction et du parquet, ce dernier insistant sur le nécessaire respect du secret professionnel, du secret de l'information et de l'instruction alors que le premier demande que l'avocat soit informé des faits.

Quant à la proposition de communiquer aux avocats le procès-verbal initial, l'intervenant craint qu'une telle communication soit de peu d'utilité surtout dans le dossiers complexes. Il évoque l'exemple d'une longue enquête relative à un carrousel TVA. Dans un tel cas de figure, le PV initial rédigé des années plus tôt ne permettra pas à l'avocat de cerner le dossier.

Dans une audition, il faut laisser se créer un lien de confiance entre l'agent qui auditionne et la personne entendue, à défaut de quoi l'audition risque d'être pour le moins stérile.

M. Hans Rieder, représentant de l'OVB, remarque qu'il y a peu de problèmes entre la police et les avocats. Le problème se situe plutôt au niveau des magistrats du siège et du parquet et de leurs instructions contradictoires.

La procédure pénale actuelle qui confie aux policiers des missions que les magistrats devraient eux même assumer, s'oppose à une application intégrale des principes consacrés par la jurisprudence de la Cour européenne des Droits de l'homme.

Se référant à l'arrêt Zaïchenko contre Russie du 18 février 2010, M. Rieder est d'avis que la déclaration volontaire, telle que proposée par M. Van Thielen, ne répond pas aux exigences de Strasbourg. Dans cet arrêt, la Cour s'est en effet penchée sur l'exercice, en dehors des locaux de garde à vue — en l'occurrence au bord d'une route — du droit de ne pas contribuer à sa propre incrimination et du droit de se taire.

verkeersovertredingen buiten de toepassingssfeer van de in uitzicht gestelde wet te houden. Jammer genoeg legt de tekst bijstand door een advocaat op voor elk misdrijf waarop een gevangenisstraf van ten minste één jaar staat. Heel wat bijzondere wetten, waarvan de politiemensen niet steeds op de hoogte zijn, stellen echter dergelijke misdrijven in. Daarom stelt de heer Wauters voor de in de ontwerptekst opgenomen drempel op te trekken tot de misdrijven waarop een gevangenisstraf van ten minste vijf jaar staat. Uit de evaluatie van de wet kan dan blijken of die drempel redelijk is.

De heer Jürgen Hezel, gerechtelijk directeur te Eupen, wijst op de tegenstrijdige richtlijnen die kunnen uitgaan van de onderzoeksrechter en het parket, waarbij het parket het beroepsgeheim, het geheim van het opsporingsonderzoek en dat van het gerechtelijk onderzoek kan beklemtonen, terwijl de onderzoeksrechter kan vragen dat de advocaat over de feiten wordt ingelicht.

In verband met het voorstel om de advocaten het oorspronkelijke proces-verbaal te bezorgen, vreest de spreker dat zulks weinig nut heeft — vooral in complexe dossiers. Hij geeft het voorbeeld van een lang onderzoek naar een btw-carrousel. In een dergelijk geval zal een oorspronkelijk PV, dat jaren eerder is opgesteld, de advocaat niet in staat stellen het dossier te doorgronden.

Tijdens een verhoor moet een vertrouwensband kunnen ontstaan tussen de agent die het verhoor verricht en de verhoorde, zo niet dreigt het verhoor op zijn minst steriel te verlopen.

De heer Hans Rieder, vertegenwoordiger van de OVB, stipt aan dat zich tussen de politie en de advocaat weinig problemen voordoen. Het knelpunt situeert zich veeleer bij de magistraten van de zetel en van het parket, als die tegenstrijdige richtlijnen uitvaardigen.

De vigerende strafprocedure, die de politiemensen taken oplegt die eigenlijk de magistraten toekomen, staat haaks op een onverkorte toepassing van de rechtspraak van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens.

De heer Rieder verwijst naar het arrest Zaïchenko vs. Rusland van 18 februari 2010, dat hem doet besluiten dat de door de heer Van Thielen voorgestelde vrijwillige verklaring niet beantwoordt aan de vereisten die Straatsburg oplegt. In dat arrest heeft het Hof zich namelijk gebogen over de uitoefening van het recht niet zelf bij te dragen tot zijn eigen tenlastelegging en het recht te zwijgen, buiten de lokalen waar de inverzekeringstelling van de betrokkenen plaatsvindt — *in casu* aan de rand van de weg.

De même, il se peut que l'affaire dans le cadre de laquelle une personne est entendue paraisse simple, il n'empêche que cette personne peut être particulièrement vulnérable: rien ne justifie dès lors l'exclusion de l'assistance de l'avocat.

L'intervenant juge qu'il revient à la police de rassembler les preuves nécessaires. L'audition devrait toutefois rester exceptionnelle et ne pas donner lieu à des débats. Or, dans sa rédaction actuelle, l'article 2bis, § 2, de la loi relative à la détention préventive, inséré par l'article 3 du projet de loi, ouvre la voie aux discussions de procédure dans la mesure où l'avocat "peut sans délai faire mentionner dans le procès-verbal d'audition les violations des droits indiqués à l'alinéa 3, 1°, 2° et 3° qu'il estime avoir observées". Cette disposition ne risque-t-elle pas d'être détournée de son objectif premier lorsque le client sera assisté d'un avocat de mauvaise foi?

Par ailleurs, il n'est pas aisément de définir ce qui doit être compris comme étant une plaidoirie.

Concernant l'information qui devrait être communiquée à l'avocat, M. Rieder est également d'avis que l'accès au PV initial est inutile dans les dossiers constitués après plusieurs années d'enquête. Il serait plus judicieux de garantir à l'avocat — qui est également un acteur de la justice — l'accès au dossier.

Par ailleurs, en réponse aux questions des membres relatives à la durée de la concertation, l'intervenant répète qu'un délai de trente minutes est certainement insuffisant. Le projet ne dit rien, en outre, en ce qui concerne l'hypothèse dans laquelle la durée de la concertation entraînerait un dépassement du délai de vingt-quatre heures.

L'audition sera interrompue pendant quinze minutes maximum en vue d'une concertation confidentielle supplémentaire, soit une seule fois à la demande de la personne interrogée elle-même, soit en cas de révélation de nouvelles infractions qui ne sont pas en relation avec les faits qui ont été portés à sa connaissance conformément à l'article 47bis, § 2, alinéa 1er du Code d'Instruction criminelle. Encore une fois, la qualification des faits est une tâche qui incombe au magistrat et non à la police. La mission de cette dernière est de réunir des preuves en ce qui concerne des faits. Si l'enregistrement de l'audition pourrait éventuellement être une solution, M. Rieder pense lui aussi que le législateur doit intervenir. Il constate malheureusement que le projet de loi doit encore mûrir afin d'aboutir à un dispositif satisfaisant pour tout le monde. Il est urgent de poursuivre

Ook kan het gebeuren dat een zaak misschien wel eenvoudig lijkt, maar dat de verhoorde bijzonder kwetsbaar is: niets rechtvaardigt in dat geval dat het de betrokkenen zou worden verboden zich door een advocaat te laten bijstaan.

Volgens de spreker komt het de politie toe de nodig bewijzen te verzamelen. Daarbij moet een verhoor echter de uitzondering blijven en mag het geen aanleiding geven tot betwisting. In zijn thans voorgestelde formulering zet het bij artikel 3 van het wetsontwerp ingevoegde artikel 2bis, § 2, van de wet betreffende de voorlopige hechtenis evenwel de deur open voor procedurebetwistingen. Het artikel luidt namelijk als volgt: "de advocaat kan onmiddellijk melding laten maken in het proces-verbaal van verhoor van de schendingen van de in het derde lid, 1°, 2° en 3°, vermelde rechten die hij meent te hebben vastgesteld". Dreigt het oorspronkelijk belangrijkste oogmerk van die bepaling niet te worden omzeild, zo de verhoorde wordt bijgestaan door een advocaat die niet echt te goeder trouw optreedt?

Ook is het niet eenvoudig te omschrijven wat moet worden verstaan onder een pleidooi.

Aangaande de aan de advocaat te verstrekken informatie ziet de heer Rieder evenmin het nut in van inzage van het oorspronkelijke PV in dossiers waarin het onderzoek al jaren loopt. Het ware raadzamer de advocaat (die eveneens een actant van de rechtsbedeling is) toegang te verschaffen tot het dossier.

In verband met de vragen van de leden omtrent de duur van het overleg herhaalt de spreker voorts dat dertig minuten zeker niet volstaan. Het wetsontwerp regelt echter niet wat er moet gebeuren als de duur van het overleg ertoe zou leiden dat de termijn van 24 uur wordt overschreden.

Het voorgestelde artikel 2bis, § 2, vijfde lid, bepaalt het volgende: "Het verhoor wordt onderbroken voor maximaal vijftien minuten met het oog op een bijkomend vertrouwelijk overleg, hetzij eenmalig op verzoek van de ondervraagde persoon zelf, hetzij bij het aan het licht komen van nieuwe strafbare feiten die niet in verband staan met de feiten die hem overeenkomstig artikel 47bis, § 2, eerste lid, van het Wetboek van strafvordering ter kennis werden gebracht." In dat verband herhaalt de spreker dat de kwalificatie van de feiten een taak is van de magistraat, niet van de politie - die moet de bewijzen aangaande de feiten vergaren. Mocht het opnemen van het verhoor een oplossing kunnen bieden, dan vereist zulks ook volgens de heer Rieder een initiatief van de wetgever. Hij betreurt dat de ter bespreking voorliggende tekst nog niet echt op punt staat en dat nog wat tijd nodig

la réflexion car, chaque jour, s'ouvrent des dossiers qui pourront donner lieu à des procédures devant la Cour européenne des droits de l'homme pour méconnaissance des règles du procès équitable.

Mme Kati Verstrepen se dit satisfaite de l'accueil réservé à la proposition de l'OVB de suspendre le délai de garde à vue de vingt-quatre heures plutôt que de le prolonger. Il serait envisageable de préciser, dans un procès-verbal, le début de la suspension et le moment où l'entretien de l'avocat et de son client a lieu.

Concernant l'application Web dont il a été question plus tôt, l'intervenante explique qu'il s'agit d'un système assez simple permettant de trouver facilement un avocat: il suffit en effet de disposer d'un ordinateur et d'une connexion à Internet. La version actuelle de cette application contient des fiches au nom de tous les avocats inscrits au tableau de l'ordre, reprenant leurs coordonnées, la (ou les) langue(s) pratiquée(s) ainsi que les matières de prédilection. Dans le futur, chaque avocat pourra également y indiquer ses disponibilités. Si la personne à auditionner souhaite la présence d'un avocat mais qu'elle n'en connaît pas, le policier ou le magistrat — selon les cas — pourra consulter le site de l'OVB et contacter l'avocat trouvé.

Pour effectuer cette recherche, il n'est donc pas nécessaire de procéder à des investissements faraïneux. Le seul problème est apparemment que dans certains commissariats de police, tout le monde n'a pas accès à Internet.

Concernant le risque évoqué par les services de police de se trouver confronté à un avocat qui interrompt l'audition pour plaider la cause de son client, l'intervenante juge qu'il suffit, comme c'est le cas à l'audience, de contacter le bâtonnier afin de rappeler l'avocat à l'ordre. Les services de police ont de toute façon suffisamment d'expérience pour remettre à sa place un avocat qui sortirait de son rôle.

Il est évident que la personne qui ne dispose pas des ressources financières suffisantes doit pouvoir bénéficier de l'aide juridique. L'avocat qui s'inscrit sur le site de l'OVB sait qu'il peut être contacté pour intervenir *pro deo*. Le projet de loi se réfère aux articles 508/13 et suivants du Code judiciaire.

Mme Verstrepen indique qu'il faut distinguer deux cas de figure.

is om te komen tot een voor iedereen bevredigend resultaat. Daar moet dringend werk van worden gemaakt, want elke dag worden dossiers geopend die aanleiding kunnen geven tot procedures voor het Europees Hof voor de Rechten van de Mens omdat de regels voor een billijk proces zouden zijn geschonden.

Mevrouw Kati Verstrepen is ingenomen met de reacties op het voorstel van de OVB om de inverzekeringsstelling na 24 uur te schorsen, veeleer dan die termijn te verlengen. Men zou eraan kunnen denken in een proces-verbaal te preciseren wanneer die schorsing ingaat en wanneer het onderhoud tussen de advocaat en zijn cliënt plaatsvindt.

Wat de eerder vermelde internetapplicatie betreft, licht de spreekster toe dat het om een vrij eenvoudig systeem gaat, waarmee men makkelijk een advocaat kan vinden. Het volstaat immers over een computer en een internetverbinding te beschikken. De huidige versie van die applicatie bevat fiches met de gegevens van alle op het tableau van de Orde ingeschreven advocaten: naam, adres, taal of talen, werkdomeinen. In de toekomst zal elke advocaat ook zijn beschikbaarheid kunnen vermelden. Zo de te verhoren persoon een advocaat wenst in te schakelen maar er geen kent, kan de politieman of de magistraat (naar gelang van geval) de website van de OVB raadplegen en aldus contact opnemen met een advocaat.

Om die opzoeking te doen, is het dus niet nodig zich enorm grote investeringen te getroosten. Het enige probleem is kennelijk dat in sommige politiecommissariaten niet iedereen toegang tot het internet heeft.

In verband met het door de politiediensten aangehaalde risico te worden geconfronteerd met een advocaat die het verhoor onderbreekt om de zaak van zijn cliënt te bepleiten, meent de spreekster dat het volstaat, net als bij een terechting, contact op te nemen met de stafhouder om de advocaat tot de orde te roepen. De politiediensten hebben ten andere voldoende ervaring om een advocaat die over de schreef zou gaan, in te tomen.

Het is overduidelijk dat wie niet over voldoende financiële middelen beschikt, een beroep moet kunnen doen op juridische bijstand. Een advocaat die zich inschrijft op de site van de OVB weet dat hij kan worden gecontacteerd om als pro-Deoadvocaat op te treden. Het wetsontwerp verwijst naar artikel 508/13 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek.

Mevrouw Verstrepen geeft aan dat men een onderscheid moet maken tussen twee gevallen.

Le premier concerne l'audition d'une personne privée de liberté. Dans ce cas, la personne a le statut de détenu et conformément à l'arrêté royal du 18 décembre 2003 déterminant les conditions de la gratuité totale ou partielle du bénéfice de l'aide juridique de deuxième ligne et de l'assistance judiciaire, est présumée être une personne ne bénéficiant pas de ressources suffisantes. Le second cas de figure est celui où la personne entendue n'est pas arrêtée. Dans ce cas, l'on peut tout de même dire qu'il y a urgence et donc, droit à l'aide juridique.

Lorsque l'audition a lieu sur convocation, la personne qui souhaite consulter l'avocat a l'occasion de présenter les pièces justificatives.

M. Marc Nève, représentant de l'OBFG, constate que les législations en vigueur dans d'autres pays sont souvent plus simples que la législation belge. En l'occurrence, le projet de loi habilite les policiers à procéder à une appréciation que nulle autre législation ne requiert d'eux.

Deux autres pays connaissent un délai de garde à vue de 24 heures: il s'agit de la Roumanie et du Luxembourg. Une assistance de l'avocat y est envisagée dès la privation de liberté. Elle a cependant fait l'objet de certaines critiques du Conseil de l'Europe. Ainsi, au Luxembourg, les avocats n'assistent pas aux interrogatoires car ils ne souhaitent pas assumer le rôle de témoin. En effet, il ne leur est pas permis d'intervenir ni même de s'entretenir avec la personne privée de liberté. En Roumanie, les avocats sont présents dans les commissariats mais il n'existe pas vraiment de système de permanence.

Par ailleurs, dans les pays qui ont préféré mettre en place des systèmes d'exception où l'avocat n'est pas appelé, les services de police se disent par contre, bien souvent favorables à la présence de l'avocat afin que leur travail ne soit pas soumis à critique. Par ailleurs, il est exact que dans de nombreux pays, les services de police ne procèdent pas à autant d'auditions. Ce n'est qu'en Belgique que les services de police se voient chargés de tant de tâches distinctes parmi lesquelles un nombre souvent trop important d'auditions. Prévoir l'assistance de l'avocat au stade des interrogatoires de police doit aller de pair avec une diminution du nombre d'auditions.

Mme Stéphanie Moor est d'avis que dans la situation actuelle, la Belgique risque d'encourir des condamnations non seulement au niveau de la Cour européenne des Droits de l'homme puisque les procédures actuelles méconnaissent la jurisprudence Salduz mais également

Het eerste betreft het verhoor van een persoon die is aangehouden. In dat geval is de betrokken gedetineerd; krachtens het koninklijk besluit van 18 december 2003 tot vaststelling van de voorwaarden van de volledige of gedeeltelijke kosteloosheid van de juridische tweedelijnsbijstand en de rechtsbijstand wordt de betrokken geacht een persoon met een ontoereikend inkomen te zijn. Het tweede geval is wanneer de ondervraagde persoon niet aangehouden is. In dat geval kan men wel stellen dat het om een dringende zaak gaat, waardoor de betrokken recht op juridische bijstand heeft.

Wanneer het verhoor plaatsheeft na een uitnodiging, kan de persoon die een advocaat wenst te raadplegen, terzake de bewijsstukken voorleggen.

De heer Marc Nève, vertegenwoordiger van de OBFG, verklaart dat de wetten die gelden in andere landen vaak eenvoudiger zijn dan de Belgische wetgeving. In dit geval machtigt de tekst van het wetsontwerp de politiemensen om een beoordeling te maken die ze krachtens geen enkele andere wet moeten maken.

Twee andere landen hanteren een periode van inverzekeringstelling van 24 uur: Roemenië en Luxemburg. Bijstand van een advocaat is er mogelijk vanaf de vrijheidsberoving. De Raad van Europa heeft zich daar echter kritisch over uitgelaten. Zo zijn de advocaten in Luxemburg niet aanwezig op de ondervragingen, omdat ze niet als getuige willen optreden. Ze mogen namelijk niet optreden en zich ook zelfs niet onderhouden met de van zijn vrijheid beroofde persoon. In Roemenië zijn de advocaten aanwezig in de politiecommissariaten, maar er is niet echt een wachtdienstregeling.

In landen die er de voorkeur aan hebben gegeven te werken met uitzonderingsregelingen waarbij geen advocaat wordt opgeroepen, geven de politiediensten echter vaak te kennen dat ze de aanwezigheid van een advocaat prefereren, zodat hun werk niet aan kritiek zou worden blootgesteld. Voorts klopt het dat in veel landen de politiediensten niet tot zoveel verhoren overgaan. Alleen in België worden de politiediensten met zoveel onderscheiden taken belast, waaronder een al te vaak te groot aantal verhoren. Wanneer in het stadium van de politieverhoren wordt voorzien in de bijstand van een advocaat, moet dat gepaard gaan met een vermindering van het aantal verhoren.

Mevrouw Stéphanie Moor vindt dat België in de huidige toestand dreigt te worden veroordeeld, niet alleen door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (omdat de huidige procedures de Salduz-rechtspraak miskennen), maar ook door de Belgische hoven en

dans l'ordre interne dans la mesure où de nombreuses partie civiles ne pourront obtenir réparation de leur dommage en raison de la carence législative.

rechtbanken aangezien veel burgerlijke partijen geen schadevergoeding kunnen krijgen omdat de wetgeving hielen vertoont.